

ТАРАС ШЕВЧЕНКО

КОБЗАР

ТАРАС ШЕВЧЕНКО

ТАРАС ШЕВЧЕНКО

„КОБЗАР“

ПОВНИЙ, ІЛЮСТРОВАНИЙ ЗБІРНИК ВІРШОВАНИХ
ТВОРІВ ПОЕТА З ЖИТТЄПИСОМ ТА ПЕРЕДМОВОЮ
БОГДАНА ЛЕПКОГО

р. Уманський
Збірник 1946.

1941.

ВІДЕНЬ

НАКЛАДОМ УКРАЇНСЬКОЇ КНИГАРНІ Т. САВУЛИ

ЗМІСТ КНИЖКИ

(Поазбучно)

	Стр.
Про життя Тараса Шевченка	XI—XVI
Кобзар:	
А цмо знову віршувать!	191
Буває, в неволі згоді згадаю	256
Буває, іноді старий	244
Бували війни й військовії свари	307
Було роблю що, чи гуляю	244
Варнак	193
Великий льох (Містерія)	122
Веселе сонечко ховалось	163
Вечір (А. Ал. Лазаревський)	164
Відьма (Осяка)	150
Вітре буйний	8
В неволі, в самоті немає	127
В неволі тяжко	167
Во Іудеї, во дні они	283
В Путивлі граді в-ранці рано	299
Г. З. (Немає гірше, як в неволі)	203
Гайдамаки	35
Гамалія	89
Гимн чернечий. (Удар, громе, над тим домом)	299
Гоголю Н. В.	107
Готово! Парус розпустили	247
Дівчії ночі	98
Дівча любе, чорнобриве	296
Добро, у кого є господа	199
Доля	275
До Основ'яненка	30
Думи мої, думи мої! Ви мої єдині!	168
Думи мої, думи мої, лихо мені з вами!	31
Думка. (На-що мені чорні брови?)	23
Дурні та гордії ми люди	245

	Стр.
„Бретик” або „Іван Гус”. Послання славному П. І. Шафарикові	108
З-перед-світа до вечора	298
За байраком байрак	161
Закувала Зозуленька	217
Заповіт	148
Заросли шляхи тернами	241
За сонцем хмаронька пливе	239
Заступила чорна хмара	229
Зацвіла в долині	242
Зійшлись, побрались, поєднались	308
І Архимед, і Галілей	302
І багата я, і вродлива я	214
Іван Підкова	23
І виріс я на чужині	212
І день іде, і ніч іде	306
І досі сниться: під горою	260
Із-за гаю сонце сходить	220
І знов мені не привезла	226
І золоті й дорогої	246
І мертвим і живим і ненародженим	138
І небо невміте, і заспані філії	211
Іржавець	179
І станом гнучим, і красою	258
І тут, і всюди, скрізь погано!	305
І широкою долину	224
Кавказ (Якову де Бальмену)	135
Калина	162
Катерина	10
Княжна	168
Ковачковському А. О. (Давно те діялось)	184
Колись дурною головою	282
Колись то ще во время оно	297
Коло гаю, в чистім полі	213
Косар	167
Лі. (Поставлю хату і кімнату)	302
Лазаревському. Є. М. (Не до-дому в-ночі йдучи)	230
Ликері. (Моя ти любо! Мій ти друже)	301
Лілея	148
Лічу в неволі дні і ночі	248
Ляхам. (Ще як були ми козаками)	181
Макарову. Н. Я. (Барвінок цвів і зеленів)	301
Маленькій Маряні	146
Марина	205
Марія	283
Маркевичу Н. (Бандуристе, орле сизий)	33
Марку Вовчку. (На пам'ять 24. генваря 1859.)	279

	Стр.
Ми в-осени такі похожі	247
Ми в-купочці колись росли	246
Ми заспівали, розійшлись	249
Минають дні, минають ночі	146
Минули літа молодії	305
Між скилями, неначе злодій	209
Мені здається—я не знаю	254
Мені однаково	161
Мені тринадцятий минало	175
Мов за подушне, оступили	203
Моїм союзникам. (Згадайте, братія моя)	174
Молитви I.	296
Молитви II.	297
Молитви III.	297
Молитви IV.	297
Москалева Криниця. (Я. Кухаренку) (Не варт їй Богу)	186
Москалева Криниця. (Поема.) (Не на Україні, а далеко)	260
Муза	276
N. N. (О, думи мої! О, славо злая!)	180
N. N. (Така, як ти, колись лілея)	280
N. T. (Великомученице кумо)	308
На батька бісового трачу	259
На-вгороді коло броду	224
На великдень, на солоні	244
На вічну пам'ять Котляревському	8
Над Дніпровою сагою	300
Наймичка	129
На смерть Григорія, митрополита	299
На улиці невесело	218
На-що мені женитися?	239
На незабудь В. І. Штернбергу	34
Невольник	113
Не гріє сонце на чужині	175
Не вернувся із походу	227
Не для людей, тієї слави	212
Не женися на багатій	108
Не завидуй багатому	108
Не кидай магері!	162
Не молилася за мене	249
Не нарікає я на Бога	302
Неначе степом чумаки	231
Неофіти	266
Не спалося, а ніч, як море	164
Не так тій вороги	221
Не тополю високою	224
Не хочу я женитися	225
Ну, щоб, здавал ся, — слова?	202

	Стр.
Огні горять, музика грас	259
Один у другого питаєм	183
Ой вигострю товариша	216
Ой гляну я, подивлюся	195
Ой діброво, темний гаю	296
О, люди, люди небораки!	306
Ой люлі, люлі, моя дитино	221
Ой маю, маю я оченята	280
Ой не пються пива, меди	217
Ой одна я, одна	161
Ой пішла я у яр за водою	220
Ой стрічечку до стрічечки	183
Ой сяду я під хатою	216
Ой умер старий батько	227
Ой чого ти почорніло	221
Ой я свого чоловіка	214
Оксані К.....ко (Черниця Маряна)	79
Осії глава XIV. (Подражаніє.)	295
П. С. (Не жаль на злого)	203
Перебендя	28
Петрусь. (Поєма.)	251
Пісня. (Ой по горі.)	280
Плач Ярославни	298
Подражаніє Едуарду Сові	294
Подражаніє XI. псалму	278
Подражаніє Іезекеїлю	294
Подражаніє Ісаїі XXXV.	279
Подражаніє сербському	296
Полюбилася я, Одружилася я	214
По улиці вітер віє	216
Породила мене мати	214
Причина	5
Пророк. (Н. В. Тарновській)	209
Псалми Давидові	142
Пустка (Рано в-ранці новобранці)	166
Пустка (М. С. Щепкину)	107
Розрита могила	93
Росли у-купочці, зросли	300
Русалка	149
Самому чудно, а де-ж дітись?	183
Саул	303
Світе ясний, світе тихий	310
Сестрі. (Минаючи убогі села.)	282
Сичі	209
Слава	276
Сова	95

	Стр.
Сон. (Гори мої високіі)	176
Сон. (Марковичці — На панщині пшеницю жала)	278
Сон (У всякого своя доля)	99
Сонце заходить, гори чорніють	174
Сотник	231
Суботів	128
Та не дай, Господи, нікому	195
Та головонька моя бідна	282
Тарасова ніч	21
Тече вода в синє море	10
Тече вода з-під явора	306
Титарівна	199
Титарівна біля криниці	202
Титарівна-Немірівна	305
Тополя	24
То так і я тепер пишу	191
Три літа	147
Три шляхи	163
Туман, туман долиною	221
Тяжко—важко в світі жити	85
У Бога за дверми лежала сокира	192
У Вильні, городі преславнім	228
Удовиця. (Ой крикнули сірі гуси)	239
У нашім раї, на землі	242
У неділеньку та ранесенько	223
У неділеньку у святую	222
У перетику ходила	223
У тієї Катерини	218
Утоплена	85
Утоптала стежечку	224
Хіба самому написати	245
Холодний Яр	141
Хоча лежачого й не бють	305
Хустина (У неділю не гуляла)	106
Хустина. (Чи то на те Божа воля?)	183
Царі	196
Чернець. (П. А. Кулішу)	181
Чигирин	94
Чи ми ще віждемося знову	167
Чи не покинуть нам, небого	308
Чи то недоля та неволя	259
Човен	89
Чого мені тяжко? Чого мені нудно?	107
Чума	262
Швачка. (Ой не петься горілочка)	217

	Стр.
Юродивий	274
Як-би ви знали, паничі	255
Як би з ким сісти, хліба з'їсти	306
Як-би зустрілися ми знову,	204
Як-би мені, мамо, намісто	225
Як-би мені черевик	213
Як-би то ти, Богдане п'яний	262
Як-би тобі довелося	240
Як маю я журитися	238
Якось-то йду я у-ночі	307
Я не надужаю нівроку	278

ТАРАС ШЕВЧЕНКО, родився в Моринцях, (Звенигородського повіту, Київської губернії) дня 25 лютого ст. ст. 1814 року. Батько, Григорій Грушівський-Шевченко і мати, Катерина Бойківна, були кр'паками дідича Енгельгардта.

Як Тарасові було 1 $\frac{1}{2}$ року вони перебралися до сусіднього села Кирилівки. Там він і провів свої хлопячі літа.

Крім Тараса у Шевченків було ще четверо дітей. Родина бідувала, бо за роботою на панщині не було часу обійти власного господарства.

Ледве Тарасові минуло 9 літ, померла його добра мати. Батько оженився в друге. Мачуха привела своїх дітей. В хаті зробилося пекло. Тарасові доводилося перед побоями мачухи ховатись у бурянах, або тікати на друге село, до замужньої своєї сестри, Катерини.

Коли йому було літ 12, помер і батько. Тепер уже не було що дома робити. Пішов шукати людей, щоб добру навчили. Був у п'яниці-дяка Богорського і в діякона-маляря у Лисянці і в Тарасівці у богемаза, що славивсь образами св. Микити та Нана-Воїна. Ніде не загрів місця. Вернув у Кирилівку і став пасти вівці. Тай пастух із його був не такий як треба. Зачптається, а вівці зайдуть у збіжжя та нароблять шкоди. Хотів його старший брат Микита привчити господарства, або стельмахування, та з цього теж нічого не вийшло. Віддали його до попа Кошиця на службу, — та який там слуга був із будучого великого поета! У йому взарання відзивалася охота до якоїсь вищої служби.

Кинув рідне село і знову пішов у світ. Зайшов до Хлипнивки, до тамошнього маляря і цей згодився прийняти його в науку, але вимагав перше дозволу від Тарасового пана. Тарас пішов за цим дозволом до управителя Енгельгардтових маєтків, до Дімитренка, що мешкав у Вільшані. А цей, замість дати дозвіл

на науку, взяв гарного й розторопного хлопця на двірську службу. Тарасові йшов тоді 16 рік.

Зразу був він кухтою, а пізнійш покоєвим. Одну й другу службу робив не радо. За те, як ніхто не бачив, відрисовував малюнки, порозвішувані у пана в комнатах. Енгельгардт, побачивши в „козачку“ хист до малярства, забрав його до Вильни і казав учити. (Тодішні пани нераз виучували своїх крепаків на артистів, щоб мати своїх власних малярів, музикантів, тощо).

Переїхавши до Варшави, Енгельгардт забрав туди й Шевченка з собою та віддав його на науку до знаменитого портретиста Лямпі. Та не довго вчився Тарас у Лямпі. Наближалось польське повстання. (1831 р.), Енгельгардт переніс свій двір до Петербурга й потягнув також Тараса туди з собою. Тут віддав його на чотири роки в науку до комнатного маляря Ширяєва, людини грубої і дуже ласої на гроші. Цей не дбав, щоб своїх учнів зроби́ти мистцями, тільки рад був, щоб вони йому як найбільше грошей заробили. Тарас красив криші, малював долівки та паркани. Пробігаючи крізь Літний сад відрисовував статуї та писав вірші.

В тому то саді стрінув його земляк, теж маляр, Сошенко і тая стріча рішила про долю Тараса Шевченка.

Сошенко познайомив Тараса з Григоровичем, секретарем Академії мистецтва, з нашим поетом Гребінкою, з російським поетом Жуковским та зі славним малярем Брюловим.

Ті добрі люди взяли молодого, талановитого хлопця між себе, впровадили його в інтелігентні круги, подбали про його виховання, а врешті викупили з кріпацтва. (Гроші добули таким чином, що Брюлов намалював портрет Жуковского і цей портрет розіграно на льотерії).

Сталося це 22 квітня ст. ст. 1838 року.

Шевченкові було вже тоді 24 роки. Він поступив тепер до Академії Мистецтва і незабаром став найлюбіщим учнем „боже-ственого Брюлова“.

Незабаром появилася перша книжечка його віршів „Кобзар“. Було в ній всього 8 творів: *Думи мої, Перебендя, Катерина, Тополя, Нащо мені чорні брови, Іван Підкова, Тарасова ніч.*

Книжечку цю видав своїм накладом український дідич, Мартос. Вона зробила велике вражіння. Ніхто й не погадав, що українською, хлопською мовою можна складати такі чудові твори. Українці зачитувалися „Кобзарем“, оживали душою, вертали

своїми гадками до колишньої, самостійної України і до своїх земляків-кріпаків стали деякі повертатися інакше.

На другий рік появилися його „*Гайдамаки*“, великий кривавий образ коліївщини, себто бунту наших селян проти чужих панів-гнобителів. Український народ зрозумів, що в особі Шевченка явився йому великий поет і борець за волю й правду. Його стали любити й величати.

Та не так поставилася чужа критика до перших Шевченкових творів. Знаменитий Белінський прямо насміявся над ними. На наше щастя, Шевченко, не брав собі до серця отсеї наруги. Він розумів свою вартість і з дороги народнього українського поета не зійшов ніколи.

Літом 1843 року поїхав Шевченко на Україну. Побував у Чернигівщині та на Полтавщині, в Тарновських, Гребінки, Репніна, Чужбинського і в других, провідав ті місця, де колись була Січ Запорозьська, відвідав рідну Карилівку та заїхав у Київ.

Великим гнівом запалало його добре серце, коли побачив як то в нас люди „плачуть живучи“, як чужий завойовник нівечить Україну, а свої власні пани відносяться до селян земляк'в, мов плянтатори до невольників. Висловом цього обурення була знаменита поема „*Сон*“. (*У всякого своя доля*.)

Весною 1845 року поїхав Шевченко вдруге до Києва, до Кирилівки, до Переяслава та побував у своїх добрих знайомих. Скрізь вітали його радо, а то й пишно, мов якогось лицаря, що вславився великою побідкою. Шевченко й справді побідив своє власне горе, став із безправного кріпака, знаменитим малярем та почав боротьбу за долю рідного краю і народу.

Тоді то написані його славні твори: *Єретик, або Іван Гус, Великий Лях, Кавказ, Юславіє, Холодний яр*, та деякі менші. Це вже був не звичайний, хоч і дуже талановитий поет, але апостол нового життя нових ідей волі, правди, братерства. Особливо радо повітав його в Києві гурток молодих українських ентузіястів, кетрі під проводом Миколи Костомарова, заснували були *Кирило-Методієвське товариство*. Члени цього товариства хот ли, щоб кожній славянській народ мав свою державу, а всі разом, щоб творили спільну славянську федерацію. До такого перестрою славянського світа гадали вони дійти освітою селян, знесенням кріпацтва та літературно-культурними взаїменами.

Шевченко, хоч мабуть і не був членом цього тайного товариства-братства, але з братчиками сходився, розмавляв з

ними, та не без того, щоб не давав їм читати своїх палких творів, з котрих так ярко була в очі визвольна ідея.

Крім того Іздив він по Україні, як співробітник *Археографічної* комісії рисував церкви, могили та всякі пам'ятники української старовини, мав стати професором малярства в Київському університеті, гадав видавати український альбом, одним словом гарна будучність всміхалася йому.

Повний найкращих надій поїхав за старшого боярина на весілля Куліша з сестрою Білозерського (пізнішою письменницею Ганною Барвінок). Там виринула гадка, щоб славний поет виїхав до Італії, до цієї країни поезії і мистецтва, до якої заєдно тужили великі генії. І цей намір мав незабаром здійснитися, — так доля щось зовсім друге судила.

Коли Шевченко їхав до Києва, і з порому пересідав у повіз, його арештовано. (дня 5 квітня 1847 р.) Разом з Кулішем, Костомаровим та ще де-ким з Товариства, відправлено їх у Петербург, де під дозором самого царя Миколая I. переведено слідство.

Арешт і слідство тяглися шість неділь. Дня 30 мая 1847 р. приголошено засуд. За „Сон“ і „Кавказ“ заслано його рядовим в Оренбурський корпус та ще заборонено писати й малювати. Прогнання з рідного краю, примусова військова служба, котрої Шевченко ненавидів та ще заборона творити, це була неімовірно жестока кара. Вона не тільки зруйнувала життя поета і скоротила його вік, але на його віщі уста поклала печать мовчання.

Поки Шевченко перебував в Оренбурзі, в Орську та над Аральським морем, поти догляд над ним не був такий гострий і він ще міг писати свої прегарні, високо артистичні думки та деякі більші твори. Але як зробив на його донос прапорщик Ісаїв, що він малює і ходить в цивільній одежі і як Шевченка після Покрови 1850 р. заслали в Новопетровську кріпость, над берегами Каспійського моря, то творчість його на кілька літ зівсім припинилася. Його ганяли на муштру, а в казармі приставили до його „дядька“, який пильно стежив та обшукував його, чи не має де в кармані пера або олівця.

Тільки надія на поворот до рідного краю і почуття великого обов'язку, який вкладав на його геній, вдержали Шевченка при життю і дали йому силу перенести важке знуцання. Аж 1855 дозволили йому писати, але не рідною, а лиш московською мовою, а дозволу малювати він таки ніяк не міг добитися.

Десять літ, і чотири місяці пережив, а краще сказати перемучився Тарас Шевченко на заслання. Пішов він туди молодим, здоровим, повним запалу і найкращих надій, а мав вернути з сивою бородою, з лисою головою, з підірваним здоров'ям, 43 літнім старцем.

Амністію виклопотали для його графа Толсті, княжна Репнін та деякі з близьких товаришів. Прийшла вона літом 1857 року, Шевченко переїхав на рибацькому човні море, переїхав з Астрахані в Нижній Новгород і тут його спинили. Папери не були в порядку. Прийшлося пів року ждати, поки мож було крізь Москву добитись до Петербурга, бо на Україні, поки що йому не дозволяли жити.

В Нижнім Новгороді написав поет свої „*Неофіти*“, у яких Миколаєвські часи прирівнав з тими часами, коли то переслідували перших Христ'ян за нову віру. 25 лютого 1858 року прийшов дозвіл на дальшу їзду, а в місяць пізніше він прибув через Москву до Петербурга.

В обох столицях вітали його чужі і свої, як мученика за правду й волю. Особливо сердечно тішилася ним родина Толстих. В Петербурзі стрівся знов з Кулішем та Костомаровим і пізнав нову зорю на Українському небі, Марію Марковичку, що як раз тоді засіяла своїми народніми оповіданнями. Шевченко віджив душею. Літом 1859 поїхав на Україну. Побував у Харківщині, в Кирилівці, в Корсуні, в Черкасах, був знову арештований за те, що ніби підбурював селян проти панів та тільки й думав про те, якби знайти гарне місце над Дніпром, збудувати собі хату, оженитися і дожити віку на любій Україні.

Вернувши в Петербург, писав, малював, заходився видавати просвітні книжочки для народу (видав „*Букварь*“) і брав участь в „*Основі*“, яку стали видавати в Петербурзі українські громадяне. Тоді написав одну з більших поем „*Марія*“.

А тимчасом його свояк Вартоломей придбав для його землю біля Канева і брався до будови хати, по плянам самого поета. З подружжям Тарасові якось то не везло. Він конечно хотів оженитися з селянською дівчиною, зразу з служницею Вартоломея, а пізніше з Полусмаківною, що служила в його знайомих під Петербургом, але обі вони не спосібні були зрозуміти його. Отсі невдачі причинилися до катастрофи.

В осени 1860 року стала його мучити тяжка хвороба, котра і скосила великого поета дня 26 лютого 1861 року.

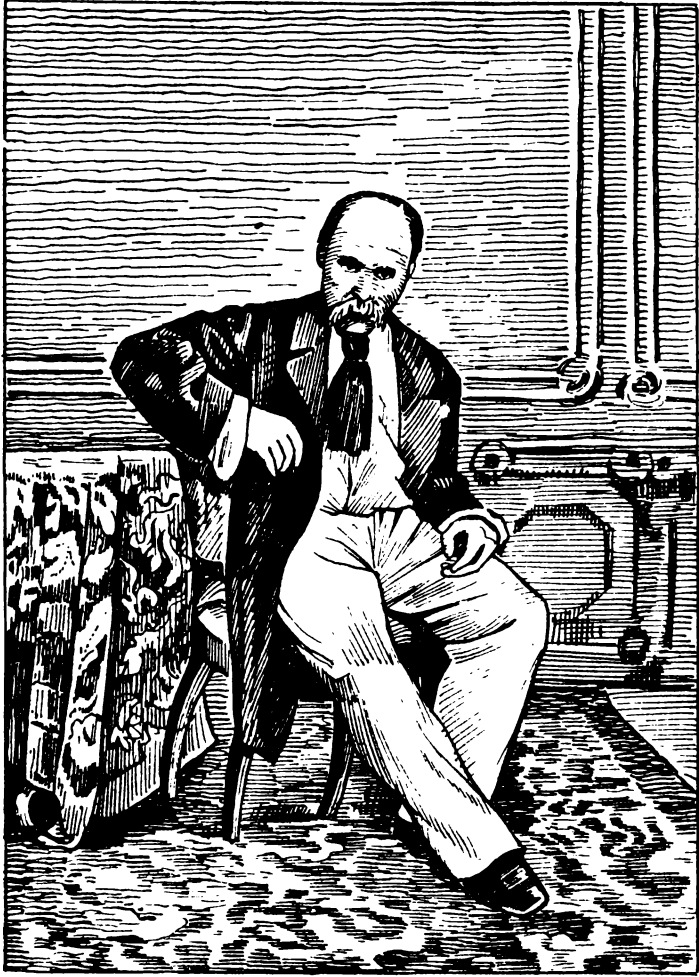
Шевченка поховали зразу в Петербурзі, а весною перевезли його тлінні останки на Україну і поховали на Чернечій Горі біля Канева над Дніпром так, як він цього хотів у своїм „Заповіті.“

Могилу згодом гарно упорядковано, поставлено високий хрест, побудовано хату для сторожа з гостинною для тих, що приходять поклонитися пам'яті Тарасовій і могила ця для українського народу місце святе. Тут шукають Українці того духа і тої сили, якої їм треба, щоб здійснити заповіти Тарасові.

А вони до здійснення не легкі. Вольна, самостійна Україна, вольний, освічений селянин, рівність, братерство і згода, любов ближнього, пошана для його гадок, свобода для його енергії творчої, — це такий широкий програм, що його не легко й нескоро можна сповнити.

Але він буде сповнений, бо Шевченків „Кобзарь“ став другим евангелієм для нашого народу, а постать автора цієї книги має для нас таку велику силу, так дуже вона нам дорога і близька, що мусить бути сповнене все, що нам заповів Тарас Шевченко. І буде!

Богдан Лепкий.

M. Webber

К О В З А Р

ПРИЧИНА.

Рече та стогне Дніпр широкий,
Сердитий вітер завива,
До-долу верби гне високі,
Горами хвилю підійма.
І блідий місяць на ту пору
Із хмари де-де виглядав, —
Неначе човен в синім морі,
То виринав, то потопав.
Ще треті півні не співали,
Ніхто ніде не гомонів,
Сичі в гаю перекликались,
Та ясень раз-у-раз скрипів.

В таку добу під горою,
Біля того гаю,
Що чорніє над водою,
Щось біле блукає.
Може вийшла русалонька
Матері шукати,
А може жде козаченька,
Щоб залоскотати.
Не русалонька блукає:
То дівчина ходить,
Її сама не зна (бо причинна),
Що такеє робить.

Так ворожка поробила,
Щоб менше скучала,
Щоб, бач, ходя о-півночі,
Спала й виглядала.
Козаченька молодого,
Що торік покинув.
Обіцявся вернутися.
Та, мабуть, і згинув!
Не китайкою покрились
Козацькії очі,
Не вимили біле личко
Слізоньки дівочі:
Орел виїняв карі очі
На чужому полі,
Біле тіло вовки зіли —
Така його доля!

Дарма що-ніч дівчинонька
Його виглядас...
Не вернеться чорнобровий
Тай не привітає,
Не розплете довгу косу,
Хустку не завяже,
Не на ліжку, — в домовину
Сиротою ляже!

Така її доля... О, Боже мій милий!
За що-ж ти каравш її молоду?
За те, що так щиро вона полюбила
Козацькії очі? Прости сироту!
Кого-ж їй любити? Ні батька, ні неньки;
Одна, як та пташка в далекім краю.
Пошли-ж Ти їй долю, — вона молоденька, —
Бо люди чужії її засміють.

Чи винна-ж голубка, що голуба любить?
Чи винен той голуб, що сокіл убив?
Сумує, воркує, білим світом нудить,
Літає, шукає, дума — заблудив.
Щаслива голубка: високо літає,
Полине до Бога — милоге питає.
Кого-ж сиротина, кого запитає?
І хто їй розкаже, і хто теє зна,
Де милий ночує: чи в темному гаю?
Чи в бистрім Дунаю коня напува?
Чи може з другою, другу кохає,
Її чорноброву уже забува?
Як-би то далися орлині крила —
За синім би морем милого найшла:
Живого-б любила, другу-б задушила,
А до неживого у яму-б лягла!
Не так серце любить, щоб з ким поділитись,
Не так воно хоче, як Бог нам дає:
Воно жить не хоче, не хоче журитись.
„Журись!“ каже думка, жалю завдає.
О, Боже мій милий! Така Твоя воля,
Таке її щастя, така її доля!

Вона все ходить, з уст ні пари.
Широкий Дніпр не гомонить;
Розбивши вітер чорні хмари,
Ліг біля моря одпочить;
А з неба місяць так і сяє;
І над водою, і над гаєм,
Кругом, як в усі, все мовчить...
Аж гульк—з Дніпра повиринали
Малі діти сміючись.

„Ходімо гріться!“ — закричали:
„Зійшло вже сонце!“ (Голі скрізь
З осоки коси, бо дівчата.)

„Чи всі ви тут?“ кличе мати:
„Ходім шукати вечеряти.

Погразмось, погуляймо,
Та пісеньку заспіваймо!“

„Ух! ух!

Соломянний дух, дух!

Мене мати породила,
Нехрещену положила.

Місяченьку!

Наш голубоньку!

Ходи до нас вечеряти:
У нас козак в очереті,
В очереті, в осоці,

Срібний перстень на руці;
Молоденький, чорнобровий, —
Знайшли вчора у діброві.
Світи довше в чистім полі,
Щоб нагулялись доволі!
Поки відьми ще літають,
Поки півні не співають,
Посвіти нам!... Он щось ходить!
Он під дубом щось там робить!
Ух, ух!

Соломянний дух, дух!
Мене мати породила,
Нехрещену положила“.

Зареготались нехрещені...
Гай обідаввся; галас, зик,
Орда мов ріже. Мов скажені,
Летять до дуба... ні-чичирик!

Схаменулись нехрещені,
Дивляться: мелькає,
Щось лізе вверх по стовбуру
До самого краю.
Ото-ж тая дівчинька,
Що сонна блудила:

Отаку-то їй причину
Ворожка зробила!
На самий верх на гилляці
Стала — в серце коле.
Подивилась на всі боки,
Та й лізе до-долу.
Кругом дуба русалоньки
Мовчки дожидали;
Взяли її, сердешную,
Тай залоскотали.
Довго довго дивувались
На її уроду...
Треті півні: „кукуріку!“ —
Шелеснули в воду.

Защобетав жайворонок,
У-гору летючи;
Закувала зозуленька,
На дубу сидючи;
Защобетав соловейко,
Пішла луна газм;
Червоні за горою;
Плугатар співає.
Чорніє гай над водою,
Де Ляхи ходили;
Засиніли по-над Дніпром
Високі могили;
Пішов шелест по діброві,
Шепчуть густі лози;
А дівчина спить під дубом
При битій дорозі.
Знать, добре спить, що не чує,
Як кує зозуля,
Що не лічить, чи довго жить...
Знать, добре заснула.

А тим часом із діброви
Козак виїзжає;
Під ним коник вороненький
На-силу ступає.
„Ізнемігся, товаришу;
Сьогодні спочинем:
Близько хата, де дівчина
Ворота одчинить.
А може вже одчиняла
Не мені,— другому...
Швидче, коню, швидче, коню,
Поспішай до-дому!“

Утомився вороненький,
Іде, спотпкнеться;
Коло серця козацького
Як гадина веться.
„Ось і дуб той кучерявий...
Вона! Боже милий!
Бач, заснула виглядавши,
Моя сизокрила!“
Кинув коня та до неї:
„Боже ти мій, Боже!“
Кличе її та цілує...
Ні, вже не поможе!
„За що-ж вони розлучили
Мене із тобою?“
Зареготавсь, розігнався —
Та в дуб головою!

Ідуть дівчата в поле жати
Та знай співають ідучи,
Як провожала сина мати,
Як бивсь Татарин у-ночі.
Ідуть... Під дубом зелененьким
Кінь замордований стоїть,
А біля його молоденький
Козак та дівчина лежить.
Цікаві (нігде правди діти!)
Підкралися, щоб ізлякати;
Коли подивляться, що вбитий,—
З переполоху ну втікати!

Збиралися подруженьки —
Слізоньки втирають;
Збралися товариші,
Та ями копають.
Прийшли попи з корогвами,
Задзвонили дзвони;
Поховали громадою,
Як слід, по закону.
Насипали край дороги
Дві могили в житі:
Нема кому запитати,
За-що їх убито.
Посадили над козаком
Явір та ялину,
А в головах у дівчини
Червону калину.
Прилітає зозуленька
Над ними кувати;

Прилітає соловейко
Що-ніч щебетати;
Виспіває та щебече,

Вітре буйний, вітре буйний!
Ти з морем говориш:
Збуди його, заграй ти з ним,
Спитай сине море.
Воно знає, де мій милий,
Бо його носило;
Воно скаже, сине море,
Де його поділо.

Коли милого втопило —
Розбий сине море!
Піду шукать миленького,
Втоплю своє горе.
Найду його — пригорнуся,
На серці зомлію.
Тоді, хвиле, неси з милим,
Куди вітер віє!

Коли-ж милий на тім боці, —
Буйнесенький знаєш,
Де він ходить, що він робить:
Ти з ним розмовляєш.
Коли плаче, то й я плачу;
Коли ні — співаю;

Поки місяць зійде,
Поки тії русалоньки
З Дніпра грітись вийдуть.
Птрг. 1838.

Коли-ж згинув чорнобровий,
То й я погибаю.

Тоді неси мою душу
Туди, де мій милий;
Червоною калиною
Постав на могилі!
Буде легше в чужім полі
Сироті лежати:
Буде над ним його мила
Квіткою стояти.

І квіткою й калиною
Цвісти над ним буду,
Щоб не пекло чуже сонце,
Не топтали люди.
У-вечері посумую,
А в-ранці поплачу;
Зійде сонце — утру сльози
Ніхто й не побачить.

Вітре буйний, вітре буйний!
Ти з морем говориш;
Збуди його, заграй ти з ним,
Спитай сине море!...

НА ВІЧНУ ПАМ'ЯТЬ КОТЛЯРЕВСЬКОМУ.

Сонце гріє, вітер віє
З поля на долину;
Над водою гне з вербою
Червону калину.
На калині одиноке
Гніздечко гойдає.
А де-ж дівся соловейко?
Не питай: не знає!
Згадай лихо, то й байдуже:
Минулось, пропало;
Згадай добре, — серце вяне:
Чому не осталось?

Ото-ж гляну, та й згадаю:
Було, як смеркає,
Защебече на калині, —

Ніхто не минає:
Чи багатий, кого доля,
Як мати дитину,
Убірає, доглядає, —
Не мине калину;
Чи сирота, що до-світа
Встає працювати, —
Опиниться, послухає,
Мов батько та мати
Розпитують, розмовляють:
Серце бється, любо,
І світ божий, як Великдень,
І люди, як люди!

Чи дівчина, що милого
Що-день виглядає

Вяне, сохне сиротою,
Де дітись, не знає, —
Піде на шлях подивитись,
Поплакати в лозі:
Защобече соловейко —

Та дрібно, та рівно, як Бога благас.
Поки вийде злодій на шлях погулять
З ножем у халяві — піде луна гаєм,
Піде та й замовкне: на-що щebetать?
Запеклюю душу злодія не спинить,
Тільки стратить голос, добру не навчить;
Нехай він лютує, поки сам загине,
Поки безголовя ворон прокричить.

Сохнуть дрібні сльози;
Послухає, усміхнеться,
Піде темним гаєм, —
Ніби з милим розмовляла...
А він, знай, співає,

Засне долина, на калині
І соловейко задріма.
Повіє вітер по долині,
Пішла дібровою луна;
Луна гуляє, божа мова.
Встануть сердеги працювать,
Підуть корови на діброви,
Дівчата вийдуть воду брать,
І сонце гляне — рай та й годі!
Верба сміється, свято скрізь!

Заплаче злодій, лютий злодій.
Було так перш, — тепер дивись:
Сонце гріє, вітер віє
З поля на долину;
Над водою гне з вербою
Червону калину;
На калині одиноке
Гніздечко гойдає.
А де-ж дівся соловейко?
Не питай: не знає!

Недавно, недавно у нас в Україні
Старий Котляревський оттак щebetав;
Замовк неборака, сиротами кинув
І гори і море, де перше вітав,

Де ватагу пройдисвіта
Водив за собою.
Все осталось, все сумує,
Як руїни Трої.
Все сумує, — тільки слава
Сонцем засіяла:

Не вмре кобзар, бо на віки
Його привітала.
Будеш, батьку, панувати,
Поки живуть люди;
Поки сонце з неба сяє,
Тебе не забудуть!

Праведная душе! прийми мою мову,
Немудру та щирю, — прийми, привітай!
Не кинь сиротою, як кинув діброви,
Прилини до мене хоч на одно слово.
Та про Україну мені заспівай!
Нехай усміхнеться душа на чужині,
Хоч раз усміхнеться, дивлючись, як ти
Всю славу козацьку, за словом єдиним,
Переніс в убогу хату сироти.
Прилинь, сизий орле! бо я одинокий
Сирота на світі, в чужому краю;
Дивлюся на море широке, глибоке,

Поплив би на той бік, — човна не дають!
Згадаю Енея, згадаю родину,
Згадаю, заплачу, як тая дитина;
А хвилі на той бік ідуть та ревуть.
А може я й темний, нічого не бачу,
Злая доля, може, по тім боці плаче?
Сироту усюди люди осміють!
Нехай би сміялись, та там море грає.
Там сонце, там місяць ясніще оїя,
Там з вітром могила в степу ровмовляє,
Там не одинокий був би з нею й я.

Праведная душе! прийми мою мову,
Немудру та щирю, — прийми, привітай!
Не кинь сиротою, як кинув діброви,
Прилини до мене хоч на одно слово
Та про Україну мені заспівай!

Птрг. 1839.

Тече вода в синє море,
Та не витікає;
Шука козак свою долю,
А долі немає.
Пішов козак світ за очі;
Грає синє море, —
Грає серце козацьке,
А думка говорить:

„Куди ти йдеш, не спитавшись?
На кого покинув
Батька, неньку старенькую,
Молоду дівчину?”

На чужині не ті люди,
Тяжко з ними жити;
Ні з ким буде поплакати,
Ні поговорити.“

Сидить козак на тім боці, —
Грає синє море.
Думав: доля зострінеться, —
Спіткалося горе.
А журавлі летять собі
На той бік ключами.
Плаче козак — шляхи биті
Заросли тернами.

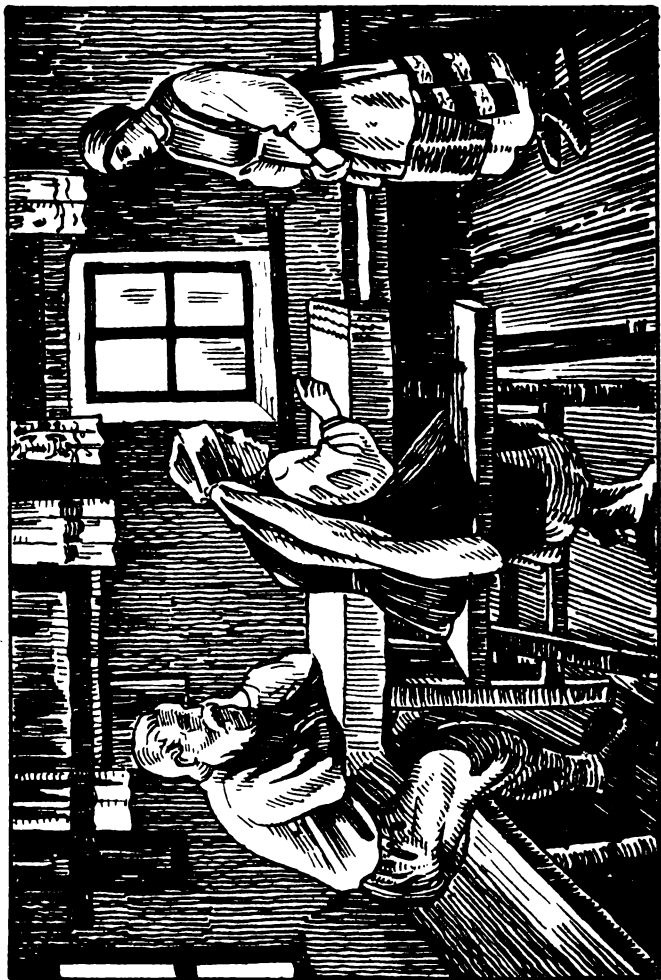
КАТЕРИНА.

(В. А. Жуковському на память 22 апріля 1838 р.).

I.

Кохайтесь, чорнобриві,
Та не з Москалями,
Бо москалі — чужі люди.
Роблять михо з вами.
Москаль любить жартуючи,
Жартуючи кине;
Піде в свою Московщину,
А дівчина гине.
Як-би сама, ще-б нічого,

А то й стара мати,
Що родила на світ божий,
Мусить погибати.
Серце вяне співаючи,
Коли знає, за що;
Люди серця не питають,
А скажуть: „ледащо!”
Кохайтесь-ж чорнобриві,
Та не з Москалями,
Бо Москалі чужі люди,
Сміються над вами.

Сидить ботько кінець стола...

Не слухала Катерина
Ні батька ні неньки,
Полюбила Москалика,
Як знало серденько.
Полюбила молодого,
В садочок ходила,
Поки себе, свою долю
Там занастила.
Кличе мати вечеряти,
А донька не чує:
Де жартує з Москаликом.
Там і заночує.
Не дві ночі карі очі
Любо цілувала,
Поки слава на все село
Недобра стала.
Нехай собі злії люди,
Що хочуть, говорять:
Вона любить, і не чує.
Що вкралося горе.

Прийшли вісти недобрії, —
В поход затрубили;
Пішов Москаль в Туреччину, —
Катрусю накрили.
Не чулася, тай байдуже,
Що коса покрита:
За милого, як співати,
Любо й потужити.
Обіцявся чорнобривий,
Коли не загине,
Обіцявся вернутися, —
Тоді Катерина
Буде собі московкою,
Забудеться горе;
А поки-що, нехай люди,
Що хочуть, говорять.
Не журиться Катерина —
Слізоньки витирає,
Що дівчата на улиці
Без неї співають.
Не журиться Катерина —
Вмиється сльозою,
Візьме відра о-півночі,
Піде за водою.
Щоб вороги не бачили;
Прийде до криниці,
Стане собі під калину,

Заспіває „Гриця“.
Виспінує, вимовляє,
Аж калина плаче.
Вернулася — і раденька.
Що ніхто не бачив.

Не журиться Катерина.
І гадки не має,
У новенькій хустиночці
В вікно виглядає.
Виглядає Катерина...
Минуло пів року, —
Занудило коло серця,
Закололо в боку.
Нездужає Катерина,
Ледве-ледве дыше...
Вичуняла, та в запічку
Дитину колпше.
А жіночки лихо дзвонять.
Матері глузують,
Що Москалі вертаються
Та в неї ночують:
— „В тебе дочка чорнобрива,
Та ще й не єдина,
А муштрує у запічку
Московського сина...
Чорнобривого придбала...
Мабуць, сама вчила...“
Бодай же вас, цокотухи,
Та злидні побили,
Як ту матір, що вам на сміх
Сина породила!

Катерино, серце моє!
Лишенько з тобою!
Де ти в світі подінешся
З малим сиротою?
Хто спитає, привітає
Без милого в світі?
Батько-мати — чужі люди,
Тяжко з ними жити!

Вичуняла Катерина;
Одсуне квартиру,
Поглядає на улицю,
Колпше дитинку:
Поглядає — нема, нема!
Чи то-ж і не буде?

Пішла-б в садок поплакати,
Так дивляться люди.
Зайде сонце — Катерина
По садочку ходить,
На рученьках носить сина,
Очиці поводить:
„Отут з муштри виглядала,
Отут розмевляла,
А там... а там... сину, сину!“
Та й не доказала.

Зеленіють по садочку
Черешні та вишні;
Як і перше виходила,
Катерина вийшла.
Вийшла, та вже не співає,
Як перше співала,
Як Москаля молодого
В вишник дожидала.
Не співає чорнобрива,
Клене свою долю;
А тим часом вороженьки
Чинять свою волю, —
Кують речі недобрії.
Що має робити?

Як-би милій-чорнобривий, —
Умів би спинити...
Так далеко чорнобривий, —
Не чує, не бачить,
Як вороги сміються їй,
Як Катруся плаче.
Може вбитий чорнобривий
За тихим Дунаєм;
А може — вже в Московщині,
Другую кохає!
Ні, чорнявий не убитий,
Він живий, здоровий...
А де-ж найде такі очі,
Такі чорні брови?
На край світа, в Московщині,
По тім боці моря,
Нема ніде Катерини, —
Та здалась на горі!...
Вміла мати брови дати,
Карі оченята,
Та не вміла на сім світі
Щастя-долі дати.

А без долі біле личко —
Як квітка на полі:
Пече сонце, гоґда вітер,
Рве всякий по волі.
Умивай же бле личко
Дрібними сльозами!
Бо вернулись Москалки
Іншими шляхами.

II.

Сидить батько кінець стола,
На руки схилився,
Не дивиться на світ божий:
Тяжко зажурився.
Коло його стара мати
Сидить на ослоні,
За сльозами ледве-ледве
Вимовляє доні:
„Що, весілля, доню моя?
А де-ж твоя пара?
Де світилки з друженьками.
Старости, бояре?
В Московщині, доню моя!
Іди-ж їх шукати!
Та не кажи добрим людям,
Що є в тебе мати.
Проклятий час-годинонька.
Що ти народилась!
Як-би знала, до схід сонця
Була-б утопила:
Здалась тоді-б ти гадині,
Тепер Москалеві...
Доню моя, доню моя,
Цвіте мій рожевий!
Як ягідку, як пташечку,
Кохала ростила
На лишенько... Доню моя!
Що ти наробила?...
Оддячила!... Іди-ж, шукай
У Москві свекрухи!
Не слухала моїх речей,
То її послухай!
Іди, доню, найди її,
Найди, привітайся,
Будь щаслина в чужих людях,
До нас не вертайся!

Не вертайся, дитя моє,
З далекого краю!..
А хто-ж мою головоньку
Без тебе сховає?
Хто заплаче надо мною,
Як рідна дитина?
Хто посадить на могилі
Червону калину?
Хто без тебе грішну душу
Поминати буде?
Доню моя, доню моя,
Дитя моє любе!
Іди од нас!..."

Ледве-ледве

Поблагословила:
„Бог з тобою!“ — та, як мертва,
На діл повалилась.

Обізвався старий батько:
„Чого ждеш, небого?“
Заридала Катерина,
Та бух йому в ноги:
„Прости мені, мій батечку,
Що я наробила!
Прости мені, мій голубе,
Мій соколе милий!“
— „Нехай тебе Бог прощає
Та добрії люди!
Молись Богу та йди собі —
Мені легше буде.“

Ледве встала, поклонилась,
Вийшла мовчки з хати,
Осталися сиротами
Старий батько й мати.
Пішла в садок у вишневий,
Богу помолилась,
Ввяла землі під вишнею,
На хрест почепила;
Промовила: „Не вернуся!
В далекому краю
В чужу землю чужі люди
Мене заховають;
А свої ця крихотка
Надо мною ляже,
Та про долю, моє горе,
Чужим людям скаже...
Не розказуй, голубонько,“

Де-б не заховали,
Щоб грішної на сім світі
Люди не займали!
Ти не скажеш... ось хто скаже,
Що я його мати!
Боже ти мій! лихо моє!
Де мені сховатись?
Заховаюсь, дитя моє,
Сама під водою,
А ти гріх мій спокутуєш
В людях сиротою,
Безбатьченком!..."

Пішла селом,

Плаче Катерина;
На голові хустиночка,
На руках дитина.
Вийшла з села — серце ние;
Назад подивилась,
Покивала головою,
Тай заголосила.
Як тополя, стала в полі
При битій дорозі;
Як роса та до схід сонця,
Покапали сльози.
За сльозами за гіркими
І світа не бачить,
Тільки сына пригортає,
Цілує та плаче.
А воно, як янгелятко,
Нічого не знає,
Маленькими ручицями
Пазухи шукає.

Сіло сонце, з-за діброви
Небо червоніє;
Утерлася, повернулась,
Пішла... тільки мріє.
В селі довго говорили
Де-чого багато,
Та не чули вже тих річей
Ні багько, ні мати...

Отаке-то на сім світі
Роблять людям люди!
Того вяжуть, того ріжуть,
Той сам себе губить...

А за-віщо? Святий знає!
Світ, бач-ся, широкий,
Та нема де прихилитись
В світі одиноким.
Тому доля запродала
Од краю до краю,
А другому оставила
Те, де заховують.
Де-ж ті люди, де-ж ті добрі,
Що серце збиралось
З ними жити, їх любити?
Пропали, пропали!

Єсть на світі доля,
А хто її знає?
Єсть на світі воля,
А хто її має?
Єсть люди на світі —
Сріблом-злотом сяють;
Здається, панують,
А долі не знають. —
Ні долі, ні волі!
З нудьгою та з горем
Жупан надівають,
А плакати сором.
Возліть срібло, злото,
Та будьте багаті,
А я возьму сльози —
Лихо вилити;
Затоплю недолю
Дрібними сльозами,
Затопчу неволю
Босими ногами!
Тоді я веселий,
Тоді я багатий,
Як буде серденько
По волі гуляти!

III.

Кричать сови, спить діброва,
Зіроньки сіяють;
По-над шляхом, щирцею,
Ховрашки гуляють.
Спочивають добрі люди;
Що кого втомило:
Кого щастя, кого сльози, —

Все нічка покрила,
Всіх покрила темнісінька,
Як діточок мати.
Де-ж Катрусю пригорнула?
Чи в лісі, чи в хаті?
Чи на полі під копою
Сина забавляє?
Чи в діброві з-під колоди
Вовка виглядає?
Бодай-же вас, чорні брови,
Нікому не мати,
Коли за вас таке лихо
Треба одбувати!
А що далі спіткається?
Буде лихо, буде!
Зострінуться жовті піски
І чужії люди,
Зострінуться зима люта...
А той — чи зостріне,
Що пізнає Катерину,
Привітає сина?
З ним забула-б чорнобрива
Шляхи, піски, горе:
Він, як мати, привітає,
Як брат заговорить...

Побачимо, почувемо...
А поки — спочину,
Та тим часом розпитаю
Шлях на Московщину.
Далекий шлях, пани-брати!
Знаю його, знаю!
Аж на серці похолоне,
Як його згадаю.
Попоміряв і я колись —
Щоб його не мірять!...
Розказав би про те лихо,
Та чи то-ж повірять?
„Бреше“, скажуть, „сякий-такий
(Звичайно, не в очи)
А так тільки несе мону
Та людей морочить“.
Правда ваша, правда, люди!
Та й на-що те знати,
Що сльозами перед вами
Буду вилити?
На-що воно? У всякого
І свого чимало.

Щур же йому!... А тим часом
Ке-те лиш кресало
Та тютюну, щоб, знаєте.
Дома не журились;
А то лихо розказувать,
Щоб бридке приснилось, —
Нехай його лихо возьме!
Лучче-ж поміркую,
Де-то моя Катерина
З Івасем мандрує.

За Київом та за Дніпром.
По-під темним гаєм,
Ідуть шляхом чумаченьки,
„Пугача“ співають.
Іде шляхом молодиця, —
Мусить бути, з прощі.
Чого-ж смутна, невесела,
Заплакані очі?
У латаній свитиночці,
На плечах торбина,
В руці ціпок, а на другій

Бач, на-що здалися карі оченята:
Щоб під чужим тинном сльози вилить!
Ото-ж то дивіться та кайтесь, дівчата,
Щоб не довелось Москаля шукать.
Щоб не довелось, як Катря шукає...
Тоді не питайте, за-що люде лають.
За-що не пускають в хату ночувать.

Не питайте, чорнобриві,
Бо люде не знають;
Кого Бог карá на світі.
То й вони карають...
Люде гнутьсь, як ті лози,
Кудя вітер віє:
Спротивні сонце світять —
Світять, та не гріє...
Люде-б сонце заступили.
Як-би мали силу,
Щоб сироті не світило,
Сльози не сушили.
А за-віщо, Боже милий?
За-що світом нудять?

Заснула дитина.
Зострілася з чумаками,
Закрила дитину,
Питається: „Люде добрі!
Де шлях в Московщину?“
— „В Московщину? Оцей самий
Далеко, небого?“
— „В саму Москву. Христа ради
Дайте на дорогу!“
Бере шага, аж трусяться:
Тяжко його брати!
Та й на-віщо?.. А дитина!
Вона-ж його мати...

Заплакала, пішла шляхом,
В Броварях спочила.
Та синів за гіркою
Медяник купила...
Довго-довго сердешная
Все йшла та питала;
Було й таке, що під тинном
З сином ночувала...

Що зробила вона людям!
Чого хотять люде?
Щоб плакала... Серце мос!
Не плач, Катерино!
Не показуй людям сльози.
Терни до загину!
А щоб личко не марніло
З чорними бровами.
До схід сонця, в темнім лісі
Умийся сльозами!
Умиєшся — не побачать,
То й не засм ютєся;
А серденько одиночне.
Поки сльози ллютєся.

Отаке-то лихо, бачите, дівчата!
Жартуючи кинув Катрусю Москаль.

Недоля не бачить, з ким їй жартувати,
А люде хоч бачать, та людам не жаль.
„Нехай“, кажуть, „гине ледача дитина,
Коли не зуміла себе шанувать!“
Шануйтеся-ж, любі, в недобру годину,
Щоб не довелося Москаля шукать!

Де-ж Катруся блудить?
По-під-тинню ночувала,
Раненько вставала,
Поспішала в Московщину;
Аж гульк — зима впала.
Свище полем заверюха;
Іде Катерина
У личаках — лихо тяжке! —
І в одній свитині.
Іде Катря, шкандибає;
Дивиться — щось мріє...
Либонь, ідуть москалики...
Лихо!... серце мліє...
Полетіла, зострілася,
Пита: „Чи немає
Мого йвана чорнявого?“
А ті: „Ми не знаєм“.
І, звичайно, як Москалі,
Сміються, жартують:
„Ай да баба! ай да наші!
Каво не надуют!“
Подивилась Катерина:
„І ви, бачу, люде!
Не плач, сину, моє лихо, —
Що буде, то й буде! .
Піду дальше, — більш ходила...
А, може, й зостріну;
Оддам тебе, мій голубе,
А сама — загину!“
Реве, стогне хуртовина,
Котить, верне полем;
Стоїть Катря серед поля,

Дала сльозам волю.
Утомилась заверюха,
Де-де позіхає;
Ще-б плакала Катерина,
Та сліз більш немає.
Подивилась на дитину:
Уमितе сльозою
Червоніє, як квіточка
В-ранці під росою.
Усмінулась Катерина,
Тяжко усміхнулась:
Коло серця як гадина
Чорна повернулась.
Кругом мовчки подивилась;
Бачить: ліс чорніє,
А під лісом, край дороги,
Либонь, курінь мріє.
„Ходім, сину! смеркається. .
Коли пустять в хату;
А не пустять, то й на дворі
Будем ночувати.
Під хатою заночуєм,
Сину мій, Іване!
Де-ж ти будеш ночувати,
Як мене не стане?
З собаками, мій синочку,
Кохайся на дворі!
Собаки злі, покусують,
Та не заговорять,
Не розкажуть сміючися...
З псами їсти й пити!...
Бідна моя головонько,
Що мені робити?“

Сирота собака має свою долю,
Має добре слово в світі сирота;
Його бють і лають, закують в неволю.
Та ніхто про матір на сміх не спита.
А йвася спитають, зарання спитають,
Не дадуть до мови дитині дожити.
На кого собаки на вулиці лають?

Хто голий, голодний під тинном сидить?
Хто лобуря водить? Чорняві байстрията...
Одна його доля — чорні бровенята.
Та й тих люде заздрі не дають носить.

IV.

По-під горою яром-долом,
Мов ті діди високочолі,
Дуби з гетьманщини стоять;
В яру гребелька, верби в-ряд,
Ставок під кригою в неволі,
І ополонка — воду брать.
Мов покотило червоніє,
Крізь хмару сонце занялось;
Надуся вітер, — як повіє!
Нема нічого, скрізь біліє,
Та тільки лісом загуло,

Реве, свище заверюха,
По лісу завило;
Як те море, біле поле
Снігом покотилось.
Вийшов з хати карбівничий,
Щоб ліс оглядіти,
Та де тобі! таке лихо,
Що не видно й світа.
„Еге, бачу, яка фуга!
Цур же йому з лісом!
Піти в хату... Що там таке?
От їх до-сто-біса!
Недобра їх розносила,
Мов справді за ділом.
Ничипоре! дивись лишень;
Які побілілі!“
— „Що? Москалі? де Москалі?“
— „Що ти? схаменися!“
— „Де Москалі, лебедики?“
— „Та он, подивися!“
Полетіла Катерина
І не одяглася.
„Мабуть, добре Московщина
В тямку їй далася!
Бо у-ночі тільки й знає,
Що Москаля кличе.“
Через пеньки, заметами,
Летить, ледве дше.

Боса стала серед шляху,
Втерлась рукавами.
А Москалі їй на-зустріч,
Як оден, верхамп.
„Лихо моє! доле моя!“
До їх... коля гляне, —
Понереду старший іде.
„Любий мій, Іване!
Серце моє коханеє!
Де-ж ти так барився?“
Та до його.. за стремена...
А він — подивився,
Та шпорами коня в боки,
„Чого-ж утікаєш?
Хіба забув Катерину?
Хіба не пізнавш?
Подивися, мій голубе,
Подивись на мене:
Я — Катруся твоя любя!
На-що рвеш стремена?“
А він коня поганяє,
Ніби-то й не бачить.
„Пострівай же, мій голубе!
Дивись, — я не плачу.
Ти не пізнав мене, Іване?
Серце, подивися!
Їй же Богу, я — Катруся!“
— „Дура, отвяжіся!
Взьмітье проч безумную!“
— „Боже мій! ірасю!
І ти мене покидаєш?
А ти-ж присягався!“
— „Взьмітье проч! Что-ж ви
— „Кого? мене взяти? [стали?“
За-що ж — скажи, мій голубе?
Кому хоч оддати
Свою Катрю, що до тебе
В садочок ходила,
Свою Катрю, що для тебе
Сина породила?
Мій батечку, мій братіку!
Хоч ти не цурайся!

Та в яр... біжить, — серед ставу...

Наймичкою тобі стану...
З другою кохайся,
З цілим світом!.. Я забуду,
Що колись кохалась,
Що од тебе сина мала,
Покриткою стала...
Покриткою... який сором!
І за що я гину?
Покинь мене, забудь мене,
Та не кидай сина!
Не покинеш? Серце моє!
Не втікай од мене!..

Я винесу тобі сина.“
Кинула стремена,
Та в хатину.

Вертається,

Несе йому сина;
Несповита, заплакана
Сердешна дитина
„Ось-де воно, подивися!
Де-ж ти заховався?
Утік!.. нема!.. Сина, сина
Батько одцурався!
Боже ти мій!.. Дитя моє!
Де дінусь з тобою?
Москалики! голубчик!
Возьміть за собою:
Не цурайтесь, лебедики!
Воно сиротина;
Возьміть його та оддайте
Старшому за сина!
Возьміть його!.. бо покину,
Як батько поквнув, —
Бодай його не кидала
Лихая година!
Гріхом тебе на світ божий
Мати породила, —
Виростај же на сміх людям!“
На шлях положила.
„Оставайся шукать батька, —
А я вже шукала“...
Та в ліс з шляху, як навісна;
А дитя осталося,
Плаче, бідне... А Москалям
Байдуже, — минули.
Воно й добре, та на лихо
Лісничі почули.

Біга Катря боса лісом,
Біга та голосить;
То проклина свого Йвана,
То плаче, то просить.
Вибігає на возлісся;
Кругом подивилась,
Та в яр... біжить, — серед ставу
Мовчки опинилась.
„Прійми, Боже, мою душу,
А ти — моє тіло!“
Шубовість в воду! По-під льодом
Геть загуркотіло.

Чорнобрива Катерина
Найшла, що шукала.
Дунув вітер по-над ставом —
І сліду не стало.

То не вітер, то не буйний,
Що дуба ламає;
То не лихо, то не тяжке,
Що мати вмірає;
Не сироти, малі діти,
Що неньку сховали:
Ім зосталась добра слава,
Могила зосталась.
Засміються злії люди
Малій сиротині, —
Вилле сльози на могилу —
Серденько спочине.
А тому, тому на світі,
Що йому зосталось,
Кого батько і не бачив,
Мати одцуралась?
Що зосталось байстрюкові?
Хто з ним заговорить?
Ні родини, ні хатини;
Шляхи, піски, горе...
Панське личко, чорні брови —
На-що? Щоб пізнали!
Змалювала, не сховала...
Бодай полиняли!

V.

Ішов кобзар до Київ
Та сів спочивати;

Пішли по-над шляхом.
Торб'янками обвішаний
Його повожатий;
Мале дитя коло його
На сонці куняє,
А тим часом старий кобзар
„Исуса“ співає.
Хто йде, їде, — не минає:
Хто — бублик, хто — гроші;
Хто старому, а дівчата
Шажок міхоніші.
Задивляться чорнобриві:
І босе і голе.
„Дала“, кажуть, „бровенята.
Та не дала долі!“

Їте шляхом до Київа
Берлин шестернею,
А в берліні господиня
З паном і сімєю.

Опинився проти старців —
Курява лягає.
Побіг Івась, бо з віконця
Рукою махає.
Дає гроші Івасеві,
Дивується пані.
А пан глянув — одвернувся...
Пізнав преноганий,
Пізнав тії карі очі,
Чорні бровенята,
Пізнав батько свого сина,
Та не хоче взяти.
Пита пані, як зветься?
„Івась“. — „Якою м'їтай!“
Берлин рушив, а Івася
Курява покрила...

Полічили, що достали,
Встали сіромахи,
Помолились на схід сонця,
Птрг. 1833.

ТАРАСОВА НІЧ.

(П. І. Мартоцу.)

На розпутті кобзар сидить.
Та на кобзі грає;
Кругом хлопці та дівчата —
Як мак процвітає.
Грає кобзар, виспіває,
Вимовля словами,
Як Москалі, Орда, Ляхи
Бились з козаками;
Як збиралась громадонька
В неділеньку в-ранці;
Як ховали козаченька
В зеленім байраці.
Грає кобзар, виспіває,
Аж лихо сміється:
„Була колись Гетьманщина,
Та вже не вернеться:
Було колись панували,
Та більше не будем...
Тії слави козацької
По-вік не забудем!
Україно, Україно!
Ненько моя, ненько!

Як згадаю тебе, краю,
Завяне серденько!
Де поділось козачество,
Червоні жупани?
Де поділась доля, воля,
Бунчуки, гетьмани?
Де поділось? Изгоріло?
А чи затопило
Сине море твої гори,
Високі могили?
Мовчать гори, грає море,
Могили сумують,
А над дітьми козацькими
Поганці панують!
Грай же, море! Мовчїть, гори!
Гуляй, буйний, полем!
Плачте, діти козацькі!
Така ваша доля!

„Встає хмара з-за Лиману.
А другая з поля:
Зажурилась Україна —

Така її доля!
Зажурилась, заплакала,
Як мала дитина.
Ніхто її не рятує...
Козачество гине;
Гине слава, батьківщина;
Немає де дітись...
Виростають нехрещені
Козацькі діти,
Кохаються невінчані;
Без попа ховають;
Запродана Жидам віра,
В церкву не пускають!
Як та галич поле криє,
Ляхи, уніяти
Налітають, нема кому
Порадоньки дати.
Обізнався Наливайко —
Не стало Кравчини!
Обізнався козак Павлюга —
За нею полинув.
Обізнався Тарас Трясило
Гіркими сльозами:
„Бідна моя Україно,
Стоптана Ляхами...“
Обізнався Тарас Трясило
Віру рятувати,
Обізнався орел сизий —
Та й дав Ляхам знати!
Обізнався пан Трясило:
„А годі журитись,
А ходім лиш, пани-брати,
З Поляками биться!“

Вже не три дні, не три ночі
Бється пан Трясило;
Од Лимана до Трубайла
Трупом поле вкрилось.
Ізнемігся козаченько,
Тяжко зажурився,
А поганій Конецпольський
Дуже звеселився;
Зібрав шляхту всю до-купи,
Та й ну частувати!
Зібрав Тарас козаченьків
Поради прохати:
— „Отамани, товариші,
Брати мої, діти!

Дайте мені порадоньку:
Що будем робити?
Бенкетують вражі Ляхи,
Наше безголовя.“
— „Нехай собі бенкетують,
Нехай на здоров'я!
Нехай, кляті, бенкетують,
Поки сонце заїде,
А ніч-мати дасть раду:
Козак Ляха знайде.“

Лягло сонце за горою,
Зірки засіяли,
А козаки, як та хмара,
Ляхів обступали.
Як став місяць серед неба,
Ревнула гармата;
Прокинулись Ляшки-панки —
Нікуди втікати!
Прокинулись Ляшки-панки
Та й не повставали:
Зійшло сонце, до одного
Покотом лежали.

Червоною гадюкою
Несе Альга вісти,
Щоб летіли кряки з поля
Ляшків-панів істи.
Налетіли чорні кряки
Вельможних будити;
Зібралось козачество
Богу помолитись.
Закрякали чорні кряки,
Виймаючи очі, —
Заспівали козаченьки
Пісню тієї ночі, —
Тієї ночі кривавої,
Що славою стала
Тарасові, козачеству,
Ляхів що приспала.
„Над річкою, в чистім полі,
Могла чорніє;
Де кров текла козацька,
Трава зеленіє.
Сидить ворон на могилі,
Та з голоду кряче...
Згада козак Гетьманщину,
Згада, та й заплаче“.

„Була колись козацькая
І слава і воля, —
Слава с'яє, а воленьку
Спіткала недоля.
Було колись панували,
Та більше не будем,
Тії-ж слави козацької
По-вік не забудем!“

Умовк кобзар сумуючи.
Щось руки не грають!
Кругом хлопці та дівчата
Слізеньки втирають.

* * *

На-що мені чорні брови?
На-що карі очі?
На-що літа молодії,
Веселі дівочі?
Літа мої молодії
Марно пропадають,
Очі плачуть, чорні брови
Од вітру линяють.
Серце вяне, нудить світом,
Як пташка без волі.
На-що-ж мені краса моя,
Коли нема долі?
Тяжко мені сиротою
На сім світі жити:
Свої люди — як чужії,
Ні з ким говорити;
Нема кому розпитати,

Пішов кобзар по уллиці,
З журби як заграє!
Кругом хлопці на-вприсядки,
А він вимовляє:

„Нехай буде оттакечки!
Сидіть, діти, у запічку,
А я з журби та до шинку,
А там найду свою жінку,
Найду жінку, почастую,
З вороженьків цокепкую.“

Птрг. 1838.

Чого плачуть очі?
Нема кому розказати,
Чого серце хоче, —
Чого серце як голубка,
День і ніч воркує?
Ніхто його не питає,
Не знає, не чує;
Чужі люди не спитають —
Та й на-що питати?
Нехай плаче сиротина,
Нехай літа тратить!
Плач же, серце, плачте, очі,
Поки не заснули,
Голосніше, жалібніше,
Щоб вітри почули,
Щоб понесли буйнесенські
За синєє море —
Чорнявому, зрадливому
На лютеє горе!

І В А Н П І Д К О В А.

(В. І. Штернбергу).

I.

Було колись — в Україні
Ревля гармати;
Було колись — Запорозці
Вміли панувати!
Панували, добували
І славу, і волю. —
Минулося, осталися
Могили по полю!

Високі ті могили,
Де лягло спочити
Козацьке біле тіло,
В китаюку повіте.
Високі ті могили
Чорніють, як гори,
Та про волю нивком в полі
З вітрами говорять.
Свідок слави, дідівщини
З вітром розмовляє,

А внук косу несучу в росу,
За нами співає.

Було колись — в Україні
Лихо танцювало,
Журба в шинку мед-горілку
Поставцем кружала.
Було колись добре жити
На тій Україні...
А згадаймо! може, серце
Хоч трохи спочине.

II.

Чорна хмара з-за Лиману
Небо, сонце криє:
Синє море звірюкою
То стогне, то вие,
Дніпра гирло затопило.
„А ну-те, хлопята,
На байдаки! Море грає,
Ходім погуляти!“

Висипали Запорожці,
Лиман човни вкрили.
„Грайте же, море!“ — заспівали,
Запінчилися хвилі.

Кругом хвилі, як ті гори:
Ні землі, ні неба.
Серце мліє, а козакам
Того тільки й треба.
Пливуть собі та співають;
Рибалка літає,
А попереду отаман
Веде, куди знає.
Похожає вздовж байдака,
Гасне люлька в роті:
Поглядає сюди-туди,
Де-то будь роботи?
Закрутивши чорні вуси,
За вухо чуприну,
Підняв шапку — човни стали.
„Нехай ворог гине!
Не в Синопу, отамани,
Панове-молодці,
А у Царград, до султана
Поїдемо в гості!“
— „Добре, батьку отамане!“
Кругом заревіло.
„Спасибі вам!“

Надів шапку.

Знову закипіло
Синє море. Вздовж байдака
Знову похожає
Пан отаман, та на хвилю
Мовчки поглядає.

Т О П О Л Я.

(П. С. Петровський).

По діброві вгтер вие,
Гуляє по полю,
Край дороги гне тополю
До самого долу.
Стан високий, лист широкий —
На-що зеленіє?
Кругом поле, як те море
Широке, синіє.
Чумак іде, подивиться,
Та й голову схилить;
Чабан в-ранці з сопілкою
Сяде на могилі,
Подивиться — серце ние:
Кругом ні бални!

Одна — одна, як сирота
На чужині, гине!

Хто-ж викохав тонку, гнучку
В степу погібати?
Пострівайте, все розкажу.
Слухайте-ж, дівчата!

Полюбила чорнобрива
Козака дівчина,
Полюбила — не спинила:
Пішов, та й загинув.
Як-би знала, що покине,
Була-б не любила;

Пішла стара, — мов каламар
Достала з полниці

Як-би знала, що загине,
Була-б не пустила;
Як-би знала — не ходила-б
Пізно за водою,
Не стояла-б до півночі
З милим під вербою;
Як-би знала!...

І то лихо

Попереду знати,
Що нам в світі зустрінесться...
Не знайте дівчата!
Не питайте свою долю!
Само серце знає,
Кого любить. Нехай вянє,
Поки закопають!
Бо не довго, чорнобриві,
Карі оченята,
Біле личко червоніє —
Не довго дівчата!
До полудня, та й завяне,
Брови полинають...
Кохайтесь-ж, любіться
Як серденько знає.

Защебече соловейко
В лузі на калині,
Заспіває козаченько,
Ходя по долині.
Виспіває, поки вийде
Чорнобрива з хати,
А він її запитас:
„Чи не била мати?“
Стануть собі, обіймуться;
Співа соловейко;
Послухають, розійдуться —
Обов раденькі.
Ніхто того не побачить,
Ніхто не смієтас:
„Де ти була? що робила?“
Сама собі знає...
Любилася, кохалася,
А серденько мліло:
Воно чуло недоленьку,
Сказати — не вміло.
Не сказало, осталася,
День і ніч воркує,

Як голубка без голуба,
А ніхто не чує.

Не щебече соловейко
В лузі над водою,
Не співає чорнобрива,
Стоя під вербою;
Не співає, як сирота
Білим світом нудить.
Без милого батько, мати —
Як чужі люди;
Без милого сонце світить —
Як ворог сміється;
Без милого скрізь могила...
А серденько бється!

Минув і рік, минув другий,
Козака не має;
Сохне вона, як квіточка, —
Мати не питає.
„Чого вянєш, моя доню?“
Стара не спитала,
За сивого, багатого
Нищечком еднала.
„Іди, доню!“ каже мати:
„Не вік діувати.
Він багатий, одинокий,
Будеш панувати!“
— „Не хочу я панувати,
Не піду я, мамо!
Рушниками, що придбала,
Спусти мене в яму!
Нехай поли заспівають,
А дружкки заплачуть!
Легше, мамо, в труні лежать,
Ніж його побачать.“

Не слухала стара мати,
Робила, що знала;
Дивилася чорнобрива,
Сохла, і мовчала.
Пішла в-ночі до ворожки,
Щоб поворожити,
Чи довго їй, одинокій,
На сім світі жити?
„Бабусенько, голубонько,
Серце моє, ненько!
Скажи мені щирю правду:

Де милий-серденько?
Чи жив? здоров? чи він любить?
Чи забув, покинув?
Скажи-ж мені: де мій милий?
Край світа долину!
Бабусенько, голубонько!
Скажи, — бо ти знаєш!
Хоче дати мене мати
За старого заміж.
Любять його, моя сиза, —
Серце не навчити.
Пішла-б же я утопилась —
Жаль душу згубити.
Коли не жпв чорнобривий,
Зроби, моя пташко,
Щоб до-дому не вернулась...
Тяжко мені, тяжко!
Там старий жде в старостами. .
Скажи-ж мою долю!“
— „Добре, доню! Спочинь трошки!
Чини-ж мою волю!
Сама колись діувала,
Тєє лихо знаю;
Минулося, навчилась,
Людяма помагаю.
Твою долю, моя доню,
Позаторік знала,
Позаторік і зілччка
Для того придбала.“

Пішла стара, мов каламар
Достала з полиці.
„Ось на тобі сього дива!
Піди до криниці;
Поки півні не світали,
Умийся водою,
Виший трошки сього зілля —
Все лихо загоїть.
Випеш — біжи, яко мога;
Що-б там не кричало,
Не оглянься, яко станеш
Аж там, де прощалась.
Одпочинеш. А як стане
Місяць серед неба,
Виший ще раз; не приїде —
В-третє випить треба.
За перший раз, як за той рік,
Будеш ти такою;

А за другий, серед стєпу
Тупне кінь ногою.
Коли жпвий козаченько,
То зараз прибуде...
А за третій — моя доню,
Не питай, що буде!
Та ще, чуєш, не хрестися!
Бо все піде в воду.
Тєпер же йди, подивися
На торішню вроду.“

Взяла зілля, поклонилась:
„Спасибі, бабусю!“
Вийшла з хати: „Чи йти, чи ні?
Ні, вже не вернєся!“
Пішла, вмилась, напилася,
Мєв не своя стала;
В-другє, в-третє, та, мов сонна,
В стєпу заспівала:

„Плавай, плавай, лебедонько,
По синьому мору!
Рости, рости, тополенько,
Все в-гору та в-гору!
Рости гнучка та висока
До самої хмари,
Спитай Бога: чи дїжду я,
Чи не дїжду пари?
Рости рости, подивися
За синєє море:
По тїм боці — моя доля,
По сїм боці — горе.
Там дєсь милий чорнобривий
По полю гуляє,
А я плачу, літа трачу,
Його виглядаю.
Скажи йому, що загину,
Коли не прибуде!
Сама хоче мене мати
В землю заховати...
А хто-ж її головоньку
Буде доглядати?
Хто догляне, розпятає,
На старість поможє?
Мамо моя! доле моя!
Боже милий, Боже!
Подивися, тополенько!
Як нема — заплачєш

До схід сонця, ранесенько,
Щоб ніхто не бачив.
Рости-ж, серце-тополенько,
Все в-гору та в-гору!
Плавай, плавай, лебедонько,
По синьому мору!“

Таку пісню чорнобрива
В степу заспівала,
Зілля дива наробило —
Птрг. 1839.

Тополею стала.
Не вернулася до дому,
Не діждала пари;
Тонка, гнучка та висока
До самої хмари.

По діброві вітер віє,
Гуляє по полю,
Край дороги гне тополю
До самого долу.

П Е Р Е Б Е Н Д Я .

(Е. П. Гребінці.)

Перебендя старий, сліпий —
Хто його не знає?

Він усюди вештається
Та на кобзі грає.
А хто грає, того знають
І дякують люди:
Він їм тугу розганяє,
Хоть сам світом нудить.
По-під тинню сіромаха
І днює й ночує;
Нема йому в світі хати;
Недоля жартує
Над старою головою,
А йому байдуже!
Сяде собі, заспіває:
„Ой не шуми, луже!“
Заспіває, та й згадає,
Що він сиротина,
Пожуриться, посумує,
Сидячи під тинном.

Оттакий-то Перебендя,
Старий та химерний!
Заспіває „про Чалого“,
На „Горлицю“ зверне;
З дівчатами на вигоні
„Гриця“ та „Веснянку“,

Як серце сміється, сліпі очі плачуть...
Послуха повіє...

Старий заховавсь
В степу на могилі, щоб ніхто не бачив,
Щоб вітер по полю слова розмахав,
Щоб люди не чули, — бо то Боже слово,

А у шинку з „арубками —
„Сербина“, „Шинкарку“,
З жонатими на бенкеті
(Де свекруха злая)
„Про тополю — лиху долю“,
А потім — „У гаю“;
На базарі — про „Лазаря“,
Або, щоб те знали,
Тяжко-важко заспіває,
Як Січ руйнували.

Оттакий-то Перебендя,
Старий та химерний:
Заспіває, засміється,
А на сльози зверне.

Вітер віє, повіває,
По полю гуляє;
На могилі кобзар сидить
Та на кобзі грає.
Кругом його степ, як море
Широке, синіє;
За могилою — могила,
А там — тільки мріє.
Сивий ус, стару чуприну
Вітер розвіває,
То приляже та послуха,
Як кобзар співає,

Перебендя старий, сліпий –
Хто його не знає?

То серце по волі в Богом розмовля,
 То серце щебече Господнюю славу,
 А думка край світа на хмарі гуля.
 Орлом сизокрилим літає, ширяє,
 Аж небо блакитне широкими бє;
 Спочине на сонці, його запитає:
 Де воно ночує? як воно встає?
 Послухає моря, що воно говорить;
 Спита чорну гору: чого ти німа?
 І знову на небо, бо на землі горе,
 Бо на Йй, широкий куточка нема
 Тому хто все знає, тому, хто все чує:
 Що море говорить, де сонце ночує, —
 Його на сім світі ніхто не прийма!
 Однн він між нимп, як сонце високе;
 Його знають люде, бо носить земля.
 А як-би почули, що він, одинокий,
 Співа на могилі, з морем розмовля, —
 На Божее слово вони-б насміялись,
 Дурним би назвали, од себе-б прогналп:
 „Нехай по-над морем“, сказали-б, „гуля!“

Добре вси, мій кобзарю,
 Добре, батьку, робиш,
 Що співати-розмовляти
 На могилу ходиш!
 Ходи собі, мій голубе,
 Поки не заснуло
 Твоє серце, та виспівуй,
 Щоб люде не чули!
 А щоб тебе не цурались,

Потурай їм, брате!
 „Скажи, враже, як пан каже:
 На те він багатий.“

Отакий-то Перебендя,
 Старий та химерний!
 Заспіває весільноу,
 А на сльози зверне.
 Птрбг. 1839.

ДО ОСНОВЯНЕНКА.

Бють пороги; місяць сходить,
 Як і перше сходив...
 Нема Січи, пронав і той,
 Хто всім верховодив.
 Нема Січи! Очерети
 У Дніпра питають:
 „Де-то наші діти ділись?
 Де вони гуляють?“
 Чайка скиглить літаючи,
 Мов за дітьми плаче;
 Сонце гріє, вітер віє
 На степу козачім.

Стоять та сумукть;
 Питаються у буйного:
 „Де наші панують?
 Де панують, бенкетують?
 Де ви забарились?
 Вернітеся! Дивітеся:
 Жита похилились,
 Де паслися ваші коні,
 Де тирса шуміла,
 Де кров Ляха, Татарина
 Морем червоніла.
 Вернітеся!...“

На тім степу скрізь могили

— „Не вернуться!“
Загуло, сказало

Сине море: „не вернуться,
На віки пропали!“
Правда, море, правда, сине:
Такая їх доля!
Не вернуться сподівані,
Не вернеться воля;
Не вернеться козаччина,
Не встануть гетьмани,
Не покриють Україну
Червоні жушани.
Обідрана, сиротою
По-над Дніпром плаче;
Тяжко, важко сиротніні,
А ніхто не бачить,
Тільки ворог, що сміється.
Смійся, лютий, враже,
Та не дуже, бо все гине, —
Слава не поляже;
Не поляже, а розкаже,
Що діялось в світі,
Чия правда, чия кривда,
І чиї ми діти.
Наша дума, наша пісня
Не вмере не загине...
От де, люде, наша слава,
Слава України!
Без золота, без каменю,
Без хитрої мови,
А голосна та правдива,
Як Господа слово.

Чи так, батьку-отамане?
Чи правду спінаю?
Ех, як-би то... Та що й казати!
Кебети не маю.
А де того — Московщина,
Кругом чужі люде.
„Не потурай!“ може скажеш;
Та що з того буде?
Насміються на псалом той,

Що виллю сльозами,
Насміються! — Тяжко, батьку,
Жити з ворогами!
Поборовся-б і я, може,
Як-би малось сили;
Заспівав би, — був голосок,
Та позички з'їли.
Отаке-то лихо тяжке,
Батьку ти мій, друже!
Блужу в снігах та сам собі:
„Ой не шуми, луже!“
Не втну більше. А ти, батьку,
Як сам здоров знаєш, —
Тебе люди поважають, —
Добрый голос маєш.
Співай же їм, мій голубе,
Про Січ, про могили,
Коли яку насипали,
Кого положили;
Про старину, про те диво,
Що було, минуло...
Утни, батьку! щоб нехотя
На весь світ почувли,
Що діялось в Україні,
За що погибала,
За що слава козацька
На всім світі стала!
Утни, батьку, орле смий!
Нехай я заплачу,
Нехай свою Україну
Я ще раз побачу!
Нехай ще раз послухаю,
Як те море грав,
Як дівчина під вербою
„Гриця“ заспівав.
Нехай ще раз усміхнеться
Серце на чужині,
Поки ляжу в чужу землю,
В чужій домовані!
Птроб. 1839.

Думи мої, думи мої,
Лихо мені з вами!
На-щ? стали на папері
Сумними рядами?

Бо нас лихо на світ на сміх породило,
Поливали сльози — чом не затопили?

Чом вас вітер не розвіяв
В степу, як пилину?
Чом вас лихо не приспало,
Як свою дитину?

Не винесли в море, не розмили в полі?
Не питали-б люди, що в мене болить,
Не питали-б, за-що проклинаю долю,
Чого нуду світом... „Нічого робить!“ —
Не сказали-б на сміх...

Квіти мої, діти!

На-що вас кохав я, на-що доглядав?
Чи заплаче серце одно на всім світі,
Як я з вами плакав? Може, і вгадав.

Може, найдеться дівоче
Серце, карі очі,
Що заплачуть на ці думи, —
Я більше не хочу,
Одну сльозу з очей карих,
І — пан над панамі!
Думи мої, думи мої,
Лихо мені з вами!

Лягла спочити; а тим часом
Виросла могила,
А над нею Орел чорний
Сторожем літає,
І про неї добрим людям
Кобзарі співають.
Все співають як діялось,
Сліні небораки,
Бо дотепні. А я?... а я
Тільки вмю плакати,
Тільки сльози за Україну,
А слова — немає...
А за лихо — та цур йому!
Хто його не знає?!
А надто той, що дивиться
На людей душою —
Пекло йому на сім світі,
А на тім...

За карії оченята,
За чорнії брови
Серце рвалося, сміялось,
Виливало мову;
Виливало, як уміло,
За темні ночі,
За вишневий сад зелений,
За ласки дівочі.
За степи та за могили,
Що на Україні,
Серце мліло, не хотіло
Співати на чужині.
Не хотілось в снігу, в лісі
Козацьку громаду
З булавами, з бунчуками
Збирати на пораду...
Нехай душі козацькі
В Україні вітають:
Там широко, там весело
Од краю до краю...
Як та воля, що минулась,
Дніпр широкий — море,
Степ і степ, ревуть пороги,
І могили — гори.
Там родилась, гарцювала
Козацькая воля.
Там шляхтою, Татарами
Засівала поле.
Засівала трупом поле,
Поки не остало...

Журбою

Не накликаю собі долі,
Коли так не маю.
Нехай злидні живуть три дні,
Я їх заховаю;
Заховаю змію люту
Коло свого серця,
Щоб вороги не бачили,
Як лихо сміється...
Нехай думка, як той ворон,
Літає та кричить,
А серденько соловейком
Щебече та плаче
Нишком, люди не побачуть,
То й не засміються...
Не втирайте-ж мої сльози —
Нехай собі ллються,
Чуже поле поливають
Що-дня і що-ночі,
Поки пони не засиплють

Чужим піском очі...
Оттаке-то! А що робить?
Журба не поможе.
Хто-ж сироті завидує,
Карай того, Боже!

Думи мої, думи мої,
Квіти мої, діти!
Виростав вас, доглядав вас, —
Де-ж мені вас діти?
В Україну ідіть, діти,
В нашу Україну,

По-під твню спротами,
А я — тут загину.
Там найдете щире серце
І слово ласкане,
Там найдете ширу правду,
А ще може й славу...

Привітай же, моя ненько,
Моя Україно,
Моїх діток нерозумних,
Як свою дитину!
Ітрбг. 1839.

Н. МАРКЕВИЧУ.

Бандуристе, орле сизий,
Добре тобі, брате!
Маєш крила, маєш силу,
Є коли літати!
Тепер лети в Україну,
Тебе виглядають;
Полетів би за тобою,
Та хто привітає?
Я й тут чужий, одинокий.
І на Україні
Я сирота, мій голубе,
Як і на чужині.
Чого-ж серце беться, рветься?
Я там одинокий!...
Одинокий?... А Вкраїна?
А степи широкі?!
Там повіє буйнесенький,

Тяжко — важко в стіті жити
Сироті без роду,
Нема куди прихилиться, —
Хоч з мосту та в воду!
Утопився-б молоденький,
Щоб не нудити світом;
Утопився-б, тяжко жити,
І нема де дітись.
В того доля ходить полем,
Колоски збірає,
А моя десь, ледащиця,
За морем блукає.
Добре тому багатому:

Як брат заговорить,
Там в широкім полі воля;
Там синее море
Виграває, хвалить Бога,
Тугу розганяє;
Там могили з буйним вітром
В степу розмовляють.
Розмовляють, сумуючи;
Отака їх мова:
„Було колись, мпнулося
Не вернеться знова!“
Полетів би я, послухав,
Заплакав би з ними...
Та ба! доля приборкала
Між людьми чужими.
Ітрбг. 1840.

Його люди знають,
А зо мною зострінуться —
Мов не добачають.
Багатого, губатого
Дівчина шанує,
Надо мною, сиротою,
Сміється, кешкує.

„Чи я-ж тобі не вродливий,
Чи не в тебе вданся,
Чи не любив тебе щиро,
Чи з тебе сміявся?
Люби-ж собі, моє серце,

Люби, кого знаєш,
Та не смійся надо мною,
Як коли згадаєш!
А я піду на край світа...
На чужій сторонці
Найду крашу, або згину,
Як той лист на сонці“
Пішов козак сумуючи,

Нікого не кинув;
Шукав долі в чужім полі,
Та там і загинув.
Умираючи дивився,
Де сонечко сів...
Тяжко-важко умірати
У чужому краю!

Пгрг. 1840.

НА НЕЗАБУДЬ В. І. ШТЕРНБЕРГУ.

Поїдеш далеко,
Побачиш багато;
Задивишся, зажурнишся—
Згадай мене, брате!

Пгрг. 1840.

Г А Й Д А М А К И.

(В. І. Григоровичу на память 22 квітня 1838 р.)

Все йде, все минає і краю немає...
Куди-ж в но ділось? відкіля взялось?
І дурень, і мудрий нічого не знає.
Живе... умірає... Одно зацвіло,
А друге завяло, на віки завяло,
І листя пожовкле вітри рознесли.
А сонечко встане, як перше вставало;
І зорі червоні, як перше пили,
Попливуть і потім; і ти, білолиций,
По синьому небу вийдеш погулять,
Вийдеш подивиться в жолобок, криницю
І в море безкрає, і будеш сіять,
Як над Вавилоном, над його садами,
І над тим, що буде з нашими синами.
Ти вічний без краю!.. Люблю розмовлять,
Як з братом, з сестрою, розмовлять з тобою,
Співать тобі думу, що ти-ж нашептав.
Пораи мені ще раз: де дітись з журбою?
Я не самотній, я не сирота:
Єсть у мене діти, та де їх іодіти?
Захонать з собою? Гріх: душа жива!
А може їй легше буде на тім світі,
Як хто прочитав ті слъози-слова,
Що так вона щиро ко нсь виливала,
Що так вона нишком над ними ридала.
Ні, не заховаю, бо душа жива!
Як небо блакитне. нема йому краю, —
Так душі почину і краю немає.
А де вона буде? Химерні слова!
Згадай же хто-небудь її на сім світі, —
Безславному тяжко сѣй світ покидать.
Згадайте, дівчата, вам треба згадать!
Вона вас любила, рожевії квіти,
І уро вашу долю любила співать.

Поки сонце встане, спочивайте діти!
А я поміркую, ватажка де взять.

Сини мої, гайдамаки!
Світ широкий, воля!
Ідіть, сини, погуляйте,
Пошукайте долі!
Сини мої невеликі,
Нерозумні діти!
Хто вас щиро без матері
Привітає в світі?
Сини мої! Орли мої!
Летіть в Україну!
Хоч і лихо зостринеться,
Так не на чужині,
Там знайдеться душа щира,
Не дасть погібати;
А тут... а тут... тяжко, діти!
Коли пустять в хату,
То зострівши, насміються.
Такі, бачте, люде:
Все письменні, друковані,
Сонце навіть гулять:
„Не відтіля, каже, сходить,
Та не так і світить;
Отак, каже, було-б треба...“
Що маєш робити?
Треба слухать, може, й справді
Не так сонце сходить,
Як письменні начитали.
Розумні та й годі!
А що-ж на вас вони скажуть?
Знаю вашу славу!
Поглузують, покенкують,
Та й кинуть під лаву.
„Нехай, скажуть, спочивають,
Поки батько встане
То розкаже по-нашому
Про свої гетьмани;
А то дурень розказує
Мертвими словами,
Та якогось-то Ярему
Веде перед нами
У постолах. Дурень! дурень!
Били, а не вчили:
Од козацтва, од гетьманства
Високі могили,
Більш нічого не осталося,
Та й ті розривають;
А він хоче, щоб слухали,
Як старці співають!

Дарма праця, пане-брате!
Коли хочеш грошній,
Та ще й слави, того дива,
Співай про „Матрешу“,
Про „Парашу, радість нашу“,
Сулан, паркет, шпори, —
От де слава! А то співа:
„Грає синє море“,
А сам плаче; за тобою
І твоя громада
У сіряках...“
— Правда, мудрі!
Спасибі за раду!
Теплий кожух, тільки шкода,
Не на мене шитий,
А розумне ваше слово
Брехнею підбите.

Вибачайте! Кричіть собі!
Я слухать не буду,
Та й до себе не покличу:
Ви розумні люди,
А я дурень; один собі
У моїй хатині
Заспіваю: море грає,
Вігер повиняє,
Степ чорнів, і могила
З вітром розмовляє.
Зас іваю: розвернулась
Висока могила,
Аж до моря Запорожці
Степ широкий вкрили;
Отамани на вороних
Перед бунчуками
Вигравають, а пороги
Між очеретами
Ревуть, стогнуть, розсердились,
Щось страшно співають!
Послухаю, пожурюся,
У старих питаю:
Чого, батьки, сумуєте?
— „Не весело, сину!
Дніпро на нас розсердився,
Плаче Україна...“
І я плачу. А тим часом
Пишними рядами
Виступають отамани,
Сотники з панамі,

І гетьмани, всі в золоті.
У мою хатину
Прийшли, сіли коло мене,
І про Україну
Розмовляють, розказують:
Як Січ будували;
Як козаки на байдаках
Пороги минали;
Як гуляли по синьому,
Грілися в Скутарі,
Та як, люльки закуривши
В Польщі на пожарі,
В Україну верталися;
Як бенкетували:
„Грай, кобзарю! лий шинкарю!“
Козаки гукали.
Шинкар знає, наливає
І не схаменеться;
Кобзар вшкварив, а козаки,
Аж Хортиця гнеться,

Метелпці та гопака
Гуртом оддирають;
Кухоль ходить, переходить,
Так і висихає.
„Гуляй, пане, без жупана!
Гуляй, вітре, полем!
Грай, кобзарю, лий шинкарю,
Поки встане доля!“
Взявшись в боки, на-вприсядки
Парубки з дідами:
„Отак, діти, добре, діти!
Будете панами!“
Отамани на бенкеті.
Неначе на раді,
Похожають, розмовляють...
Вельможна громада
Не втерпіла, ударила
Старими ногами;
І я дивлюсь, поглядаю,
Сміюся сльозами.

Дивлюся, сміюся, дрібні утираю:
Я не самотній, є з ким в світі жити!
У моїй хатині, як в степу безкраїм,
Козацтво гуляє, байрак гомонить;
У моїй хатині синє море грає,
Могила сумує, тополя шумить,
Тихесенько „Гриця“ дівчина співає —
Я не самотній, є з ким вік дожить!

От-де моє добро, гроші,
От-де моя слава!
А за раду спасибі вам,
За раду лукаву!
Буде з мене, поки живу,
І мертвого слова,
Щоб вилити журбу, сльози.
Бувайте здорові!
Піду синів випроважати
В далеку дорогу.
Нехай ідуть, може, найдуть
Козака старого,
Що привіта моїх діток
Старими сльозами.
Буде з мене. Скажу ще раз:
Пан я над панамі!

Оттак сиди кінець стола,

Міркую, гадаю:
Кого просить? Хто поведе?
На дворі світає,
Погас місяць, горить сонце.
Гайдамаки встали,
Помолились, одяглися,
Кругом мене стали.
Сумно, сумно, як сироти,
Мовчки похилились:
— „Благословни, кажуть, батьку,
Поки маєш силу,
Благослови шукати долю
На широкому світі“
— „Постривайте! Світ не хата,
А ви малі діти,
Нерозумні. Хто ватажком
Піде перед вами?
Хто поведе? Лихо, діти,

Лихо мені з вами!
Викохав вас, вигодував;
Виросли чималі,
Йдеге в люди, а там тепер
Все письмённое стало.
Вибачайте, що не вивчив,
Бо й мене, хоч били,
Добре били, а багато
Де-чому навчили!
Тма, мна знаю, а оксію
Не втну таки й доси.
Що-ж вам скажуть? Ходім, сини,
Ходімо, попросим!
Єсть у мені ширій батько
(Рідного немає),
Дасть він мені раду з вами,
Бо сам, здоров, знає,
Як то тяжко блукать в світі
Сироті без роду;
А до того душа щира,
Козацького роду,
Не одцуравсь того слова,
Що мати співала,
Як малого понивала,
З малим розмовляла;
Не одцуравсь того слова,

Що про Україну
Сліпий старець сумуючи
Сніває під тином.
Любіть її! Ходім, сини,
На раду ласка-у!
Як-би не він спиткав мене
При лихій годівні,
Давно-б досі заховали
В снігу на чужині. —
Заховали-б тай сказали:
„Так якесь ледащо!“
Тяжко-важко нудить світом,
Не знаючи, за-що.
Минулося, щоб не снилось!..
Ходімо, хлопцята!
Коли мені на чужині
Не дав погибати,
То й вас прийме, привітає,
Як свою дитину.
А од його, помолившись,
Гайда в Україну!“

Добрідень же, тату, в хату!
На твоім порогу
Благослови моїх діток
В далеку дорогу!
Цтрбг. 7/IV. 1841.

І. ІНТРОДУКЦІЯ.

Була колись шляхетчина,
Вельможная пані, —
Мірялася з Москалями,
З Ордою, з султаном,
З Німотою. Було колись...
Та що не минає?
Було, шляхта знай чваниться
День і ніч гуляє,
Та королем коверзує —
Не кажу Степаном,
Або Яном Собієським —
Ті два незвичайні.
А иньшими... Небораки
Мончки панували.
Сейми, сеймики ревіли, —
Сусіди мовчали,
Дивилися, як королі
Із Польщі втікають,

Та слухали, як шляхетство
Нанісне гукає:
Nie pozwalam, nie pozwalam!
Шляхта рещеує,
А магнати палять хати,
Шабельки гартують.
Довго таке творилося,
Поки не в Варшаві
Запанував над Ляхами
Понятовський жваній.
Запанував, та й думав шляхту
І риборкать трошки, не зумів.
Хотів добра, як дітям мати,
А може й ще чого хотів.
Єдине слово „nie pozwalam“
Хотів у шляхти одібрать,
А потім... Польща запалала
Шляхта сказилася; кричать:

...«Яремо! герш-ту, хамів сину?»

— „Слово гонору, дарма праця!
Поганець, наймиг Москаля!“
На гвалт Пулавського і Паца
Встає шляхетська земля,
І — разом сто конфедерацій.

Розбрелись конфедерати
По Польщі, Волині,
По Литві, по Молдаванах

І по Україні;
Розбрелися, та й забули
Волю рятувати,
Полигалися з Жидами,
Та й ну руйнувати.
Руйнували, мордували,
Церквами топили...
А тим часом гайдамаки
Ножі освятили.

II. ЯРЕМА.

— „Яремо! герш-ту, хамів сину?
Піди кобилу приведи!
Подай патинки господині,
Та принеси мені води!
Вимети хату! внеси дрова!
Посип індікам! гусям дай!

Піди до льоху, до корови,
Та швидче, хаме!... Пострівай!
Упоравшись, біжи в Вільшану:
Їмости треба. Не барись!“ —
Пішов Ярема, похилився.

Оттак у ранці Жид поганий
Над козаком коверзував.
Ярема гнувся, бо не знав,
Не знав сіромаха, що вирости крила,
Що неба достане, коли полетить,
Не знав нагинався.

О Боже мій милий!

Тяжко жить на світі, а хочеться жить:
Хочеться дивитись, як сонечко сяє,
Хочеться послухать, як море заграє,
Як пташка щебече, байрак гомонить,
Або чорнобрива в гаю заспіває...
О Боже мій милий, як весело жить!

Сирота Ярема, сирота убогий:
Ні с-стри, ні брата, нікого нема!
Попихач жидівський, виріє у порогу,
А не клене долю, людей не займа.
Та й за-що їх лаять? Хиба вони знають,
Кого треба гладить, кого катувать?
Нехай бенкетують! У їх доля дбає,
А сироті треба самому придбать.
Трапляється, часом тихенько заплаче,
Та й то не од того, що серце болить:
Що-небудь згадає, або що побачить...
Та й знову до праці: оттак треба жить!
На-що батько, мати, високі палати,
Коли нема серця з серцем розмовлять?

Сирота Ярема, сирота багатий,
Бо є з ким заплакати, є з ким заспівати,

Єсть карії очі як зіроньки сяють,
Білі рученята мліють, обнімають;
Єсть серце_єдне, серденько дівоче,
Що плаче, сміється, як він того хоче;
Що плаче, сміється і мре й оживає,
Святим духом серед ночі по над ним вітає.

Оттакий-то мій Ярема,
Сирота багатий.
Таким і я колись-то був...
Минуло дівчата!

Минулося. розійшлося,
І сліду не стало.
Серце мліє, як згадаю ..
Чому не осталося?

Чому не осталося? Чому не вітало?
Легше було-б сльози, журбу виливати.
Люде одібрали, бо їм було мало.
„На-що йому доля? Треба закопати,
Він і так багатий!“

Багатий на лати

Та на дрібні сльози — бодай не втпрать!
Доле моя, доле! Де тебе шукать?
Вернися до мене, до моєї хати,
Або хоч приснився... не хочеться спати!

Вибачайте, люде добрі!
Може, не до-ладу,
Та прокляте лихо-злудні
Кому не завадять?
Може ще раз зострінемось,
Поки шкандибаю
За Яремою по світу,
А, може... й не знаю.
Лихо, люде, всюди лихо,
Ніде пригорнутья: '
„Куди, каже, хилить доля,
Туди й треба гнуться,“—
Гнуться мовчки, усміхаться,
Щоб люде не знали,
Що на серці заховано,
Щоб не привітали.
Бо їх ласка — нехай сниться
Тому, в кого доля,
А сироті, щоб не снілась,
Не снілась ніколи!
Тяжко, нудно роказувати,

А мовчать не вмію.
Виливайся-ж, слово-сльози:
Сонечко не гріє,
Не висушить. Поділюся
Моїми сльозами,
Та не з братом, не з сестрою,
З німими стінами
На чужині... А поки-що
До корчми вернуся,
Що там робитья?

Жидюга

Дріжить, зігнувшись
Над каганцем, лічить гроші
Коло ліжка, клятий.
А на ліжку... ох, аж душно!
Білі рученята
Розкидала, розкрилася,
Як квіточка в гаю
Червоніє; а пазуха...
Пазухи немає,

Розірвана. Мабуть, душно
На перні спати,
Одинокій, молоденькій
Ні з ким розмовляти,
Одна шенче... Несказано
Гарна нехрещена!

Ото дочка, а то батько,
Чортова киппеня.
Стара Хайка лежить долі,
В перних поганих.
Де-ж Ярема? Взявши торбу,
Потяг у Вільшану.

III. КОНФЕДЕРАТИ.

— „Одчиняй, проклятий Жиде!
Бо будеш битий! Одчиняй!
Ламайте двері, поки виїде
Старий паскуда!“

— „Постривай!

Стривайте, зараз!“

— „Нагаями

Свиняче ухо! Жартувать,
Чи що ти хочеш?“

— „Я? З панамц?

Крий Боже! Зараз, дайте встать.
Ясновельможні! (нишком — свині!)“

— „Пане полковнику, ламай!“

Упали двері, а нагай
Малює вздовж жидівську спишу.

„Здоров, свине! Здоров, Жиде!

Здоров, чортів сину!“

Та нагаєм, та нагаєм.

А жид зогнув спишу:

„Не жартуйте, мості-пане!“

— „Добрий-вечір в хату!

Ще раз шельму! ще раз!... годі!

Виbachай проклятий!

Добрий-вечір! А де дочка?“

— „Умерла, панове!“

— „Лжеш, Іудо! нагаями!“

Посипались знову...

„Ой паночки, голубчики,

Їй-Богу, немає!“

— „Брешеш. шельмо!“

— „Коли брешу,

Нехай Бог карає!“

— „Не Бог, а ми. Признавайся!“

— „На-що-б мав ховати,

Як-би жива? Нехай, Боже,

Щоб я був проклятий!...“

„Ха, ха, ха, ха! Чорт, панове,

Літанью співає.

Перехрестись!“

— „Як же воно?

Далебі, не знаю.“

— „Оттак, дивись!“

Лях хреститься,

А за ним Іуда.

„Браво! браво! охрестили!

Ну, за таке чудо

Могоричу, мості-пане!

Чуєш, охрещений?

Могоричу!“

— „Зараз, зараз!?

Ревуть, мов скажені,

Ревуть Ляхи, а поставець

До столу гуляє.

„Єще Польща не згінула!“ —

Хто куди гукає.

— „Давай, жиде!“

Охрещений

Із льоху та в хату,

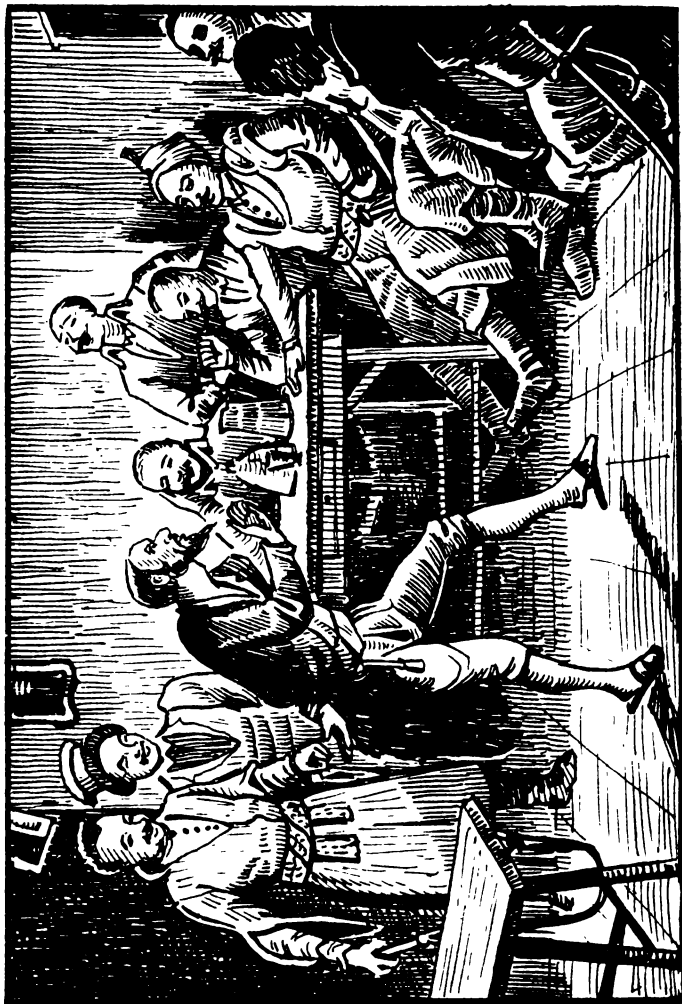
Знай, шмигляє, наливає;

А конфедерати,

Знай, гукають:— „Жиде! меду!“

Жид не схаменеться.

— „Де цимбали? грай, псявіро!“

«Перед паном Хведором
Ходить Жад ходором...»

Аж корчма трясеться —
Краковяка одирають,
Вальса та макура.
А Жид гляне та нищечком:
„Шляхетська натура!“
— „Добре, годі! Тепер співай!“
— „Не вмю, Йі-Богу!“
— „Не божись, собака шкуро!“
— „Яку-ж вам? „Небогу“?
„Була собі Гандзя,
„Каліка небога,
„Божилася,
„Молилася,
„Що боліли ноги;
„На панцину не ходила,
„А за парубками
„Тихесенько,
„Гарнесенько
„Поміж бурянами.“
— „Годі! годі! це погана:
Схизмати співають.“
— „Якої-ж вам? Хіба оцю?
Стривайте! згадаю...
„Перед паном Хведором
„Ходить Жид, ходором,
„І задком,
„І передком
„Перед паном Хведірком“,
— „Добре, годі! Тепер плати!“
— „Жаргуєте, нане!
За-що платить?“
— Що слухали.
Не кривись, поганий!
Не жартую. Данаї гроші!“
— „Де мені їх взяти?
Ні шеляга; я панською
Ласкою багатий.“
— „Л... еш, собако! Признавайся!
А ну-те, панове,
Батогами!“
Засвястїли,
Хрестять Лейбу знову.

Періцили, періцили,
Аж піря летіло...
— „Йі же Богу, ні шеляга!
Їхте моє тіло.
Ні шеляга! гвалт! ратуйте!“
— „Ось ми поратуєм!“
— „Постривайте: Я щось скажу“
— „Почуєм, почуєм,
Та не бреші! Бо, хоч здохни,
Брехня не поможе.“
— „Ні... в Вільшаній...“
— „Твої гроші?“
— Мої? Ховай Боже!
Ні, я кажу, що в Вільшаній. .
— Вільшанські схизмати“...
По три семі, по чотири
Живуть в одній хаті? .
Ми це знаєм, бо ми самі
Їх так одчухрали...“
— „Та ні, не те... вибачайте!
Щоб лиха не знали,
Щоб вам гроші приснилися!...
Бачте, у Вільшаній...
У костьолі, у титаря...
А дочка Оксана!
Ховай Боже! Як панночка!
Що-то за хороше!
А червінців! Хоч не його,
Так що? Аби гроші!“
— „Аби гроші, однаково!
Правду Лейба каже:
А щоб певна була правда,
Нехай шлях покаже.
Одягайся!“
Поїхали
Ляхи у Вільшану.
Один тільки під лавою
Конфедерат п'яний
Нездужа встать, а курника,
П'яний і веселий:
Jeszcze, kiedy ty zyjemy,
Polska nie zginęła“...

IV. ТИТАР.

„У, гаю, гаю
Вітру немає;

Місяць високо,
Зірочки сяють.

Вийди, серденько —
Я виглядаю.
Хоч на годину,
Моя рибчино,
Виглянь, голубко!
Та поворкуєм,
Та посумуєм,
Бо я далеко
Сю ніч мандрую.
Виглянь же, пташко,
Моє серденько,
Та поворкуєм...
Ох, тяжко, важко!“
Оттак, ходя по-під гаєм,
Ярема співає,

Вглядає, а Оксана
Немає, немає.
Зорі сяють, серед неба
Світить білолиций;
Ворба слуха солонейка,
Дивиться в криницю;
На калпні, над водою,
Так і виливає,
Неначе зна, що дівчину
Козак виглядає.
А Ярема по долині
Ледве-ледве ходить,
Не дивиться, не слухає.

„На-що мені врода,
Коли нема щастя, коли нема долі?
Літа молодії марно пропадуть.
Один я на світі — стебло серед поля,
Його буйні вітри полем рознесуть.
Так і мене люде не знають, де діти.
За-що ж одцурались? Що я сирота?
Одно було серце, одно на всім світі,
Одна душа щира, та бачу, що й та,
Що й та одцуралась!

І хлинули сльози.

Поплакав сердега, утер рукавом.
„Оставайсь здорова! В далекій дорозі
Або найду долю, або за Дніпром
Ляжу головою. А ти не заплачеш,
А ти не побачиш, як ворон клює
Ті карії очі, ті очі козачі,
Що ти цілувала, серденько моє!
Забудь мої сльози, забудь сиротину,
Забудь, що клялася, другого шукай!
Я тобі не пара, я в сірій свитині,
А ти титарівна!... кращого вітай!
Вітай, кого знаєш! така моя доля!
Забудь мене, пташко, забудь. не журись!
А коли почувеш, що на чужім полі
Сховали Ярему — нишком помолись,

Одна, серце, на всім світі
Хоч ти помолися!“
Та й заплакав сіромаха,
На кві похилився.

По-під гаєм, мов ласочка,
Крадеться Оксана.
Забув, побіг, обнявся...
— „Серце!“ — та й зомліли.
Довго, довго тільки — „Серце!“
Та й знову німіли.
— „Годі, пташко!“

Плаче собі тихесенько...
Шелесть!.. коли гляне:

— „Ще тропечки,
Ще... ще, сизокрилий!
Вийми душу! Ще раз, ще раз...
Ох, як я втомилась!“

— „Одпочинь, моя ти зоре!
Ти з неба злетіла!“

Послав світку. Як ясочка,
Усміхнулась, сіла.

— „Сідай же й ти коло мене!“
Сів, та й обнявся.

— „Серце моє, зоре моя,
Де се ти зоріла?“

— „Я сьогодні забарилась:
Батько занедужав,

Коло його все поралась.“

— „А мене й байдуже?“

— „Який бо ти, ей-же Богу!“

І сльози блиснули.

— „Не плач, серце, я жартую.“

— „Жарти!“

Усміхнулась.

Прихилилась головою,

Та й ніби заснула.

— „Бач, Оксано, я жартую,

А ти й справді плачеш!

Ну, не плач же, глянть на мене:

Завтра не побачиш:

Завтра буду я далеко,

Далеко, Оксано!

Завтра в-ночі у Чигрині

Свячений достаю;

Дасть він мені срібло-злото,

Дасть він мені славу;

Одягну тебе, обу,ю,

Посажу, як паву,

На дзиглику, як гетьманшу,

Та й дивитись буду...
Покп не вму, дивитимусь.“

— „А може й забудеш?“

Розбагатієш, у Київ

Поїдеш з панамя,

Найдеш собі шляхтяночку.

Забудеш Оксану!“

— „Хіба краща є за тебе?“

— „Може й є, не знаю.“

— „Гнівиш Бога, моє серце:

Кращої немає

Ні на небі, ні за небом,

Ні за синім морем
Нема кращої од тебе!“

— „Що се ти говориш?
Схаменися!“

— „Правду, рибко!“

Тай знову, тай знову.

Довго вони, як бачите,

Вели таку мову;

Цілувались. обнімались

З усієї сили;

То плакали, то божились,

То ще раз божились.

Йй Ярема розказував,

Як жить вони будуть,

Як окує всю в золото,

Як долю добуде.

Як виріжуть гайдамаки

Ляхів в Україні,

Як він буде панувати,

Коли не загине.

Аж обридло слухаючи,

Далєбі, дівчата!

„Ото який! Мов і справді

Обридло!“

А мати

Або батько, як побачать,

Що ви, мої любі,

Таке диво читаєте. —

Гріха на всю губу!

Годі, годі — та цур йому!

А дуже цікаве!

А надто вам розказать би,

Як козак чорнявий

Під вербою над водою

Обнявшись сумує;

А Оксана, як голубка,

Воркує, цілує,

То заплаче, то зомліє,

Головоньку схитить:

„Серце моє, доле моя!

Соколе мій милий!

Мій!“... Аж верби нагнались

На таку мову.

Ото мова! Не розкажу,

Мої чорноброві,

Не розкажу иротив ночі,

А то ще присниться;

„Сідай же й ти коло мене!“
Сів та й обнялися...

Нехай собі розійдуться
Так, як і зійшлися:
Тихесенько, гарнесенько,
Щоб ніхто не бачив
Ні дівочі дрібні сльози,
Ні щирі козачі.
Нехай собі!... Може, ще раз

Бодай не дивитись, бодай не казати!
Бо за людий сором, бо серце болить.
Гляньте, подивіться: то конфедерати,
Люди, що зібрались волю боронить!
Боронять, прокляті! Будь проклята мати,
І день, і година, коли понесла,
Коли породила, на світ привела!
Дивіться, що роблять у титаря в хаті
Пекельнії діти!

У печі пала
Огонь і світить на всю хату;
В кутку собакою дріжить
Проклятий Жид. Конфедерати
Кричать до титаря: „Хоч жить?
Скажи, де гроші!“

Той мовчить.
Налигачем скрутили руки,
Об землю вдарили: нема,
Нема ні слова.

— „Мало муки,
Давайте приску! Де смола?
Кропи його! Отак! Холоне?
Мерщій же приском поспинай!
Що? Скажеш, шельмо?.. І не стогне!
Завзята бестія! Стривай.“

Насипали в халяви жару ..
— „У тімя цвяшок закатай!“
Не витернів святої каря,
Упав сердега. Пропадай
Душа без сповіді святої!
— „Оксано, дочко!“ тай умер.
Ляхи задумалися стоя,
Хоч і запеклі.

— „Що-ж тепер?
Панове, ради! Поміркуєм.
Тепер з ним нічого робить.

Вони на сім світі
Зострінуться.. Побачимо...

А тим часом світить
З усіх вікон у титаря.
Що-то там твориться?
Треба глянуть та розказать...
Бодай не дивнять!

Запалим церкву!“

— „Гвалт! Ратуйте!
Хто в Бога вірує!“ — кричить
На дворі голос, що в сили.
Ляхи зом'їли.— „Хто такий?“

Оксана в двері— „Вбили! вбили!“
Тай пада крижем. А старший
Махнув рукою на громаду.
Понура шляхта, мов хорти,
За двері нийшла. Сам позаду
Бере зомліуо...

Де-ж ти,
Яremo? де ти? Подивися!
А він, мандруючи співа,
Як Наливайко з Ляхом бився.

Ляхи пропали; нежпва
Пропала з ними і Оксана.
Собаки де-де по Вільшаній
Загавкають, та й замовчать.
Біліє місяць; люди сплять,
І титар спить... Не рано встане!
На-віки, праведний, заснув.
Горіло світло, погасало,
Погасло... Мертвий мов здрігнув
І темно, сумно в хаті стало.

V. СВЯТО В ЧИГИРИНІ.

Гетьмани, гетьмани! Як-би то ви встали,
Встали, подивились на той Чигирин,
Що ви будували, де ви панували, —
Заплакали-б тяжко, бо ви-б не пізнали
Козацької слави убогих руїн!
Базари де військо, як море, червоне,
Перед бунчуками, бувало, горить,
А ясновельможний, на воронім коні,
Блисне булавою — море закипить;

Закипить, і розлилося
Степами, ярами;
Лихо мліє перед ними...
А за козаками...
Та що й казати? Минулося!
А те, що минуло,
Не згадуйте, пани-брати,
Бо щоб не почув...
Та й що з того, що згадаєш?
Згадаєш — заплачеш.
Ну, хоч глянем на Чигирин,
Колись-то козачий.

Із-за лісу, з-за туману,
Місяць випливає,
Червоніє круглолиций,
Горить, а не сяє;
Неначе зна, що не треба
Людям його світу,

Що пожари Україну
Нагріють, освітять.
І смерклося, а в Чигирні,
Як у домовині,
Сумно, сумно (Оттак було
По всій Україні
Против ночі Маковія,
Як ножі святїли).
Людей не чуть; через базар
Кажан костокрилий
Перелетить; на вигоні
Сова завиває.

А де-ж люди? Над Тясмином
У темному гаю,
Зібрався; старий, малий,
Убогий, багатий
Поеднались, дожидають
Великого свята.

У темному гаю, в зеленій діброві,
На припоні коні отаву скубуть;
Осідлані коні, вороні готові.
Куди-то поїдуть? Кого повезуть?
Он кого, дивіться! Лягли на долині,
Неначе побиті, ні слова не чуть.
Ото гайдамаки... На гвалт України
Орли налетіли; вони рознесуть
Ляхам, Жидам кару;
За кров і пожари
Пехлом гайдамаки Ляхам оддадуть.

По-під дібровою стоять
Вози залізної тарані:
То щедрої гостинець пані, —
Уміла що кому давати,
Нівроку їй, нехай царствує,

Нехай не вадить, як не чує!
По-між возами ніде стать:
Неначе в ірїй налетіло
З Смілянщини, з Чигирина,
Просте козацтво, старшина ..

На певне діло налетіли.
Козацьке панство похожає
В киреях чорних, як один,
Тихенько ходя розмовляє
І поглядає на Чигрин.

Старшина первий.

Старий Головатий щось дуже коверзує.

Старшина другий.

Мудра голова! Сидить собі в хуторі, ніби не знає нічого, а подивися — скрізь Головатий. „Коли сам,“ каже, „не повершу, то синові передам.“

Старшина третій.

Та й син же штука! Я вчора зострівся з Залізняком; таке розказує про його, що цур йому! „Кошовим“ — каже, „буде, та й годі; а може ще й гетьманом, коли тее...“

Старшина другий.

А Гонта на-що? А Залізняк? До Гонти сама... сама писала: „Коли,“ каже...

Старшина первий.

Цятьте лишень! Здається, дзвонять.

Старшина другий.

Та ні, то люди гомонять.

Старшина первий.

Гомонять, поки Ляхи почують. Ох, старі голови та розумні! Химерять-химерять, та й зроблять з леміша швайку! Де можна лантух, там торби не треба. Купили хрину — треба з'їсти; плачте, очі, хоч повлазьте: бачили, що купували, грошам не пропадать! А то думають-думають, ні в голос, ні мовчки, а Ляхи догадаються — от тобі й пшик! Що там за-рада? Чом вони не дзвонять? Чим спиниш народ, щоб не гомонів? Не десять душ, а, слава Богу, вся Смілянщина, коли не вся Україна. Он, чуєте, співають?

Старшина третій.

Справді, співа щось; піду, спиню.

Старшина первий.

Не спиняй! Нехай собі співає, аби не голосно!

Старшина другий.

Ото мабуть Волох. Не втерпів таки старий дурень; треба та й годі!

Старшина третій.

А мудро співає! Коли не послухаєш, усе иншу. Підкрадемося, братці, та послухаєм; а тим часом задзвонять.

☉ Старшина первий і другий.

А що-ж? То й ходімо!

Старшина третій.

Добре, ходімо!

(Старшини нишком стали за дубом, а під дубом сидять сліпий кобзар; кругом його Запорожці і гайдамаки. Кобзар співає з повагою і неголосно.)

Кобзар.

„Ой Волохи, Волохи!
Вас осталося трохи;
І ви, Молдавани,
Тепер ви не пани:
Ваші господарі
Наймити Татарам,
Турецьким султанам,
В кайданах, в кайданах!
Годі-ж, не журіться,
Гарно помоліться,
Братайтеся з нами,
З нами козаками;

Згадайте Богдана,
Старого гетьмана!
Будете панамя,
Та, як ми з ножами,
З ножами святими
Та з батьком Максимом
Сю ніч погуляем,
Ляхів погойдаем,
Та так погуляем,
Що аж некло засміється,
Земля затрясеться,
Небо зачалає...
Добре погуляем!“

Запорожець.

Добре погуляем! Правду старий співає, як не бреше. А що-б то з його за кобзар був, як-би не Волох!

Кобзар.

Та я й не Волох, — так тільки: був колись у Волощині, а люди й зовуть Волохом — і сам не знаю, за-що.

Запорожець.

Ну, та дарма; утні ще яку-небудь! А ну лишень про батька Максима ушквар!

Гайдамака.

Та не голосно, щоб не почула старшина.

Запорожець.

А що нам ваша старшина? Почує, так послуха, коли має чим слухати, та й годі! У нас оден старший — батько Максим; а він як почує, то ще карбованця дасть. Співай, старче божий, не слухай його!

Гайдамака.

Та воно так, чоловіче; я це й сам знаю, та ось що: не так пани, як підпанки, або — поки сонце зійде, то роса очі виїсть.

Запорожець.

Брехня! Співай, старче божий, яку знаєш, а то й дзвона не діждемо, — поснемо.

Гуртом.

Справді, поснемо: співай яку-небудь!

Кобзар (співає).

„Літа орел, літа сизий
По-під небесами, —
Гуля Максим, гуля батько
Стелами, лісами.
Ой літає орел сизий,
А за ним орлята;
Гуля Максим, гуля батько,
А за ним хлопята:
Запорожці ті хлопята,
Сини його, діти.
Поміркує, загадає,
Чи бити; чи пити,
Чи танцювать, то й ушкварять,
Аж земля трясеться;
Заспіває — заспівають,
Аж лихо сміється;

Горілку, мед не чаркою,
Поставцем черкає,
А ворога, заплющившись,
Катá, не минає.
Отакій-то наш отаман,
Орел сизокрилий!
І воює, і гарцює
З усієї сили
Нема в його ні оселі,
Ні саду, ні ставу...
Степ і море—скрізь битий шлях,
Скрізь золото, слава.
Шануйтеся-ж, вражі Ляхи,
Скажені собаки:
Йде Залізняк Чорним шляхом,
За ним гайдамаки.“

Запорожець.

Оце то так! Вчистив, нічого сказати: і до ладу, і правда.
Добре, далєбі добре! Що хоче, то так і втне. Спасибі, спасибі!

Гайдамака.

Я щось не второпав, що він співав про гайдамаків.

Запорожець.

Який бо ти бевзь, і справді! Бачиш, ось що він співав: щоб
Ляхи погані, скажені собаки, каляпсь, бо йде Залізняк Чорним
шляхом з гайдамаками, щоб Ляхів бачиш, різати...

Гайдамака.

І вішать, і мордувать! Добре, їй-Богу, добре! Ну, це так!
Далєбі, дав би карбованця, як-би був не пропив учора! Шкода!
Ну, нехай стара вязне, більше мяса буде. Поборгуй, будь ласкав
— завтра оддам. Утни ще що-небудь про гайдамаків!

Кобзар.

До грошей я не дуже ласий. Аби була ласка слухати, —
поки не охрип, співатиму; а охрипну — чарочку, другу тії ле-
дащци-живиці, як то кажуть, та й знову. Слухайте-ж, панове
громадо!

„Ночували гайдамаки
В зеленій діброві,
На припоні пасли коні,
Сідлани, готові.

Ночували Ляшки-панки
В будинках з Жидами,
Напилися, простяглися,
Та й...“

Громада.

Цить лишень! Здається, дзвонять. Чуєш?.. ще раз... о!

Кобзар.

Задзвонили, задзвонили!
Пішла луна гасем.
Ідїть же ви та моліться,
А я доспіваю.

Повалили гайдамаки,
Аж стогне дїброва;
Не повезли, а на плечах
Чумацькі волові
Несуть вози, А за ними
Сліпий Волох знову:
„Ночували гайдамаки
В зеленій дїброві..“
Шкандибає, курникає,
І гач не до речі.
—„Ну лиш иншу, старче божий!“
З возами на плечах
Кричать йому гайдамаки.
—„Добре, хлопці, нате!
Оттак! оттак! добре хлопці!
А ну-те, хлопята,
Ушваримо!“
Земля гнеться,
А вони з возами
Так і ріжуть. Кобзар грає,
Додає словам:

„Ой гоп таки-так!
Кличе Гандзю козак:
„Ходи, Гандзю, пожартую!
„Ходи, Гандзю, поцілую!
„Ходім, Гандзю, до попа
„Богу помолиться;
„Нема жита ні снопа —
„Вари варениці!“
Оженнвся, зажурився:
Нічого немає;
У ряднині ростуть діти,
А козак співає:
„І по хаті ти-ни-ни,
„І по сінях ти-ни-ни,
„Вари, жінко, лини!
„Ти-ни-ни, ти-ни-ни!“

—„Добре! добре! ще раз! ще раз!“
Кричать гайдамаки.

—„Ой гоп того дива!
Наварили Ляхи пива,
А ми будем шинкувать,
Ляшків-панків почастиєм,
З панянками пожартуєм.
Ой гоп таки-так!
Кличе панну козак:
„Панно, пташко моя!
„Панно, доле моя!
„Не соромся, дай рученьку,
„Ходім погуляймо;
„Нехай людям лихо сниться,
„А ми заспіваймо!
„А ми заспіваймо,
„А ми посідаймо,
„Панно, пташко моя!
„Панно, доле моя!“

—„Ще раз, ще раз!“

„Як-би таки, або так, або сяк,
Як-би таки запорожський козак!
Як-би таки молодий, молодий,
Хоч по хаті-б поводив, поводив!
Страх мені не хочеться
З старим дідом морочиться!
Як-би таки...“

—„Цу-цу, скажені, схаменіться!
Бач, розходилися! А ти,
Стара собако, де-б молиться,
Врзеш тут погань! От чорти!“
Кричить отаман. Опинились;
Аж церков бачать: дяк співа,
Попи з кадилами, з кропилом;
Громада — ніби нежива,
А-ні телень... По-між возами
Попи з кропилами пішли;
За ними корогви несли,
Як на великдень над пасками.

—„Молітесь, братія, молітесь!“
Так благочинний почина:
„Кругом святого Чигрина
Сторожа стане з того світу,
Не дасть святого розпинать.
А ви Україну ховайте:

Не дайте матері, не дайте
В руках у ката пропадать!
Од Конашевича і досі
Пожар не гасне, люди мруть,
Конають в тюрмах, голі, босі...
Діти нехрещені ростуть,
Козацькі діти; а дівчата,
Землі козацької краса,
У Ляха вяне, як перш мати,
І непокрита коса
Стидом січеться; карі очі
В неволі гаснуть; розкувають
Козак сестру свою не хоче,
Сам не соромиться конать
В ярмі у Ляха... Горе, горе!
Молітьсь, діти! Страшний суд
Ляхи в Україну несуть,
І зарідають чорні гори.
Згадайте праведних гетьманів:
Де їх могили? Де лежить
Останок славного Богдана?
Де Остриянина стоїть
Хоч-би убогая могила?
Де Наливайкова? Нема!
Живого й мертвого спалили.
Де той Богун, де та зіма?
Ігул що-зіму замерзає, —
Богун не встане загатить
Шляхетським трупом. Лях гуляє;

Нема Богдана — червонь
І Жовті Води й Рось зелену.
Сумує Корсунь староденний, —
Нема журбу з ким поділять.
І Альта плаче: „Тяжко жити!
Я сохну, сохну...“ Де Тарас?
Нема, не чує,—не в батька діти!
Не плачте, братія: за нас
І душі праведних, і сила
Архистратига Михаїла.
Не за горами кари час.
Молітьсь, братія!“

Молились,
Молились щиро козаки, —
Як діти, щиро; не журились,
Гадали тее... а зробилось —
Над козаками хусточки.

Одно добро, одна слава —
Біліє хустина,
Та й ту знімуть...

А диякон:
— „Нехай ворог гине!
Беріть ножі! Освятили.“
Аж серце холоне.
Ударили в дзвони;
Реве гаєм: „освятили!“
Гне шляхта, гине!
Розібрали, заблыщали
По всій Україні.

VI. ТРЕТІ ПІВНІ.

Ще день Україну катували
Ляхи скажені; ще один.
Один останній сумували
І Україна і Чигрин.
І той минув, день Маковія,
Велике свято в Україні,
Минув, — і Лях, і Жидовин
Горілки, крови упивались,
Кляли схизмата, розпинали,
Кляли, що нічого вже взять.

Дрімають, на-віки бодай задрімали!
А тим часом місяць плине оглядать
- І небо, і зорі, і землю, і море,
Та глянуть на люди, що вони моторять,
Щоб Богові в-ранці тее розказать.

А гайдамаки мовчки ждали,
Поки поганці ляжуть спать.
Лягли, і в голови не клали,
Що вже їм завтра не вставать.
Ляхи заснули, а Іуди
Ще лічать гроші, у-ночі
Без світла лічать барпші,
Щоб не побачили злі люди;
І ті на золоту лягли,
І сном нечистим задрімали.

Світить білолиций на всю Україну,
Світить, — а чи бачить мою сиротину,
Оксану з Вільшани, мою сироту?
Де її мордують, де вона воркує?
Чи знає Ярема? Чи знає, чи чує?
Побачимо потім, а тепер не ту,
Не ту заспіваю, иншої заграю:
Лихо, не дівчата, буде танцювать;
Недолю співаю козацького краю;
Слухайте-ж, щоб дітям потім розказать,
Щоб і діти знали, внукам розказали,
Як козаки шляхту тяжко покарали
За те, що не вмiла в добрі панувать.

Гомонiла Україна,
Довго гомонiла,
Довго-довго кров степами
Текла, червонiла;
Текла, текла, та й висохла.
Степи зеленiють;
Дiди лежать, а над ними
Могили синiють.
Та що з того, що високi? —
Нiхто їх не знає,
Нiхто щиро не заплаче,
Нiхто не згадає.
Тiльки вiтер тихесенько
Повiє над ними,
Тiльки роси ранесенько
Сльозами дрiбними
Їх умиють. Зiйде сонце,
Осушать, пригрiє;
А онуки? Їм байдуже,

Жито панам сiють!
Багато їх, а хто скаже,
Де Гонти могила?
Мученика праведного
Де похоронили?
Залiзняк де, душа щира,
Де одпочиває?
Тяжко — важко! Кат панує,
А їх не згадають.

Гомонiла Україна,
Довго гомонiла, —
Довго-довго кров степами
Текла, червонiла.
I день i нiч гвалт, гармати;
Земля стогне, гнеться;
Сумно, страшно, а згадаеш —
Серце усмiхнеться.

Мiсяцю мiй ясний! З високого неба
Сховайся за гору, бо свiту не треба;
Страшно тобі буде, хоч ти й бачив Рось
I Альту, i Сену: i там розлилось,
Не знать за-що, крови широкее море.
А тепер що буде? Сховайся-ж за гори;
Сховайся, мiй друже, щоб не довелось
На старiсть заплакать!

Сумно, сумно серед неба
Сяє білолиций.
По-над Дніпром козак iде,
Може в вечорниці.

Смутний iде, невеселий,
Ледве несуть ноги.
Може, дiвчина не любить
За те, що убогий?

І дівчина його любить,
Хоч лата на латі;
Чорнобривий, а не згине,
То буде й багатий.
Чого-ж смутний, невеселий
Іде, чуть не плаче?
Якусь тяжку недоленку
Віщує козаче,
Чуле серце, та не скаже,
Яке лихо буде.
Минє лихо... Кругом його
Мов вимерли люди.
А-ні півня, ні собаки,

Тільки із-за гаю
Деся далеко сіроманці
Вовки завивають.

Байдуже! Іде Ярема,
Та не до Оксани,
Не в Вільшану на досвітки, —
До Ляхів поганих
У Черкаси. А там третій
Півень заспівав.
А там... а там... Йде Ярема,
На Дніпр поглядає.

„Ой дніпре мій, Дніпре широкий та дужий!
Багато ти, батьку, у море носив
Козацької крові! Ще понесеш друже!
Червонив ти синє, та не напоїв;
А сю ніч упеться; пекельнее свято
По всій Україні сю ніч зареве;
Потече багато, багато, багато
Шляхетської крові. Козак оживе!
Оживуть гетьмани в золотім жупані,
Прокинеться доля, козак заспіва:
„Нї Жида, ні Ляха!“ А в степах України—
Дай-то Боже милий—блисне булава!“

Так думав, ідучи в латаній свитині,
Сердега Ярема з свяченим в руках.
А Дніпр мов підслухав: широкий та синій
Підняв гори-хвилі, а в очеретах

Реве, стогне, завиває,
Лози нагинає;
Грім гогоче, а блискавка
Хмару роздирає.
Іде собі наш Ярема,
Нічого не бачить;
Одна думка усміхнеться,
А друга заплаче.

„Там Оксана, там весело
І в сірій свитині;
А тут, а тут... що ще буде?
Може, ще загину!“
А тим часом з-за байраку
Півень „кукуріку!“
„А, Черкаси! Боже милий,
Не вкороти віку!“

VII. ЧЕРВОНИЙ БЕНКЕТ.

(Галайда.)

Задзвонили в усі дзвони
По всій Україні;
Закричали гайдамаки:
„Гине шляхта, гине!

Гине шляхта! Погуляєм
Та хмару нагрієм!“
Зайнялася Смілянщина, —
Хмара червоніє,

А найперша Медведівка
Небо нагріває.
Горить Сміла — Смілянщина
Кровю підпливає,
Горять Корсунь, горить Канів,
Чигирин, Черкаси;
Чорним шляхом запалало,
І кров полилася
Аж у Умань. По Подільню
Гонта бенкетує,
А Залізник в Смілянщині
Дамаску гартує,
У Черкасах, де й Ярема
Пробує свячений.
— „Оттак, оттак! Добре, діти!
Мордуйте скажених!
Добре, хлопці!“ — на базарі
Залізник гукає.
Кругом пекло; гайдамаки
По пеклу гуляють.
А Ярема — страшно глянуть —
По три, по чотири
Так і кладе. Добре, сину!
Матері їх хиря!
Оттак, оттак! В раю будеш,
Або есаулом.
Гуляй, сину! Ну-те, діти!“

І діти майнули
По горищах, по коморах,
По льохах усюди;
Всіх уклали, все забрали.

— „Тепер, хлопці, буде!
Утомилесь, одпочиньте!“

Улиці, базари
Крились трупом, плили кровю.
„Мало клятим кари!
Ще раз треба перемучить,
Щоб не повставали
Нехрещені, кляті душі!“
На базар збірались
Гайдамаки. Йде Ярема,
Залізник гукає:
„Чувш, хлопче? Ходи сюди!
Не бійсь, не злякаю.“
„Не боюся!“ Знявши шапку,

Став, мов перед паном.
„Відкіля ти? Хто ти такий?“
„Я, пане, з Вільшани.“
„З Вільшаної, де титаря
Пся замордували?“
„Де? Якого?“

— „У Вільшаній...“

І кажуть, що вкрали
Дочку його, коли знаеш.“
„Дочку... у Вільшані?“
„У титаря, коли знавав.“
„Оксано, Оксано!“
Ледве вимовив Ярема,
Та й упав до-долу.
„Еге! ось що... Шкода хлопця!
Провітри, Миколо!“
Провітрився. — „Батьку! брате!
Чом я не сторукий?
Дайте ножа, дайте силу,
Муки Ляхам, муки!
Муки естрашної, щоб пекло
Тряслося та мліло!“
„Добре, сину, ножі будуть
На святеє діло.
Ходім з нами у Лпсянку
Ножі гартувати!“
„Ходім, ходім, отамане!
Батьку ти мій, брате
Мій єдиний! На край світа
Полечу, достану,
З пекла вирву, отамане...
На край світа, пане...
На край світа, та не найду.
Не найду Оксани!“
— „Може й найдеш. А як тебе
Зовуть? Я не знаю.“
— „Яремою.“

— „А прізвище?“

— „Прізвища не маю!“
„Хіба байстрик? Без прізвища...
Запиши, Миколо,
У реєстер! Нехай буде...
Нехай буде Голий!
Так і пиши!“

— „Ні, погано!“

— „Ну, хіба Відою?“

— „І це не так.“

— „Стрівай лишень:
Пипи Галайдою!“
Записано.

— „Ну, Галайдо,
Поїдем гуляти!
Найдеш долю. А не найдеш...
Рушайте, хлопята!“
І Яремі дали коня
Зайвого з обозу.
Усміхнувся на воронім,
Та й знову у сльози.
Впіхали за царину;
Палають Черкаси...
— „Чи всі діти?“
— „Усі, батьку!“
— „Гайда!“

Простяглася
По діброві по-над Дніпром
Козацька ватага.
А за ними кобзар Волох
Переваги-ваги
Шкандибає на конику,
Козакам співає:
„Гайдамаки, гайдамаки!
Залізняк гуляє.“

Поїхали. А Черкаси
Палають, палають.
Байдуже! Ніхто й не гляне!
Сміються та лають
Кляту шляхту: хто балака,
Хто кобзаря слуха.
А Залізняк попереду
Нашорошив уха,
Іде собі, люльку курить,
Нікому ні слова;
А за ним німий Ярема.
Зелена діброва
І темний гай, і Дніпр дужий,
І високі гори,
Небо, зорі, добро, люди
І лютеє горе —
Все пропало, все! Нічого
Не знає, не бачить,
Як убитий. Тяжко йому,
Тяжко, а не плаче.

Ні. не плаче: змія люта
Жадна випиває
Його сльози, давить душу,
Серце роздирає.

„Ой ви сльози, дрібні сльози!
Ви змиєте горе;
Змийте його! Тяжко! нудно!
І синього моря,
І Дніпра, щоб вилить люте,
І Дніпра не стане!
Занапасть хіба душу?
Оксано, Оксано!
Де ти? де ти? Подивися,
Моя ти єдина!
Подивися на Ярему!
Де ти? Може, гине;
Може, тяжко клене долю,
Клене, умірає,
Або в пана у кайданах
У склепу конає!
Може, згадує Ярему,
Згадує Вільшану;
Може, каже: „обнімімось,
На віки зомлієм,
Мій соколе! Нехай Ляхи
Знущаються!“ Віє,
Віє вітер з-за Лиману,
Гне тополю в полі,
І дівчина похилиться,
Куди гне недоля;
Посумує, пожуриться,
Забуде і, може...
У жупані сама пані,
А Лях... Боже, Боже!
Карай пеклом мою душу,
Вилий муки море,
Розбий кару надо мною!
Та не таким горем
Карай серце! Розірветься,
Розпадеться камінь!
Доле моя, серце моє!
Оксано, Оксано!
Де ти ділася, поділася?“

І хлинули сльози;
Дрібні-дрібні полилися.
Де вони взялися?

А Залізник гайдамакам
Велить опинитись:
—„У ліс, хлопці! Вже світає,
І коні пристали;

Попасемо!“
І тихенько
У ліс та й сховались.

VIII. ГУПАЛІВЩИНА.

Зійшло сонце. Україна
Де палала, тліла,
А де шляхта, запершися,
У будинках мліла.
Скрізь по селах шибениці:
Навішано трупу
Тільки старших, а так шляхта
Купою на купі
На улицях, на розпуттях;
Собаки, ворони
Їдять шляхту, клюють очі,
Ніхто не боронить.
Та й нікому, осталися
Діти та собаки,
Жінки навіть з рогачами
Пішли в гайдамаки.

Оттаке-то було лихо
По всій Україні!
Гірше пекла... А за-віщо,
За-що люди гинуть?
Того-ж батька, такі-ж діти,
Жити-б та брататься!
Ні! не вміли, не хотіли!
Треба роз'єднатися!
Треба крови, брата крови,
Бо заздо, що в брата
Є в коморі і на дворі,
І весело в хаті!
„Убем брата! Спалим хату!“—
Сказали, і сталось.
Все-б, здається! Ні, на кару
Спроти остались. —
В сльозах росли, та й впросли,
Замучені руки
Розв'язались, і кров за кров,
І муки за муки!
Болить серце, як згадаєш:
Старих Славян діти
Впились кровю. А хто винен?
Ксьондзи, езуїти.

Мандрували гайдамаки
Лісами, ярами,
А за ними і Галайда
З дрібними сльозами.
Вже минули Воронівку,
Вербівку, в Вільшану
Приїхали.—„Хіба спитать,
Спитать про Оксану?
Не питаю, щоб не знали,
За-що пропадаю.“
А тим часом гайдамаки
Й Вільшану минають.
Питається у хлопчика:
„Що, титаря вбили?“
„Ба ні, дядьку; батько казав,
Що його спалили
Оті ляхи, що там лежать,
І Оксану вкрали;
А титаря на цвинтарі
Вчора поховали.“

Не дослухав... „Несп, коню!“
І поводи кинув.
„Чом я вчора, поки не знав,
Вчора не загинув!
А сьогодні, коли й умру,
З домовини встану
Шукать тебе. Серце мов!
Оксано, Оксано!
Де ти?“

Замовк, зажурився,
Поїхав ходою.
Тяжко йому, сіромасі,
Боротись з нудьгою.
Догнав своїх. Боровиків
Вже хутір минають:
Корчма тліє з стодолюю,
А Лейбн немає.
Усміхнувся мій Ярема,
Тяжко усміхнувся:

„Оттут, оттут позавчора
Перед Жидом гнувся,
А сьогодні...“ Та й жаль стало,
Що лихо минуло.

Гайдамаки по-над яром
З шляху повернули;
Наганяють п в-парубка:
Хлопець у свитині
Полатаній, у постолох,
На плечах торбина.
„Гей, старчень! Стрівай лишень!“
„Я не старець, панє!
Я, як бачте, гайдамака.“
— „Якнй же поганій!
Відкіля ти?“

— „З Кирилівки“.

„А Будища знаєш?
І озеро коло Будищ?“
„І озеро знаю, —
Отам воно; оцим яром
Втрапите до його.“
„Що, сьогодні Ляхів бачив?“
„Ніде ні одного!
А вчора було багато. —
Вінки не святити,
Не дали Ляхи прокляті.
За-те їх і били!
І я, й батько святим ножем,
А мати не здужа,
А то й вона-б...“
— „Добре, хлопче!

Ось на-ж тобі, друже,
Сей дукачик, та не згуби!“
Узяв золотого,
Подивинся: — „Спасвбі вам!“
— „Ну, хлопці, в дорогу!
Та чуєте? Без гомону.
Галайдо, за мною!
В оцим яру є озеро
Й ліс по-під горою,
А в лісі скарб. Як приїдем,
То щоб кругом стали,
Скажи хлопцям! Може льохи
Стерегти осталась
Яка погань.“

Приїхали,
Стали кругом ліса;
Дивляться: нема нікого.
— „Ту їх до-сто-біса!
Які груші уродили!
Збивайте, хлопцята!
Швидче, швидче! Оттак, оттак!“

І конфедерати
Посипалися до-долу,
Груші гнилобоки.
Позбивали, упорались;
Козакам нівроку!
Найшли льохи, скарб забрали,
У Ляхів кишєні
Потрусили, та й потягли
Карати мерзєних
У Лисянку.

ІХ. БЕНКЕТ У ЛИСЯНЦІ.

Смеркалося. Із Лисянки
Кругом засвітило:
Ото Гонта з Залізняком
Люльки закурили, —
З гайдамаками. Аж страшно!
І в пєклї не вміють
Оттак курить! Гнилий Тикич
Кровю червонє
Шляхетською, жидівською;
А над ним палають
І хатина і будинок:
Мов доля карає

Вельможного й неможного.
А серед базару
Стоїть Гонта з Залізняком,
Кричать: „Ляхам кари!
Кари Ляхам, щоб каялись!“
І діти карають.
Стогнуть, плачуть; один просить,
Другий проклинає;
Той молиться, сповідає
Гріхи перед братом,
Уже вбитим. Не милують, —
Карають завзяті.

Як смерть люта, не вважають
На літа, на вроду
Шляхтяночки й жидівочки: —
Тече кров у воду.
Ні каліка, ані старий,
Ні мала дитина
Не остались, не вблагали
Лихої години, —
Всі полягли, всі покотом;
Ні душі живої
Не осталося у Лисянці.
А пожар у-двоє
Розгорівся, розпалався
До самої хмари.

А Галайда, знай, гукає:
„Кари Ляхам, кари!“
Мов скажений, мертвих ріже,
Мертвих віша, пальить.
„Дайте Ляха, дайте Жида!
Мало мені, мало!
Дайте Ляха, дайте крові
Наточить з поганих!
Крові море... мало моря!..
Оксано, Оксано!“
Так Галайда кричить, гука
Ляхів по пожару.
А тим часом гайдамаки
Столи вздовж базару
Поставили, несуть страву,
Де що заюнали,
Щоб за-світла повечерять.
„Гуляй!“ загукали.

Вечеряють, а кругом їх
Пекло червоніє.
У полум'ї, повішані
На кроквах, чорніють
Панські трупи. Горять крокви
І падають з ними.
„Пийте, діти! Пийте, лийте!
З панами такими,
Може, ще раз вострінемось,
Ще раз погуляєм!“
І поставець одним духом
Залізник черкає.
„За прокляті ваші трупи,
За душі прокляті

Ще раз випю. Пийте, діти!
Випем, Гонто брате!“
„Постривай, я дожидаю,
Що Ляхи прокляті...“
Ярема встав: — „Які Ляхи?“
„Отго-бо завзятві!
Пий горілку, мій голубе!“
„Які Ляхи, брате?“
„По тім боці, у будинку
Заперлись прокляті.“
„Розвіємо!“ — „Шкода муру:
Старосвітська штука!
А ще гірше, Богданові
Мурували руки!“
„Богданові? Шкода, шкода
Гетьманської праці!“
„Я послав сказати проклятим,
Щоб видалп Паца:
Помилую! Не видадуть —
Порох засипаю...
Потайники вже зроблені...“
„І Ляхи гуляють?
Лічать зорі? Добре, брате!
А поки що буде,
Випем чарку!“ — „Добре, випем!“
„Пийте, добрі люди!
Та не дуже, бо ще, може,
Не кончили карні!“
„Не кончили!... Пийте, бийте!
Грай, співай, кобзарю!
Не про дідів, бо незгірше
Й ми Ляхів караєм;
Не про лихо, бо ми його
Не знали й не знаєм. —
Веселої утни, старче,
Щоб земля ломилася,
Про вдовицю-молодицю.
Як вона журилася.“

Кобзар (грає й приспівує):

„Од села до села
Танці та музики:
Курку, яйця продала,
Куплю черевпки!
Од села до села
Буду танцювати:
Ні корови, ні вола,
Осталася хата.

Я оддам, я продам
Кумові хатину,
Я куплю, я зроблю
Яточку під тином;
Торгувать, шинкувать
Буду чарочками,
Танцювать та гулять
Таки з парубками.
Ох вп, дітки мої,
Мої голубята!
Не журіться, подивіться,
Як танцює мати!
Сама в найми піду,
Діток в школу оддам,
А червоним черевичкам
Таки дам, таки дам!“

„Добре! добре! Ну, до танців,
До танців, кобзарю!“
Сліпий вшкварив. Навприсядки.
Пішли по базару.
Земля гнеться .. „Ну-мо, Гонто!“
„Ну-м, брате Максиме!
Ушкваримо, мій голубе,
Поки не загинем!“

„Не дивуйтеся дівчата,
„Що я обідрався;
„Бо мій батько робив гладко,
„То й я в його вдався.“

— „Добре, брате! Єй-же Богу!“
„А ну ти, Максиме!“
„Постривай лиш!

„Оттак чини, як я чиню:
„Люби дочку аби-чию,
„Хоч попову,
„Хоч дякову,
„Хоч хорошу мужикову!“

Всі танцюють, а Галайда
Не чує, не бачить;
Сидить собі кінець стола,
Тяжко-важко плаче,
Як дитина. Чого-б, бач-ся?
В червонім жупані,
І золото і слава е...

Та нема Оксани!
Ні з ким долю поділити,
Ні з ким заспівати!
Один-один сиротою
Мусить пропадати!
А того, того й не знає,
Що його Оксана
По тім боці за Тікичем
В будинку з панами,
З тими сампами Ляхами,
Що замордували
Її батька. Недолюди!
Тепер заховались
За мурами, та дивитесь,
Як Жиди конають,
Брати ваші! А Оксана
В вікно поглядає
На Лисянку засвічену.
„Де-то мій Ярема?“
Сама думає. Не знає,
Що він коло неї,
У Лисянці, — не в свитині,
В червонім жупані,
Сидить один та думає:
„Де моя Оксана?
Де вона, моя голубка
Приборкана, плаче?“
Тяжко йому!

А із яру
В киреї козачій
Хтось крадеться.

— „Хто ти такий?“
Галайда питає.
— „Я посланець пана Гонти.
Нехай погуляє,
Я подожду.“

— „Ні, не діждеш,
Жидівська собака!“
— „Ховай Боже! Який я Жид?
Бачиш? Гайдамака!
Ось царицина копійка,
Хіба ти не знаєш?“
— „Знаю, знаю!“ і свячений
З халяви виймає.
„Признавайсь, проклятий Жиде:
Де моя Оксана?“
Та й замахнувся.

Оксану вихопив чуть живу
Ярема в льоху, та й поланув у Лебедин...

„Ой сип сирівець
Та накриши хрину!
Як дід бабі
.

„Ой сип воду, воду
Та пошукай броду, броду!...“

„Голі, голі!“ кричить Гонта:
„Годі! Погасас.
Світла, діти!. А де Лейба?
Ще його немає?
Найти його та повісити!
Петелька свиняча!
Гайда, діти! Погасас
Каганець козачий!“
А Галайда: „Огамане!
Погуляймо, батьку!
Дивись: горить; на базарі
І видко, і гладко,
Потанцюєм. Грай, кобзарю!“
„Не хочу гуляти!
Огню, діти! Дьогтю, клоччя!
Давайте гармати!
В потайники пустіть огонь!
Думають: жартую!“

Заревіли гайдамаки:
„Добре, батьку! чув!“

Через греблю повалили,
Гукають, співають.

А Галайда кричить: „Батьку!
Стійте! Пронадак!
Постривайте, не вбивайте:
Там моя Оксана!
Годиночку, батьки мої!
Я її достану!“
„Добре, добре! Залізничо,
Гукни, щоб палили!
Преподобиться з Ляхами...
А ти, сизокрилий,
Найдеш другу!“
Оглянувся —
Галайди немає.

Ревуть гори, і будинок
З Ляхами гуляє
Коло хмар. Що осталося,
Пеклом запалало...
„Де Галайда?“ Максим кличе.
І сліду не стало.

Поки хлопята танцювали,
Ярема в Лейбою прокравилась
Аж у будинок, в самий льох;
Оксану вихопив чуть живу
Ярема з льоху, та й полинув
У Лебедин...

Х. ЛЕБЕДИН.

„Я сирота з Вільшаної,
Сирота, бабусю!
Багька Ляхи замучили,
А мене — боюся,
Боюсь згадати, моя сиза! —
Узяли з собою
Не розпитуй, бабусенько,
Що було зо мною.
Я молилась, я плакала,
Серце розривалось,
Сльози сохли, душа мерла...
Ох! як-би я знала,
Що побачу його ще раз,
Що обніму знову,
В-двоє, в-троє витерпіла-б

За єдине слово!
Вибачай, моя голубко!
Може я грішвила?
Може, Бог за те й карає,
Що я полюбила,
Полюбила стан високий
І карі очі,
Полюбила, як уміла,
Як серденько хоче.
Не за себе, не за батька
Молилась в неволі,
Ні, бабусю, а за його,
За милого долю.
Карай, Боже! Твою правду
Я витерпіть мушу.

Страшно сказати: я думала
Занапасти душу.
Як-би не він, — може-б... може.
І занапастила.
Тяжко було! Я думала:
О Боже мій милий!
Він сирота, хто без мене
Його привітає?
Хто про долю, про недолю.
Як я, розпитає?
Хто обійме, як я, його?
Хто душу покаже?
Хто сироті убогому
Люблю тебе скаже?
Я так думала, бабусю,
І серце сміялось:
Я сирота, без матері.
Без батька осталась,
І він оден на всім світі
Мене вірно любить;
А почує, що я вбилась.
То й себе погубить.
Так я думала, молилась.
Ждала, виглядала:
Нема його, не прибуде!
Одна я осталась...“

Та й заплакала. Черниця.
Стоя коло неї,
Зажурилась. „Бабусенько!
Скажи мені: де я?“
„В Лебедині, моя пташко!
Не вставай: ти хвора.“
„В Лебедині? Чи давно я?“
„Ба ні, позавчора.“
„Позавчора?... Стривай, стривай!
Пожар над водою...
Жид, будинок, Майданівка...
Зовуть Галайдою...“
„Галайдою Яремою
Себе називає
Той, що привіз.“
„Де він, де він?
Тепер же я знаю!“
„Через тиждень обіцявся
Прийти за тобою.“
„Через тиждень?
Раю мій, покою!

Бабусенько, минулася
Лихая година!
Той Галайда — мій Ярема!...
По всій Україні
Його знають. Я бачила.
Як села горіли;
Я бачила: кати Ляхи
Трусилися, мліли,
Як хто скаже про Галайду.
Знають вони, знають,
Хто такий і відкіля він.
І кого шукає!
Мене шукав, мене найшов.
Орел сизокрилий!
Прилітай же, мій соколе.
Мій голубе сизий!
Ох, як весело на світі.
Як весело стало!
Через тиждень, бабусенько!..
Ще три дні осталось.
Ох, як довго!...

Загрібай, мамо, жар, жар,
Буде тобі дочки жаль, жаль...
Ох, як весело на світі!
А тобі, бабусю,
Чи весело?“

— „Я тобою.
Пташко, веселюся.“
„А чом же ти не співаєш?“
„Я вже одспівала...“
Задзвонили до вечерні.
Оксана осталась,
А черниця, помолившись.
В храм пошкандибала.

Через тиждень в Лебедині
У церкві співали:
„Ісаія ликуй!“ В-ранці
Ярему вінчали;
А в-вечері мій Ярема
(От хлопець звичайний!),
Щоб не сердить отамана.
Покпнув Оксану:
Ляхів конча, з Залізником
Весілля справляє,
В Уманщині, на пожарах.
Вона виглядає;

Не вставай: ты больна...

Виглядає, чи не Іде
З боярами в гості —
Перевозги із келії
В хату на цюмості

Не журися, сподівайся
Та Богу молися!
А мені тепер на Умань
Треба подивіться.

ХІ. ГОНТА В УМАНІ.

Хвалялися гайдамаки,
На Умань ідучи:
„Будем брати, пане-брате,
З китайки онучі!“

Мпнають дні, минає літо,
А Україна, знає, горить;
По селах плачуть голі діти:
Багьків немає Шелестить
Пожовкле листя по діброві,
Гуляють хмари, с ніце спить;
Ніде не чує людської мови;
Звір тільки виє, йде в село,
Де чує труни. Не хойали, —
Вовків Ляхами годували,
Аж поки снігом занесло
Огризки вовчі.

Не спиняла хуртовина
Пекельної кари:
Ляхи мерзли, а козаки
Грілись на пожарі.
Встала й весна, чорну землю
Сонну розбудила,
Уквітчала її рягом,
Барвінком покрила;
І на полі жапворонок,
Соловейко в гаї
Землю, убрану весною,
В-ранці зустрічають...
Рай та й годі! А для кого?
Для людий... А люди?
Не хотять на його й глянуть,
А глянуть — огудять.
Треба кровю домалювать,
Освітить пожаром;
Сонця мало, рясту мало
І багато хмари.
Некла мало!... Люди, люди!
Коли-то з вас буде
Того добра, що маєте?

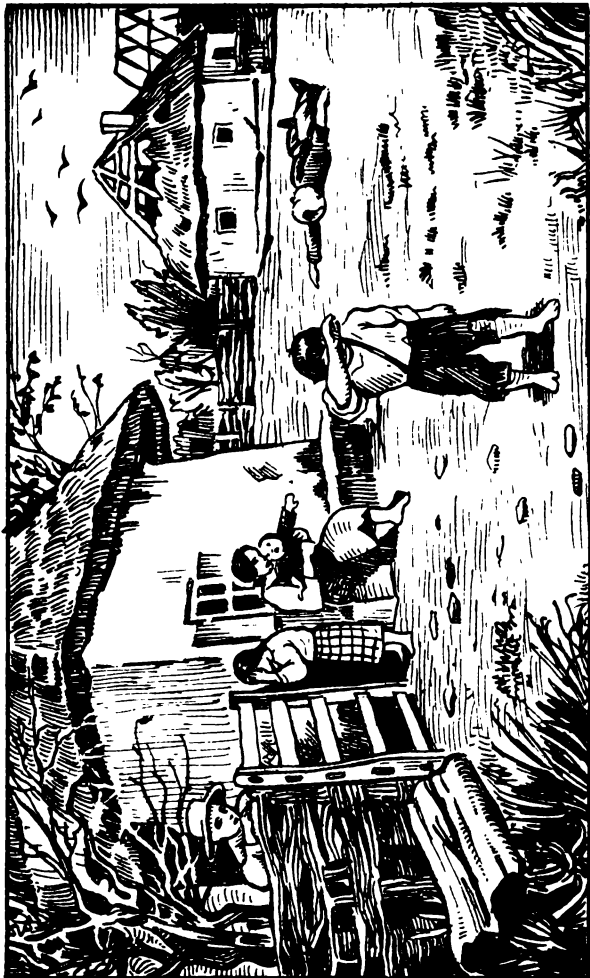
Чудні, чудні, люди!

Не спиняла весна крови,
Ні алости людської.
Тяжко глянуть; а згадаєм —
Так було і в Трої,
Так і буде.

Гуляють, карають;
Де проїдуть — земля горить;
Кровю підливає.
Придбав Максим собі сина
На всю Україну;
Хоч не рідний син Ярема,
А щира дитина.
Максим ріже, а Ярема
Не ріже — лютує:
З ножем в руках, на пожарах
І днів й ночув.
Не милує, не минає
Ніде ні одного; —
За тигаря Ляхам платить,
За Оксану... — Та й зомліє,
Згадавши Оксану.
А Залізник: — „Гуляй, сину!
Поки доля встане,
Погуляєм!“

Погуляли:
Куною на купі
Од Київна до Умані
Лягли Ляхи труном.

Як та хмара, гайдамаки
Умань обступили
О півночі; до сьд сонця
Умань затопили.
Затопили, закричали:

Остались дѣти..

„Карай Ляха знову!“
Покотились по базару
Кінні пагодowi;
Покотились малі діти
І каліки хворі.
І валт і галас. На базарі,
Як посеред моря
Кривавого, стоїть Гонта
З Максимом завзятым.
Крпчать у-двох: — „Добре, діти!
Оттак їх проклятих!“

Аж ось ведуть гайдамаки
Ксьондза езуїта
І двох хлопців. — „Гонто, Гонто!
Отце твої діти!
Ти нас ріжеш — заріж і їх:
Вони католики!
Чого-ж ти став? Чом не ріжеш?
Поки невеликі,
Заріж і їх; бо виростуть,
То тебе заріжуть!„...
„Убийте пса! А собачат
Свою заріжу.
Клич громаду! Признавайтесь!
Що ви? католики?“
„Католики, бо нас мати...“
„Боже мій великий!
Мовчіть, мовчіть! Знаю, знаю!“
Зібралась громада.
„Мої діти — католики...
Щоб не було зради,
Щоб не було поговору,
Панове громадо!
Я присягав, брав свячений
Різати католика.
Сини мої, сини мої!
Чом ви не великі?
Чом ви Ляха не ріжете?“
„Будем різати, тату!“
„Не будете! Не будете!
Будь проклята мати,
Та проклята католичка,
Що вас породила!
Чом вона вас до схід сонця
Була не втопила?
Менше-б гріха: ви-б умерли
Не католиками!“

А сьогодні, сини мої,
Горе мені з вами!
Поцілуйте мене, діти,
Бо не я вбиваю,
А присяга!“

Махнув ножем —
І дітий немає!
Попадали зарізані.
— „Тату!“ белькотали:
— „Тату, тату! ми не Ляхи!
Ми...“ та й замовчали.
— „Поховать хйба?“
— „Не треба!
Вони католики.
Сини мої, сини мої!
Чом ви не великі?
Чом ворога не різали?
Чом матір не вбили,
Ту прокляту католичку.
Що вас породила?...
Ходім, брате!“

Взяв Максима:
Пішли вздовж базару,
І обидва закричали:
„Кари, Ляхам, кари!“
І карали. Страшно-страшно
Умань запалала;
Ні в будинку, ні в костьолі,
Ніде не осталося, —
Всі полягли. Того лиха
Не було ніколи,
Що в Умані робилося!
Базиліян школу,
Де учились Гонти діти,
Сам Гонта руйнує:
„Ти поїла моїх діток!“
Лукає, лютує:
„Ти поїла невеликих,
Добру не навчила...
Валіть стіни!“

Гайдамаки
Стіни розвалили;
Розвалили, об каміння
Ксьондзів розбивали,
А школярів у криниці
Живих поховали.

До самої ночі Ляхів мордували; —
Душі не осталося. А Гонта кричить:
„Де ви, людоїди? де ви поховались?
З'їли моїх діток — тяжко мені жить!
Тяжко мені плакати, ні з ким говорити!
Сини мої любі, мої чорноброві!
Де ви поховались? Крови мені, крові!
Шляхетської крові, бо хочеться пити.
Хочеться дивитись, як вона чорніє,
Хочеться напиться! Чом вітер не віє.
Ляхів не навіє? Тяжко мені жить,
Тяжко мені плакати! Праведній зорі!
Схонайтесь за хмару, я вас не займав,
Я дітей зарізаю!.. Горе мені, горе!
Де я прихилюся?“

Так Гонта кричав,
По Умані бігав. А серед базару,
В крові, гайдамаки ставили столи;
Де що запонали, страви нанесли
І сіли вечерять. Остання кара,
Остання вечеря!

„Гуляйте, сини!
Пийте, поки петься! Бийте, поки беться!“
Залізник гукає: „А ну, навісний,
Ушквар нам що-небудь, нехай земля гнеться.
Нехай погуляють мої козаки!“

І кобзар ушкварив:
„А мій батько орандар.
Чоботар;
Моя мати пряха
Та сваха;
Брати мої, соколи,
Привели
І корову із діброви,
І намиста нанесли.
А я собі Христа
В намисті;
А на лиштві листя
Та листя,
І чоботи і підковні.
Вийду в-ранці до корови, —
Я корову напою,
Подою.
З парубками постою.
Постою.“

„Ой гоп до вечері!
Замикайте, діти, двері!
А ти, стара, не журись
Та до мене пригорнись!“

Всі гуляють. А де-ж Гонта?
Чом він не гуляє?
Чому не пе з козаками?
Чому не співає?
Нема його: тепер йому,
Мабуть, не до неї.
Не до співи.

А хто такий
У чорній киреї
Через базар переходить?
Став, розрива купу
Ляхів мертвих, шука когось.
Нагнувся. два трупи

Невеликих взяв на плечі
І по-зад базару,
Через мертвих переступа,
Криється в пожарі
За костюлом. Хто-ж це такий?
Гонта, горем битий,
Несе дітий поховати,
Землею накрити,
Щоб козацьке мале тіло
Собаки не їл.
І темними вулицями,
Де менше горіло,
Поніс Гонта дітий своїх,
Щоб ніхто не бачив,
Де він синів поховав
І як Гонта плаче.

Впіс в поле, геть од шляху;
Свячений виймає,
І свяченим копа яму.
А Умань палає,
Світить Гонті до роботи
І на дітий світить;
Неначе сілять одягнені.
Чого-ж страшні діти?
Чого Гонта ніби краде,
Або скарб ховає?
Аж труситься. Із Умані
Де-де чуть, гукають
Тонариші гайдамаки.
Гонта мов не чує, —
Сичам хату серед степу
Глибоку будує,
Тай збудував. Бере синів,
Кладе в темну хату,
Й не дивиться, ніби чує:
„Ми не Ляхи, тату!“
Поклав обох; із кишені
Китайку виймає;
Поцілував мертвих в очі,
Хрестить, накриває
Червоною китайкою
Голови козачі.
Розкрив, ще раз подивився...
Тяжко-важко плаче:
„Сини мої, сини мої!
На ту Україну
Подивігься! Ви за неї —

Й я за неї гину.
А хто м-не поховав?
На чужому полі
Хто зашлаче надо мною?
Доле моя, доле!
Доле моя нещаслива,
Що ти наробила?
На що мені дітей дала?
Чом мене не вбила?
Нехай вони-б поховали.
А то я ховаю!“

Поцілував, перехрестив.
Покрив, засинає:
„Спочивайте, сони мої.
В глибокій оселі!
Сука-мати не придбала
Нової постелі.
Без васильків і без руті
Спочивайте, д'ти,
Та благайте, просіть Бога.
Нехай на сім світі
Мене за вас покарає,
За гріх сей великий!
Простіть, сини! Я прощаю.
Що ви католики.“

Зпівняв землю, покрив дерном.
Щоб н хто не бачив,
Де полягли Гонти діти,
Голови козачі.
„Спочивайте, виглядайте. —
Я швидко прибуду.
Укоротив я вам віку,
І мені те буде!
І мене вбють... коли-б швидче!
Та хто поховав?
Гайдамаки!.. Іду ще раз.
Ще раз погуляю!“

Пішов Гонта, похилившись;
Іде, спотикнеться.
Пожар світить, Гонта гляне,
Гляне — усміхнеться.
Страшно, страшно усміхався,
На степ оглядався,
Утер очі... тільки мріє
В даму, та й сховався.

Спучивайге, сани мої, в глибокій оселі!

ХІІ. Е П І Л О Г.

Давно те минуло, як мала дитина.
Сирота в рядниці, я колись блукав
Без свити, без хліба, по тій Україні,
Де Залізняк. Гонта з свяченим гуляв.
Давно те минуло, як тими шляхами,
Де йшли гайдамаки, малими ногами
Ходив я та плакав, та людий шукав.
Щоб добру навчили. Я тепер згадав,
Згадав, та й жаль стало, що лихо минуло,—
Молодее лихо! Як-би ти вернулось —
Проміняв би долю, що маю тепер.
Згадаю те лихо, степи ті безкраї,
І батька, і діда старого згадаю...
Дідусь ще гуляє, а батько вже вмёр.
Бувало, в неділю, закривши Мінею.
По чарці з сусідом випивши тієї,
Батько діда просить, щоб той розказав
Про Коліївщину, як колись бувало,
Як Залізняк, Гонта Ляхів покарав.
Столітні очі, як зорі, сіяли,
А слово за словом сміялось, лилось:
Як Ляхи конали, як Сміла горіла.
Сусіди од страху, од жалю німіли.
І мені, малому, не раз довелось
За титаря плакати. І ніхто не бачив,
Що мала дитина у куточку плаче.
Спасибі, дідусю, що ти заховав
В голові столігній ту славу козачу:
Я її унукам тепер розказав!

Вибачайте, люди добрі.
Що козацьку славу
Так навманя розказую.
Без книжньої справи.
Так дід колись розказував.
Нехай здоров буде!
А я за ним. Не знав старий.
Що письменні люди
Тії речі прочитають.
Вибачай, дідусю, —
Нехай лають! А я поки
До своїх вернуся.
Та доведу вже до краю,
Доведу. — спочвну,
Та хоч крізь сон подивлюся
На ту Україну.

Де ходили гайдамаки
З святими ножами, —
На ті шляхи, що я міряв
Малими ногами.

Погуляли гайдамаки,
Добре погуляли:
Трохи не рік шляхетською
Кровю напували
Україну, та й замовкли:
Ножи пощербили.
Нема Гонти, нема йому
Хреста, ні могили.
Буйні вітри розмахали
Попіл гайдамаки.
І нікому помолитись.

Нікому заплакати!
Один тільки брат названий
Оставсь на всім світі;
Та й той почув, що так страшно
Пекельні діти
Його брата замучили, —
Залізник заплакав
В-перше зроду; сльози не втер.
Умер неборака.
Нудьга його задавила
На чужому полі,
В чужу землю положила:
Така його доля!
Сумно-сумно гайдамаки
Залізную силу
Поховали, насипали
Високу могилу;
Заплакали, розійшлися,
Відкіля взялися.
Один тільки мій Ярема
На кий похилився,
Стояв довго.—„Спочинь, батьку,
На чужому полі!
Бо на своїм нема місця, —
Нема місця, волі..
Спи козаче, душа щира!
Хто-небудь згадає.“

Пішов степом сіромаха.
Сльози утирає.
Довго-довго оглядався,
Та й не видко стало;
Одна чорна серед степу
Могила осталась.

Посіяли гайдамаки
В Україні жито,
Та не вони його жалі.
Що мусим робити?

Нема правди, не виросла, —
Кривда повиває..
Розійшлпся гайдамаки,
Куди який знає:
Хто до-дому, хто в діброву,
З ножем у халяві,
Жидів кінчать. Така й досі
Осталася слава.
А тим часом стародавню
Січ розруйнували:
Хто на Кубань, хто за Дунай:
Тільки і остались,
Що пороги серед степу,
Ревуть, завивають:
„Поховали дітий наших,
І нас розривають!“
Ревуть собі і ревтнуть, —
Їх люди минули;
А Україна — на-віки,
На-віки заснула.

З того часу в Україні
Жито зеленіє;
Не чуть плачу, ні гармати.
Тільки вітер віє,
Нагинає верби в гаї,
А тирсу на полі.
Все замовкло. Нехай мовчить:
На те Божа воля!

Тільки часом у-вечері,
По-над Дніпром, гаєм
Ідуть старі гайдамаки,
Ідучи співають:

„А в нашого Галайди
Хата на помості;
Грай; море! Добре, море!
Добре буде, галайда!“

ПЕРЕДМОВА.

По моїй передмові, — можна-б і без неї. Так ось бачте що: все, що я бачив надрукованого (тільки бачив, а прочитав дуже небагато), всюди є передслово, а в мене нема.

Як-би я не друкував своїх „Гайдамаків“, то воно-б не треба й передмови, а коли вже пускаю в люди, то треба й з чим, щоб не сміялись на обіриманців, щоб не сказали: „От який! Хіба дів та батьки дурніші були, що не пускали в люди навіть грамоты без предсловія!“

Так, далєбі так, ви ачайте! Треба предсловія. Так як-же його скам-понувать, щоб, знаєте, не було і кривди, не було і правди, а так, як всі предсловія компонуються? Хоч убий, не вмію: треба-б авалять, так сором, а гудуть не хочеться.

Начнем же уби начало книги сице. Весело подивитесь на старого кобзаря, як він собі сидить з хлю щем, сліпий, під тином, і весело послухать його, як він заспіває думу про те, що данно діялось, як боролися Ляхи з козаками.

Весело, а все-таки скажеш: „Слава Богу, що минуло!“ А надго, як згадаєш, що ми одної матері діти, що всі ми — Сльняни.

Серце болить, а розказувать тр ба: нехай бачать сніи і внуки, що батьки їх помвлялись, нехай брятаються знову з своїми ворогами, нехай жггом шпеницею, як золотом, покрита, нерозмежованою останеться навіки од моря і до моря сльнянська земля!

Про те, що діялось на Україні 17'8 року, розказую так, як чув од старих людей: надрукованого і критикованого нічого не читав, бо, здається, і нема нічого.

Галайда в-половину видуманий, а смерть вільшанського твтаря — правдива, бо ще в люди, которі його знали.

Гонть і Залізник, отямани того кривавого діла, може виведені в мене не так, як вони були, — за се не рвчаюсь.

Діл мій, нехай здоров буде! коли ячина розказувать щонебудь таке, що не сам бачив, а чув, то спершу скаже: „Коли старі люди брешуть, то й я з ними!“

[1841]
Петербург.

Перводрук в першому виданні:
Петербург 1841.

ПАНОВЕ СУБСКРІБЕНТИ!

„Бачимо, бачимо, що одурив, та ще хоче й олбрехаться! Оттак ви в-слух подумаете, як прочитаєте мої „Гайдамаки“. Панове громадо! далєбі не брешу. Ось бачите що!“

Я думин, і дуже хотілось мені надрукувать ваші козачкі імена рядочком гарненько; уже було й найшлося їх десяткін зо-дня, но три. Слухаю, виходить равномовна; оден каже: „треба!“ — другій каже: „не треба!“ — третій нічого не каже.

Я думаю: що тут робить на світі? Вяч та й процвндрив гарненько ті гроші, що треба було заплатити на аркуш надрукованого паперу, а до нас і ну писать отсю пидуду! Все б то се нічого! Чого не трапляється на віку. Все буває, як на довгій нині. Та ось лихо мені на безголовні! Бєзь ще й такі паничі, що соромилсь своєю благородну фамилю (Кирич-Гмучкошменко-въ) і надрукувать в мужицькій книжці! Далєбі правда!

П Р И П И С И.

1. „Енциклопедическій лексиконъ“, том 5, Барская конфедерация і „Historya królestwa Polskiego“, G. S. Bandke, tom 2.
2. Вільшана або Ольшана — містечко Київської губернії, Звенигородського повіту; а ж Звенигородкою і Вільшною по старому шляху — Борівиків хутір і козача, д-аб то Ярема Байстриюк, а потім Галайда, був у Жида наймитом. (Од старих людей).
3. Не-унітін Ляхи називали схизматами.
4. Про конфедератів так розказують люде, котрі їх бачили; і не дивно, бо то була все шляхта з honorem без дисципліни: робить не хочеться, а Істи треба.
5. Анахронізм: татаря вимучили віною, а не літом.
6. Себ-то коза в ґножахми. Гайдамаки вірили, що се був гостинець щедрої пані цариці Катерини II.
7. За Гайдамаками ходив кобзар; його називали сліпим Волохом. (Дід розказує).
8. Павла Налашайка живого спалили в Варшаві; Івана Острицю і трицять старшин козацьких після страшної муки розчлентували і рознесли їх тіла по всій Україні. Зіновій-Богдан і син його Тимофей були поховані в Суботині, коло Чигрина; Чарнецький, коронний гетьман, не доставши Чигрина, од власти спалив їх мертвих (Георгій Кониській).
9. Полковник Богун потопив Ляхів в Ингулі. Зіновій-Богдан вирізав 40 а чимсь твояч Ляхів над Русью в Корсуні. Тарас Тряси то вирізан Ляхів над Альтош. І та ніч, в котору те трапилось, зоветься Тарасова, або кровава (Бангш Кіменській).*
10. Так про Чигринське свято розказують старі люде.
11. Тарасова і Варфоломівва ночі — одна другої варг на стад Римської тіаря.
12. Треті півні — сігнал. Розказують, що Залізняка есаул, не діждавши третіх півнів, запалив Меднедінку, містечко між Чигрином і Звенигородкою.
13. Чорний шлях виходив од Дніпра між устями річок Сокорівки і Носачівки і біг через стени маторожські через воєводства Київське, Подольське і В лисське на Черному Русь, до Львова. Чорним названий, що по йому Татари ходили в Польшу і своїми табунами вибивали тряку.
14. До Унії козакки в Ляхами мирилися, і як би не езуги, то, може б, і не ривалися. Сзугіт Посввин легат папський, першшй начан унію в Україні.
15. Керелівка або Кирилівка — село Звенигородського повіту.
16. Червонець, що дав Залізник хлопцеві, і досі есїт у сина того хлопця, которому був даний; а сам його бачим.
17. Село Будища — недалеко од Кирилівки; в яру озеро і над озером ліс ненелвкий — зоветься Гуналінцином за те, що там Залізник збивав Ляхів з дерева. Ляхам, де був захопаний шляхетський скарб, і досі видко, тільки вже розруйновані.
18. Лисянка — містечко Звенигородського повіту над річкою Гнилим Тіквчем Тут війшлиши Гонта з Залізником і розруйнували старосвітський будинок, Богданом ніби то будований.
19. Лебедин — дівочий монастир між Чигрином і Звенигородкою.

20. Майданівка — село недалеко од Лисянки.

21. Умань — город повітовий губернії Київської.

22. „Kawalerja paradowa“ — так звались польські драгуни; їх тоді було в Умані 3000, і всі були побиті Гайдамаками.

23. В Умані Гонта убив дітей своїх за те, що їх мати, католичка, допомгла єзуїтам перевести їх у католики. Младанович, товариш синів Гонти, бачив з дзвіниці, як вона умерла і як школярів базиліянської школи потопив Гонта в криниці. Він багато написав об Гайдамаччині, але надрюкованого нема нічого.

24. Зрадою взяли Ляхи Гонту і страшно замучили. Привезли його в кайданах у польський лагер, недалеко Балти, з одрізаним язиком і правою рукою. Б[раницький], польський генерал, так велів зробити, щоб він чогонебудь не сказав на його. Потім кати роздягли його, як мати родила, і посадили на гарячі штаби заліза; потім зняли дванадцять нас з спина шкури. Гонта повів очима і страшно глянув на Б.; той махнув рукою, — і розняли Гонту на-четверо, розвезли тіло і поприбвали на середохрестних шляхах. Залізник, почувши, що так страшно Ляхи замучили Гонту, заплакав, замедужав та й умер; його Гайдамаки поховали в степу над Дністром та й розійшлися.

25. „Злодій“, „розбойник“, або „гайдамака“ — такими осталися Гайдамаки по Коліївщині. Таким їх знають і досі.

ЧЕРНИЦЯ МАРЯНА

(Недокінчена поема).

ОКСАНІ К...КО

(На пам'ять того, що давно минуло.)

Вітер в гаї нагинає
Лозу і тополю,
Лама дуба, котить полем
Перекотиполе.

Так і доля: того лама,
Того нагинає,
Мене котить, а де спинить,
І сама не знає!

У якому краї мене заховають?
Де я прихилюся, на віки засну?
Коли нема долі, нема талану, —
Нема кого й кинуть, ніхто не згадає,
Не скаже хоть на сміх: „Нехай спочиває!
Тільки його й долі, що рано заснув!...“
Чи правда, Оксано, чужа чорнобрива,
І ти не згадаєш того сироту,
Що в сірій свитині, бувало, — щасливий.
Як побачить диво — твою красоту;
Кого ти без мови, без слова навчила
Очима, душою, серцем розмовлять.
З ким ти усміхалась, плакала, журилась,
Кому ти любила Петруся співать?
І ти не згадаєш... Оксано! Оксано!
А я й досі плачу і досі журюсь.
Виливаю сльози на мою Маряну —
На тебе дивлюся, за тебе молюсь.
Згадай же, Оксано, чужа чорнобрива,
І сестру Маряну рястом уквітчай.
Часом на Петруся усміхнись, щаслива,
І хоч так, як жарти, колишнє згадай.

Петерб.

22. XI. 1841.

I.

У неділю на вигоні
Дівчата гуляли,
Жартували з парубками,
Де-які співали —
Про досвітки-вечірниці,
Та як била мати,
Щоб з козаком не стояла...
Звичайно — дівчата,
То про своє все й співають.
Яка про що знає.
Аж ось — з хлопцем старий сліпець
В село шкандибає;

В руках чоботи, на плечах
Латана торбина
У старого. А дитина,
Сердешна дитина!
Обідране, ледве-ледве
Несе ноженята...
(Безталанний син Катрусі!)
Дивляться дівчата!...
„Кобзар іде! кобзар іде!“
Та всі, яко мога,
Хлопців кинули, побігли
Зострічать сліпого.
— „Діду, серце, голубчику!
Заграй яку-небудь!

Я шага дам, я — черешень,
Я напою медом, —
А тим часом одпочнеш,
А ми потанцюєм.
Заграй же нам яку-небудь!“
— „Чую, любі, чую!
Спасибі вам, м і квіти,
За слово ласане!“
Заграв би вам, та, бачите,
Справи нема, справи.
Учора був на базарі, —
Кобза попеувалась,
Розбилася...“

— „А струни є?“
— „Тільки три осталося.“
— „Та хоч на трьох яку-небудь!“
— „На трьох? Ох, дівчата!
І на одній колись-то грав,
Та ба, вже не грати!
Пострівайте-ж, мої любі,
Трошки одпочину...
Сядьмо, хлопче!“ Посідали,
Розв'язав торбину,
Внирав кобзу, разів зо-два
Ударив по рваних.
„Що-б вам заграць? Пострівай-
Черницю Маряну... [те!...
Чи чували? — „Ні не чули!“
— „Слухайте-ж; дівчата,
Та к ійтеся:

Давно колись
Була собі мати;
Був і батько, та не стало:
Осталась вдовою,
Та й немолодою,
І з волами,
І з возами,
Й малою дочкою.
Росла дочка Маряна,
А виросла, як панна —
Кароока
І висока,
Хоч за пана гетьмана!
Стала мати гадати
Та за пана вдати.
А Маряна
Не до пана
Виходила гуляти, —

Не до пана старого,
Усатого товстого, —
А з Петрусем
В гаю, в лузі
Що-вечора святого
Розмовляла,
Жартувала,
Обнімала, мліла...
А іноді усміхалась,
Плакала, німіла.

„Чого-ж плачеш, моя пташко?“
Петро запитає.
Вона гляне, усміхнеться:
— „І сама не знаю!“
— „Може, думаєш, покину?
Ні, моя рибчино!
Буду ходити, буду любити,
Поки не загину!“
— „Хіба було коли в світі,
Щоб ті, що кохались,
Розійшлися, не взялися
Й живими осталися?
Ні, не було, сій голубе!
Ти чув, що співають...
То кобзарі вигадують,
Бо, сліпі, не знають;
Бо не бачаць, що є брови
Ч рні, карі очі
І високий стан козачий,
І гнучкий дівочий;
Що є коси, довгі коси.
Козацька чуприна;
Що на мову на Петрову
В глухій домовині
Усміхнуся, скажу йому:
Орле сизокрилий!
Люблю тебе й на сім світі,
Як на тім любила.
Отак, серце, обнімемось.
Отак поцілує!
Нехай в-куні закопають!
Умру — не почую...
Не почую...“ Обнялися, —
Обнялись, зоміли...
Отак вони лежалися,
На той світ хотіли
Обнявшись переступити.

Та не по Їх стало!..
Що-вечора східилися,
І мати не знала,
Де Маряна до півночі
І з ким розмовляла
„Воно мале, ще дитина

Угадала мати: Маряна, дитина,
Не знає, як треба на сім світі жить:
Думала, — ні люде, а-ні домовина
З Петром не розрізнять... Уміла любить;
Думала, що тільки кобзарі співають.
Бо, сліпі, не бачать карих оченят;
Що тільки лякають молодих дівчат.
Лякають, дівчата, правдою лякають!..
І я вас лякаю, бо те лихо знаю, —
Бо-ай його в світі нікому не знать —
Того, що я знаю!... Я вас не забув,
Люблю вас і досі, як діточок мати,
Буду вам співати, поки не засну.
Тоді-ж, мої любі, як мене не стане,
Згадайте про мене, про мою Маряну;
Я вам з того світа серцем усміхнусь,
Усміхнуся...“

Та й заплакав.
Дивились дівчата,
Не питали, чого плаче.
Та й на-що питати?
Минулося. Помагало
Ласкаве дівоче
Щире слово...
— „Вибачайте!“
(Утер сліпі очі):
„Вибачайте, мої любі!
Нехотя журюся.
Так от, бачите, Маряна
З убогим Петрусем
Що-вечора розмовляла;
І мати не знала,
Дивувалась: „Що се таке
Маряну спіткало?
Чи не пристріг? Сяде шити —
Не те вишиває;
Замість Гривця, задумавшись,
Петруся співає:
Часом сонна розмовляє,
Подушку цілує...
Мати спершу сміялася,
Думала, — жартує;

Нічого не знає...“

Угадала стара мати,
Та не все вгадала, —
Знать, забула, що колись-то
Сама дівувала?

Потім бачить, що не жарти,
Та й каже: „Маряно!
Треба буде старостів ждять,
Та, може, й од пана.
Ти вже виросла, нівроку,
Уже й дівувала;
Я вже думаю, що бачиш...“
(На-силу сказала, —)
„Що вже й заміж... коли тев...“
— „А за кого, мамо?!...“
— „Хто внодоба, тому й оддам.“

Співає Маряна:

„Оддай мене, моя мамо,
Та не за старого, —
Оддай мене, моє серце,
Та за молодого!
Нехай старий бурлакує,
Гроші заробляє,
А молодий мене любить,
Долі не шукає;
Не шукає, не блукає
Чужими степами:
Свої ноли, свої вози,
А між парубками:

Як маківка між квітками,
Цвіте — розцвітає;
Має поле, має волю.
Та долі не має.
Його щастя, його доля.
Мої чорні брови,
Довгі вії, карі очі,
Ласкаве слово.
Оддай мене, моя мамо.
Та не за старого,
Оддай мене, моє серце,
Та за молодого!“

— „Дочко моя, Маряно!
Оддам тебе за пана,
За старшого, багатого,
За сотника Івана.“
— „Умру, серце-мамо,
За сотником Іваном!“
— „Не вмреш, — будеш панувати.
Будеш діток годувати!“
— „Піду в найми, піду в люде.
А за сотником не буду!“
— „Будеш, дочко Маряно.
За сотником Іваном!“
Заплакала, заридала
Сердешна Маряна...
„За старого... багатого...
За сотника Івана...“ —
Сама собі розмовляла.
А потім сказала:
„Я ще, мамо, не виросла.
Ще не дівувала,
Бо ти мене не пускала
В-ранці до криниці.
Ні жита жать, ні льону брать.
Ні на вечірниці,
Де дівчата з парубками
Жартують, співають
Та про мене, чорнобриву.
Нишком розмовляють:
Багатого дочка батька.
Шляхетського роду...
— Тяжко, мамо, тяжко, мамо!..
На-що дала вроду?
На-що брови змалювала.
Дала карі очі?
Усе дала, тільки долі.

Долі дать не хочеш.
На-що ж мене годувала.
На-що доглядала?
Поки лиха я не знала,
Чом не заховала?“ —

Не слухала стара мати,
Лягла спочивати;
А Маряна заплакала,
Ледве пішла з хати.

II.

„Ой, гоп! Не пила. —
На весіллі була.
До господи не втрапила,
До сусіда зайшла,
А в сусіда
До обіда
В льоху спати лягла.
Із льоху та в льох.
Завертали в горох
І в коморі,
І на дворі
З нежонатим у двох
Пустували,
Жартували,
Зопсували горох.

Ой, гоп! Не сама. —
Напоїла куша
І привела до господи, —
Не побачив Хома.
Хомо! В хаті
Ляжем спати!
— Хоми дома нема.

Тряси-ж тебе трясця, Хомо!
Я не ляжу спати дома.
А до кума,
До Наума
Піду в клуню по солому.
А, ну-те, наплась!
Наша, наша придалась!
Червоніє хвартушина, —
Роду чесного дитина.“

Отак ордою йшли придане
Співали п'яні, а Маряна
Крізь тин дивилася на те...
Не додивилася, — упала
І тяжко, тяжко заридала.
Таке-то лихо! І за те,
Що щиро лóбить!.. Тяжко, діти,
Вік самотньому прожити,
А ще гірше, мої квіти,
Нерівню в світі полюбити!
Дивіться на мене: я виплакав очі,
Мені їх не шкода, мені їх не жаль, —
Ні на що дивіться. Ті очі дівочі,
Що колись... колись-то... Думи та печаль,
А більше нічого не мав я й не маю,
А з грішми такими тяжко в світі жити:
Під тинем ночую, з вітром розмовляю.
Соромляться люде у хату пустити
І привітати словом старого каліку...
Укороти, Боже, молодого віку
Тому, хто не має талану любити!
Легше, мої любі, покритися землею,
Ніж бачити, як другий багатий, старий
Цілує за гроші, вінчається з нею...
О, Боже, мій Боже! Волею своєю
Розбий мов тіло і душу розбий!"

Заридав кобзар, заплакав
Сліпими очима.

Дивувалися дівчата:
Вже смерть за плечима,
А він сліпий, сивоусий
Про колишнє плаче!
Не дивуйтеся, дівчата,
На старі козачі
Щирі сльози. То не роса
В-ранці при дорозі
На спорих і не ваші
Дуже дрібні сльози!

Наплакався: струни рвані
Три перебірає:

„Аж до вечора Маряна
У темному гаю
Проплакала: прийшов Петрусь.
Вона розказала
Все, що чула од матері
І що сама знала. —
І не втерпіла — сказала,
Як Івана придане
Йшли по улиці, співали.“

„Маряно, Маряно!
Чом ти не убога? Чом я не багатий?
Чом у мене коней вороних нема?
Не питала-б мати, де ходиш гуляти,
З ким коли стояла! Питала-б сама,
Сама свого серця, дала-б йому волю
Любити, кого знає! Я-б тебе сховав
Далеко, далеко! Щоб ніхто не знав,
Щоб ніхто не бачив, де вітає доля.“

Моя доля, мов щастя —
Ти, моя Маряно!
Чом не ти в сірій свитині?
Чом я не в жупані?“

А Маряна, як дитина
Без матері, плаче,
Петро стоїть коло неї,
Тільки сльози Марянині.
А сльози дівочі
І серед дня лихо роблять,
А щож серед ночі?
„Не плач, серце, — єсть у мене
І сила, і воля,
Люби мене, мов серце, —
Найду свою долю —
За високими горами,
За широкими стіпами,
На чужому полі,
По волі — неволі
Найду свою долю!
Не в свитині, а сотником
До тебе вернуся,
Не в буряні — серед церкви
Обнімеш Петруся!
Обнімемось, поцілую, —
Дивуйтеся люде!
А ти стоїш червонієш!..“
— „Коли то те буде?“
— „Швидко, швидко, моя рибко!
Молись тільки Богу!
Іди в хату, лягай спати!
А я край дороги
Серед стіну помолюся
Зорям яснооким,
Щоб без мене доглядали.
Тобі самотно;
Серед стіну одпочину.“
— „Хіба сю ніч кинеш?
Хіба зараз?...“ — „Я жартую!
Тепер Україну —
Ні москалі, ні татари,
Ніхто не воює.“
— „А я чула, що ляхи йдуть...“
— „То вони жартують!...
Розійдемось, мов серце,
Поки не світає!
Чогож знову заплакала?“

— „І сама не знаю!“

Мати галка, мати чорна
Літаючи кряче;
Чорнобрива дівчинонька,
Ходя гаєм, плаче.
Летить галка через балку,
В степу погуляти,
А дівчина нудить світом:
Ні з ким розмовляти.
Не пускає її мати
В-ранці до криниці,
Ні жита жать, ні льону брать,
Ні на вечірниці,
Де дівчата з парубкам
Жартують, співають
Та про мене, чорнобриву,
Нишком розмовляють:
„Багатого дочка батька,
Шляхетського роду...“
— „Тяжко, мамо, важко, мамо!...
На-що дала вроду?
На-що брови змалювала,
Дала карі очі?
Усе дала, тільки долі,
Долі дати не хочеш.
На-що мене годувала,
На-що доглядала?
Поки лиха я не знала,
Чом не заховала?
Не слухала стара мати,
Лягла спочивати;
А Маряна заплакала,
Ледве пішла з хати.
„Злякалася“, — дума мати:
„Нехай переплаче!“
А Маряна за сльозами
І світу не бачить.
Пішла в садок... Серце мліє,
Як згадає пана.
Серце мов. рибко моя!
Маряно, Маряно!
Пострижайте!.. Заспівала, —
Пішла луна гаєм:
Не про Гриця — про Петруся
Так і вилувала.
Заспіває, опиниться,

Послуха, та знову...
Аж голосок утомився, —
Петрової мови
Не чуть, нема, не гукає,
Не кличе: „Маряно!
Де ти, пташко? Вілїнь, серце,
Серденько кохане!“
Нема Петра, не чуть Петра...
Невже-ж то покинув
Сиротою чорнобриву
При лихій годині?
Побачимо... А тим часом
По-над темним газм,
Як русалка жде місяця.
Маряна блукає.
Не співає чорнобрива,
Тяжко-тяжко плаче...
„Ой вернися, подивися,
Зрадливий козаче!“

Утомилась би Маряна, —
Утоми не чує;
Без Петруся в гаю, в лузі
Ходячи ночує.
На схід сонця червоніє,
Ховаються зорі;
Іде дівчина до хати,
Несе своє горе.
Прийшла в хату, — спала мати;
Глянула на неї:
„Ой як-би ти, мамо, знала,
Якою змією
Окрутила моє серце
Рідної дитини!..“
Та й упала на постелю,
Як у домовину!..

Петерб. листопад 1841.

Тяжко—важко в світі жити
Сироті без роду:
Нема куди прихилиться, —
Хоч з гори та в воду!
Утопився-б молоденький.
Щоб не нудить світом;
Утопився-б, — тяжко жити,
І нема де дітись.
В того доля ходить полем,
Колоски збірає,
А моя десь, ледащиця.
За морем блукає.
Добре тому багатому:
Його люди знають,
А зо мною зострінуться --
Мов не добачають.
Багатого губатого
Дівчина шанус,
Надо мною, сиротою.
Сміється, кепкує.
„Чи я-ж тобі не вродливий,

Чи не в тебе вдався,
Чи не любив тебе щиро,
Чи з тебе сміявся?
Люби-ж собі, моє серце,
Люби, кого знаєш,
Та не смійся надо мною.
Як коли згадаєш!
А я піду на край світа...
На чужій стороні
Найду кращу, або згину,
Як той лист на сонці.“

Пішов козак сумуючи,
Нікого не кинув:
Шукав долі в чужім полі,
Та там і загинув.
Уміраючи дивився,
Де сонечко сяє...
Тяжко-важко умірати
У чужому краю!

Петерб. Кієць 1841 р.

УТОПЛЕНА.

Вітер в гаї не гуляє,
В ночі спочиває;
Прокинеться, тихесенько

В осоки питає:
„Хто се, хто се по сім боці
Чеше косу? Хто се?“

Хто се, хто се по тім боці
Рве на собі коси?
Хто се, хто се? —

Тихесонько

Спитає-повіє,
Та й задріма, поки небо
Не зачервоніє.

„Хто се, хто се?“ питаєте,
Цікаві дівчата:
Ото дочка по сім боці.
По тім боці — мати.

Давно колись те діялось
У нас на Україні.
Серед села вдова жила
У новій хатині,
Білолиця, кароока
І станом висока,
У жупані, кругом пані,
З-переду і з-боку.
І молода. — нівроку їй!
А за молодю,
А надто ще за вдовою.
Козаки ордою
Так і ходять.

І за нею

Козаки ходили,
Поки вдова без сорома
Дочку породила.
Породила, та й байдуже!
Людям годувати
В чужім селі покинула:
Оттака то мати!...
Постривайте, що ще буде
Годували люде
Дитиночку, а вдовиця,
В неділю і в будень,
З жонатими й з парубками
Пила та гуляла,
Поки лихо не спіткало,
Поки не та стала;
Не чулася, як минули
Літа молодії...
Лихо, лихо! мати вяне,
Дочка червоніє,
Виростає...

Та й виросла

Ганна кароока,
Як тополя серед поля,
Гнучка та висока.

„Я Ганнусі не боюся!“
Співає матуся:

А козаки-молодичи
Бються за Ганнусю.
А надто той рибалонька,
Молоденький, жвавий,
Мліє, вяне, як зостріне
Гандзю кучеряву.
Побачила стара мати,
Сказилася люта:

„Чи бач, погань розстріпана,
Байстря необуте!
Ти вже виросла дівусш,
З матері глузуєш?
Постривай же, — ось я тебе,
Голубко, узую
В черевикі!...“

І од злости

Зубами скрегоче.
Оттака-то бува мати!
Де-ж серце жіноче,
Серце матері?...

Ох, лихо.

Лишенько дівчата:
Мати стан гнучкий, високий,
А серця не мати!
Ізогнеться стан високий,
Брови полиняють,
І не счується...

А люди

Сміючись, згадають
Ваші літа молодії,
Та й скажуть: ледащо!

Тяжко плакала Ганнуся,
І не знала, за-що,
За-що мати знущається,
Лає проклинає,
Своє дитя без сорома
Байстрям нарікає.

Катувала, мордувала,
Та не помагало:
Як маківка на городі,
Ганна розцвітала;

Хто се, хто се по сім боці
Чеше кошу? Хто се?

Як калина при долині
В-ранці під росою,
Ганнусенька червоніла,
Милася сльозою.
„Заворожена! стривай же!“
Шепче люта мати:
„Треба трути роздобути,
Треба йти шукати
Стару відьму!“

Найшла відьму

І трути достала,
І трутою до схід сонця
Дочку напувала:
Не допомгло.

Клене мати

Той час і годину,
Коли на світ породила
Нелюбу дитину.
„Душно мені. Ходім, дбчоко.
До ставка купаться!“
—„Ходім, мамо!“

На березі

Ганна роздяглася.
Роздяглася, розкинулася
На білій сорочці;
Рибалонька кучерявий
Мліє на тім боці.
І я колись...

І досі ще

Сором, як згадаю.
Цур же йому!

Калиною

Себе забавляє,
Гне стан гнучий Ганнусенька,
На сонечку гріє, —
Мати дивиться на неї,
Од злости німіє,
То жовтіє, то синіє;
Ровхригана, боса,
З роту піна, мов скажена,
Рве на собі коси.
Кинулася до Ганнусі
І в коси впилася.

„Мамо! мамо! Що ти робиш?“
Хвиля роздалася,
Закнипіла, застогнала,
І обох покрила.

Рибалонька кучерявий
З усієї сили
Кинувсь в воду; пливе, синю
Хвалю роздирає,
Пливе, пливе... от-от доплив!
Пірнув, виринає,
І утоплену Ганнусю
На беріг виносить,
Із рук матері залякклих
Вириває коси.

„Серце моє! Доле моя!
Розкрий карі очі!
Подивися! Усміхнися!
Не хочеш? Не хочеш?“

Плаче, пада коло неї,
Розкрива, цілує
Мертві очі.

„Подивися!...“

Не чує! не чує!
Лежить собі на пісочку,
Білі рученята
Розкидала; а за нею
Стара люта мати:
Очі вивернуло з лоба,
Од страшної муки
Втербила в пісок жовтий
Старі сині руки!

Довго плакав рибалонька:
—„Нема в мене роду,
Нема долі на сім світі!
Ходім жити в воду!“
Підняв її, поцілував,
Хвиля застогнала,
Роз рилася, закрилася,
І сліду не стало...

З того часу ставок чистий
Заріє осокою;
Не купаються дівчата,
Обходять горою;
Як угледять, то хрестяться,
І зовуть заклитим.
Сумно, сумно кругом його...
А в ночі, дівчата,
Впливає з води мати,

Сяде по тім боці,
Страшна, синя, розхрістана,
І в мокрій сорочці;
Мовчки дивиться на сей бік,
Рве на собі коси..
А тим часом синя хвиля
Ганнусю вносить:
Голісінька, стрепенеться,
Сяде на пісочку..
І рибалка випливає,
Несе на сорочку
Баговіння зеленого:
Поцілує в очі —
Та і в воду!

Соромиться
На гнучкий дівочий,
На стан голій подивиться..
І ніхто не знає
Того дива, що твориться
Серед ночі в гаї.

Тільки вітер з осокою
Шепче: „Хто се, хто се
Сидить сумно над водою,
Чеше довгі коси?“

Петербург.
8/ХІІ. 1841.

Ч О В Е Н.

Вітер з гаєм розмовляє,
Шепче з осокою, —
Пливе човен по Дунаю
Оден за водою.
Пливе човен води повен —
Ніхто не спиняє;
Може-б спинив рибалонька,
Та його немає.

Гойдається сюди-туди,
Аж серденько мліє!
Без веселця пливе собі,
Куди вітер віє..
Виплив човен в синє море.
А воно заграло..
Погралися чорні хвилі —

Тай скипок не стало!

Недовгий шлях, — як човнові
До сибного моря, —
Сиротині на чужину,
А там — і до горя:
Пограються добрі люди,
Як холодні хвилі,
Поки схочуть, поки стане
В сердешного сили;
Потім собі подивляться,
Як сирота плаче;
Потім спитай — де сирота?
— Не чув і не бачив!

Петербург.
1841 (?)

Г А М А Л І Я.

„Ой нема, нема ні вітру, ні хвилі
Із нашої України!
Чи там раду радять, як на Турка стати?
Не чуємо на чужині.

„Ой повій, повій, вітре через море
Та з Великого Лугу,
Суши наші сльози, заглуши кайдани,
Розвій нашу тугу!

„Ой заграй, заграй, синесеньке море,
Та під тими байдаками.

Що пливуть козаки, тільки мріють шапки.
Та на сей бік за нами!

„Ой Боже наш, Боже! Хоч і не за нами,
Неси Ти їх з України;
Почуємо славу, козацьку славу,
Почуємо, та й загинем!“

Оттак у Скутарі козаки співали.
Співали, сердеги, а сльози лились,
Лилися козацькі, тугу домовляли.
Босфор аж затрясся, бо з-роду не чув
Козацького плачу; застогнав широкий.
І шкурою, сірий бугай, стрепенув,
І хвилю, ревучи, далеко-далеко
У синє море на ребрах послав.
І море рвнуло Босфорову мову,
У Лиман погнало, а Лиман Дніпрові
Тую журбу-мову на хвилі подав.

Зареготався дід наш дужий,
Аж піна з уса потекла.
„Чи спиш, чи чуєш, брате Луже?
Хортице сестро?“

Хортиця з Лугом: Загула

„Чую, чую!“
І Дніпр укрили байдаки,
І заспівали козаки:

„У Туркені, по тім боці,
Хата на помості.
Гай, гай! Море, грай,
Реви, скелі ламай!
Поїдемо в гості.

„У Туркені у кишені
Таляри, дукати.
Не кишені трусить, —

Ідем різать палить,
Братів визволяти!

„У Туркені яничари
І баша на лаві.
Гой-ги, вороги!
Ми не маєм ваги!
Наша воля й слава!“

Пливуть собі співаючи!
Море вітер чує.
Попереду Гамалія
Байдаком керує.

Гамаліє! Серце мліє:
Сказилося море.
Не злякає —

І сховались
За хвилі, за гори.

Дрімає в гаремі, в раю Візантія
І Скутар дрімає; Босфор клекотить,
Неначе скажений, то стогне, то віє,
Йому Візантію хочеться збудить.
„Не буди, Босфоре, буде тобі горе!
Твої білі ребра піском занесу.
У мул поховаю!“ реве синє море.
„Хіба ти не знаєш, яких я несу

Наш отаман Гамалія,
Отаман завзятий,
Забрав хлопців та й поїхав
По морю гуляти.

Гостей до султана?«

Так море спняло
(Любило завзятих, чубатих Славян).
Босфор схаменувся. Туркinya дрімала,
Дрімав у гаремі ледачий султан.
Тільки у Скутарі, в склепу, не дрімають
Козакк сердеги. Чого вони ждуть?
По-своєму Бога в кайданах благають,
А хвилі на той бік ідуть та ревуть.

„О, милий Боже України!
Не дай пропасти на чужині,
В неволі вольним козакам!
І сором тут, і сором там —
Вставать з чужої домовини,
На суд Твій праведний прийти,
В залізах руки принести,
І перед всіми у кайданах
Стать козакові!...“

„Ріж і бий!
Мордуї невіру бусурмана!“
Кричать за муром.

Хто такий?

Гамаліє! Серце мліє:
Скутар скаженіє!
„Ріжте, бийте!“ на фортеці
Кричить Гамалія.

Реве гарматами Скутара,
Ревуть, лютують вороги;
Козацтво преться без ваги —
І покотились яничари.

Гамалія по Скутарі,
По пеклу гуляє,
Сам хурдигу розбиває,
Кайдани ламає.
„Видітайте, сірі птахи,
На базар до паю!“

Стрепенулись соколята.
Бо давно не чули
Хрещеної тії мови ..
І ніч стрепенулась:
Не бачила, стара мати ..
Козацької плати.
Не лякайся, подивися
На бенкет козацький!

Темно всюди, як у будень, —
А свято чимале!
Не злодії з Гамалієм
Їдять мовчки сало
Без шашлика.

„Засвіtimo!“
До самої хмари
З щоглистими кораблями
Палає Скутара.
Византія пробуркалась,
Витрішає очи,
Переплива на допомогу,
Зубами скрегоче.

Реве, лютує Византія.
Руками беріг достає;
Достала, зиркнула, встав —
І на ножах в крові німіє.
Скутар, мов пекло те, палає;
Через базари кров тече,
Босфор широкий доливає.
Неначе птахи чорні в гаї,
Козацтво сміливе літає.
Ніхто на світі не втече!
Огонь запеклих на пече.
Руйнують мурини; срібло, золото
Несуть шапками козаки
І насипають байдаки.

Горять скутар, стиха робота,
І хлопці сходяться; зійшлись,
Люльки з пожару закурили,
На байдаки — та й потягли,
Рвучи червоні гори-хвилі.

Пливуть собі, ніби з дому,
Так буцим гуляють,
Та, звичайне — Запорожці.
Пливучі співають:

„Наш отаман Гамалія,
Отаман завзятий,
Забрав хлопців та й поїхав
По морю гуляти,
По морю гуляти,
Слави добувати,
Із турецької неволі
Братів визволяти.
Ой приїхав Гамалія
Аж у ту Скутару, —
Сидять брати Запорожці,
Дожидають карі.
Ой як крикнув Гамалія:
„Брати, будем жити,
Будем жити, вино щити,
Яничара бити,
А курені килимами,
Оksamитом крити!“
Вилітали Запорожці
На лан жиго жати;
Жито жалі, в коні кляли,
Гургом заспівали:
„Слава тобі, Гамаліє,
На весь світ великий,
На весь світ великий,

На всю Україну,
Що не дав ти товариству
Згинуть на чужині!“

Пливуть співаючи; плыве
Позад завзятий Гамалія,
Орел орлят мов стереже.
Із Даоданелів вітер ніє,
А не женеться Візантія:
Вона боїться, щоб Чернець
Не засвітив Галату знову,
Або гетьман Іван Підкова
Не кликнув в море на ралець.
Пливуть собі...

А із-за хвплі
Сонце хвилю червонить;
Перед ними море миле
Гомонить і клекотить.

Гамаліє! Вітер віє...
Ось-ось наше море...
І сховалися за хвилі,
За рожеві гори.

Петербург. 1842 (?)

РОЗРИТА МОГИЛА.

Світє тихий, краю милій,
Моя Україно!
За-що тебе сплюндровали,
За-що, мамо, гинеш?
Чи ти рано до схід сонця
Богу не молилася?
Чи ти діточок нечєвних
Звичаю не вчила?
— „Молилася, турбувалася,
День і ніч не спала,
Своїх діток доглядала,
Звичаю навчала.
Виростали мої квіти,
Мої добрі діти, —
Панувала і я колись
На широкім світі.
Панувала...

О Богдане,
Нєрозумний сину!

Подивись тепер на матір,
На свою Україну,
Що колишучи співала
Про свою долю,
Що співаючи ридала,
Виглядала волю!...
Ой Богдане, Богданочку!
Як-би була знала —
У колісці-б придушила,
Під серцем приснала!
Степи мої запродані
Жидоні. Німоті;
Сини мої на чужині,
На чужій роботі;
Дніпро. брат мій, висихає,
Мене покидає,
І могили мої мплі
Москаль розриває.

Нехай рис, розкопує,
Не своє шукає...
А тим часом перевертні
Нехай підростають,
Та допоможуть Москалеві
Господарювати,
Та з матері полатану
Сорочку знімати!
Поспішайте-ж, недолюдки,
Матір катувати!“
На чётверо розкопана
Розрита могила...

Чого вони там шукають?
Що там схоронили
Старі батьки?

Ех, як-би то...
Як-би то знайти те,
Що там поховали,
Не плакали-б діти,
Мати-б не ридала.
Березань (у Полтавщині).
9. X. 1843.

ЧИГРИН.

(М. С. Щепкину.)

Чигрине, Чигрине!
Все на світі гине,
І святая твоя слава,
Як пилина лине,
За вітрами холодними
В хмарі пропадає.
Над землею летять літа,
Дніпро висихає,
Розсипаються могили,
Високі могили,
Твоя слава; — і про тебе,
Старче малосильий,
Ніхто й слова не промовить,

Ніхто й не покаже,
Де ти стояв, чого стояв...
І на сміх не скаже!

За-що боролнсь ми з Ляхами?
За-що ми різалнсь з ордами?
За-що скородили списаии
Татарські ребра? Засівали,
І рудою поливали,
І шаблями скородили.
Що-ж на ниві уродило?
Уродила рута, рута,
Волі нашої отрута.

А я, юродивий, на твоїх руїнах
Марно сльози трачу.

Заснула Україна,
Буряном укрилась, цвіллю зацвіла,
В калюжі, в болоті серце прогноїла
І в дупло холодне гадюк напустила,
А дітям надію в степу оддала.

А надію
Вітер по полю розвіяв,
Хвиля морем рознесла.
Нехай же вітер все розносить
На неокраїнім крилі!
Нехай же серце плаче, просить
Святої правди на землі!

Чигрине, Чигрине,
Мій друже єдиний!

Проспав-вси степи, ліси
І всю Україну!
Спи-ж, повитий жидовою,
Поки сонце встане,
Поки тії недолітки
Підростуть — гетьмани!

Помолившись, і я-б заснув,
Так думи прокляті
Рвуться душу запалити,

Серце розірвати.
Не рвіть, думи, не паліте!
Може, верну знову
Мою правду безталанну,
Мое тихе слово;
Може, викую я з його
До старого плуга
Новий леміш і чересло,
І в тяжкі упруги,
Може, з'орю переліг той,
А на перелозі
Я посію мої сльози,
Мої щирі сльози.
Може, зійдуть і виростуть
Ножі обоюдні,
Розпанахають погане,
Гниле серце, трудне,
І вицідять сукровату,
І наллють живої
Козацької тії крові,

Чистої, святої.
Може, може... а між тими,
Між ножами — рута
І барвінок розіветься,
І слово забуде,
Мое слово тихе, сумне,
Богобоязливе
Згадається, — і дівоче
Серце боязливе
Стрепенеться, як рибонька,
І мене згадає...
Слово моє, сльози мої,
Раю ти мій, раю!

Спи, Чигринне! Нехай гинуть
У ворога діти!
Спи, гетьмане, поки встане
Правда на сім світі!
Москва.
19/II. 1814.

С О В А .

Породила мати сина
В зеленій діброві,
Дала йому карі очі
І чорні брови.
Китайкою повивала,
Всіх святих благала,
Та щоб йому всі святії
Талан-долю слали:
„Пошли тобі, Матер Божа,
Тії благодаті,
Всього того, чого мати
Не зуміє дати!“
До схід сонця воду брала,
В барвінку купала,
До півночі колихала,
До світа співала:

„Е... е... лю-лі!...
Питала зозулі,
Зозуля кувала,
Правдоньку казала:
Буду сто літ жити,
Тебе годувати,
В жупані ходити,

Буду панувати.
Ой виростеш, сину,
За півчварта року,
Як княжа дптина,
Як ясень високий,
Гнучкий і дебелий,
Щасливий, веселий
І не одинокий.
Найду тобі рівню,
Хоч за морем синім,
Або крамарівну,
Або сотниківну,
Таки панну, сину,
У червоних черевиках.
В зеленім жупані,
По світлиці похожає,
Як пава, як пані,
Та з тобою розмовляє:
В хаті, як у раї;
А я, сину, на покуті
Тільки поглядаю.

Ой сину, мій сину,
Моя ти дитино!

Чи є кращий на всім світі,
На всій Україні?
Нема кращого й не буде —
Дивуйтеся, люде!
Нема кращого!...

А долю...
Долю роздобуде!..."

Ой возуле, возуленько,
На-що ти кунала?
На-що ти їй довгі літа,
Сто літ накувала?
Чи є-ж така на сім світі
Слухняная доля?
Ох, як би то!...

Вміла-б мати
З німецького поля
Своїм діточкам закликать
І долю і волю,
Та, ба!...

А зле безталання
Зостріється всюди —
І на шляху і без шляху —
Усюди, де люди.

Кохалася мати сином,
Як квіткою в гаї,
Кохалася...

А тим часом
Батько умирає.
Осталася удовою,
Хоч і молодою,
І не одна...

Та все-ж тяжко...
З горем та нудьгою,
Пішла вона до сусідів
Поради просити...
Присудили сусідоньки
У наймах служити.
Ізнищила, ізмарніла,
Кинула госпону,
Пішла в найми... не минула
Лихої пригоди.
І день і ніч працювала,
Подушне платила...
І синові за три кони
Жушанок купила,

Щоб і воно, удовине,
До школи ходило.

Ой талане, талане,
Удовиний поганий!
Чи ти в полі, чи ти в гаї,
Обідраний цигане,
З бурлаками гуляєш?
Тече вода і на гору
Багатому в хату,
А вбогому в яру треба
Кривницю конати.
У багатих ростуть діти —
Верба при долині;
А у вдови одним-одно,
Та й те, як былина.

Діждалася вдова долі,
Зросту того сина:
І письменний, і вродливий,
Квіточка-дитина!
Як у Бога за дверима,
Вдова панувала,
А дівчата липялися.
І рючнички дбали.
Полюбила багатая
Не поцілувала;
Вишивала шовком хустку
Не подарувала.
Крались злидні із-за моря
В удовину хату,
Та й підкрались... стали хлопців
В кайдани кувати.
Та повезлі до прийому
Битими шляхам.
Пішла й вдова з матерями,
З дрібними сльозами.
Де на-ніч ставали —
Сторожку давали,
Стару вдіву до оббзу
Та й не допускали.

Ой привезли до прийому,
Чуприни голоти:
Усе дрібні, усе малі,
Все багатих діти.
Той каліка-недоріка,

Той не вмів стати,
Той горбатий, той багатий,
Тих чотири в хаті.
Усі не в-лад, усіх назад,
В усіх доля — мати.
А у вдови оден син,
Тай той як-раз під аршин.

Покинула знову хату,
Синову госпону,
Пішла в найми, за хліб черствий,
Жидам носить воду. —
Бо хрещені не приймають:
„Стара, кажуть, стала,
Не здужає...“

І огризок
В вікно подавали
Христа ради...
Не дай, Боже,
Такого дожити!
Не дай, Боже, в багатого
І пать попросити!

По копійці заробляла,
Кону назбирала,
Та до сина лист писала,
У військо послала.
Полегшало.

Минає рік,
І другий минає;
І четвертий, і десятий —
А чутки немає.
Нема чутки.

Що тут робить?
Треба торбу брати
Та йти... йти собак дразнить
Од хати до хати.

Взяла торбу, пішла селом,
На вигоні сіла,
І в село вже не верталась,
День і ніч сиділа
Коло поворот.

А літо
За літом минає.
Помарніла, скалічила, —
Ніхто й не пізнає.
Та й кому там пізнавати

Каліку убогу!
Сидить собі та дивиться
В поле, на дорогу.
І світає, і смеркає,
А москаля, її сина,
Немає, немає...

По-над ставом у-вечері
Хитається очерет;
Дожидає сина мати
До досвіта вечерять.
По-над ставом у-вечері
Шепочеться осокá.
Дожидає в темнім гаї
Дівчиннонька козака.

По-над ставом вітер віє.
Лози нагинає;
Плаче мати одна в хаті,
А дівчина в гаї.
Поплакала чорнобрива.
Та й стала співати;
Поплакала стара мати,
Та й стала ридати.
І молилась і ридала,
Кляла все на світі.
Ох, тяжкі ви, безталанні.
У матері діти!

Скалічені старі руки
До Бога здіймала,
Свою долю проклинала,
Сина вмовляла;
То од жалю одходила
І мовчки журилась
Та на шлях той недалекий
Крізь сльози дивилась. —
І день і ніч дивилась,
Та, й стала питати:
„Чи не чув хто, чи не бачив
Москаля-солдата,
Мого сина?..“

Ніхто не чув,
Ніхто і не бачив.
Сидить вона, не йде в село,
Не пита й не плаче.
Одуріла!..

І цеглину
Муштрує, — то лає,
То годує як дитину,
Й сином називає
І нищечком — тихесенько,
Крізь сльози, співає:

„Змія хату запалила,
Дітям каші наварпла,
Поморишила постолі...
Полетіли москалі,
Сірі гуси в ирій, в прій,
По чотири, по чотири,
Полетіли — „гел-гел!“ —
На могилі орел,
На могилі, серед ночі,
У козака вийма очі,
А дівчина в темнім гаї
Його з війська виглядає“...

В-день лазила по смітниках
Черепки збирала,
Примовляла; то синові
Гостинця ховала.
А у-ночі розхрістана
І простоволоса
Селом ходить; то співає,
То страшно голосить.
Люди лаяли... бо, бачте,
Спать їм не давала
Та кропиву під їх тином
І бурян тончала.
Діти бігали з паліччям
У-день за вдовою
По вулицях та, сміючись,
Дражнили — С овою...

С. П. В.
6/V. 1844.

ДІВИЧІЇ НОЧІ.

Висушили карі очі
Дівичії ночі.

Черниця Маряна.

Розплилася густа коса
Аж до пояса,
Розкрилися перси-гори —
Хвилі серед моря;
Засіяли карі очі —
Зорі серед ночі,
Білі руки простяглися. —
Так-би й обвиліся
Кругом стану, — і в подушку
Холодну впиліся
Та й залякли, тай замерзли.
З плачем розняліся.

„На-що мені коса-краса,
Очі голубині,
Стан мій гнучий... коли нема
Вірної дружини?
Немає з ким полюбитись,
Серцем поділитись...“

Серце моє! Серце моє!
Тяжко тобі битись
Одинокому!

З ким жити.
З ким, світе лукавий,
Скажи мені?..

На-що мені
Тая слава... слава!...
Я люблю, я жити хочу,
Серцем — не красою!
А мені ще й завидують,
Гордою і злою
Злії люди нарікають,
А того й не знають,
Що я в серці заховала...

Нехай нарікають,
Гріх їм буде...

Боже милий!

Чому ти не хочеш
Укоротити свої темні,
Тяжкі мені ночі!
Бо я в-день не одинока,
З полем розмовляю,
Розмовляю і недолю
В полі забуваю.

А в-ночі...“
Та й оніміла.
Сльози полилися...
Білі руки простяглися,
В подушку впалися.
С. П. Б.
18/V. 1844.

С О Н.

Духъ истинны, вгоже мїръ не можесть прїяти,
яко не видать его, ниже знаеть его.

Іоан. гл. XIV, ст. 17.

У всякого своя доля
І свій шлях широкий:
Той мурує, той руйнує,
Той неситим оком
За край світа зазирає,
Чи нема країн,
Щоб заграбати і в собою,
Взяти у домовину;
Той тузами обірає
Свата в його хаті,
А той нишком у куточку
Гострить ніж на брата;
А той, тихий та тверезий.
Богобояливий,
Як кішечка підкрадеться,
Виде нещасливий
У тебе час, та й запустить
Пазурі в печінки, —
І не благай, не вмовлять
Ні дітв, ні жінка;
А той, щедрий та розкішний,
Все храми мурує,
Та „отечество“ так любить,
Так за ним бідкує,
Та так з його, сердешного,
Кров, як воду, точить!...
А братія мовчить собі,
Витріщивши очі,
Як агнята:
„Нехай каже. —
„Може, так і треба!“

Так і треба! Бо немає
Господа на небі!

А ви в ярмі падаєте,
Та якогось раю
На сім світі бажаєте...
Немає! немає!
Шкода й праці!
Схаменіться:
Усі на сім світі,
І царята і старчата,
Адамові діти!
І той... і той...
А що-ж то я?
Ось-що, добрі люди:
Я гуляю, бенкетую
В неділю і в будень;
А вам нудно, жалуетесь...
Йй Богу, не чую!
І не кричть!
Я свою шю,
А не кров людськую.

І.

Оттак, ідучи по-під-тигню
З бенкету паний, у ночі,
Я міркував собі йдучи,
Поки доплетавсь до хатини.
А в мене діти не кричать
І жінка не лає, —
Тихо як у раї,
І в серці, і в хаті.
Ото-ж я ліг і спати;
А вже підпилий як засне,
То хоч коти гармати,
І усом не моргне.

Та й сон-же, сон, на причуд дівний,
Мені приснився:

Найтверезійший би увпвся,
С уний жидюга дав би гривню,
Щоб позирнуть на ті дива;
Та чорта з-два!

Дивлюсь: так, буцім-то сова
Летить лугами, берегами,

Та негрями,
Та глибокими ярами,
Та широкими стінами,
Та байраками;

А я за нею, та за нею
Лечу й прощаюся з землею:

Прощай, світе! Прощай зéмле,
Неприятний краю!

Мов горе, мов люте
В хмарі заховаю.

А ти, моя Україно,
Безталанна вдоно!

Я до тебе літагиму
З хмарі на розмову,
На розмову тиху, сумну,
На раду з тобою;

О-півночі надатиму
З чистою росою.

Порадимось, посумуєм,
Поки сонце встане,

Поки твої малі діти
На ворога встануть.

Прощай же ти, моя нене,

Удово-небого!
Голуї діток! жива правда
У Господа Бога!“

Лечу... Дивлюся — аж світає,
Край неба палає;
Соловейко в темнім гаї
Сонце зустрічає.
Тихесенько вітер віє,
Стіпа, лани мріють,
Між ярами над ставами
Вербі зеленіють.

Сади рясні похилплись.
Тополі — на волі
Стоять собі, мов сторожі,
Розмовляють в полі.

І все то те, вся країна,
Повита красою,
Зеленіє, вмивається
Ранньою росою,
Вминається, красується,
Сонце зустрічає —

І нема тому почину,
І краю немає.

Ніхто його не додбає
І не розруйнує,
І все то те... Душе моя!

Чого ж ти сумуєш?
Душе моя убогая!
Чого марно плачеш?

Чого тобі шкода? Хіба ти не бачиш?

Хіба ти не чуєш людського плачу?

То глянь, подивися! А я полечу

Високо-високо за сині хмари:

Немає там властп, немає там карп,
Там сміху людського і плачу не чує.

Он глянь, у тім раї, що ти покидаєш,

Латану свитину з калки знімають,

З шкурою знімають, бо нічим обуть

Паняць недорослих. А он розпинають

Вдову за подушне, а сина кують,

Єдиного сина, єдину дитину,

Єдину націю в військо отдають,

Бо його, бач, трохи.. А он-де під тном

Опухла дитина голодная мре,

А мати пшеницю на панщині жне.

А он — бачиш?... Очі, очі!
На-що ви здалися?
Чом ви з-малку не висохли,
Сльозми не зплили?
То покритка по-під-тинню
З байстрам шкандибає,
Батько й мати одцурались,
Чужі не пускають,
Старці навіть цураються...
А паняч не знає,
З двайцятою, недо тіток,
Душі пропиває.

Чи Бог бачить із-за хмар

Лети-ж, моя думо, моя люта муко!
Забери з собою всі лиха, всі зла,
Своє товариство! Ти з ними росла,
Ти з ними кохалась; їх тяжкі руки
Тебе повивали. Бери-ж їх, лети,
Та по всьому небу орду розпусти!

Нехай чорніє, червоніє,
Полум'ям повіє,
Нехай знову ригá змії,
Трупом землю криє.

Наші сльози, горе?
Може, й бачить, та помага.
Як і отті гори
Предковичні, що политі
Кровію людською!...

Душе моя убогая,
Лишенько з тобою!
Унемося отрутою,
В кризі ляжем спатп,
Пошлем думу аж до Бога,
Його розпитати:
Чи довго ще на сім світі
Катам панувати?

А без тебе я де-небудь
Серце заховаю.
А тим часом пошукаю
На край-світа раю.

II.

Лечу я знов по-над землею,
І знов прощаюся я з нею.
Тяжко матір покидати
У безверхій хаті,
А ще гірше дивитися
На сльози та лати.

Лечу, лечу, а вітер віє;
Передо мною сніг біліє;
Кругом бори та болота.
Туман, туман, та пустота...
Людий не чють, не знать і сліду
Людської страшної ноги...

І вороги й не-вороги,
Прощайте! В гості не приїду.
Упивайтесь, бенкетуйте!
Я вже не почую;
Один собі на вік-віки
В снігу заночую.

А поки ви дознаєтесь.
Що ще єсть країна
Неполита слізма, кровю,
То я одпочину,
Одпочину...“ Аж слухаю:
Загули кайдани
Під землею. Подивився...
О, люде поганій!
Де ти взявся? Що ти робиш?
Чого ти шукаєш
Під землею? Ні! Вже, мабуть,
Я не заховаюсь
І на небі! За що-ж кара?
За-що мені муки?
Кому я що заподіяв?
Чуї тяжкі руки
В тілі душу закували;
Серце запалили
І мов тую чорну галич —
Думи розпустили?

За-що, не знаю, а караюсь,
І тяжко карають!
А коли я спокують?
Коли джду краю?
Не бачу й не знаю.

Заворушилася пустиня...
Мов із тісної домовини
На той останній страшний суд
Мерці за правдою встають.
То не вмерлі, не зариті,
Не судá ідуть просити;
Ні, то люде, живі люде,
В кайданах забиті,
Із нор золото вносять,
Щоб пельку залити
Неситому... То каторжні!

А де-ж твої думи, рожеві квіти?
Доглядані, смілі, викохані діти?
Кому-ж ти їх, друже, кому передав?
Чи, може, на-віки в серці заховав?
Ой не ховай, брате! Розси́й їх розкидай
Зійдуть і ростимуть, і вийдуть з них люде.

Чи ще митарство, чи вже буде?
Буде, буде, бо холодно, —
Мороз розум будить.

III.

І знову лечу. Земля чорніє.
Дрімає розум, серце мліє.
Дивлюсь: хати понад шляхами
То город із стома церквами,
А в городі, мов журавлі,
Замуштрували москалі,
Нагодовані, обуті
І кайданами окуті,
Муштруються. Ще далі гляну:
Аж у долні, мов у ямі,
На багновищі город мріє;
І хмарою над ним чорніє
Туман холодний... Долітаю, —
То город без краю.

Чи то він турецький?
Чи то він німецький?
А може те, що й московський!
Церкви та палати,

А за-що? Те знає
Вседержитель; а, може, ще
Й він не добачає!
Он де злодій штампований
Кайдани волочить;
Он розбійник катований
Зубами скрегоче,
Н-добитка, товариша,
Зарізати хоче.
А між ним, запеклим,
В кайдани убраний,
Цар всевітній, цар волі, цар
Штепом увінчаний.
В мўці, в каторзі — не просить,
Не плаче, не стогне...
Раз добром налите серце
В-вік не прохолоне.

Та пани пузаті,
І ні однісінької хати!
Смеркалося Огонь — огнем
Кругом запалало,
Аж злякався... — „Ура! „Ура!
Ура!“ закричали.

„Цу-цу, дурні! Схаменіться!
Чого се ви раді?
Що орете?“ —

„Экой хожоль!
Не знаетъ параду!
У насъ парадъ.“

Самъ изволить
Севодня гуляти.“

„Та де-ж вона, тая цяця?“
— „Вонъ — видишь палаты?“
Штовхаюсь я; аж землячок,

Спасибі признався,
З цинковими гудзиками:
„Гдѣ ты здѣсь узаяся?“
„З України“

„Да какъ же ты
И говоришь не вмѣешь
По здѣшнему?“ —

„Ба ні, кажу,
Говорить я вмю,
Та не хочу. — „Экой чудакъ!
Я всѣ входы знаю;
Я здѣсь служу; коли хочешь,
Въ дворець попыталось
Ввести тебя. Только, знаешь,
Мы, братъ, просвѣщенны, —
Не поскупись полтинкою!“
— „Цур тобі, мервеній
Каламарю!“

І зробився
Я знову невримий.
Та й пропхався у палати.
Боже мій єдиний!
Так от-де рай! Уже на-що
Золотом облігати
Блюдолизи! Аж ось і сам,
Високий, сердитий,
Виступає. Обік його
Жіночка небога,
Мов опеньок засушений,
Тонка, довгонога
Та ще й на лихо сердешна
Хпта головою.
„Так отце-то та богиня?!
Лишенько з тобою!
А я, дурний, не бачивши
Тебе, цяцю, й разу,
Та й повірив тупорилим
Твоїм віршомазам!
От-то дурний! А ще й битий!
На квіток повірив
Москалеві! От і читай.
І йми ти їм вірц!“

За богами — панства, панства
У сріблі та златі!
Мов кабани годовані.
Пикаті, пузаті!

Аж потіють та товпляться.
Щоб то ближче стати
Коло самих: може, вдарять,
Або дулю дати
Благоволять — хоч маленьку.
Хоч пів-дулі, аби тільки
Під самую пьку.
І всі у-ряд поставали,
Ніби без язикі.
А-ні телень!... Цар цвенькає.
А диво цариця,
Мов та чапля на болоті
Скаче, бадьориться.

Довгенько в двох похожали,
Мов сичі надуті,
Та щось нишком розмовляли
(Здалека не чути) —
Об „отечестві“, здається,
Та нових петлицях,
Та об муштрах ще новіщих:
А потім цариця
Сіла мовчки на двиглику.
Дивлюсь: цар підходить
До найсташого, та в пьку
Його як затопить!
Облизався неборака,
Та меншого в пузо —
Аж загуло!... А той собі
Ще меншого туза
Межи плечі; той — меншого.
А менший малого,
А той дрібних; а дрібнота
Уже за порогом
Як кинеться по улицях,
Та й давай місити
Недобитків православних,
А ті голосити.
Та верещать, та як ревнуть:
„Гуля наш батюшка, гуля!
Ура! ура! ура-а-а!“

IV.

Зареготався я, та й годі;
А й мене давнули
Таки добре. Перед світом
Усе те заснуло;

Тільки де-де православні
По кутках стогнали
Та стогнучи, за батюшку
Господа благали.
Сміх і сльози! От пішов я
Город озирати.
Там ніч, як день. Дивлюся я:
Палати, палати
По-над тихою рікою,
А беріг обшитий
Увесь каменем. Дивуюсь,
Мов несамовитий;
Як то воно зробилося
З калюжі такої
Таке диво! Оттут крові
Пролито людської
І без ножа! По тім боці
Твердиня й дзвіниця,
Мов та швайка загострена,
Аж чудно дивиться,
І дзигарі теленькають.
От я повертаюсь —
Аж кінь летить, копитами
Скелю розбиває.
А на коні сидить охляп,
У світі — не світі,
І без шапки; якимсь листом
Голова повита.
Кінь басус, — от-от річку,
От-от перескочить.
А він руку простягає,
Мов світ увесь хоче
Загарбати. Хто-ж се такий?
От собі й читаю,
Що на скелі наковано:
„Первому Вторая“
Таке диво поставила.
Тепер же я знаю:
Се той Первий, що розпинав
Нашу Україну,
А Вторая доконала
Вдову-сиротину.
Кати, кати, людоїди!
Наїлись обое,
Накраліся! А що взяли
На той світ з собою?
Тяжко, тяжко міні стало,
Так, мов я читаю

Історію України.
Стою, заміраю.
А тим часом тихо, тихо
Та сумно співає
Щось такеє невидиме:

„Із города, із Глухова
Полки виступали
З заступами на лінії.
А мене послали
У столицю з козаками
Наказним гетьманом.
О, Боже мій милосердний!
О, царю поганий!
Царю прбклятий, неситий,
Гаспиде лукавий!
Що ти зробив з козаками?
Болота засипав
Благородними кістками!
Поставив столицю
На їх трупах катованих
І в темній темниці
Мене, вольного гетьмана,
Голодом замучив
У кайданах!.. Царю, царю!
І Бог не розлучить
Нас з тобою: кайданами
Скований зо мною
На вік-віки. Тяжко мені
Вітати над Невою!
України далекої,
Може, вже немає...
Полетів би, подивився,
Так Бог не пускає.
Може, Москва випалила
І Дніпро спустила
В синє море? розкопала
Високі могили,
Нашу славу? Боже милий!
Зжалься, Боже милий!“

Та й замовкло. Дивлюся я:
Біла хмара криє
Сіре небо; а в тій хмарі —
Мов звір в гаї виле.
То не хмара, білі птахи
Хмарою спустились
Над царем тим мусянжовим,
І заголосили:

„І ми сковані з тобою,
Людоде, амию!
На страшному на судищі
Ми Бога закрьєм
Од очей твоїх неситих.
Ти нас з України
Загнав голих і голодних
У сніг на чужину
Та й порізав, а з шкур наших
Собі багряницю
Пошив жилами твердими,
І заклав столицю
В новій рясі. Подивися:
Церкви та палати!
Веселися, лютий кате,
Проклятий, проклятий!“

Розлетілись, розсипались.
Сонечко вставало;
А я стояв, дивувався
Так, аж страшно стало.
Уже вбогі ворушилися,
На труд поспішамі,
І москалі на розпуттях
Уже муштрувались.
По-край улиць поспішали
Заспані дівчата,
Та не з дому, а до-дому:
Посилала мати
На цілу ніч працювати,
На хліб заробляти.
А я стою, похилившись,
Думаю, гадаю:
„Як-то тяжко той насущний
Люди заробляють!“

От і братія синіула
У сенат писати
Та підписувать, та драти
І з батька і з брата.
А між ними і землячки
Де-де проглядають;
По-московськи так і чешуть,
Сміються та лають
Батьків своїх, що з-малечку
Цвенькати не вчили
По-німецьки, а то тепер

І жпсни в чорнплі...
Пявки, пявки! Може, батько
Остатню корову
Жидам продав, поки вивчив
Московської мови!...
Україно, Україно!
Отсе твої діти,
Твої квіти молодії.
Чорнплом політі,
Московською блекотію,
В німецьких темлицях
Заглушені. Плач, Україно,
Бездітна вдовице!

Піти лишень, подивиться
До царя в палати:
Що там робиться? Прихожу —
Старшина пузата
Стоїть рядом, сопе, хропе
Та понадувалась,
Як індик, і на двері
Косо поглядала.
Аж ось вони й одчинилися —
Неначе з берлога
Ведмідь виліз. Ледве-ледве
Переносить ноги,
Та одутий, аж посинів:
Похмілля прокляте
Його мучило. Як крикне
На самих пузатих, —
Всі пузаті до одного
В землю провалилися.
Він вилупив баньки з лоба, —
І всі затрусилися.
Що осталися. Мов скажений,
На менших гукає, —
І ті в землю; він на дрібних. —
І ті пропадають;
Він до челяді і челядь —
І челядь пропала;
До москалів, — москалик
Тільки застогнали,
Пішли в землю! Диво диво
Сталось на сніті!
Дивлюся я, що дальш буде.
Що буде робити
Мій ведмедик? Стоїть собі.
Голову понурав

Сіромаха. Де-ж ділася
Ведмежа натура?
Мов кошеня — такий чудній!...
Я, аж засміявся!
Він і почув, та як зикне!
Я й перелякався,
Та й прокинувся.

Оттаке-то
Приснилось диво!

Чудне якесь! Таке тільки
Сниться юродивим
Та паницям. Не здивуйте,
Брати мої мплі,
Що не своє розказав вам,
А те, що приснилось.

Петербург.
8/VII. 1844.

ХУСТИНА.

У неділю не гуляла —
Та на шовки заробляла,
Та хустину вишивала,
Вишиваючи співала:

„Хустиночко мережана,
Вишиваная!
Вгаптую, подарю,
А він мене поцілує...
Хустино моя

Мальованая!
А я косу розплітаю,
З дружиною похожаю...
Доленько моя,
Матінко моя!
Здивуються в-ранці люди,
Що в сироти хустка буде
Мережаная,
Мальованая.“

Оттак вона вишивала,
У віконце поглядала:
Чи не ревуть круторогі?
Чи не йде чумак з дороги?

Іде чумак з-за Лиману
З чужим добром, безталанний,
Чужі воли поганяє,
Поганяючи співає:

„Доле моя, доле!
Чом ти не такая,
Як доля чужая? —
Чи я пю-гуляю?

Чи сили не маю?
Чи до тебе доріженьки
У степу не знаю?
Чи до тебе свої дари
Я не посилаю?
Є у мене дари —
Очі мої карі;
Молодую мою силу
Багаті купили;
Може, й дівчину без мене
З иншим заручили...
Навчи-ж мене, моя доле,
Гуляти навчи!“

Та й заплакав сіромаха,
Степом ідучи...
Ой заплакав сивий пугач
В степу на могилі;
Зажурились чумаченьки,
Тяжко зажурились;
„Благослови, отамане,
Коло села стати,
Та понесем товариша
В село причащати!“

Сповідали, причащали
Й ворожки питали,
Не помогло!... З нещілленим
В дорогу рушали.
Чи то праця задавила
Молодую силу?
Чи то нудьга невсипуща
Його з ніг звалила?
Чи то люди поробили
Йому молодому,

Що привезли його з Дону
На возі до дому?
Благав Бога, щоб дівчину,
Хоч сего побачить,
Не доблагав!... Поховали,
Ніхто й не заплаче...
Поставили громадою
Хрест над сиротою
І розійшлись. Як билина,
Як лист за водою,
Ішов козак з сього світа,
Все забрав з собою...

А де-ж тая мальована,
Шитая хустина?
А де-ж тая веселая
Дівчина-дитина?
На новому хресті хустку
Вітер розвіває,
А дівчина у черниці
Косу розплітає...

Петербург.
18. X. 1844.

Чого мені тяжко? Чого мені нудно?
Чого серце плаче, ридає, кричить,
Мов дитя голодне? Серце моє трудне,
Чого ти бажавш? Що в тебе болять?
Чи пити, чи їсти, чи спатоньки хочеш?
Засни, моє серце, на віки засни
Невкрите, розбите... А люд нависній
Нехай скаженіє... Закрий, серце, очі!...
13. XI. 1844.
Петербург.

ПУСТКА.

(М. С. ЩЕПКИНУ).

Заворожи міні, волхве,
Друже сивоусній!
Ти вже серце запечатав,
А я — ще боюся...
Боюся ще погорілу
Хату руйнувати,
Боюся ще, мій голубе,
Серце поховати!...
Може, вернеться надія
З тією водою
Цілющою, живущою, —
Дрібною сльозою;
Може, вернеться в некряті

Пустку зимувати,
І укріє і нагріє
Погорілу хату,
І вимете, і виміє,
І світло засвітить;
Може, ще раз прокинуться
Мої думи-діти;
Може, ще раз пожурюся,
З дітками заплачу;
Може, ще раз сонце правди
Хоч крізь сон побачу!

Київ.
13. XII. 1844.

Н. В. ГОГОЛЮ.

За думою дума роєм вилітає:
Одна давить серце, друга роздирає,
А третя тихо-тихесенько плаче
У самому серці — може й Бог не бачить.

Кому ж її покажу я,
І хто тую мову
Привітає, угадає
Великеє слово?
Всі оглухли, похилились
В кайданах — байдуже!...
Ти смієшся, а я плачу,
Великий мій друже!
А що вродить з того плачу?
Бурян, мабуть, брате!
Не заревуть в Україні
Вольнії гармати,
Не заріже батько сина,

Своєї дитини,
За честь, славу, за братерство,
За волю України.
Не заріже: викохає
Та й продасть в різниці
Москалеві!... Се-б-то, бачиш,
Лепта удовиці
Престолові, „отчєству“
Та Німоті плата...
Нехай, брате! А ми будем
Сміятись та плакати.
Петербург
30. XII. 1844.

Не завидуй багатому: багатий не має
Ні приятні, ні любови — він все те наймає.
Не завидуй могучому, бо той заставляє;
Не завидуй і славному: славний добре знає,
Що не його люди люблять, а ту тяжку славу,
Що він кровю та сльозами вилле на забаву.
І молоді, як зійдуться, то любо та тихо,
Як у раю, а дивишся — ворухиться лихо...
Не завидуй же нікому, дивись кругом себе!
Нема раю на всім світі, хіба що на небі!
Миргород.
4. X. 1845.

Не женися на багатій,
Бо вижене з хати;
Не женися на убогій,
Бо не будеш спати.
Оженись на вольній волі.
На козацькій долі:
Яка буде, така й буде —
Чи гола, то й гола!
Та ніхто не докучає

І не розважає;
Чого болить? і де болить? —
Ніхто не питає.
У двох, кажуть, і плакати
Мов легше неначе.
Не потурай! Легше плакати,
Як ніхто не бачить.
4. X. 1845.
Миргород.

„ЄРЕТИК“ АБО „ІВАН ГУС“.

ПОСЛАНІЄ СЛАВНОМУ П. І. ШАФARIКОВІ.

Запалили у сусіда
Нову добру хату
Злі сусіди, нагрілися,

Та й полягли спати,
І забули теплий попіл
По полю розвіять.

Лежить попіл на розпутті,
А в попелі тліє
Огню іскра великого,
Тліє, не вгасає,
Підіалу жде, як той местник
Часу дожидає,
З того часу. Тліла іскра,
Тихо дотлівала
На розпутті широкому,
Та й гаснути стала.
Оттак Німота запалила
Велику хату, і сімю,
Сімю Славян роз'єднала,
І нишком-тихо упустила
Усобиць лютюю змію.

Полилися ріки крові,
Пожар погасили,
А Німчики пожарище
Й сиріт поділили.
Виростали у кайданах
Славянської діні
І забули невольники
Що вони на світі.
А на давнім пожарищі
Іскра братства тліла, —
Дотлівала, дождала
Рук твердих та смілих.
І дождалась. Прозрів еси
В попелі, глибоко
Огонь добрий, смілим серцем,
Смілим орлім оком;
І засвітив, любомудре,
Світоч правди, волі;
І Славян сімю велику
Во тьмі і неволі
Перелічив до одного,
Перелічив трупи,
А не Славян, і став-еси
На великих купах,
На розпутті всесвітньому,
Іезекїїлем.
І, о диво! Трупи встали
І очі розкрили;
І брат в братом обнялися,
І проговорили
Слово тихої любови
На віки і віки.

І потекли в одно море
Славянської ріки.

Слава тобі, любомудре,
Чеху-Славянине,
Що не дав ти потонути
В німецькій пучні
Нашій правді! Твоє море
Славянськеє, нове,
Затого вже буде повне,
І попливе човен
З широкими вітрилами
І з добрим кормилом,
Попливе на вольнім морі,
На широких хвилях.
Слава-ж тобі, Шафарику,
Во-віки і віки,
Що звів-еси в одно море
Славянської ріки.

Привітай же в своїй славі
І мою убогу
Лепту, думу немудрую
Про Чеха святого,
Великого мученика,
Про славного Гуса!
Прійми, отче! А я нишком
Богу помолюся,
Щоб усі Славяне стали
Добрими братами
І синами сонця правди,
І єретиками
Оттакими, як Констанцький
Єретик великий:
Мир мирові подарують
І славу во віки!

I.

Камень, вгоже небрегоша
вжидущія, сей бысть во главу
угла: отъ Господа бысть сей и
есть дивенъ въ очесѣхъ нашихъ.
Псаломъ СХVII, ст. 22. 23.

Кругом неправда і неволя,
Народ замучений мовчить,
А на апостольським престолі
Чернець годований сидить,

Людською кровію торгує
І рай у найми оддає.
О, Боже! Суд Твій правий всеу,
І всеу царствіє Твоє!
Розбійники, людоїди
Правду поборолі,
Осміяли Твою славу
І силу і волю!

Люди стогнуть у кайданах.
Немає з ким взятись,
Розкуватись, одностаїне,
Односердне стати
За євангеліє правди,
За темні люди.
Нема кому! Боже, Боже!
Чи то-ж і не буде?
Чи настане великий час
Небесної карі?
Чи розломим три корони
На гордій тіярі?

Розломимо!... Благослови
Не на месть і муки,
Благослови мої, Боже,
Нетверді руки
Й слово тихеє! О, Боже!
Чи вони-ж почують?...“

Оттак

У келії своїй правдивий
Іван Гус думав розкувати
Народ замучений, і диво
Святеє диво показати
Очам незрячим.

„Поборюсь!

За правду Бог! Да совершить-
[ся!...“
І в Вифлєемськую каплицю
Пішов молитись вірний Гус.

II.

ПАПСЬКА БУЛЛА.

„Во імя Господа Христа,
За нас розп'ятого на дрві,
І всіх апостолів святих,
Петра і Павла особливе,
Ми розр'ішаємо гріхп
Святою буллою цією
Рабині Божій оттій,
Що водили по улицах
В Празі позавчора;

Великая славо! Зглянься на людей!

Одпочинь од карі у святому раї!

За-що пропадають, за-що Ти караєш

Своїх і покірних і добрих дітій?

За-що закрив їх добрі очі
І вільний розум окував
Кайданами лихої ночі?!
Прозріте, люди — день настав!
Проснітьс'я, Чехи, змийте луду,
Розправте руки, будьте люди,
А не посмішите ченцям!
Розбійники, кати в тіярах,
Все потопили, все взяли,
Мов у Московії Татари,
І нам сліпим передали

Оттій самій, що хилилась
По шинках, по станах,
По чернечих переходах,
По келіях п'яна;
Отта сама заробила
Та буллу купила:
Тепер свята!..“

„Боже, Боже,

Великая сило!

Свої догмати. Кров, пожари,
Всі зла на світі, війни, чвари.
Пекельних мук безкраїй ряд,
І повен Рим байстрят —
От їх догмати і їх слава!
Та явна слава!... А тепер
Святим положено конклавом:
Хто без святої булли вмєр, —
Упеклопросто! Хто-ж заплатить
За буллу в-двоє, — ріж хоч бата,
Окриме папи и ченця,

І в рай іди кінець-кінцям!
У злодія вже злодій краде,
Та ще й у церкві. Гади, гади!
Чи наїлпся ви, чи ні
Людської крові?! — Не мені,
Великий Господи, простому,
Судить великі діла
Твоєї волі: люті зла
Не дієш без вини нікому!“

І плакав Гус, молитву дія,
гірко плакав; люд мовчав
І дивувався: що він діяв?
На кого руки піднімав?
„Дивіться, люди! Ось де була,
Що я читав!“ — І показав
Перед народом. Всі здригнули:
Іван Гус буллу розірвав!

III.

Із Вифлеємської каплиці
Аж до всесвітньої столиці
Луна, гогочучи, неслась;
Ченці ховаються; мов кара,
Луна в конклаві оддалась, —
І похлилася тіяра...
Шепочеться Авіньона
З римськими ченцями;
Шепочуться антипапи,
Аж трясуться стани
Од шопоту. Кардинали,
Як гадюки, вються
Круг тіяри, та нищечком,
Мов коти гризуться
За мишеня. Та й як таки?
Однієї шкіри
Така сила! А м'ясва!
Аж здригнули мури,
Як зачули, що у Празі
Загелкали *гуси*
Та з орлами летять биться...

Конклав схаменувся,
Зібрав раду. Положили:
Одностайне стати
Проти Гуса, і в Констанцу
Всіх ворон скликати,
Та й стеретти, яко мога,

І з верху і з долу,
Щоб не втікла тая птаха
На славянське поле.

Як та галпч поле крила, —
Ченці повалили
До Констанци; шляхи, степи.
Мов сарана, вкрили
Барони, герцоги, і дюки,
Псарі, герольди, шинкарі
І трубадурп — кобзарі,
І шляхом військо, мов гадюки.
І герцогинями — Німота:
Хто з соколами на руках,
Хто пішки, верхи на ослах, —
Так аж кишать! Все на охоту,
Мов гад у ирій, поспіша.
О, Чеху! Де твоя душа?
Дивись, що сили повалило,
Мов Сарацина воювать
Або великого Аттілу!
У Празі глухо гомонять,
І цесаря і Вячеслави
І той собор тисячеглавий
У голос лають, — не хотять
Пускати в Констанц Івана Гуса.
„Жив Бог! Жива душа моя!
Браті, я смерти не боюся!
Я докажу оттим зм'ям!
Я вирву їх несите жало!...“
І Чехи Гуса провожали,
Мов діти батька...

Задзвонили у Констанці
Рано в усі дзвони;
Збіралися кардинали
Гладкі та червоні,
Мов бугаї в загороду,
І прелатів лава;
І три папи, і баронство,
І вінчані глави. —
Зібралися, мов Іуди
На суд нечестивий
Против Христа. Сварч, гомін,
Те реве, те вись,
Як та орда у таборі
Або Жиди в школі...
І — всім разом заціпило!...

Моя кедр серед поля
Іпванського, у кайданах
Став Гус перед ними
І окинув нечестивих
Орліми очима.
Затрусилась, побіліла,
Мовчки озирала
Мученика. — „Чого мене, —
Чи на прою позвали?
Чи дивіться на кайдани?“
— „Мовчи, Чеше смлішій...“ —
Гадюкою зашипіли,
Звірем заревіли.
„Ти еретик! Ти еретик!
Ти сієш розколи,
Усобища розвіваєш,
Святійшої воді
Не приймаєш!... Одно слово —
Ти Богом проклятий!
Ти еретик! Ти еретик!...“ —
Ревіли прелати, —
„Ти усобник!... Одно слово —
Ти всіми проклятий!...“
Подивився Гус на пани,
Та й вийшов з палати!...
„Побороли! Побороли!...“ —
Мов обіленіли.
— „Автодафе! Автодафе...“ —
Гуртом заревіли.

IV.

І цілу ніч бенкетували
Ченці, барони; — всі пили
І п'яні Гуса проклинали,
Аж поки дзвони загули.
І світ настав... Ідуть моляться
Ченці за Гуса. З-за гори
Червоне сонце аж горить: —
І сонце хоче подивитись,
Що будуть з праведним тво-
рять?!...
Задзвонили в усі дзвони,
І повели Гуса
На Голгофу у кайданах...
І не стрепенувся
Перед огнем, став на йому
І молитву діє:

„О, Господи милосердий!
Що я занодівав
Отсім людям, твоїм людям?
За-що мене судять?
За-що мене розпинають?
Люди! Добрі люди!
Моліться, неповинні:
І з вами те буде!
Моліться! Люті звірі.
Прійшли в онніх шкурах
І пазурі розпустили:
Ні гори, ні мури
Не сховають! Розіллється
Червоне море
Крони, крові з дітий ваших.
О, горе! о, горе!
Он-де вони, — в ясних ризах...
Їх лютеї очі...“
— „Пали! пали!...“ „Уже крові.
Крові, крові хочуть,
Крові вашої!“ — І димом
Праведного вкрито.
„Моліться! Моліться!
Господи, помилуй,
Прости Ти їм, бо не знають...“
Та й не чути стало!
Мов собаки, коло огню
Кругом ченці стали:
Боялися, щоб не виліз
Гадиною з жару
Та не повис на короні
Або на тіярі.

V.

Погас огонь; дунув вітер
І поїл розвіяв.
І бачили на тіярі
Червоного змія
Прості люди. Пішли ченці
Й Те Деум співали;
Розійшлися по трапезах
І трапезували —
І день, і ніч, аж попухли.
Малою сімєю
Зійшлись Чехи. Взяли землі
З-під костра, і з нею
Пішли в Прагу.

Оттак Гуса

Ченці осудили,
Запалили... та Божого
Слова не спалили, —
Не вгадали, що вилетить
Орел із-за хмари,
Замість *гуса* — і розклює
Високу тиру.
Байдуже їм! Розлетілись,
Мов тії ворони,
З кровавого того свята.
Ченці і барони

Розвернульсь у будинках,
І гадки не мають:
Бенкетують, та винколи
Те Деум співають.
Все зробили... Постривайте, —
Он над головою
Старий Жижка з Таборова
Махнув булавою!

10. X. 1845.

С. Маріїнське.
(В Полтавщині.)

НЕВОЛЬНИК.

ПОСВЯТА.

Думи мої молодії,
Понурії діти,
І ви мене покинули!.,.
Пустку натонити
Нема кому... Осгався я,
Та не сиротою,
А з тобою, молодою,
Раю мій, покою,
Моя зоре досвітня,
Єдина думо
Пречистая! Ти вітаєш.
Як у того Нуми
Тая німфа Егерія;
Так ти, моя зоре,
Просієш надо мною,
Ніби заговорюш,
Усмінешся. Дивлюся я —
Нічого не бачу.
Прокинуся — серце плаче.
І очі заплачуть.

Спасибі, зіронько! Минає
Неясний день мій; вже смеркає.
Над головою вже несе
Свою неклешаную косу
Косарненений, м вчкискосить!
А там — і слід мій занесе
Холодний вітер. Все минає!...
Згадаєш, може, молодая,
Вилиту сльозами
Мою думу, і тихими,
Тихими речами
Проговориш: „я любила
Його на сім світі,
Й на тім світі любитиму“

О, мій тихий світе,
Моя зоре вечірній!
Я буду вітати
Коло тебе, і за тебе
Господа благати!

I.

Той блукає за морями,
Світ перехожає,
Долі, дол-ньки шукає, —
Немає, немає,
Мов умерла! А той рветься
З усієї сили
За долею... от-от догнав,
І — бебех в м гилу!
А в иншого сіромахи

Ні хати, ні поля,
Тільки торба; а з торбини
Виглядає доля,
Мов дитинка; а він її
Лас, проклинає
І за чвертку закладає, —
Ні, не покидає!
Як ренях той, учепиться
За латані поли,

Та й збирає колосочки
На чужому полі;
А там — снопи, а там — скирти.
А там — у палатах
Сидить собі сіромаха,
Мов у своїй хаті.
Такая-то доля тая, —
Хоч і не шукайте!
Кого схоче, — сама найде,
У колисці найде.

Ще на Україні веселі
І вольнії пишались села
Тоді, як праведно жили
Старий козак і діток двое;
Ще за Гетьманщини старої
Давно се діялось колись.

Так коло полудня, в неділю,
Та на Зелених ще й Святках.
Під хатою в сорочці білій
Сидів, з бандурою в руках,
Старий козак. — „І так, і сяк!“
Старий міркує, розмовляє:
„І треба-б,“ каже, „ї трохи
[шкода!
А треба буде; два-три года
Нехай по свігу погуляє
Та сам своє і пошукає,
Як я шукав колись... Ярино!
А де Степан?“ — „А он під тином,
Неначе вкопаний стоїть!“
„А я й не бачу! А ідіть
Лишень сюди, та йдіть обоє...
А ну-те, діти, оттакої!“
І вшкварив по струнах.
Старий грає, а Ярина
З Степаном танцює;
Старий грає, примовляє,
Ногами тупцює:
„Як-би мені лиха та лиха,
Як-би мені свекрівонька туха,
Як-би мені чоловік молодий,
До другої не ходив, не любив!
Ой гоп, чики-чики!
Та червоні черевики,
Та трісті музика, —

Од віку до віку
Я любила-б чоловіка!“

„Ой гоп, заходивсь,
Зробив хату, оженивсь,
І піч затопив,
І вечерять наварив
— А ну-те, діти, оттакої!“
І старий піднявся:
Як ударить, як ушкварить,
Аж у боки взявся!
Чи так, чи не так,
Уродив постернак,
А петрушку
Криши в юшку —
Буде смак, буде смак!
Ой так — таки так,
Оженився козак,
Кинув хату
І кімнату,
Та й потяг у байрак.
— Ні, не та вже, підтопталась
Стара моя сила;
Утомився. А все це ви
Так розворушили.
О, бодай вас! Що-то літа!
Ні вже, не до-ладу...
Минулося! Іди лишень
Полуднувать лагодь;
Гуляючи, як той казав,
Шматок хліба з'їсти.
Іди-ж, доню! — А ти, сину,
Послухаєш вісти.
Сідай лишень!
.... Як убили
Твого батька Йвана
В Шляхетчині, то ти ще був
Маленьким, Степане,
Ще й не лазив. „—“ То я не спн!
Я чужий вам, тату?“ —
— „Тане чужий! Стрівай лишень!
От умерла й мати,
Таки твоя, а я й кажу
Покійній Марині,
Мой жінці: „А що, — кажу, —
Возьмім за дитину —
Тебе-б то це... „—“ Добре,“ —
[каже

Покойна Марина,—
„Чому не взятъ?“ — Взяли тебе
Ми тай спарували
З Яриночкою до-купи...
А тепер осталося
Ось що робить: ти на літі,
І Ярина зріє;
Треба буде людий шукать
Та що-небудь діять.
Як ти скажеш?“ — „Я не знаю...
Бо я думав... тев...“
— „Що Ярина сестра тобі?
А воно — не тев,
Воно просто: любітеся,
Та й з Богом до шлюбу!
А поки що, треба буде
І на чужі люди
Подивитись, як там живуть:
Чи орють,
Чи не на ораному сіють,
І просто жнуть,
І немолоченее віють,
Так як і мелють і їдять, —
Все треба знать.
Так от як, друже: треба в людий
На рік, на два піти
У наймити;
Тоді й побачимо, що буде.
Бо хто не вмів заробить,

То той не вмітиме й пожить.
А ти як думаєш, небоже?...
Не думай! Коли хочеш знать,
Де лучше лихом торгувать,
Їди ти в Січ. Як Бог поможе,
Там наїсися всіх хлібів;
Я їх чымало попоїв —
І досі нудно, як згадаю!
Колі здобудеш — принесеш,
А коли згубиш — поживеш
Мов добро: Та хоч звичаю
Козацького наберешся
Та побачиш світа,
Не такого, як у бурсі,
А живі мпсліте
З товариством прочитаєш,
Та по-молодечий
Будеш Богу молитися,
А не по-чернечий
Харамаркать. Оттак, сину!
Помолитишсь Богу,
Осідлаєм буланого,
Та й гайда в дорогу!
Ходім лишень полуднувать,
Чи ти вже, Ярино,
Змайструвала нам що-небудь?
Оттаке-то, сину!...“
— „Уже, таточку!“ озвалась
Із хати Ярина.

II.

Не їсться, не петься, і серце не беться,
І очі не бачать, не чуть голови,
Неначе немає, ніби нежпвий, —
Замість шматка хліба, за кухоль береться.
Дивиться Ярина та нишком сміється:
— „Що се йому стало? Ні Їсти, ні пить,
Нічого не хоче! Чи не занедужав?—
Братіку Степане, що в тебе болить?“
Ярина питає. Старому байдуже,
Ніби-то й не чув. — „Чи жать, чп не жать,
А сіяти треба!“ старий промовляє,
Ніби-то до себе. „А ну-мо вставать!
До вечерні, може, ще пошкандибаю.
А ти, Степане, ляжеш спать,
Бо завтра рано треба встать
Та коня сідлать.“

„Степаночку, голубчику?
Чого се ти плачеш?
Усміхнися, подивися!
Хіба ти не бачиш.
Що й я плачу? Розсердився,
Бог знає на кого,
Та й зо мною не говорить.
Утечу, їй-Богу,
Та й сховаюсь у буряні...
Скажи бо, Степане:
Може, й справді нездужаєш?
Я зідля достану,
Я побіжу за бабою...
Може, це з пристріу?“
„Ні, Ярино, моє серце,
Мій рожевий квіте!...
Я не брат тобі, Ярино!
Я завтра покину
Тебе й батька, — на чужині
Де-небудь загину;
А ти мене й не згадаєш,
Забудеш, Ярино,
Свого брата!“ — „Схаменися!
Їй-Богу, з пристріту!
Я не сестра? Хто-ж оце я?
О, Боже, мій світе!
Що тут діять? Батька нема,
А він занедужав,
Та ще й умре. О, Боже мій!
А йому й байдуже, —
Мов сміється. Степаночку!
Хіба ти не знаєш,
Що без тебе і таточка
І мене не стане?“ —
— „Ні, Ярино, я не кину,
А тільки поїду
Недалеко. А на той рік
Я до вас приїду
З старостами. за тобою
Та за рушниками.
Чи подаєш?“ — „Та цур тобі
З тими старостами!
Ще й жартує“ — „Нежартую, —
Їй-Богу, заплачу“...
І заплакала Ярина.
як тая дитина,
І крізь сльози промовляла:
„Покине! покине!“

Як той явір над водою,
Степан похилився;
Щірі сльози козацькі!
В серці запеклися,
Мов у пеклі. А Ярина
То клене, то просить,
То замовкне, подивиться,
І знов заголосить.
Не чулися, як смерклося;
І сестру і брата,
Ніби екованих до-купи,
Застав батько в хаті.

І світ настав, а Ярині
Не сниться, ридає.
Уже Степан із криниці
Коня нануває;
Ї вона з відрами побігла,
Ніби за водою
До криниці. А тим часом
Запорожську зброю
Старий виніс із комори;
Дивиться, радіє.
Приміряє, ніби знову
Старий молодіє,
Та й заплакав. — „Збров моя,
Збров золотая!
Літа мої молоді,
Сило молодая!
Послужи, моя ти збров,
Молодій ще силі,
Послужи йому так щиро,
Як мені служила!“

Вернулися од криниці.
І Степан сідлає
Коня, свого товариша,
Ї жуван одягає;
А Ярина дає зброю,
На порозі стояє;
Степан її надіває,
Та плачуть обое.
І шаблюка, мов гадюка,
Ї ратище-дрючина,
Ї самопал семипяденний
Повис за плечима.
Аж зомліла, як узріла;
І старий заплакав,

Як побачив на коневі
Такого юнака.
Веде коня за поводи
Та плаче Ярина;
Старий батько іде рядом,
Научає сина,
Як у війську пробувати,
Старших шанувати,
Товариство поважати,
В табор не ховатись:
— „Нехай тебе Бог заступить!“
Як за селом стали,
Сказав батько, — та всі троє
Разом заридали.
Стенан гукнув, і курява
Шляхом піднялася.
— „Не баріся, мій синочку!
Швидче повертайся!“
Сказав старий. А Ярина,

Минають дні, минає літо,
Настала осінь, шедестить
Пожовкле листя. Мов убитий,
Старий під хатою сидить:
Дочка нездужає Ярина;
Його єдина дитина
Покинуть хоче! З ким дожить,
Добити віку-вікового?
Згадав Стенана молодого,
Згадав свої благі літа, —
Згадав, та й заплакав
Багатий сивий сирота:
— „В Твоїх руках все на світі
Твоя всюди воля!
Нехай буде так, як хочеш, —
Така моя доля!“ —
Старий вимовив, і нишком
Богу помолився,
Та й пішов собі з-під хати
В садок походити.

І барвінком, і рудою,
І рястом квітчає
Весна землю, мов дівчину
В зеленому гаї;
І сонечко серед неба
Опинилось — стало,
Мов жених той молодую,

Мов тая ялина
При долині, похилилась
Мовчала Ярина,
Тільки сльози утирає,
На шлях поглядає;
Із куряви щось вигляне
І знов пропадає;
Ніби шапка, через поле
Котиться, чорніє,
Проподає, мушечкою
Тільки-тільки мріє, —
Та й пропало. Довго-довго
Стояла Ярина
Та дивилась, чи не вирне
Знову комашина
Із куряви. Не вирнула, —
Пропала. І знову
Запалакала Яриночка
Тай пішла до-дому.

III.

Землю оглядало.
І Ярина вийшла з хати
На світ божий глянуть —
Ледве вийшла; усміхнеться,
То піде, то стане,
Розглядає, дивується,
Та любо, та тихо,
Ніби вчора народилась...
А лютеє лихо
В самім серці ворухнулось
І світ запалило.
Як бливна підкошена,
Ярина схилилась;
Як з квіточки роса в-ранці,
Сльози полилися.
Старий батько коло неї,
Як дуб похилився.

Одужала Яриночка.
Ідуть люди в Київ
Та в Почаїв помолитись,
І вона йде з ними.
У Києві великому
Всіх святих благала;
У Межигорського Спаса
Тричі причащалась:
У Почасві святому
Ридала-молилась,

Щоб Степан той, доля тая
Йй хоча приснилась.
Не приснилась!... Вернулася.
Знову забіліла
Зіма біла. За зимою
Знов зазеленіла
Весна божа. Впійшла з хати
На світ дивуватись
Яриночка, та не Бога
Святого благати,
А нищечком у ворожки
Про його спитати.

І ворожка ворожила,
Пристріт замовляла,
Талан-долю та весілля
З воску виливала.

Уже третій і четвертий
І п'ятий минає
Не калій рік, а Степана
Немає, немає!
І стежечка-доріжечка,
Яром та горою
Утонтана до ворожки,
Поросла травою.
Нема його! У черниці
Косу розплітає
Безталанна; коло неї
Падає, благає.

— „Он бачиш, кінь осідланий
Тупає ногою
Під козаком? А он-де йде
Дідусь з бородою
Аж до колін. Ото гроші!
Як би догадався
Козак отой злякати діда...
Злякав! — та й сховався
За могилу, лічуть гроші...
А он знову шляхом
Козак іде, ніби старець, —
То, бач, ради страху,
Щоб Ляхи або Татари
Часом не спіткали.“

І радесенька Ярина
До-дому верталась.

IV.

Старпй батько, хоч літечко,
Хоч Петра діждати,
Хоч Зеленої неділі...
Діждались, і хату
Уквітчали гарнесенько,
І в сорочках білих
Невеселі, мов сироти,
Під хатою сіли,
Сидять собі та сумують:
Слухають: щось грає,
Мов на кобзі на улиці,
І ніби співає...

ДУМА.

„У неділю вранці-рано
Сине море грало:
Товариство кошового
На раді прохало:
„Благослови, отамане,

З Дніпрового гирла широкого
Серед ночі темної,
На морі синьому,
За островом Тендером потопали,
Пропадали...

Один потопав,
Другий ввиривав,
Козацтву-товариству із синьої хвилі рукою махав
І звично гукає:
„Нехай нам, панове товариство, Бог допомагає!“
І в синій хвилі потопав,
Пропадає.

Байдаки спускали,
Та за Тендер погуляти,
Турка пошкати.“
Чайки й байдаки спускали,
Гарматами рештували,

Тільки три чайки, слава Богу,
Отамана курінного,
Сироти Степана молодого,
Сяне море не втопило,
А в турецьку землю агарянську
Без кормиг прибило.
Тоді сироту Степана,
Козака лейстрового,
Отамана молодого,
Турки-яничари лєвили,
З гармати гримали,
В кайдани кували,
В тяжкую неволю ваядали..
Ой, Спасе наш Межггорський,
Чудотворний Спасе,
І лютому ворогові
Не допусти впасти
В турецькую землю, в тяжкую неволю!
Там кайдани по три пуда,
Отаманам — по чотвєри...
І світа божого не бачать, не знають,
Під землею камінь ламають,

Без сповіді святої умирають,
Як собаки злихають,
Пропадають.

І вгадав сирота Степан в неволі
Сною далеку Україну,
Нерідного батька старого,
І конька вороного,
І нерідную сестру Ярину...
Плаче рїдає,
До Бога руки здїймає,
Кайдани ламає,
Утікає на вольную поляу...
Уже на третьому полі
Турки-яничари догнали,
До стонпа ваявали,
Очі виїмали,
Гарячим залізом випікали,
В кайдани кували,
В тюрму посадили
Тай замурували...“

V

Оттак на вулиці, під тїном,
Ще молодий кобзар стояв
І про невольника співав.
За тїном слухала Ярина,
І не дослухала — упала.
— „Степаночку! Степаночку!“ —
Кричала, рїдала, —
„Степаночку, моє серце!
Де-ж це ти барився?
Тату! тату! Ідїть сюди,
Ідїть, подивїтєсь!“ —
Прийшов старий, розглядає,
І свого Степана
Не пізнає — таке з його
Зробили кайдани!
— „Сину ти мїї безталанний!
Моя ти дитино!
Де ти в світі погибавш,
Сину мїї єдиний?“

Плаче старий та рїдає,
Й Степан слїпий плаче,
Невидющми очма
Мов сонце побачив.
І беруть його під руки
І ведуть у хату;

І вітає Яриночка,
Мов рідного брата;
І голову йому змила,
І ноги умїла,
І в сорочці тонкій, білій
За стїл посадила;
Годувала, напувала,
Положила спати
У кімнаті — і тихенько
Вийшла з батьком з хати.

Через тиждень без старостів
За Степана свата
Старий свою Яриночку, —
І Ярина в хаті...
— „Нї, не треба, мїї таточку,
Но треба, Ярино!“
Степан каже. „Я загпнув,
На-віки загинув!
За що-ж свої молодїї
Ти літа погубиш
За калїкою?... Ярино!...
Насміються люди,
І Бог святий покарає,
І прожєне долю

З цієї хати весело
На чужєє поле.
Ні, Ярино! Бог не кине
І знайде дружину;
А я піду в Запорожя:
Там я не загину, —
Нагодують.“

— „Ні, Степане,
Моя ти дитино!
І Господь тебе покпне,
Як ти нас покинеш.
Оставайся, Степаночку!
Коли не хоч братись,
То так будем: я — сестрою,
А ти будеш братом,
І дітьми йому обов,
Батькові старому.
Не йди од нас, Степаночку,
Не кздай нас знову!
Не покинеш?...“ — „Ні, Ярино!“
І Степан остався.
Зрадив старий, мов маленький,
Аж за кобзу взявся;
Хотів вшкварить метелицю
З усієї сили,
Та не вшкварив...
Під хатою
Усі троє сіли.

„Розкажи-ж ти нам, Степане,
Про свою недолю;
Бо й я таки гуляв колпсь
В турецькій неволі.“
— „Ото-ж мене, вже сліпого,
На світ випускали
З товариством. Товариство
На Січ прямувало,
І мене взяли з собою,
І через Балкани
Простали ми в Україну
Вольними ногами;
А на тихому Дунаю
Нас перебігають
Січовики-Запорожці
І в Січ завертають...
І розказують, і плачуть,
Як Січ руйнували,
Як Москалі срібло-злото
І свічі забрали

У Покрови; як козаки
В-ночі утікали,
І на тихому Дунаю
Новим Кошем стали;
Як цариця по Києву
З Нечосом ходила,
І Межйгорського Спаса
В-ночі залілила,
І по Дніпру у золотій
Галері гуляла,
На пожар той поглядала,
Нишком усміхалась;
І як степи запорожські
Тоді поділяли,
І панам на Україні
Люд закріпостили;
Як Кирило з старшинами
Пудром обсипались
І в цариці, мов собаки,
Патинки лизали.
Оттак, тату! Я щасливий.
Що очий не маю, —
Що нічого того в світі
Не бачу й не знаю...
Ляхи були, усе взяли,
Кров повипивали,
А Москалі і світ божий
В путо закували.

„Отак-то! Тяжко, тату,
Із своєї хати
До Турчина поганого
В сусіди прохатись!
Тенер, кажуть, в Слободзві
Останки збірає
Головатий, та на Кубань
Хлопців підмочляє...
Нехай йому Бог поможе!
А що з того буде —
Святий знає! Почуємо,
Що розкажуть люди.“
Оттак вони що-день божий
У-двох розмовляли
До півночі, а Ярина
Господарювала,
Та святих оттих благала...
Таки-ж ублагала:
На всеїдній у неділю

Вона спарувалась
З сліпим своїм...

Таке-то
Скоїлось на світі,
Мої любі дівчаточка,
Рожеві квіти!
Таке-то! Одружилсь
Мої молоді.
Може воно й не до-ладу,

Та що маю діять,
Коли таке сподіялось?

Рік уже минає,
Уже й другий. З дружиною
Ярина гуляє
По садочку. Старий батько
Сидить коло хати,
Та вчить внука пузанчика
Чолом оддавати...

ЕПІЛОГ.

Оце і вся моя дума...
Не здивуйте, люди!
Те, що було — минулося
І знову не буде!
Минулися мої сльози:
Не рветься, плаче
Поточене старе серце,
І очі не бачать
Ні тихої хатиночки
В забутому краю,
Ні тихої долиночки,
Ні темного гаю;
Ні дівчини молодой
Й малої дитини
Я не бачу щасливої:
Все плаче, все гине!
І рад би я сховатися,
Але де? — Не знаю.
Скрізь неправда, де не гляну,
Скрізь Господа лають!
Серце вяне, засихає,
Замерзають сльози...
І втомивсь я, самотній,
На самій дорозі...

Отаке-то! Не здивуйте,
Що вороном кричу:
Хмара сонце заступила, —
Я світа не бачу.
Ледве-ледве о-півночі
Серцем прозираю,

І немощну мою думу
За світ посилаю —
Сцілющої й живущої
Води пошукати;
Як инколи, то й принесе
І покропить в хаті,
І засвітить огонь чистий,
І сумно і тихо
Розкажує про весілля, —
Звертає на лихо...

Тепер мені про сліпого
Сироту кінчає,
Але як довести краю,
І сама не знає:
Бо не було того дива,
Може, спокон-віку,
Щоб щаслива була жінка
З сліпим чоловіком!

Отже сталося таке диво!
Год, другий минає,
Як побрались; а дивіться --
В-купочці гуляють
По садочку. Старий батько
Сидить коло хати
Та вчить внука маленького
Чолом оддавати.

С. Маріїнське.
16. X. 1845.

ВЕЛИКИЙ ЛЬОХ.

(МІСТЕРІЯ).

Положилъ еси насъ сосѣдомъ нашимъ
подражаніе и поруганіе сущимъ окрестъ насъ.
Положилъ еси насъ въ притчу во аящѣхъ, по-
квашю главы въ людехъ.

Псалом XLIII. ст. 14—15.

I. ТРИ ДУШІ.

Як сніг, три пташечки летіли
Через Суботове і сілі
На похиленому хресті
На старій церкві. „Богпростить:
Ми пташки-душі, а нѣ люди!
А відсіля видніше буде,
Як розкопуватимуть льох.
Коли-б вже швидче розкопали!
Тоді-б у рай нас повпускали;
Бо так сказав Петрові Бог:
„Тоді Іх в рай ми повпускаєм,
Як все Москаль позабірає,
Як розкопа Великій льох.“

Перша душа.

„Як була я людиною,
То Прісею звалася;
Я оттутечки й родилася.
Тут і виростала;
Оттут було на цвинтарі
Я з дітьми гуляю,
З тым Юрусем гетьманенком
У піжмурки граюсь;
А гетьманша, було, вийде
Та й кликне в будинок.
Он-де клуня: отам мені
І фіг і родинок,
Всього мені понадає
І на руках носить.
А до гетьмана як придуть
Із Чигрина гості,
То це й шлють, булі, за мною.
Одягнуть, обують,
І гетьман бере на руки,
Носить і цілує...
Оттак-то я в Суботові
Росла-виростала,
Як квіточка, і всі мене
Любили й кохали,

І нікому я нічого,
Ні-же злого слова,
Не сказала. Уродлива
Та й ще чорноброба!
Всі на мене залицялись,
І сватати стали;
А у мене, як на тє-ж,
І ружники ткались.
От-от була-б подавала,
Та лихо зустріло.

Вранці-рано, в Пилипівку,
Як-раз у неділю,
Побігла я за водою.
(Вже й криниця тая
Засунулась і висохла,
А я все літаю!)
Дивлюсь—гетьман з старшиною
Я води набрала,
Та в-повні шлях перейшла їм;
А тогò й не знала,
Що він їхав в Переяслав
Москві присягати.
І вже ледве я не-ледве
Донесла до хати
Отту воду. Чом я з нею
Відер не побила?...
Батька, матір, себе, брата,
Собак отруїла
Тою клятою водою!
От за-що караюсь,
От за-що мене, сестрічки,
І в рай не пускають!“

Друга душа.

„А мене, мої сестрічки.
За те не пустили,
Що цареві московському
Коня напоїла

В Батурині, як він Іхав
В Москву із Полтави.
Я була ще недоліток,
Як Батурин славний
Москва в-ночі запалила,
Чечеля убила,
І старого і малого
В Сеймі потопила.
Я між трупами валялась
У самих палатах
Мазепиних. Коло мене
І сестра і мати
Зарізані, обнявшись,
Зо мною лежали.
І на-силу то, на сплу
Мене одірвали
Од матері неживої.
Що вже я просила
Московського копитана,
Щоб і мене вбили!
Ні, не вбили, а пустили
Москалям на грище:
На-силу я сховалася
На тім пожаріщі!
Одна тільки і осталась
В Батурині хата,
І в тій хаті поставили
Царя ночувати,
Як вертався з-під Полтави.
Я ішла з водою
Повз хатину, а він мені
Махає рукою:
Звелів коня напоїти.
А я й напоїла;
Я не знала, що я тяжко,
Тяжко согрішила.
Ледве я дійшла до хати,
На порозі впала...
Цар поїхав в Московщину.
Мене поховала
Та бабуся, що осталась
На тій пожарні,
Та ще й мене привітала
В безверхій хатині.
А на завтра й вона вмерла
І зотліла в хаті,
Бо нікому в Батурині
Було поховати.

Уже й хату розкидали,
І сволок з словами
На вугілля попалили, —
А я над ярами
І степами козацькими
І досі літаю;
А за-що мене карають,
Я й сама не знаю!
Мабути, за те, що всякому
Служила, годила,
Що цареві московському
Коня напоїла“.

Третя душа.

„А я в Каневі родилась;
Ще й не говорила,
Мене мати ще сповиту
На руках носила,
Як Іхала Катерина
В Канів по Дніпрові,
А я з матірню сиділа
На горі-діброві.
Я плакала; я не знаю,
Чи Істи хотілось,
Чи, може, що в маленької
На той час боліло?
Мене мати забавляла,
На Дніпр поглядала,
І галеру золотую
Мені показала,
Мов будинок; а в галері
Князі і всі спли,
Воеводи, а між ними
Цариця сиділа.
Я глянула, усміхнулась —
Та й духу не стало!
Й мати вмерла! В одній ямі
Обох поховали.
От за-що, мої сестриці,
Я тепер караюсь,
За-що мене на митарства
Й досі не пускають!
Чи я знала, ще сповита,
Що тая цариця
Лютий ворог України,
Голодна вовчиця?

Смеркається. Полетімо
Ночувати в Чуту;
Як що буде робитися,
Відтіль буде чути!"

Схопилися білесенькі
І в л.с. полетіли,
І в купочці на дубочку
Ночувати сіли.

II. ТРИ ВОРОНИ.

Перша.

— Крав! крав! крав!
Крав Богдан крам,
Та повіз у Київ,
Та продав злюдіям
Той крам, що накрав.

Друга.

— Я в Паріжі була,
Та три злоті з Радзивилом
Та з Потоцьким прошила.

Третя.

— *Через мостъ идетъ чортъ,
А коза по водъ:
Быть бѣдъ! Быть бѣдъ!*

Отак кричали і летіли
Ворони з трьох сторін, і сіли
На маяку. що на горі,
Посеред лісу, усі три;
Мов на мороз понадувались,
Одна на другу позирали,
Неначе три сестри старі,
Що дівували, дівували,
Аж поки мохом порослі.

Перша.

— Оце тобі, а се тобі!
Я оце літала
Аж у Сібір, та в одного
Декабриста вкрача
Трохи жовчі. Ог, бачите,
Й є чим розговоріть!
Ну, а в твоїй Московщині
Є чим поживитись?
Чи чорт-ма й тенер нічого?

Третя.

— *Є, сестрицы, много!
Три указа накрикала*

На одну дорогу.

Перша.

— На яку се? На ковану?
Ну, вже наробила!

Третя.

— *Да шесть тысячъ въ
[одной верстѣ
Душъ передумала.*

Перша.

— Та не бреши, бо тільки
[пять,
Та й то з фоном-Корфом!
Ще й чваниться, показує
На чужу роботу....
Капустниця закурена!
А ви, мосці-пані,
Бенкетуєте в Паріжі?
Поганці погані!
Що розлили з річку крови
Та в Сібір загнали
Свою шляхту, то вже й годі,
Уже й занишались!
Ач яка вельможна пава!

Друга й третя.

А ти що зробила?

Перша.

А дзуски вам питать мене!
Вп ще й не родились,
Як я отгуг шинкувала
Та кров розливала.
Дивись, які! Карамзина,
Бачиш, прочитали,
Та й думають, що ось-то ми!
Цитьте, недоріки!
В колбодочки ще не вбились,
Безпері каліки!

Друга.

— Ото, яка недотіка!
Не та рано встала,
Що до-світа упилася,
А та, що й проспалась.

Перша.

— Упилася-б ти без мене
З своїми ксьон зміи!
Чорт-ма хисту! Я спалила
Польщу з королями;
А про тебе, щebetухо,
І досі-б стояла!...
А з воли ними козаками
Що я виробляла?!
Кому я їх не наймала,
Не запродавала?
Та й живучі-ж, проклятуці!
Думала, з Богданом
От-от я їх поховала.
Ні, встали погані
Із шведською приплудою.
Та й тоді-ж творилось!
Виростаю, як згадаю:
Батурин спалила.
Сулу в Ромні загатила
Тільки старшинами
Козацькими, а такими,
Просто козаками,
Фінляндію засіяла,
Насипала бурти
На Орелі; на Ладого
Так гурти за гуртом
Виганяла та цареві
Болотá гатила,
І славного Полуботка
В тюрмі задушила.
Оттоді-то було свято!
Аж некло злякалось,
Мати Божа у Іржавці
В-ночі заридала!

Третя.

— *И я таки пожгла:*
Сь Татарами помутила,

Сь Мучителемь покутила,
Сь Петрухою попила,
Да все Ньмцямь продала.

Перша.

— Та й ти добре натво-
[рила:

Так Кацапів закріпила
У німецькі кайдани, —
Хоч лягай та і засни!
А в мене ще, враг їх знає,
Кого вони виглядають!
Вже-ж і в кріпость завдала,
І дворянства сграшну силу
У мундірах розлиоділа,
Як тих вошей розвелá:
Все вельможні байстрята!
Уже й Січ їх біснувата
Німотою поросла,
Та й Москаль — незгірша

[штука:

Добре вмів гріти руки.
І я люта, а все-такі
Того не зумію,
Що Москалі в Україні
З козаками дію в!
От-от указ на друкують:
„По милості Божій
І ви — Наші, і все — Наше,
І гоже й не гоже!“
Тепер уже заходилсь
„Древности“ шукати
У могилах, бо нічого
Уже в хаті взяти, —
Все забрали любісінько!
Та лихий їх знає,
Чого вони в тим поганим
Льохом посмішають:
Трошки-б, трошки підождали,
І церква-б упала;
Тоді-б собі дві руїни
Разом розконали.

Друга й третя.

Чого-ж ти нас закликала?
Щоб на льох дивиться?

Перша.

— Таки й на льох!
Та ще буде

Два ддва твориться:
Сю ніч будуть в Україні
Родитись близнята.
Один буде, як той Гонта,
Катів катувати;
Другий буде (оце вже наш!)
Катам помагати,
Він вже в череві кусає...
А я начитала,
Що, як виросте той Гонта,
Все наше пропало!
Усе добре поплондрує,
Й брата не покине,
І розпуснить правду й волю
По всій Україні.
Так от бачите, сестриці,
Що тут komponують:
На катів та на все добре
Кайдани готують?

Третя.

— *Я золотом розто-*
[*пленим*]
Залью ему очи!...

Перша.

— Ні, він, клятий недо-
[вірок,
Золота не схоче!

Третя.

— *Я царевими чинами*
Скручу ему руки!...

Друга.

— А я зберу в всього
[світа

Всі зла і всі, муки!

Перша.

— Ні, сестриці, не так
[треба:

Поки сліпі люде,
Треба його поховати,
А то лихо буде!
Он бачите: над Чигрином
Мітла простяглася
І над Дніпром і Тясміном
Земля затряслася.
Чи чуєте? Застогнала
Гора над Чигрином...
О, сміється і ридає
Уся Україна!
То близнята народились;
А навісна мати
Регочеться, що йванами
Обох будуть звати.
Полетимо!..."

Полетіли
Й летячи співали:

Перша.

„Попливе наш Іван
По Дніпру у Лиман
З кумою!“

Друга.

„Побіжить наш ярчук
В ирій їсти гадюк
Зо мною.“

Третя.

„*Какъ хвачу, да помчу, —*
Въ самый адъ полечу
Стрѣлою!“

III. ТРИ ЛІРНИКИ.

(Один сліпий, другий кривий,
А третій горбатий

Йшли в Суботів про Богдана
Мирянам співати).

Перший.

— Що-то, сказано —
[ворони:

Уже й помостили!
Мов-би для їх те сідало.
Москалі зробили.

Другий.

— А для кого-ж? Чоло-
[віка,

Певно, не посадять
Лічить зорі....

Перший.

— Ти-б то кажеш!
А може й посадять
Москалика, або Німця;
А Москаль та Німець
[там найдуть хлібець.

Третій.

— Що се таке верзетé ви?
Які тм ворони,
Та Москалі, та сідало?
Нехай Бог боронить!
Може, ще нестись заставлять,
Москаля плодіти?
Бо є чутка, що цар хоче
Весь світ полонити.

Другий.

— А може й так!
Так на чорта-ж
[їх на горах ставить?
Та ще такі височенні,
Що хмари достанеш,
Як ізлізти.

Третій.

— Так отже-ж що!
Ото потóп буде.
Пани туди повнчлазять
Та дивитись будуть,
Як мужики тонутьмуть.

Перший.

— Розумні ви люди,
Та нічого не знаєте!
То понаставляли
Ті хвигури от для чого:
Щоб люди не кралп
Води з річки, та щоб нишком
Піску не орали,
Що скрізь отам за Тясмином.

Другий.

Чорт-зна що провадиш!
Нема хисту, то й не бреши!
А що, як присядем
Оттутечки під берестом
Та трохи спочинем?
Та в мене ще шматків зо два
Є хліба в торбині,
То поснідаєм в пригоді,
Поки сонце встане.
(Посідали). А хто, братці,
Співа про Богдана?

Третій.

— Я співаю і про Ясси,
І про Жовті-води,
І містечко Берестечко.

Другий.

— В великій пригоді
Нам сьогодні вони стануть:
Бо там коло льошу
Базар люду насходилось,
Та й пансгва не трохи.
От де нам пожива буде!
А-ну, заспіваєм
Проби ради!

Перший.

— Та цур йому!
Лучше полягаєм
Та виспимось! День великий:
Ще будем співати.

Третій.

— І я кажучу. Помолимось
Та будемо спати.

Старці під берестом заснули.
Ще сонце спить; пташки мо-
вчать,

А коло льоху вже проснулись
І заходилися копати.

Копають день, копають два.

На третій на-силу

Доконалися до муру,

Та трохи спочили,

Поставивши караули. •

Ісправн.к аж просить,

Щоб нікого не пускали,

І в Чигрин доносить

По начальству. Повіхало

Начальство мордате,

Подивилось: „Треба, каже,

Своди розламати!

Вфрній дбл!“ Розламали.

Та й перелякалися:

Костяки в льоху лежали

І мов усміхались,

Що сонечко побачили.

От добро Богдана:

Черепок, гниле корито

Й костяки в кайданах!

Як-би йому Богдан оце

У руки попався,
У москалі заголив би,
Щоб знав, як дурити
Правительство! Кричить, біга,
Мов несамовитий;
Яременка в пику пише,
По-московськи лає
Увесь народ. І на старців
Отих налітає:

— „*Вы што дѣлаете, плуты?*“

— „Та ми, бачте, пане.

Співаємо про Богдана!“

— „*Я вамъ дамъ Богдана!*

Мошенники, дармотѣ!

И пѣсню сложили

Про такого-жъ мошенника!“

— „Нас, пане, навчили!“

— „*Я васъ навчу!*“

Завалить имъ!“

Взяли й завалили, —

Випарили у московській

Бані-проході.

Отак пісні Богданови

Стали їм в пригоді!

Так малпй льох в Суботіві
Москва розкопала,
Великого-ж того льоху
Ще й не дошукалась.

Мяргород

[1845. 21. X.]

СУБОТІВ.

Стоїть в селі Суботіві
На горі високій
Домовина України
Широка, глибока.
Ото церква Богданова;
Там-то в нї молився,
Щоб Москаль добром і лпхом
З козаком ділпвся.
Мир душі твоїй, Богдане!
Не так воно сталося:
Москаляки, щб зустрїли,
То все очухрїли;
Могили вже розривають,
Та грошій шукають;

Льохи твої розкопують
Та тебе-ж і лають,
Що й за трудно не находять...
Оттак-то, Богдане!
Занапастив-еси вбогу
Сїроту Україну!
За те-ж тобі така дяка...
Церкву-домовину
Нема кому полагодить!
На тій Україні,
На тій самій, що з тобою
Ляха задавила,
Байстрюки Єкатерини
Сараною сіли.

Оттаке-то, Зіновію,
Олексієв друже!
Ти все оддав приятелям,
А їм і байдуже!
Кажуть, бачиш, що „все-то те
Таки й було наше,
А що ми тільки наймали
Татарам на пашу
Та Полякам“... Може й справді!
Нехай і так буде!
Так сміються-ж з України

Сторонні люди...
Не смійтеся, чужі люди!
Церква-домовина
Розвалиться, а з-під неї
Встане Україна
І розвіє тьму неволі,
Світ правди засвітить,
І помоляться на волі
Невольничі діти!
Миргород.
1845. 21. X.

НАЙМИЧКА.

ПРОЛОГ.

У неділю в-ранці рано
Поле крилося туманом;
У тумані на могилі,
Як тополя, похилилась.
Молодиця молодая.
Щось до лона пригортає
Та з туманом розмовляє:
„Ой тумане, тумане,
Мій латаній талане!
Чому мене не сховаєш
Оттут серед лану?
Чому мене не задавиш,
У землю не вдавиш?
Чому мені злої долі,
Чом віку не збавиш?
Ні, не дави, туманочку!
Сховай тільки в полі,
Щоб ніхто не знав, не бачив
Моєї недолі!
Я не одна, — єсть у мене
І батько і мати...
Єсть у мене, — туманочку,
Туманочку, брате!
Дитя моє. Мій синочку,
Нехрещений сину!
Не я тебе хреститиму
На лиху годину;
Чужі люди хреститимуть, —
Я не буду знати,
Як і зовуть... Дитя моє!
Я була багата...
Не лай мене! Молитимусь,
Із самого неба

Долю виплачу сльозами
І пошлю до тебе!“

Пішла полем ридаючи,
В тумані ховалась,
Та крізь сльози тихесенько
Про вдову співала,
Як удова в Дунаєві
Снів поховала:

„Ой у полі могила;
Там удова ходила,
Там ходила, гуляла,
Трути-зілля не найшла,
Та снів двох привелі,
В китаєчку повилі
І на Дунай однеслі:
„Тихий, тихий Дунай!
„Моїх діток забавляй.
„Ти, жовтенький пісок!
„Нагодуй моїх діток,
„І скупай, і сповий,
„І собою укрій!“

1.

Був собі дід та баба,
З давнього давна, у гаї над
[ставом,
У-двох собі на хуторі жили,
Як діточок двоє,
Усюди обое.
Ще з-малечку у двох-ягната
[пасли,

А потім побр́алися,
Худоби дїжд́ался,
Придбали хутір, сгав і млин,
Садок у гаї розвели
І пасіку чпм́алу, —
Всьо́го надбали.
Та діточок у їх Біг-ма,
А смерть з косою за плечима.

Хто-ж їх старість при-
[вітає,

За дитину стане?
Хто заплаче, поховає?
Хто душу спомяне?
Хто поживе добро чесно
В добрую годину,
І згадає дякуючи,
Як своя дитина?...
Тяжко дітий годувати
У безверхій хаті.
А ще гірше старітися
У білих палатах,
Старітися, умірати,
Добро покидати
Чужим людям, чужим дітям
На сміх, на розтрату!

II .

І дід і баба у неділю
На призьбі в-двох собі сиділи
Гарненько, в білих сорочках.
Сіяло сонце в небесах, —
А-ні хмариночки, та тихо,
Та любо, як у раї.
Сховалося у серці лихо,
Як звір у темнім гаї.

В такім раї чого-б, бач-ся,
Старим сумувати?
Чи то давнє якє лихо
Прокинулось в хаті?
Чи вчорашнє, задавлене
Знов заворушилось?
Чи ще тільки заклінулось,
І рай запалило?

Не знаю, щб́ і після чого
Старі сумують. Може, вже
Оце збіраються до Бога,
Та хто в далеку дорогу

Їм добре коний запряже?
— „А хто нас, Насте, поховає,
Як помремб́?“

— „Бог знає!
Я все оце міркувала,
Та аж сумно стало:
Одиноки зостарілись...
Кому понадбали
Добра цього?“

— „Стривай лишень!
Чи чуєш? щось плаче
За ворітьми. мов дитина!
Побіжім лиш! Бачиш?
Я вгадував, що щось буде!“

І разом схопились,
Та до воріт. Прибігають,
Мовчки зупинились:
Перед са́мим перелазом —
Дитина сповита,
Та не туго, й новенькою
Свитиною вкрита;
Бо то мати сповивала,
І літом укрила
Останньою свитиною!
Давились, молились
Старі мої. А сердешне
Неначе благає:
Випручало рученята
Й до їх протягає
Малібсенькі... І замовкло.
Неначе не плаче,
Тільки пхика.

— „А що, Насте?
Я й казав! От бачиш!
От і талан, от і доля!
І не одиноки!
Бери-ж лишень та сповивай!..
Ач якє, нівроку!
Неси-ж в хату, а я верхи
Кинусь за кумами
В Городище.“

Чудно якось
Діється між нами!
Оден сина проклинає;
З хати виганяє:

Другий свічку, сердешний,
Пóтом заробляє
Та ридаючи станóвить
Перед образами;
Нема́ дítий!.. Чудно́ я́кось
Діється між нами!

III.

Аж три пари на радошах
Кумів назбiрали,
Та в-вечері й охрестили
І Марком назвали.
Росте Марко. Старі мої
Не знають, де діти,
Де посадить, де положити
І що з ним робити.
Минає рік. Росте Марко,
І дійна корона
У рóзкоші купається.
Аж ось чорноброва
Та молода, білолиця
Прийшла молодиця
На той хутір благодатний
У найми проситься.

— „А що-ж?“ каже „возь
[мем, Насте!“

— „Возьмемо. Трохима.
Во ми старі, нездужаєм,
Та таки й дитина,
Хоча воно вже й підросло,
То все-ж таки треба
Коло його піклуватись.“
— „Та воно-то треба,
Во й я свою вже часточку
Прожив, слава Богу,
Підтоптався. Так що-ж тепер.
Що візьмеш, небого?
За рік, чи як?“

— „А, що дасте...“

— „Е, ні! треба знати, —
Треба, дбóчко, лічіть плáту,
Зароблену плату;
Бо сказано: хто не лічить,
То той і не має.
Так оттак хiба, небого:
Ні ти нас не знаєш,

Ні ми тебе; а поживеш,
Роздивишся в хаті,
Та й ми тебе побачимо, —
Оттоді й за плату.
Чи так, дочко?“
— „Добре, дядьку!“
— „Просимо-ж у хату!“

Посднались. Молодиця
Рада та весела,
Ніби з паном повінчалась,
Закупила села.
І у хаті, і на дворі,
І коло скотіни,
У-вечері і в-досвіта:
А коло дитини
Так і па́да, ніби мати!
В будень і в неділю
Головоньку йому змне.
Й сорочечку білу
Що-день божий надіває:
Грається, співає,
Робить возики, а в свято
То й з рук не спускає.
Дивуються старі мої
Та моляться Богу.
А наймпчка невсипуща
Що-вечір, небога,
Свою долю проклинає,
Тяжко-важко плаче;
І ніхто тогó не чує,
Не знає й не бачить,
Опріч Мάρка маленького.
Так воно не знає,
Чого наймичка сльозами
Його умиває.
Не зна Марко, чого вона
Так його цілує,
Сама не з'їсть і не доне,
Його нагодує.
Не зна Марко, як в колиці
Часом серед ночі
Прокинеться, ворухнеться,
То вона вже скочить,
І укриє й перехрестить,
Тихо заколише:
Вона чує з тії хати,
Як дитина дине.

В-ранці Марко до наймички
Ручки простягає,
І „мамою“ невсипущу
Ганну величає.
Не зна Марко, росте собі,
Росте, виростає.

IV.

Чимало літ перевернулось,
Водя чимало утекло;
І в хутір лихо завернуло,
І сліз чимало принесло.
Бабусю Настю похонали
І ледве-ледве одволали
Трохима діда. Прогуло
Проклите лихо, та й заснуло.
На хутір знову благодать
З-за гаю темного вернулаєь
До діда в хату спочиваєь.

Уже Марко чумакує
І в-осени не почув
Ні під хатою, ні в хаті, —
Кого-небудь треба сватать.
„Кого-ж би тут?“ старий дума
І просить поради
У наймички. А наймичка
До царівни-б рада
Слать старости: „Треба Марка
Самого ситати.“
— „Добре, дочко! спитаємо,
Та й будемо сватать.“
Розпитали, порадилиєь,
Та й за старостами
Пішов, Марко. Вернулиєь
Люди з рушниками,
З святим хлібом обміненим.
Панну у жувані,
Таку кралю висватали,
Що хоч за геємана,
То не сором. Оттакє-то
Диво запонали!

— „Спасибі вам!“ старий
[каже.

„Тепер, щоб ви знали,
Треба краю доводити,

Коли й де вінчати,
Та й весілля! Та ще ось-що:
Хто в нас буде мати?
Не дожила моя Настя!..“
Та й залиєьсь сльозами.
А наймичка у порогу
Вхопилаєь руками
За однірок, та й зомліла.
Тихо стало в хаті;
Тільки наймичка шептала:
„Мати... мати... мати!“

V.

Через тиждень молодичи
Коровий місили
На хуторі. Старий батько
З усієї сили
З молодичами танцюєь,
Та двір вимітаєь,
Та прохожих, проїзжачих
У двір закликаєь,
Та вареною частуєь,
На весілля просить.
Знай бігаєь, а самого
Ледве ноги ноєьгаєь.
Скрізь гармидер та реготня
В хаті і на дворі,
І жолоби викотили
З нової комори.
Скрізь порання: печуть, варять,
Вимітають, миють...
Та все чужі. Де-ж наймичка?
На прощу у Київ
Пішла Ганна. Благав старий,
А Марко аж плакав.
Щоб була вона за матір.
— „Ні, Марку! ніяко
Мені матірєь сидіти:
То багаті люде,
А я наймичка; ще й з тебе
Смятєься будуть.
Нехай Бог вам помагаєь!
Піду помолюєься
Усім святим у Києві,
Та й знову вернуєься
В вашу хату, як приймеєьте.
Поки маю сили,

Ноблагословила
Свого Марка заплакала
Й пішла за ворота.

Розвернулося весілля.
Музикам робота
І підковам.

Вареною

Столи й лави миють.
А наймичка шкандибас,
Поспішає в Київ.
Приїшла в Київ, не спочила:
У міщанки стала,
Найнялася носити воду,
Бо гроший не стало
На молебствіє Варварі.
Носила, носила,
Кіп із вісім заробила,
Й Маркові купила
Свягу шапочку в печерах
У Івана святого,
Щоб голова не боліла
В Марка молодого;
І перстеник у Варвари
Невістці достала,
І, всім святым поклонившись,
До-дому верталась.

Вернулася. Катерина
І Марко зостріли
За ворітьми, ввели в хату
Й за стіл посадили;
Напували й годували,
Про Київ питали,
І в кімнаті Катерина
Одпочить послала.

„За-що вони мене люб-
лять?“

За-що поважають?
О, Боже мій милосердний!
Може, вони знають?
Може, вони догадались?...
Ні, не догадались.
Вони добрі...“

І наймичка
Тяжко заридала.

Тричі крига замерзала,
Тричі розтанала, —
Тричі наймичку у Київ
Катря провозжала,
Так як матір.

І в четвертий
Провелà небогу
Аж у поле, до могили,
І молила Бога,
Щоб швиденько верталася,
Бо без неї в хаті
Якось сумно, ніби мати
Покинула хату.

Після Пречистої в неділю,
Та після першої, Трохим
Старий сидів в сорочці білій,
В брилі, на призбї.

Перед ним
З собакою унучок грався,
А внучка в юпку одяглась
У Катрину, і ніби йшла
До діда в гості.

Засміявся
Старий і внучку привітав,
Неначе справді молодицю.
— „А де-ж ти діла паляницю?
Чи, може, в лісі хто одняв?
Чи по-просту — забула взяти?
Чи, може, ще й не напекла?
Е, сором, сором! ленська мати!“
Аж вирк! — і наймичка ввійшла
На двір.

Побіг старий стрічати
З онуками свою Ганну.
— „А Марко в дорозі?“
Ганна діда питалася.
— „В дорозі ще й досі.“
— „А я ледве додидала
До вашої хати.
Не хотілось на чужині
Одній умірати!
Коли-б Марка діждатися!
Так щось тяжко стало...“

І внучатам із клуночка
Гостинці виймала:
І хрестки, й дукачики,
Й намиста разочок
Оринощі, і червоний
З фольги образочок;
А Карпові соловейка
Та коників пару;
І четвертий уже перстень
Святої Варвари
Катерині; а дідові
Із воску святого
Три свічечки: а Маркові
І собі нічого
Не принесла: не купила,
Бо грошей не стало,
А заробить нездужала.

„А ось ще осталося
Пів-бубличка!“

Й по шматочку
Дітям розділила.

VII.

Ввійшли в хату. Катерина
Йй ноги умила
Й полуднувать посадила.
Не пішла й не Іла
Стара Ганна.

— „Катерино!
Коли в нас неділя?“
— „Після-завтра.“

— „Треба буде
Акафіст найняти
Миколасві святому
Й на часточку дати,
Бо щось Марко забарився...
Може, де в дорозі
Занедужав, сохрани Боже!“
Й покапали сльози
З старих очий замучених.
Ледве-ледве встала
Із-за стола.

„Катерино!
Не та вже я стала:
Зледаціла, нездужаю
І на ноги встати.

Тяжко, Катре, умірати
В чужій, теплій хаті!“

Занедужала небога.
Уже й причащали,
Й маслосвятіє служили. —
Ні, не помагало!
Старий Трохим по надвіррю
Мов убитий ходять;
Катерина з болящою
І очий не зводить, —
Катерина коло неї
І днюс й ночус.
А тим часом сичі в-ночі
Недобре віщують
На коморі.

Болящая
Що-день, що-година,
Ледве чути питається:
„Доню Катерино!
Чи ще Марко не приїхав?
Ох, як-би я знала,
Що діждуся, що побачу,
То ще-б підождала!“

VIII.

Іде Марко з чумаками;
Ідучи співає,
Не поспіша до господи,
Воли попасає.
Везе Марко Катерині
Сукна дорогого,
А батькові шитий пояс
Шовку червоного,
А наймищці на очіпок
Парчі золотої
І червону добру хустку
З блою габою,
А діточкам черевички.
Фіг та винограду,
А всім вкупі червоного
Вина з Цареграду
Відер з трос у барилі,
І кавяру з Дону, —
Всього везе, та не знає,
Що діється дома!

Іде Марко, не журиться.
Прийшов, слава Богу!
І ворота одчиняє,
І молиться Богу.
„Чи чуєш ти, Катерино?
Біжи зустрічатися!
Уже прийшов! Біжи швидче,
Швидче веди в хату!
Слава Тобі, Спасителю!
На-силу діждала!“
І „Отче наш“ тихо-тихо,
Мов крізь сон, читала.

Старий воли випрягає.
Занози ховає
Мережані, а Катруся
Марка оглядає.
— „А де-ж Ганна, Катерино?
Я пак і байдуже!
Чи не вмерла?“
— „Ні, не вмерла,
А дуже нездука.
Ходім лишень в малу хату,
Поки випрягає
Воли батько; вона тебе,
Марку, дожидає.“

Ввійшов Марко в малу хату
І став у порогу...
Аж злякався.

Ганна шепче:

„Слава, слава Богу!
Ходи сюди, не лякайся!...
Вийди, Катре, з хати!
Я щось маю розпитати,
Де-що розказати.“

Вийшла з хати Катерина.
А Марко схилився
До наймички у голови.
„Марку! Подивися,
Подивися ти на мене!
Бач, як я змарніла?
Я не Ганна, не наймичка,
Я.....“

Тай занімала
Марко плакав, дивувався
Знов очі відкрила,
Пильно-пильно подивилась, —
Й сльози покотились.
„Прости мене! Я каралась
Весь вік в чужій хаті...
Прости мене, мій синочку!
Я... я твоя мати!“
Тай замовкла...

Зомлів Марко,
Й земля задрікала.
Прокинувся... до матері —
А мати вже спала!

Червяслав
13/XI. 1845.

КАВКАЗ.

(Искренному моему Якову де Бальмену.)

„Кто дастъ главѣ моей воду и
очамъ моимъ источникъ слезъ, и по-
плачуся день и ночь о побѣнныхъ.“

Іеремія, гл. ІХ. ст. 1.

За горами гори, хмарами повиті.
Засіяні горем, кровію політі:
Спокон-віку Прометей
Там орел карає,
Що-день божий довбе ребра
І серце розбиває:

Розбиває, та не вище
Живущої крові,
Воно знову оживає,
І сміється знову.
Не вмiрас душа наша,
Не вмiрас воля,
І неситий не виоре
На дні моря поля,
Не скує душі живої
І слова живого
Не понесе слави Бога,
Великого Бога.

Не нам на прох з Тобою стати,
Не нам діла Твої судити:
Нам тільки плакати, плакати,
[плакати,

І хліб насущний замiснить
Крoвoвим потом і сльoзами.
Кати знущаються над нами,
А правда наша п'яна спить!
Коли вона прокинеться?
Коли одпочити
Ляжеш, Боже, утомлений,
І нам даси жити?
Ми віруєм Твоїй силі
І Слово живому:
Встане правда, встане воля,
І Тобі одному
Помоляться всі язика
Во віки і віки.
А поки що — течуть ріки,
Крoвaві ріки!...

За горами гори, хмарою повиті,
Засіяні горем, кровію политі!
Оттам-то Милостиві Ми,
Ненагодовану і голу,
Застукали сeрдешну волю
Тай цькуємо...

Лягло кістками
Людей муштрованих чимало.
А сліз? а крові?

Напоїть,
Всіх імператорів би стало
З дітьми й внучатами втопить
В сльoзах удовіх...

А дівочих,

Пролитих нiшком серед ночі?
А матерніх гарячих сльoз
А батьківських старих, крi-
[вавих?

Не ріки, — море розлилось,
Огненне море!...

Слава, слава
Хортам, і гончим, і псарям,
І нашим батюшкам-царям!
Слава!

І вам слава, сині гори,
Крiгою окуті;
І вам лицарі великі,
Богом незабуті!
Борітеся — поборете!
Вам Бог допомагає;
За вас сила, за вас воля
І правда свята!

„Чурек і сакля — все твоє: —
Воно не прошене й не дане, —
Ніхто й не візьме за своє,
Не поведе тебе в кайданах.
У нас. — На те письменні ми,
Читаєм Божі глаголи,
І од глибокої тюрми
Та до високого престола
Усі ми в золоті — і голі.
До нас в науку!

Ми навчим,
Що-чому хліб і сіль по-чiм...
Ми, крий нас Боже, не погане,
Ми настоящі христiяне:
У нас і храми і ікони
І все добро — сам Бог у нас!
Нам тільки сакля очі коле:
Чого вона стоїть у вас,
Не нами дана? Чом ми вам
Чурек-же ваш, та так не кинем,
Як тій собаці? Й чом ви нам
Платить за сонце не повинні!
Тай тільки-ж то!...
Ми малим ситі! —

А за те,
Як-би ви з нами подружились,
Багато-б де чого навчилися.
У нас же й світа як на те:

Одна Сібір неісходима!
А тюрм? а люду? Що й лічуть!
Од Молдаванина до Фінна —
На всіх язиках все мовчать...
Бо благоденствує!...

У нас

Святу ю біблію читає
Святий чернець, і научас,
Що цар якийсь-то свині пас
Та дружню жінку взяв до себе.
А друга вбив — тепер на небі!
От бачите, які у нас
Сидять на небі! Ви ще темні,
Догматами не просвіщенні!
У нас навчіться!

В нас дери,

Дери та дай,
І прямо в рай,

Хоть і рідню всю забері!
У нас — чого то ми не вмієм?
І зорі лічим, гречку сієм,
Французів ласм, продаєм
Або у карти програєм
Людий, — не Негрів, а таких,
Таки хрещених, та — простіх.
Ми не Іспані! Крий нас, Боже.
Щоб крадене перекупать,
Як ті Жиди: ми по закону! "...

По закону апостола

Ви любите брата?
Сувєслови, лицеміри,
Господом прокляті!
Ви любите на братові
Шкуру, а не душу,
Та й лушате по закону:

Дочці на придане,
Байстрюкові на кожушок,
Жінці на патники,
Соби-ж на те, що не знають.
Ні діти, ні жінка!

За кого-ж Ти розпинався,
Христе, Сине Божий?
За нас добрих, чи за слово
Істини? чи, може,
Щоб ми в Тебе посміялись?
Воно-ж так і сталося!
Храмів, каплиці і ікони,
І ставників і мірри двм,
І перед образом Твоїм
Неутомнимі поклони
За кражу, за війну, за кров:
Щоб братню кров пролити,
просим.

А потім в дар Тобі приносим
З пожа́ру вкрадений покров...

Просвітились!... Та ще хочем
Других просвітити,
Сонце правди показати
Сліпим, бачиш, дітям.
Все покажем, тільки дайте
Себе в руки взяти:
Як і тюрми мурувати,
Кайдани кувати,
Як їх носить і як плести
Кнути узловаті. —
Всьому навчим, тільки дайте
Взяти свої гори,
Останній, бо взяли вже
І поле, і море!

І тебе загнали, мій друже єдиний,
Мій Якове любий!

Не за Україну.

А за її ката довелось пролити
Кров добру, не чорну; довелось запить
З московської чаші московську отруту.
О, друже, мій добрий, друже незабутий!
Живюю душою в Україні вітай;
Літай з козаками по-над берегамп,
Розриті могили в степу назирай,

Заплач з козаками дрібними сльозами,
І мене з неволі в степу виглядай!

А поки-що — мої думи,
Мое люте горе,
Сіятиму: нехай ростуть
Та з вітром говорять...
Вітер тихий з України
Понесе з росюю
Ті думи аж до тебе;

Братньою сльозою
Тя їх, друже, привітаеш,
Тихо прочитаєш,
І могили, степи, гори,
І мене згадаєш.
Переяслав.
18/IX. 18 5.

І МЕРТВИМ І ЖИВИМ І НЕНАРОЖДЕНИМ

землякам моїм в Україні і не в Україні,
моє дружное посланіє.

Аще кто речеть, яко люблю Бога, а брата своего
ненавидить, ложь есть.

Соборн. посланіє апостола Іоанна, гл. IV. ст. 20.

І.

І світає, і смеркає,
День божий минає,
І знову люд потомлений,
І все спочиває.
Тільки я, мов окаянный,
І день і ніч плачу
На розпуттях велелюдних,
І ніхто не бачить,
І не бачить, і не знає;
Оглухли, не чують,
Кайданами міняються,
Правдою торгують,
І Господа зневажають, —
Людий запрягають
В тяжкі ярма, орють лихо,
Лихом засівають...
А що вродить?

Побачите,

Які будуть жніва!

Схаменіться, недолюдки,
Діти юродів!
Подивіться на рай тихий,
На свою Вкраїну;
Полюбіте щирим серцем
Велику руїну!

Розкуйтеся, братайтеся!
У чужому краю
Не шукайте, не питайте
Того, що немає
І на небі, а не тільки
На чужому полі...
В своїй хаті — своя правда,
І сила, і воля!

Нема на світі України,
Немає другого Дніпра;
А ви претєся на чужину
Шукати доброго добра,
Добра святого, волі, волі,
Братерства братнього...

Найшли,

Неслі, неслі з чужого поля,
І в Україну принесли
Великих слів велику силу,
Тай більш нічого...

Кричите,

Що Бог создав вас не на те,
Щоб ви неправді поклонялись,
І хилитесь, як і хилились,
І знову шкуру дерете
З братів незрячих, гречкосіїв,
І сонця правди дозрівать
В німецькі землі, у чужій,

Претесь знову.

Як-би взять
І всю мізерію з собою,

Дідами крадене добро,
Тоді-б зостався сиротою
З святими горами Дніпро!

Ох, як би то сталось, щоб ви не вертались.
Щоб там і здихали, де ви порослі!
Не плакали-б діти, мати-б не ридала,
Не чули-б у Бога вашої хулі;
І сонце-б не гріло смердячого гною
На чистій, широкій, на вольній землі:
І люди-б не знали, що ви за орлі,
І не покивали-б на вас головою...

Схаменіться! будьте люде,
Бо лихо вам буде:
Розкуються незабаром
Заковані люде;
Настане суд!

Заговорить

І Дніпро, і гори,
І потече сто ріками
Кров у синє море
Дітей ваших... і не буде
Кому помагати:
Одцурається брат брата
І дитини мати;
І дим хмарою заступить
Сонце перед вами,
І на-віки прокленетесь
Своїми синами.
Умийтеся! образ Божий
Багном не скверніте!
Не дуріте дітей ваших,
Що вони на світі
На те тільки, щоб панувать;
Бо невчене око
Загляне їм в саму душу
Глибоко, глибоко...
Дознаються небожата,
Чия на вас шкура,
Та й засудять, — і премудрих
Немудрі одурять.

II.

Як-би ви вчилися так, як треба,
То й мудрость би була своя;
А то залізете на небо:

„І ми — не ми, і я — не я!
І все те бачив, все те знаю:
Немає пекла, а-ні раю,
Немає й Бога тільки я,
Та кущий Німець узловатий
А більш нічого...“

— „Добре, брате!
Що-ж ти таке?“

— „Я не знаю —
Нехай Німець скаже!“

Оттак то ви навчаетесь
У чужому краю!
Німець скаже: „Ви Славяне“.
— „Славяне, Славяне;
Славних прадідів великих
Правнуки погані!“
І Колляра читає
З усієї сили,
І Шафарика, і Ганку.
І в славянофили
Так і претесь, і всі мови
Славянського люду.
Всі знаєте, а своєї
Дасть-Біг! —

„Колвсь будем
І по своїйому глагольть,
Як Німець покаже,
А до того й історію
Нам нашу ровкаже.
Оттоді ми заходимося!“

Добре заходились
По німецькому показу
Тай заговорили

Так, що й Німець не второпа,
Учитель великий,
А не то, щоб прості люди.
А гвалту! а крику!
„І гармонія, і сила,
Музика, та й годі!
А історія? — Поема
Вольного народу...
Що ті Рімляне убогі!
Чорт-зна що — не Брути!...
У нас Брути і Коклеси
Славні, забуті!...
У нас воля виростала,
Дніпром умивалась,
У голови гори слала,
Степом укривалась!“
Кровю вона умивалась,
А спала на упах,
На козацьких вольних трунах,
Окрадених трунах!...

Подивіться лишень добре.

Прочитайте знова
Тую славу, та читайте
Од слова до слова;
Не минайте а-ні титла,
Ніже тії коми,
Все розберіть, та й спитайте-
Тоді себе: що ми?
Чиї діти? яких батьків?
Ким, за-що закуті?
Та й побачите, що ось-що
Ваші славні Брути:
Раби, підніжки, грязь Москви,
Варшавське сміття ваші панни
Ясновельможніі гетьмани!
Чого-ж ви чванитесь, — ви,
Спни сердешної України?
Що добре ходите в ярмі,
Ще краще, як діди ходили?!
Не чваньтесь: з вас деруть
ремінь,
А з їх, бувало, й лій топили!

Може чванитесь, що братство
Віру заступило?
Що Синопом, Трапезунтом
Галушки варило?

Правда ваша: наїдались,
А вам тепер вадить,
І на Січі мудрий Німець
Картопельку садить:
А ви її купуете,
Їсте на здоровя,
Та славите Запорожжя.
А чиею кровю
Отта земля наповна,
Що картоплю родить?
Вам байдуже — аби добра
Була для горбоду!
А чванптесь, що ми Польщу
Колись завалили!...
Правда ваша: Польща впала,
Та й вас роздавіла.

Так ось-як кров свою лили
Батьки за Москву і Варшаву,
І нам, синам, передали
Свої кайдани, свою славу!

III.

Доборолась Україна
До самого краю:
Гірше Ляха свої діти
Її розпинають;
Замість пива — праведную
Кров із ребер точуть, —
Просвітити, кажуть, хочуть
Материнські очі
Современними огнями,
Повести за віком,
За Німцями недоріку,
Сліпую каліку.
Добре! Ведіть, покажуйте!
Нехай стара мати
Навчається, як дітий, тих
Нових доглядати!
Покажуйте!

За науку —

Не торгуйтесь! буде
Материнська добра плата:
Розпадеться луда
На очах ваших неситих;
Побачите славу,

Живу славу дідів своїх
І батьків лукавих!

Учітєся, брати мої!
Думайте, читайте,
І чужому научайтєся, —
Свєго не цурайтєся:
Бо хто матір забуває,
Того Бог карає,
Чужі люде цураютьсєя,
В хату не пускають.
Свої діти, як чужі,
І немає злomu
На всій землі безконечній
Весєлого дому

Я ридаю, як згадаю
Діла незабуті
Дідів наших: тяжкі діла!
Як-би їх забути,
Я оддав би весєлого
Віку половину...

От така-то наша слава,
Слава України!...
Оттак і ви прочитайте,

Щоб не сонним снилисє
Всі неправди, щоб розкрилисє
Високі могили
Перед вашими очима,
Щоб ви розпитали
Мучеників: кого, коли,
Й ва-що розпинали?...

Обнімітє-ж, брати мої,
Найменшого брата, —
Нехай мати усміхнєтєся,
Заплакана мати!
Благословітє дітиї своїх
Твердими руками,
І обмитих поцілуйтє
Вольними устами!
І забудєтєся срамотня
Давняя година,
І оживє добра слава,
Слава України,
І світ ясний, невечєрній,
Новий засіє...
Обнімітєся-ж, браті мої,
Молю вас, благаю!

Вюнаща.
14/XII. 1845.

ХОЛОДНИЙ ЯР.

У всякого своє лихо,
І в мене те лихо;
Хоть не своє, позичене,
А все-таки лихо.
На-що-б, бач-сєя, те згадувать,
Що давно минуло,
Будіть Бог-знає колишнє?
Добре, що заснуло!...
Хоть би й Яр той!

Вже до його

І стєжки маюї
Не осталось, і здаєтєся,
Що ніхто й ногою
Не ступив там, а згадаєш,
То була й доріга
З монастиря Мотриного
До Яру страшного.

В Яру колисє гайдамаки
Табором стояли,
Лагодили самонали,
Ратища струали.
У Яр колисє сходилсєя,
Мов із хрєста зняті,
Батько з сином,
І брат з братом,
Одностаїнє стати
На ворога лукавого,
На лютого Ляха.

Де-ж ти дівєся, в яр глибокій
Протоптаний шлях?
Чи сам заріє темним гєм?
Чи то засадили
Нові кати, щоб до тебе

Люди не ходили
На пораду: що їм діять
З добрими панамі,
Людоїдами лихими,
Нівими Ляхами?
Не сховасте: над Яром
Залізник вітає,
Та на Умань позирає,
Гонту виглядає.
Не ховайте, не топчіте
Святого закона,
Не зовіте преподобним
Лютого — Нерона!
Не славтеся царевою
Святою війною,
Бо ви й самі не знаєте,
Що царики коягь,
А кричіте, що несете
І душу і шкуру
„За отечество“!

Єй-Богу,

Овеча натура!
Дурний швію підставляє
Й сам не знає, за-що,
Та ще й Гонту зневажає,
Ледаче ледащо!
„Гайдамаки — не воины, —
Разбойники, воры,
Пятно въ нашей истории!“

Брешеш, людоморе!
За свѣтлую правду, волю
Розбійник не встане,
Не розкує закований
У ваші кайдани
Народ темний; не заріже
Лукавого сина;
Не розібе живе серце
За свою Україну!
Ві — розбійники неситі,
Голодні воробні!
По якому правдивому,
Святому закону
І землею, всім даною,
І сердешним людом
Торгуете?

Стережіться-ж,

Бо лихо вам буде,
Тяжке лихо.

Дурить дітний

І брата сліпого,
Дурить себе, чужих людей.
Та не дурить Бога!
Бо в день радості над вами
Розпадеться кара,
І пов'є новий огонь
З Холодного Яра!

Віюнща.
17/ХІІ. 1845.

ПСАЛМИ ДАВИДОВІ.

I.

Блаженний муж на лукаву
Не вступає раду,
І не стане на путь злого,
І з лютим не сяде;
А в законі Господньому
Серце його й воля
Навчається; і стане він.
Як на добрім полі,
Над водою посажене,
Древо; зеленіє,
Плодом вкрите: так і муж той
В добрі своїм спіє.

А лукавих, нечестивих,
І слід пропадає;
Як той поїл над землею
Вітер розмахає.
І не встануть з праведними
Злії з домовини;
Діла добрих обновляться.
Діла злих загинуть.

XII.

Чи ти мене, Боже милий,
На-вік забувавш?
Одвертаєш лице своє,

Мене покидаєш?
Доки буду мучить душу
І серцем боліти?
Доки буде ворог лютий
На мене дивитись
І сміятись?

Спаси мене,

Спаси мою душу,
Да не скаже хитрий ворог:
„Я його подуван!“
І всі злії посміються,
Як упаду в руки,
В руки вражі.

Спаси мене

Од лютої муки,
Спаси мене!

Помолюся

І восною знову
Твої блага чистим серцем,
Псалмом тихим, новим.

XLIII.

Боже! Нашими ушима
Чули Твою славу.
І діди нам розказують
Про давні кроваві
Ті літа, як рукою
Твердою своєю
Розв'язав Ти наші руки
І покрити землю
Трупи ворожі, і силу
Твою возхвалили
Твої люде і в покої,
В добрі одпочили,
Слава Господа.

А нині

Покрив-еси знову
Срамотою свої люде,
І вороги нові
Розкрадають, як овець, нас
І жеруть...

Без плати

І без ціни оддав-еси
Ворогам проклятим;
Покинув нас на сміх людям,
В наругу сусідам,
Покинув нас, яко в притчу

Нерозумним людям.
І кивають, сміючися,
На нас головами;
І всякий день перед нами —
Стид наш перед нами.
Окрадені, замучені,
В путях уміраєм,
Не молилось чужим богам,
А Тебе благаям:
Поможи нам, ізбави нас
Вражої наруги!
Поборов Ти першу силу,
Побори і другу,
Ще лютішу.

Встань же, Боже —

Всюку будеш спати,
Од сліз наших одвергатись,
Скорби забувати?
Смирилася душа наша,
Тяжко жити в оковах!
Встань же, Боже, — помози нам,
Встань на ката знову!

LII.

Пребезумний в серці скаже,
Що Бога немає,
В беззаконії мерзів,
Не творить благая.
А Бог дивиться: чи є ще
Взискающий Бога?
Нема добре творячого,
Нема ні одного!
Коли вони, неситі
Гріхами, дознають?
Їдять люди замість хліба,
Бога не згадають.
Там бояться, лякаються,
Де страху й не буде, —
Так самі себе бояться
Лукаві люде.
Хто-ж пошле нам спасеніє,
Верне добру долю?
Колись Бог нам верне волю,
Розібе неволю.

Восхвалимо Тебе, Боже,

Хваленієм всяким;
Возридуєт ся Ізраїль
І святий Іаков.

LIII.

Боже! Спася, судя мене
Ти по своїй волі!
Молибсь, Господи, внуші їм
Уст моїх глаголи!
Бо на душу мою встали
Сильнії чужії,
Не зрятъ Бога над собою,
Не знають, що діють.
А Бог мені помагає,
Мене заступає,
І їм правдою своєю
Вертає їх злая.

Помолибсь Господеві
Серцем одноким,
І на злих моїх погляну
Незлим моїм оком.

LXXXI.

Між царями й судіями
На раді великій
Став земніх владик судити
Небесний Владика.
„Доколі будете стяжати
І кров невинну розливать
Людий убогих, а багатим
Судом лукавим помагають?
Вдові убогій допоможіте,
Не осудіте сироти,
І виведіть із тісноті
На волю тихих, заступіте
Од рук неситих!“—

Не хотять
Познать, розбити тьму неволі,—
І всеу — Господа глаголи,
І всеу плачеться земля.

Царі, раби — однакові
Сини перед Богом;
І ви вмрете, як і князь ваш
І ваш раб убогий.

Встань же, Боже, суди землю
І судей лукавих!
На всім світі Твоя правда
І воля і слава.

XСІІІ.

Господь Бог лихих карає,—
Душа моя знає.
Встань же, Боже! Твою славу
Гордий зневажає.
Вознесся над землею
Високо-високо,
Закрий славою своєю
Сліпе, горде око.
Доки, Господи, лукаві
Хваляться, доколі
Неправдою?

Твої люди

Во тьмі і в неволі
Закували добро Твоє
Кроню затопили,
Зарізали прохожого,
Вдову задавили
І сказали: „Не зрить Господь,
Ні-же тее знає“.
Умудрітєся, немудрі!
Хто світ оглядає,
Той і серце ваше знає
І думи лукаві.
Дивітєся ділам Його,
Його вічний славі!

Благо тому, кого Господь
Карає між нами, —
Не допуска, поки злomu
Ізриеться яма.

Господь любить свої люди,
Любить, не оставить,
Дожидає, поки правда
Перед ними стане.

Хто-б спас мене од лукавих
І діющих злая?
Як-би не Бог поміг мені,
То душа-б живая

Во тьмі ада потонула,
Проклялась на світі.

Ти, Господи, помагавш
По землі ходити,
Ти радуєш мою душу
І серце врачуєш;
І перебує Твоя воля
І труд Твій не всує.
Вловлять душу праведничу,
Кров добру осудять.

Мені Господь пристанище,
Заступником буде,
І воздасть їм за діла їх
Кроваві, лукаві,
Погубить їх, і їх слава
Стане їм в неславу.

CXXXII.

Чи є що краще, лучше в світі,
Як у-купі жити,
З братом добрим добро певне
Пожити, не ділити?
Яко міро добровонне
З голови честної
На бороду Аарону
Спадає рососою,
На гаптовані омети
Ризи дорогої;
Або рбси Єрмонськії
На святії гори
Високії Сіонськії
Спадають і творять
Добро тварям земнородним,
І землі, і людям, —
Оттак братів благих своїх
Господь не забуде.
Воцариться в дому тихім,
В семі тій великій,
І пошле їм добру долю
Од віка до віка.

CXXXVI.

На ріках круг Вавилона,
Під вербами в полі,

Сиділи ми і плакали
В далекій неволі,
І на вербах повішали
Органн глухії,
І стали нам сміятися
Едомляни злії:
„Розкажіть нам пісню вашу:
Може й ми заплачем:
Або нашу заспівайте,
Невольники наші!“
— „Якої-ж ми заспіваєм
На чужому полі?
Не співають веселої
В далекій неволі.
І коли тебе забуду,
Іерусалиме,
Забвен буду, покинутий,
Рабом на чужині!
І язик мій оніміє,
Висохне лукавий,
Як забуду помянути
Тебе, наша славо!
І Господь наш вас помяне,
Едомськії діти,
Як кричали ви: „Руйнуйте,
Руйнуйте, паліте
Сіон святий!“

Вавилона

Дщере окаянна!
Блаженний той, хто заплатить
За твої кайдани!
Блажен, блажен! Тебе, злая,
В радості застане
І розібе дітий твоїх
О холодний камінь!

CXLXI.

Псалом новий Господеві
І нову славу
Воспоєм честнім собором,
Серцем нелукавим!
Во псалтирі і тимпані
Воспоєм благая,
Яко Бог кара неправих,
Правим помагав.
Преподобнії во славі
І на тихих ложах

Радуються, славословлять,
Хвалять імя Боже;
І мечі в руках їх добрі,
Гострі обоюду,
На отмщеніє неправди
І в науку людям.
Окують царей неситих
В залізні пута,

І їх, славних, оковами
Ручними окрутять,
І осудять неправедних
Судом своїм правим,
І во віки стане слава,
Преподобним слава!

Вюнища.
19/ХІІ. 1845.

МАЛЕНЬКІЙ МАРЯНІ.

Рости, рости, моя пташко,
Мій маковий цвіте,
Розвивайся, коли твоє
Серце не розбите.
Поки люди не дознали
Тихої долини!..
Дознаються — пограються,
Засушать тай кинуть.
А ні ліга молодії,
Повиті красою,
Ні карії оченята,
Умиті сльозою,
А ні серце твоє тихе
Добре дівоче

Не заступить, не закриє
Неситі очі.
Найдуть злії, та й окрадуть...
І тебе убогу
Кинуть в пекло...
Замучишся
І прокляєш Бога.

Не цвіти-ж, мій цвіте новий,
Нерозвнений цвіте!
Зовнянь тихо, поки твоє
Серце не розбите!

Вюнища.
20/ХІІ. 1845.

МИНАЮТЬ ДНІ.

Минають, дні, минають ночі,
Минає літо, шелестить
Пожовкле листя; гаснуть очі,
Заснули думи, серце спить.
І все заснуло, — і не знаю,
Чи я живу, чи доживаю,
Чи так по світу волочусь,
Бо вже й не плачу й не сміюсь...

Доле де ти? Доле, де ти?
Нема ніякої!
Коли доброї жаль, Боже,
То дай злої, злої!

Не дай спати ходячому,
Серцем замірати,
І гналю колбдою
По світу валятись;
А дай жити, серцем жити

І людей любити,
А коли ні, — то проклинати
І світ запалити!

Страшно власти у кайдани,
Умірати в неволі,
А ще гірше — спати, спати,
І спати на волі,
І заснути на вік-віки,
І сліду не кинуть
Ніякого: однаково —
Чи жив, чи загинув...

Доле, де ти? Доле, де ти?
Нема ніякої!
Коли доброї жаль, Боже,
То дай злої, злої!

Вюнища.
1845. 21/ХІІ.

І день—не день, і йде—не йде,
 А літа стрілюю
 Пролітаюгь, забирають
 Все добре з собою,
 Окрадають добрі думи,
 О холодний камінь
 Розбивають серце наше
 І співають а́мїнь. —
 А́мїнь всему веселому
 Од нині до віку,
 І кидають на розпутті
 Сліпого каліку.
 Невеликії три літа
 Марно пролетіли .
 А багато в моїй хаті
 Лиха наробили.
 Опустошили убоге
 Моє серце тихе,
 Погасили усе добре,
 Запалили лихо,
 Висушили чадом-димом
 Тії добрі сльози,
 Що лилися з Катрусею
 В московській дорозі,
 Що молились з козаками
 В турецькій неволі,
 І Оксану, мою збрю,
 М'ю добру долю,
 Що-день Божий умизали,
 Пови не підкрались
 Злії л та, — та все тее
 Заразом украли.
 Жаль і багька, жаль і матір,
 І вірну дружину,
 Молодую, веселую,
 Класти в домовину;
 Жаль великий, браті мої!
 Тяжко годувати
 Малих дток неумитих
 В нетопленій хаті!
 Тяжке лихо, та не таке,
 Як тому дурному,
 Що полюбить, побереться,
 А вона другому
 За три шаги продається

Та з його й сміється.
 От де лихо! от де серце
 Разом розірветься!

Оттаке то злее лихо
 Й зо мною спіткалось:
 Серце люди полюбило
 І в людях кохалось,
 І вони його в тали,
 Гралися, хвалили...
 А літа тихенько крались
 І сльози сушили,
 Сльози щирої любови ..
 І я прозрівати
 Став потроху... доглядаюсь —
 Бодай не казати!
 Кругом мене, де не гляну,
 Не люди, а ямі...
 І засохли мої сльози —
 Сльози молодії.
 І тепер я розбитес
 Серце ядом гою —
 І не плачу й не співаю,
 А вию совою.
 Оттаке то!

Що хочете,
 То те і робіте —
 Чи голосно зневажайте,
 Чи нішком хваліте
 Мої думи, — однаково,
 Не вернеться знову
 Літа мої молоді,
 Веселеє сло о
 Не вернеться!...

І я серцем
 До вас не вернўся,
 І не знаю, де днуся,
 Де я прагорнуся,
 І з ким буду розмовляти,
 Кого поважати,
 І перед ким мої думи
 Буду сповідати?
 Думи мої! літа мої,
 Тяжкії три літа!
 До кого ви прихилитесь,

Мої злії літи?
Не хвалітьс я ні до кого,
Ляжте дома спати;
А я піду четвертий год
Нобий зустрічати
Добрийднє же, норий годе,
В торіпн и свизині!
Що ти несеш в Україну

В латаній торбині?
„Благоденствіє у азом
Ноненьким повите?...“
Іди-ж здоров, та не забудь
Злидням поклонитись!

Вюняша
22/ХІІ. 1845

ЗАПОВІТ.

Як умру, то поховайте

Мене на могилі,
Серед степу широкого,
На Україні милій:
Щоб лани широкополі
І Дніпро, і кручі
Було видно, було чути,
Як реве ревучи!

Як понесе з України
У синєє море
Кров ворожу, — оттоді я
І лани і гори,
Все покину і полину
До сáмого Бога

Молитися.

А поки що —
Я не знаю Бога!
Поховайте та і ставайте,
Кайдани порчіте,
І вражою, злою кровю
Волю окропіте!

І мене в сімї великій,
В сімї волнній, новій,
Нє забудьте пом'янути
Незлєм, тихим словом!

Переяслав.
25/ХІІ. 1845.

ЛІЛЕЯ.

„За що мене, як росла я,
Люди не любили?
З -що мене, як виросла,
Молодую вбили?—
За-що-ж вони те ер мене
В палатах вітають,
Царівною називають,
Очий не с ускают ,
З мого цвіту, диваються,
Не знають, де пітї?
Скажи-ж мені, мій братіку,
Королєви цїте!“
— „Я не знаю, моя сестро!“
І цвт королєвий
Смлив свою голівоньку

Червено-рожеву
До білого п никлого
Ля-енька лілеї.
Сам Господь вітав над ними
І творив святєс
Зем.і грішній ..

І лілєя

Росою-сльозою
Заплакала і сказала:
— „Братє мій! З тобою
Ми давно нже кохавсь,
А я й не ска ала,
Як була я люд ною,
Як я мордувалась .
Моя мати — чоґось вона

Сердешна журилась,
І на мене, на дитину,
Ди-плась-диви-плась
І плакала.

Я не знаю.

Мій брате єдиний,
Хто й лихо заподіяв...
Я була дитяча...
Я гралася забавлялась;
А вона все вяла,
Та нашого злого пана
Кляла-проклинала,
Та й умерла.

А пан оттой

Взяв догодувати
Мене малу. Я виросла
У білих палатах,
І не знала, що байстря я,
Що його дитина.
Він поїхав десь далеко,
А мене покинув.
І прокляли його люди,
Будинок спалили,
А мене . не знаю за-що,
Убили — не вбили,
Тільки мої довгі коси
Остригли; накрили
Острижену ганчіркою,
Та ще й реготались:
Жиди навіть нечестиві
На мене плювали.
Оттаке-то, мій братіку,
Було мені в світі!
Молодого, короткого
Не дали дожити

Люди віку...

Я умерла

Зімою під тном,
А весною процвіла я
Цвітом пра долині, —
Цвітом білим, як сніг білим,
Гай возвеселила.
І ті-ж люди, і ті-ж пани.
Що зімою вбили,
Поприходили весною
Диним дивувались,
Дівчаточка завітчались,
І почали звати
Лілею-си гоцаїтом;
І я процвітати
Стала в гаї, і в теплиці,
І в білих палатах..
Скажи-ж мені, мій братіку.
Королевій цвіє:
На-що мене Бог поставив
Цвітом на сім світі?
Щоб людий я веселила,
Тих самих, що вбили
Мене й матір?!

Милосердний,
Святий. Боже милий!..“

І заплакала лілея
А цвіт королевий
Схилив свою голівоньку
Червоно-рожеву
На білее, пониклеє
Личенько лілеї.

Київ.

25/VII. 1846.

РУСАЛКА.

„Породила мене мати
В високіх палатах,
Та й понесла серед ночі
У Дніпро купати.
Купаючи, розмовляла
Зо мною малою:
— „Пливи, пливи, моя доню,
Дніпром за водою,

Та впливи русалкою
Завтра серед ночі;
Я виведу гулять пана,
А ти й залоскочеш.
Залоскочи, моє серце, —
Нехай не сміється
Надо мною, молодою;
Нехай не — упеться

Не моїми кров-сльозами, —
Синьою водою
Дн проваю; нехай собі
Гуляє з дочкою!
Пливи-ж, моя єдина!
Хвилі м і, хвилі,
Привітайте русалоньку!
І заголосила,
Тай побігла.

А я собі

Плила за водою,
Поки сестри не зустріли,
Не взяли з собою
Уже з тиждень, як расту я,
З сестрами гуляю
О-півночі, та з будинку
Батька виглядаю...
А може ввє — поєдналась
З паном у палатах?
Може, знову розкошує
Моя грішна мати?
Тай замовкла русалонька,
В Дніпро поринула,
Мов пліточка, а лозина
Тихо похитнулась.

Вийшла мати погуляти,
Не спитьсья в палатах;
Панз Яна нема дома

Ні з ким розмовляти.

А як прийшла до берега,
То й дочку згадала,
Нагадала, як купала
І як примовляла.
Та й байдужє!

Пішла собі

У палати спати...
Та не дійшла: довелось
В Дніпрі ночувати

Вискочили регочучи
Дн про і дівчата,
Та до неї: ухопили,
Тай й ну лоскотати!
„Сестри, сестри, не лоскочіть,
Бо се моя мати!“
Сестри раді, що піймали,
Грались, лоскотали,
Що ки в вершу не запхали,
Та й зареготались...

Одна тільки русалонька
Не зареготалась.

Київ
9/VIII. 1846.

В І Д Ь М А.

(Осика).

„Да прївдєть-же смєрть на ня, и да снїдуть во
адъ живи, яко лукавство въ жилищахъ ихъ посредѣ
ихъ.“

Псалом.

Молюсь, знову уповаю,
І знову сльози виливаю,
І думу тяжкую мою
Нічим стїнам передаю.
Озовітєся-ж, заплачє,
Німії, зо мною
Над неправдою людськюю,
Над долею злою
Озовітєсь!

А за вамц,

Може, озогетєся
Бєзталаннє невсипущє,
І нам усміхнєтєся,
Повднєє з недолєю
І з людьми, і скажє
Спасибі нам; помолитєся.
Й тихо спати ляжє.

І примиренному присняться
І люди добрі, і любов,
І все добро. І встане рано
Веселий, і забуде знов

Свою недолю; і в неволі
Познає рай, познає волю
І всетворящую любов.

Така моя рада, незнаємий брате:
Смирись перед Богом, людей не займай,
Шукай собі брата в палатах і в хаті
І дбай домовину, а слави не дбай!
Бо вона не спинить віку молодого.
Не верне з-за літа нашої весни.
Оттак то, мій друже! Молись, брате, Богу
І мене в молитвах своїх помяни.

I.

Росте в полі на могилі
Осика заклята;
Оттам відьма похована, —
Хрестітесь, дівчата!
Хрестіться. і не кваптесь
На панів лукавих,
Бо згинете, осміяні,
Наробите слави,
Злої слави на сім світі,
А на тім!...

Крив, Боже!

За гріхи такі великі
Сам Бог не поможе.
Нехай пани знущаються,
Братами торгують
Та слъбами кровавими
Сатану частують, —
Їх вже душі запродані,
То їм і байдуже,
А вам треба стерегтися.
Стерегтись — тай дуже!
Стережіться-ж!

Кохайтесь

Хоч із наймитами,
З ким хочете, мої любі,
Тільки не з панами!

Коло осіннього Миколц,
Обідрані, трохи не голі,
Бендерським шляхом у-ночі
Ішли циганя, а йдучі —
Звичайні, вольні — співали;
Ішли, ішли, а потім, стали,

Шатро край шляху розп'ялі,
Огонь чималий розвелі
І кр'югом його посідали.
Хто з шашлик'ом, а хто і так —
За те він вольний, як козак
Колись-то був.

Свдять, куняють,
А за шатром в степу співає,
Неначе п'яна, з приданок
До дому йдучи, молодиця:
(Голос за шатром)

„Ой у новій хаті
Полягали спати;
Молодій приснилось,
Що мати сказала,
Свекор оженився,
Батько утопився.
І..... гу!.....“

Цигани слухають, сміються:
„І де ті люди тут возьмуться?
Оце, мабуть, із-за Дністра,
Бо тут все степ... Марá! марá!“
Цигани крикнули, схопились,
А перед ними опинилось
Те, що співало.

Жаль і страх!

В свитині латаній дріжала
Якась людина; на ногах
І на руках повиступала
Од стужі кров: аж струпом
стала, —

І довгі коси в репяхах
Об поли бились в ковтунах;
Постояла, а потім сіла

Не моїми кров-сльозами, —
Сльозою водою
Дн провою; нехай собі
Гуляє з дочкою!
Пливи-ж, моя єдина!
Хвилі м І, хвилі,
Привітайте русалоньку!
І заголосля,
Тай побігла.

А я собі

Плила за водою,
Поки сестри не зустріли,
Не взяли з собою
Уже з тиждєнь, як расту я,
З сестрами гуляю
О-півночі, та з будинку
Батька виглядаю...
А може вє — побдналась
З паном у палатах?
Може, знову розкошує
Моя грішна мати? —
Тай замовкла русалонька,
В Дніпро поринула,
Мов пліточка, а лозина
Тихо похитнулась.

Вийшла мати погуляти,
Не спиться в палатах;
Пан Яна нема дома

Ні з ким розмовляти.

А як прийшла до берега,
То й дочку вгадала,
Нагадала, як купала
І як примовляла.
Та й байдужє!

Пішла собі

У палати спати...
Та не дійшла: довелось
В Дніпрі ночувати

Вискочили регочучи
Дн про і дівчата,
Та до неї: ухопили,
Тай й ну лоскотати!
„Сестри, сестри, не лоскотіть,
Бо се моя мати!“
Сестри раді, що піймали,
Грались, лоскотали,
Пски в вершу не запхали,
Та й зареготались...

Одна тільки русалонька
Не зареготалась.

Київ
9/VIII. 1846.

В І Д Ъ М А.

(Осика).

„Да прїдеть-же смерть на ня, и да снїдуть во
адъ живи, яко лукавство въ жилищахъ ихъ посредѣ
ихъ.“

Псалом.

Молюсь, знову уповаю,
І знову сльози виливаю,
І думу тяжкую мою
Нічим стїнам передаю.
Озовітєся-ж, заплачте,
Німії, зо мною
Над неправдою людськюю,
Над долею злою
Озовітєсь!

А за вами,

Може, озогетєся
Бєзталаннє невсипущє,
І нам усміхнєтєся,
Повднєє з недолею
І з людьми, і скажє
Спасибі нам; помолитєся.
Й тихо спати ляжє.

І примиренному присняться
І люди добрі, і любов,
І все добро. І встане рано
Веселий, і забуде знов

Свою недолю; і в неволі
Познає рай, познає волю
І всетворяюю любов.

Така моя рада, незнаемий брате:
Смирись перед Богом, людей не займай,
Шукай собі брата в палатах і в хаті
І дбай домовину, а слави не дбай!
Бо вона не спинить віку молодого.
Не верне з-за літа нашої весни.
Оттак то, мій друже! Молись, брате, Богу
І мене в молітвах своїх пом'яни.

I.

Росте в полі на могилі
Осика заклята;
Оттам відьма похована, —
Хрестітесь, дівчата!
Хрестіться. . і не кваптесь
На панів лукавих,
Бо згинете, осміяні,
Наробите слави,
Злої слави на сім світі,
А на тім!..

Крив, Боже!

За гріхи такі великі
Сам Бог не pomoже.
Нехай пани знущаються,
Братами торгують
Та слібзами кровавими
Сатану частують, —
Їх вже душі запродані,
То їм і байдуже,
А вам треба стерегтись.
Стерегтись — тай дуже!
Стережіться-ж!

Кохайтєся

Хоч із наймитами,
З ким хочете, мої любі,
Тільки не з панами!

Коло осіннього Миколи,
Обідрані, трохи не голі,
Бендерським шляхом у-ночі
Ішли циганя, а йдучі —
Звичайн-, вольнії — співали;
Ішли, ішли, а потім, стали,

Шатро край шляху розп'ялі,
Огонь чималий розвелі
І крўгом його посідали.
Хто з шашликбм, а хто і так —
За те він вольний, як козак
Колись-то був.

Сидять, куняють,
А за шатром в степу співає,
Неначе п'яна, з приданок
До дому йдучи, молодиця:

(Голос за шатром)

„Ой у новій хаті
Полягали спати;
Молодій приснилось,
Що мати сказалаз,
Свекор оженився,
Батько утопився.
І..... гу!.....“

Цигани слухають, сміються:
„І де ті люди тут возьмуться?
Отсе, мабуть, із-за Дністра,
Бо тут все степ... Марá! марá!“
Цигани крикнули, схопились,
А перед ними опинилось
Те, що співало.

Жаль і страх!

В свитині латаній дріжала
Якась людина; на ногах
І на руках повиступала
Од стужі кров: аж струпом
стала, —
І довгі коси в репяхах
Об поли бились в ковтунах;
Постояла, а потім сіла

Коло огню і руки гріла
На сáмім полумі.

„Ну, так!
Оженився неборак!“ —
Сама собі вона шептала,
І тяжко, страшно усміхалась...
Що-ж се таке? — Се не мара,
Моя се мати і сестра,
Моя се відьма, щоб ви знали.

Цигани.

А відкіля ти, молодице?

Відьма.

Хто? я? (Співає:)
„Як була я молодиця,
Цілували мене в лиця;
А як стала стара баба, —
Цілували б, була-б рада.“

Циган.

Співуча, нічого́ сказати!
Як-би собі таку достати,
Та ще й з медведем...

Відьма.

Я співаю;
Чи то сижу́, чи то гуляю,
Все співаю, все співаю, —
Уже забула говорить,
А перше добре говорила.

Циган.

Де-ж ти була́ що заблудила?

Відьма.

Хто? я? чи ти? (Шепче:)
Цять лишень, цять:
Он бач, зо мною пан лежить!
Огонь погас, а місяць сходить,
В яру пасеться вовкулак...
(Усміхається).
Я в приданка́х була, впилася,

І молода не придалася...
А вся то прбкляті пани
З дівчатами такée діють...
Ще треба другу одружить,
Піду ще сина хоронить,
А то без мене не зуміють
І в домовину положить.

Циган.

Не йди, небого!
Будь тут з нами!
У нас, їй Богу, добре жить!

Відьма.

А діти єсть у вас?

Циган.

Немає.

Відьма.

Кого-ж годуете-всте?
Кого ви спати кладете?
Кого колишете в-ночи?
Лягаючи і встаючи
За кого молитесь?

Ох, діти!

І все діти... І все діти...
Не знаю, де од їх подітись?
Де не піду, — й вони за мною!
Вони з'їдять мене колись!..

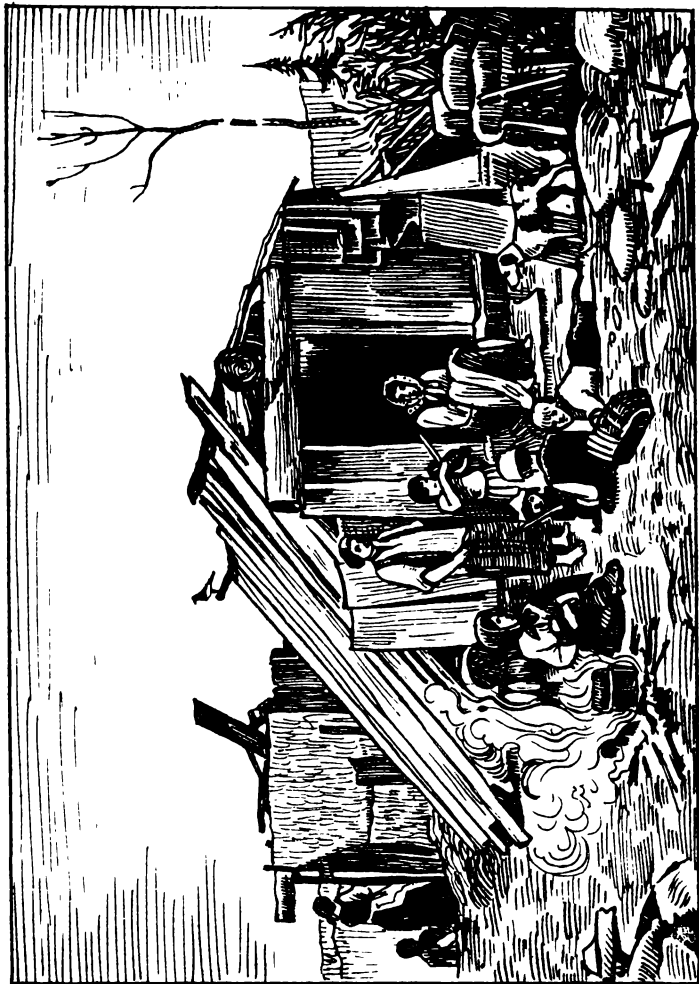
Циган.

Не плач, небого, не журись!
У нас дітий нема й завбду.

Відьма.

Хоч з гори та в воду...

І відьма тяжко заридала.
Цигани мовчки дивувались.
Покі поснули, де хто вив.
Вона-ж не спала не журилась,
Сиділа, ноги устромила
В гарячий попіл.

Шатро край шляху розцїяли, огонь чималий розвели
І кругом його посїдали.

Виступав

Щербатий місяць з-за могили
І на шатро мов позирав,
Аж поки умари заступили.

Чом не спиться багатому,
Сивому, гладкому?
Чом не спиться убогому,
Сироті старому?
Оден дума, як би його
Достроїть палати;
Другий дума, як би його
На подзвін придбати.
Оден старий одпочине
В пишній домовині,
Другий старий — і так собі
Де-небудь під тином.
І обидва спочивають
І гадки не мають!
Убогого не згадають,
А того ще й лають.
Не спиться старому ні в полі,
ні в хаті,
А треба як-небудь
віку доживати.

II.

Коло огню старий циган
З люлькою куняє,
Позирає на прибуду,
Й на подзвін не дбає.

Циган.

Чому не ляжеш, не спочинеш?
Зірниця сходить — подивись!

Відьма.

Дивилась я вже — ти дивись!

Циган.

Ми рано рушимо, покинем,
Як не проспирешся.

Відьма.

Не проспирюсь,
Я вже ніколи не проспирюсь!...
Оттак де-небудь і загину
У бурляні... (Співає тихо:)

„Гаю, гаю, темний гаю,
Тихенький Дунаю!
Ой у гаї погуляю,
В Дінаї скупаюсь,
В зеленому багоєнні
Трохи одпочину...
Та може ще, хоч каліку,
Приведу дитину.“

Дарма! Аби собі хожило,
Та вміло матір проклинать...
А он, — чи бачиш? На могилі
Очима лупа кошеня!
Йди до мене: кичю, кичю!...
Не йде прокляте бісеня...
А то дала-б тобі напиться
З моєї чистої криниці... (При-
співує;)

„Стоїть кутя на покуті,
А в запічку діти;
Наплодила, наводила,
Та нема де діти.
Чи то потопати?
Чи то погубити?
Чи Жидові на кров продать,
А гроші пропити?“

Що, добре наші завдають?
Сідай лиш ближенько, — отут!...
Ото-то й то!

А ти не знаєш,
Що я в Волбичині була?
Я розкажу, як нагадаю...
Близнят в Бендерах привела,
У білих Яссах колахала,
У Дунаєві купала,
В Туреччині сповила,
Та до-дому однесла, —
Аж у Київ; та вже дома,
Без кадила, без кропила,

За три шаги охрестила,
А три шаги пропилла...
Упилася, упилась!...
І досі п'яна!...
І вже ніколи не просплюся,
Бо я вже й Бога не боюся
І не сорбмлюся людий.
Коли-б мені оттих дїтй
Найти де-небудь!

Ти не знавш,
Чи є в Туреччині війна?

Циган.

Була колись, тепер нема,
Умер найстарший старшина.

Відьма.

А я думала, що й досі,
Аж уже немає...
Слухай лишень! Скажў тобі,
Кого я шукаю.
Я шукаю Наталочку,
Та сина Івана...
Дочку свою Наталочку,
Та шукаю пана,
Того Ірода, що — знаєш?...
Стривай! Нагадала...
Як була я молодою —
І гадки не мала,
По садочку похожала,
Квітчалась, пишалась,
А він мене і набачив, —
Ірбд!

І не снилось,
Що я була крїпачкою,
А то-б утопилась,
Було-б легше...

От набачив,
Та й бере в покої,
І стриже, неначе хлопця,
І в поход з собою
Бере мене.

У Бендери
Пришли ми; стояли
З Москалями на квартирах, —
А Москалі за Дунаєм

Турка воювали.
Тут дав Бог мені близнята,
Як-раз против Спаса.
А він мене і покинув,
Не вступив і в хату,
На дїтй своїх не глянув,
Люципер проклятий!
Пішов собі з Москалями,
А я з байстроками
Повертала в Україну
Степами, тернїами,
Острижена; тай байдуже!...
У селах питала
Шлях у Киїа..

І що з мене
Люди насміялись!...
Троїх була не втопилась,
Та жаль було кинуть
Близняточок.

То с'як, то так
На свою Вкраїну
Доплентала.

Одпочила,
Вечора діждала,
Та й у село.

Хотїлось, бач,
Щоб люди не знали.
От я крадусь по-під-тинню
До своєї хати.
В хатї темно.

Нема дома,
Або вже ліг спати
Мій батечко одинокий.
Я ледве ступаю;
Вхожу в хату, — аж щось стогне,
Нїби умірає:
То мій батько... І нікому
Ні перехрестити,
Ні рук скласти...

О, прокляті,
Лукаві дїти,
Що ви дієте на світі!...
Я перелякалась...
Хата пустокою смерділа.
От я заховала
Близнят с оїх у коморі;
Вбігаю у хату,
А він уже ледве дише.

Я до його: „Тату!
Мій таточку! Се я прийшла!“
За руки хватаю.

„Се я,“ кажу. А він мені
Шепче: „Я прощаю...
Я прощаю“. — Тільки й чула...
Здається, я впала
І заснула...

Як-би була
До віку проспала!

О-півночі прокинулась:
Як у ямі — в хаті,
А за руку батько давить...
„Тату“, — кличу, — „тату!“
А він уже так, як крига...
На-силу я руку
Випручала... Що, цигане, —
Як-би таку суку
Тобі дочку, — що-б ти зробив?

Циган.

Йй-Богу, не знаю.

Відьма.

Та мовчи вже, бо забуду, —
Потім не згадаю...
Дітий, бач-ся, годувала,
Та в засік ховала...
Та очіпок — се вже в-ранці —
Ключчям вимощала,
Щоб не знати було, що стриґа...
Прибралась, ходила,
Поки люди домовину
На дворі робили.
Доробили, положили,
Понесли, с'овали, —
І одна я, як билина
На полі, осталась
На сім світі...

Були діти —
І тих не осталось!..,
(Плаче і співає:)

„Через яр ходила,
Та воду носила,
Коровай сама бгала —

Дочку оддала,
Сина оженила...
І.... гу!....“

III.

Циган.

Не скигли, бо ти всіх побудиш.

Відьма.

Хіба я скіглю, навісній?

Циган.

Та добре, добре!
Що дальш буде?
Розкажуй дальше!

Відьма.

Що даси?

Наваріш завтра мамалиґп?
Я кукурузи принесу.
Нагадала, нагадала!
З дочкою ліг спати,
Завдав сина у лакеї...
Громадою з хати
Виганяли...

Нагадала!...

Я собак дражнила
По-під вікнами з старцями.
І байстрят носпла
За плечима, — щоб привча-
[лись...

Аж і пан приїхав.
Отгоді було громаді,
І всім досто лиха,
Щоб мене не виганяли
З батьківської хати!
Та й взяв мене з близнятами
До себе в палати.

Ростуть мої близняточка,
А я утішаюсь,
І з лютою гадюкою
Я знову кохаюсь.
Докохалася до краю:

Сина у лакеї
Занапа́стив, а з дочкою...
Чи чуєш? — з своєю...
Чи се не гріх по вашому?
Чи в вас так уміють?
А мен дав карбованця
Та послав у Київ,
Послав Богу молитися.
Ото-ж я й ходила,
І молилась...

Ні, цигане,

Я марне молилась!...
Чи в вас єсть Бог
який-небудь?

В нас його немає:
Пани вкрали, та в шкатулі
У себе ховають.

Вертаюся із Києва, —
Замкнуті покої.
Він узяв її з собою,
Та й поїхав з нею,
З Наталею...

Чи чуєш ти?

І остриг, проклятий,
Дитя своє.

Полетіла

Я його шукати
В Волощину, та й шукаю,
Совою літаю
Над байраками, та діток,
Діточок шукаю,
Наталоньку!...

Чи тев—ні!

Я шукаю пана!
Задуш'ю!...

Возьміть до себе

І мене, цигани!
Я медведя водитиму;
А як найду ката,
То й спущу його на його...
Одійди, проклятий!...
Ні, не спущу, — сама його
Загризу...

Чи чуєш?

Одружимось, моє серце!
Я й досі діваю;
А сина вже оженила,

А дочка й так буде!...
Лазитиме по-під-тинню,
Поки найдуть люде
Неживою...

Чи ти бачив?

Там такий хороший,
Мій син Іван!...

А знаєш, що?

Позпч мені грошей:
А я намиста накуплю,
Та й тебе повіду,
А сама піду до-дому...
Дивись; мипа, мипа
Несе у Київ миш-ня.
Не донесеш, утопиш десь.
Або пан одніме!...

Чи я найду моїх діток,
Чи так і загину?...

Тай замовкла, мов заснула.

Цигани вставали,
Розбірали шатро своє,
В дорогу рушали, —
Та й рушили.

Пішли степом,

І вона, небога
Безталанна, встала мовчки,
І ніби-то Богу
Нишком собі молилася
Та й пошкандибала
За циганами, а йдучи,
Тихенько співала;
„Кажуть люде, що суд буде,
А суда не буде,
Бо вже мене осушили
На сім світі люде...“

IV.

Із-за Дністра пішли цигани
І на Волинь, і на Україну.
За селом село минали,
В городі ходили,
І марю за собою
Приблуду вносили.
І співала й танцювала.

Не пила й не Їла,
Неначе смерть з циганами
По селах ходила.
Потім разом схаменулась,
Сгала Їсти й пити,
І ховатись за шатрами,
І Богу молитись:
Щось таке Їй поробила
Стара Маріула, —
Якпмсь зіллям напувала,
То воно й минуло.

Потім її сама стала
Вчить лікарювати:
Які трави, що од чого,
І де їх шукати;
Як сушити, як варити, —
Всьому, всьому вчила
Маріула; а та вчлась
Та Богу молилась.

Минуло літо; уже її друге,
І третє настало:
Уже прийшли в Україну...
Їй жаль чогось стало.
Поклонилась Маріулі
За науку в ноги,
Попрощалась з циганами,
Помолилась Богу,
Тай пішла собі, небога,
На свою країну,
Рада-рада та весела,
Мов мала дитина.
Які села проходила, —
Болящих питала,
І травами напувала,
І всім помагала.

В-осени прийшла до-дому,
Пустку затопила,
Вимазала, упоралась
І легко спочала,
Мов у раї.

Все забула:

Злеє і незлеє;
Всіх простила, всіх любила,

І мов над землею
Святим ангелом вітала:
Так їй легко стало!
Мов в палатах, в своїй хаті
Жити вона стала.
І сусіди не цурались,
Все село любило,
Бо вона все по болящих
День і ніч ходила.
І всім людям помагала,
І плати не брала,
А як брала, то калікам
Зараз оддавала;
Або свічечку в неділю
Спасові поставить
За всіх грішних, а у себе
Ї шага не оставить.
„На-що мені (було, каже):
Чи то в мене діти?“
Та й заплаче.

Оттак вона

Сама собі в світі
Вік недовгий доживала.

Дівчата, бувало,
І днювали, й ночували,
Ї хату прибірали,
І мазали, і квітчали,
І Їсти варили;
І ворожить не просили —
Так собі любили!...
В хатиночці чисто, тихо,
Ясно, мов у раї,
І, знай, двері поскрипують —
Ніхто не минає:
Той добрийдень, прийде, скаже,
Той зілля попросить,
Той калачик, паляничку,
Всього понаносить,
Аби булб з ким пожити,
Добром поділитись.
Оттак вона жила дома
І вкрита, і сита;
І любили, й поважали,
І всього давали,
А все-таки покриткою
І відьмою звали...

V.

З подагрою і подушками,
З трьома, чий б льше, лікарями,
Із-за німецької землі
Весною пана привезли,
Самого тільки...

Де-ж ті діти?

Дочку на хорта проміняв,
А сина в карти проіграв.
(І так трапляється на світі!
А що-ж ми маємо робить?)
Ото-ж взяли його лічить, —
Лічили, аж у-трьох лічили,
Уже чого з ним не робили?!
Та ба, не буде вже грішити,
А ще-б хотілося...

Простила!

Святого зілля наварила,
І, милосердная, з села
Лічити ворога пішла
В палати сумнії.

Просила,

Щоб пана зіллям напоїть:
Божилася, що буде жить!
Та лікарі не допустили,
Прогнали, трохи ще їй не били.
Взяла горщечок, та й пішла;
Ідучи діточок згадала,
Заплакала, і жаль їй стало,
Що панові не допомгла!

Весна зиму проганяє,
І зелений по землі
Вес-а килим розстиляє.
Із ірію журавлі
Летять високо ключами.
А степами та шляхамп
Чумаки на Дін пішли.
І на землі і на небі
Гай. І я не знаю,
Якого ще люди раю
У Бога благають!
А тм часом непростіний
Грішний умірає;
Уже його, лукавого,

Сакраментували,
Клали долі на солоні,
І стелю знімали, —
Не вмірає... І лікарі
Нічого не вдіють!...

Якось трохи полегшало:

„Покличте Лукію!“
Шейнув, та аж затрусився.
Привели в палати
Мою відьму.

І лікарі

Вже стали благати.
Щоб допомгла... Прійшла вона
І у ногах стала,
І нищечком за грішного
„Отче-наш“ читала.
Пан неначе прокинувся,
Глянув кругом себе,
І на неї... та й закричав:
„Не треба, не треба!
Іди собі!... Або стрівай...
Чи ти не забула?

Прости мене! Прости мене!...“
І сльози блиснули
В-перше з-роду.

— „Я прощаю...“

Я давно простила...“
І свічечку дала в руки
І перехрестили.

Заснув ворог перед нею,
Як тая дитина,
А її за свою душу
Молитись покинув.

VI.

Сорокоусти наймала,
У Київ ходила
Та за пана, за ворога,
Господа молила.

І в-осени вернулася
В село зимувати.
Ніби матір, привітали
Ласкаві діачата,

І знов стали на досвітки
До неї ходити;
І знов стали, як матері,
Лукії годити.
А вона їх научала,
Як на світі жити.
Розказує, як і вона
Колись лінувала,
І як пана полюбилі.
Покриткою стала,
І як стригою ходила,
Близняг породила,
Як блукала з циганами,
І як її вчила
Лікарювать Маріула,
І все, що робилось, —
Усе, було, розказує,
Аж плачуть дівчата
Та хрестяться; жахаються, —
Ніби пан у хаті...
А вона їх розважає,
Просить, закликає,
Щоб з панами не кохались,
Бо Бог покарає;
Бо „підете й ви по світу
Так, як я ходила,
Батька, матір погубите,
Як я погубила;
Дитий своїх, на сміх людям,
Пустите по світу
Так, як я... як я... пустила...
Діти мої! діти!“

Оттак вона научала.

Дівчата хрестились
Та плакали, а у-ночі
Пани все їм снились:
Із рогами, із хвосгами,
Одрізують коси,
Та кусають, та сміються,
І простоволосих
На собак, то що, міняють,
У дьогті куцають,

І виводять на улицу,
І людии скликають
Дивитися.

Оттаке-то

Дівчаточкам снилось!
А все-таки на досвітки
До неї ходили.

Пришла весна зеленая.
Стара моя встала,
Пішла в поле шукать зілля,
Та там і осталась.
І обідать і вечерять
Варили дівчата,
Та не знали, де ділася
Їх нерідна мати.
Пастухи в селі сказали,
Що коло могили
У калюжі стару відьму
Чорти утопили.
Найшли її, громадою
Без пона сховали,
На могилі її осиковий
Кілок забивали.
А дівчата уквітчали
Могилу квітками,
І ос ку полинали
Дрібними сльозами
І веросла на могилі
Осика заклята.
Оттам відьма похована:
Хрестітесь, дівчата!

Хрестітесь, не кваптесь
На панів лукавих,
Бо згинете осміяні,
Наробите слави.

Сетнів.
7/III. 1847.

Остання редакція
6. III. 1858.

Ой одна я, одна,
Як билинонька в полі,
Та не дав мені Бог
А-ні щастя, ні долі;

Тільки дав мені Бог
Красу, каріі очі,
Та й ті виплакала
В самотині дівочій.

За байраком байрак,

А там степ та могила.
Із могили козак
Встає сивий, похилий;
Встає сам у-ночі,
Іде в степ, а йдучи
Співа, сумно співає:
— „Наносили землі,
Та й дому пішли,
І ніхто не згадає.
Нас тут триста, як скло,
Товариства лягло,
І земля не приймає.
Як запродав гетьман
У ярмо християн,
Нас послав поганяти:
По своїй по землі
Свою кров розлили
І зарізали брата;

Мені однаково, чи буду
Я жить в Україні, чи ні,
Чи хто згадає, чи забуде
Мене в снігу на чужині —
Однаковісенько мені!

В неволі виріс між чужими,
І, не оплаканий своїми,
В неволі плачучій умру;
І все з собою заберу,
Малого сліду не покину
На нашій славній Україні,
На нашій — не своїй землі.
І не помяне батько з сином.

А-ні братіка я,
Ні сестрички не знала,
Між чужими зросла,
Та вже й вянучи стала...

Де-ж дружина моя?
Де ви, добріі люде?
Їх нема... Я сама,
А дружини — й не буде!...
Птрбг. у цитаделі

Крови брата впились,
І оттут полягли
У могилі заклятій“...

Тай замовк, зажурився
І на спис похилився,
Став на сáмій могилі;
На Дніпро позирав,
Тяжко плакав-ридав,
Сині хвилі голосили.
З-ва Дніпра, із села
Луна гаєм гула,
Треті півні співали.
Провалився козак,
Стрепенувся байрак,
А могила застогнала.

Маї 1847.

Птрбг. у цитаделі.

Не скаже синові: „Молись,
Молися, сину! за Вкраїну
Його замучили колись.“

Мені однаково, чи буде
Той син молитися, чи ні...
Та не однаково мені,
Як Україну зліі люде
Присплять, лукаві, і в огні
Їі окраденую збудять...
Ох, не однаково мені!

Маї 1847.

Птрбг. у цитаделі.

„Не кидай матері!“ казали,
А ти покинула, втекла.
Шукала мати — не найшла,
Та вже й шукати перестала:
Умерла плачучі.

Давно
Не чуть нічого, де ти гралась;
Собака десь помандрувала,
І в хаті вибите вікно;
В садочку темному ягнята
У-день пасуться, а в-ночі
Віщують сови та сичі
І не дають сусідам спати.
І твій барвіночок хрещатий
Заріс богилою, ждучі
Тебе неквітчану — і в гаї
Ставочок чистий висихає,
Де ти купалася колись;
І гаї сумує, похилився,
У гаї пташка не співає —

Й її з собою занесла;
В яру криниця завалилась,
Верба усохла, похвилилась,
І стежечка, де ти ходила,
Колючим терном поросла.
Куди полинула, де ділась?
До кого ти перелетіла?
В чужій семі, в чужій землі,
Кого ти радуєш? до кого,
До кого руки прирослі?
Віщує серце, що в палатах
Ти розкошуєш, і не жаль
Тобі покинутої хати...
Благаю Бога, щоб печаль
Тебе до віку не збудила,
Щоб у палатах не найшла,
Щоб Бога ти не осудила,
І матері не прокляла!

Май 1847.

Пітрбг. у цитаделі.

КАЛИНА.

„Чого ти ходиш на могилу?“
На-силу мати говорила:
„Чого ти плачеш ідучи?
Чого не спиш ти у-ночі,
Моя голубко сизокрила?“
— „Так, мамо, так!“...
І знов ходила,
А мати плакала ждучі.

Не сон-трава на могилі
В-ночі процвітає, —
То дівчина заручена
Малину сажає
І сльозами поливає,
І Господа просить,
Щоб послав він дощі в-ночі
І дрібні роси,
Щоб калина прийнялася,
Розпустила віти:
„Може пташкою прилине
Милий з того світа;
Зовю йому кубелечко
І сама прилину,

І будемо щебетати
З милим на калині;
Будем Бога вихвалити,
Тихо розмовляти,
Будем в-купочці у-ранці
На той світ літати.“

І калина прийнялася,
Віти розпустила,
І три літа на могилу
Дівчина ходила.
На четверте, не сон-трава
В-ночі процвітає,
То дівчина з калиною
Плаче-розмовляє:

„Широкая, високая
Калино моя,
Не водою до схід сонця
Поліваная!
Широкі сльози-ріки
Тебе полилі, —

Їх славою лукавою
Люде понеслі.
Зневажають подруженьки
Подругу свою,
Зневажають червону
Калину мою.
Калиночко червона,
Світє мій ясній!
Повий мою голівоньку,
Росою умий,
І вітамі широкими
Од сонця закрий!
В-ранці найдуть мене люде,
Мене осміють;
Широкіі твої віти
Діти обірвуть.“

В-ранці рано на калині
Пташка щєбетала;
Під калиною дівчина
Спала — не вставала:
Утомилось молоде,
На віки спочило...

Вставало сонце з-за могили,
Раділи люди встаючи;
А маги й спати не лягала,
Дочку вечерять дожидала
І тяжко плакала ждучій.

Май 1847.

Птрбг. у цитаделі.

Т Р И Ш Л Я Х И.

Ой три шляхи широкіі
До-купи зійшлися;
На чужину з України
Брати розійшлися;
Покинули стару матір,
Той жінку покинув,
А той сестру, а найменший
Молоду дівчину.

Посадила стара мати
Три ясені в полі,
А невістка посадила
Високу тополю;
Три явори посадила
Сестра при долині,
А дівчина заручена
Червону калину.

Не прийнялись три ясені,

Тополя всихала,
Повсихали три явори,
Калина зовяла.
Не вертаються три бррати,
Плаче стара мати,
Плаче жінка з діточками
В нетопленій хаті;
Сестра плаче, йде шукати
Братів на чужину,
А дівчину заручену
Кладуть в домовину...

Не вертаються три брати,
По світу блукають,
А три шляхи широкіі
Терном заростають.

Май 1847.

Птрбг. у цитаделі.

ВЕСЕЛЄ СОНЕЧКО ХОВАЛОСЬ.

(Н. І. Костомарову.)

Веселе сонечко ховалось
В веселих хмарах весняних;
Гостей зачнених своїх
Сердешним чаєм напували,

І часових переміяли,
Синемундірних часових.
І до дверей, на ключ замкнених,
І до решітки на вікні

Привик я трохи, і мені
Не жаль було давно одбутих,
Давно похованих, забутих,
Моїх кровавих тяжких сльоз,—
А їх чимало розлилось
На мърне поле.

Хоч-би рута,
А то нічого не зійшло!
І я згадан своє село.
Кого я там коли покинув?
І батько й мати в домовині...
І жальцем серце занеклось,

Що нікому мене згадати...
Дивлюсь: твоя, мій брате, мати
Чорніша чорної землі
Іде, з хреста неначе знята...

Молюся, Господи, молюсь!
Хвалить Тебе не перестану,
Що я ні з ким не поділю
Мою тюрму, мої кайдани...

19. V. 1847.

Пטרбг. у цитаделі.

В Е Ч І Р.

(А. Ал. Лазаревській).

Садок вишневий коло хати,
Хрущі над вишнями гудуть,
Плуга арі з плугами йдуть,
Співають ідучі дівчата,
А матері вечерять ждуть.

Семя вечерея коло хати;
Вечіря зірнька встає;
Дочка вечерять подає,

А мати хоче научати,
Так соловейко не дає.

Поклала мати коло хати
Маленьких діточок своїх,
Сама заснула коло їх.
Затихло все... Тільки дівчата
Та соловейко не затих.

Май 1847.

Пטרбг. у цитаделі.

Не спалося, а ніч, як море.
(Хоч діялось не в-осені,
Так у неволі.)

До стінні
Не заговориш ні про горе,
Ні про „младенческіє сны“.
Верчуся, світу дожидаю;
А за дверима про своє
Солдátськеє нежитіє
Два часовіє розмовляють.

Перший.

*Така ухабиста сабой,
И меньше бѣлой не дарила,
А баринъ бѣденкой такой!*
*Меня-то, слышь, и подсмотрили;
Свели въ Калугу и забрали.
Такъ вотъ-тъ случай-то какой!*

Другий.

А я—аж страшно, як згадаю!—
Я сам пішов у москалі.
Таки-ж у нашому селі
Назнав я дівчину.

Вчашаю
І матір удову еднаю;
Так пан заклятий не дає:
Малá, каже, нехай дождуся.
І, знай, вчашаю до Ганнусі.
На той рік знову за своє:
Пішов я з матірю просити.
„Шкода, каже, і не проси!
Пятьсот, каже, коли даси,
Бери хоч зараз!“

Що робити?
Головка бідна! Позичать?
Та хто таку позичить силу!

Семя вечера коло хати...

Пішов я, брате, зароблять.
І де вже ноги не носили!...
Поки ті гроші заробив,
Я годів зо два проходив
По Чорноморії, по Дону.
Вертаюсь в-осені до-дому,
І подарунків накупив
Найдорогійших.

От, вертаюсь
В село до дівчини в-ночі, —
Аж тільки мати на печі,
Та й та сердешна умірає,
А хата пустою гнє.
Я викресав огню, до неї —
Од неї пахне вже землею,
Уже й мене не пізнає.
Я до попа та до сусіди...
Привів попа, та не застав,
Вона вже вмерла.

Нема й сліду
Моєї Ганни. Я спитав,
Таки сусіду, про Ганнусю.
„Хіба ти й досі ще не знаєш?
Ганнуся на Сибір пішла:
До панича, бачиш, ходила,
Поки дитину привелá,
Та у криниці й затопила.“
Неначе згага запеклá...
Я ледве-ледве вийшов з хати...
Ще не світало.

Я в палати
Пішов з ножем, не чув землі...
Аж панича вже одвезли
У школу в Київ. От як, брате!
Осталися і батько й мати,
А я пішов у москалі.
І досі страшно, аж згадаю:
Хотів палати запалити,
Або себе занастити,
Та Бог помилував.

А знаєш,
Його до нас перевели
Із армії, чи що?

Перший.

Такъ что-же?
Ну, вотъ теперь и приколи!

Другий.

Нехай собі! А Бог pomoже,
То й так забудеться колись.

Вони ще довго говорили.
Я став перéd світлом дрімать,
І паничі мені приснились,
І не дали, погани, спать.

В маю 1847.
Птрг. у цитаделі.

П У С Т К А.

Рано в-ранці новобранці
Виходили із села,
А за ними молодими
Й одна дівчина пішла.
Подибала стара мати
Доню в полі доганяти,
І догнала, привелá,
Нарікала, говорила,
Поки в землю положила,
А сама в старці пішла.

Минули літа, а село
Не перемінилось,

Тільки пустка на край села
На бік похилилась;
Коло пустки на милиці
Москаль шкандибає,
На садочок позирає,
В пустку заглядає...
Марне, брате!

Не вігляне
Чорнобрива з хати,
Не покличе стара мати
Вечеряти в хату.
А колись, давно колись-то,
Рушники вже ткались,

І хустіна мережалась,
Шовком вишивалась;
Думав жити, любитися,
Та Бога хвалити,
А довелось — ні до ко́го
В світі прихилитись!

Сидить собі коло пустки.
На дворі смеркає,
А в вікно, неначе баба,
Сова виглядає.

1847.

Птрбг. у цитаделі.

В неволі тяжко... хоча й волі,
Сказати по-правді, не бўло;
Та все-таки ялось жилось —
Хоть на чужому — та на полі...
Тепер же злої тії долі,
Як Бога, ждати довелось.
І жду Ц, і виглядаю,
Дурний свій розум проклинаю,
Що дався дурням одурить,
В калюжі волю утопить.
Холоне серце, як згадаю,
Що не в Україні поховають,
Що не в Україні буду жить,
Людий і Господа любить.

В маю 1847.

Птрбг. у цитаделі.

Чи ми ще зійдемося знову,
Чи вже на віки розійшлись,
І слово правди і любови
В степи-вертепи понесли?
Нехай і так!

• Не наша мати,
А довелось поважати!
То — воля Господа!...

Годить,
Смирітєся, молітєся Богу -
І згадуйте оден другого;
Свою Україну любіть,
Любіть Ц!... Во время люте,
В останню, тяжкую минуту
За неї Господа моліть!

В маю 1847.

Птрбг. у цитаделі.

К О С А Р.

Що-над полем іде,
Не покоси кладе,
Не покоси кладо — гори:
Стогне земля, стогне море,
Стогне та гуде.

Косаря у ночі
Зустрічають сичі;
Тне косар, не спочиває,

Ні на кого не вважає,
Хоч і не проси.

Не благай, не проси:
Не клепає коси;
Чи то гóрод, чи то поле
Як бритвою старий голить
Усе, що дасі:

Мужика й шинкаря,
Сироту кобзаря;
Приспівує старий, косить,
Кладе горами покоси,
Не мина й царя.

І мене не мине,
На чужині зотне,
За решоткою задавить...
Хреста ніхто не поставить
І не помяне!

30 V. 1847.
Птрбг. у цитаделі.

* * *

Думи мої, думи мої!
Ви мої єдині!
Не кидайте хоч ви мене
При лихій годині!
Прилітайте, сизокрили
Мої голубята,
Із-за Дніпра широкого
У степ погуляти

З Киргізами убогими!
Вони вже убогі,
Уже голі, та на волі
Ще моляться Богу.
Прилітайте-ж, мої любі!
Тихими речами
Привітаю вас, як діток,
І заплачу з вами.

1847.
Орська кріпость.

К Н Я Ж Н А.

Зоре моя вечірняя,
Зійди над горою,
Поговорим тихесенько
В неволі з тобою.
Розкажи, як за горою
Сонечко сідає,
Як у Дніпра веселочка
Воду позичає;
Як широка сокорина
Віти розпустила,
А над самою водою
Верба похилилась, —
Аж по воді розіслала
Зелені віти,
А на вітах гойдаються
Нехрещені діти;
Як у полі на могилі

Вовкулак ночує,
А сич в лісі та на стрісі
Недолю віщує;
Як сон-трава при долині
В-ночі розцвітає;
А про людей — та нехай їм!
Я їх, добрих, знаю,
Добре знаю!...

Зоре моя,
Мій друже єдиний!
Що вони, поганці, діють
В нас на Україні!...
Розкажу я те, що знаю,
Тобі, — й спать не ляжу,
А ти рано тихесенько
Богові розкажеш.

I.

Село! І серце одпочине...
Село на нащій Україні —
Неначе писанка: село
Зеленим гаєм поросло;
Цвітуть сади, біліють хати,
А на горі стоять палати

Неначе диво, а кругом
Широколистії тополі;
А там і ліс, і ліс, і поле,
І сині гори за Дніпром...
Сам Бог вітає над селом!

Село! село! Веселі хати!
Веселі здалека палати —
Бодай ви терном поросли!
Щоб люди й сліду не нашли,
Щоб і не знали, де й шукати!

В тому господньому селі,
На нашій славній Україні, —
Не знаю, де вони ввійшли,
Приблуда князь;—була й княгиня.
Ще молоді собі були,
Жили самі, були багаті:
Високі на горі палати,
Чималий у яру ставок,
Зелений по горі садок,
І верби, і тополі,
І вітряки на полі,
І долом геть собі село
По-над водою простяглось.

Колись там весело було!
Бувало, літом і зимою

Музика тне, вино рікою
Гостей неситих налива;
А князь, аж синій, похожав,
Та сам несмілим наливав,
Та ще й покрикує: „віват!“
Гуляє князь, гуляють гості, —
І покотились на помості.
А завтра знову ожива,
І знову пе, і знов гуляє;
І так за днями день минає.
Мужицькі душі аж пишуть,
Судовики благають Бога;
Пяниці, знай собі, кричать:
— „*И патриотъ, и братъ убо-*

гихъ!
Нашъ славный князь! Вивать!
[вивать!]“

А патріот, убогих брат,
Дочку й теличку однімає
У мужика, — і Бог не знає...
А може знає, та мовчить!

II.

Княгиня в-заперті сидить.
Її в сніи не пускає
Убогих брат.

А що-ж робить?

Сама втекла і повінчалась;
І батько й мати не пускали,
Казали: в гору не залазь!
Так ні — за князя! От і князь!
От і пишайсь тепер, княгине!
Загинеш, серденько, загинеш,
Мов ряст весною у-ночі
Засхнеш, не знатимеш, нічого:
Не знатимеш, як хвалять Бога,
Як люде люблять, живучи.
А жить — так, Господи, хотілось!

Хотілось любити
Хоч годочок, хоч часочок,
На світ подивитись.
Не довелось, — а все було,
Всього понадбала
Стара мати; саму тебе
Мов намалювала,
Хоч молись перед тобою,
Мов перед святою...
Красо моя молодая,

Горенько з тобою!
Жить би, жить та славить Бога,
І добро творити,
Та божою красою
Людей веселити, —
Так же ні! А молодії
Та карії очі
Щоб марніли в самотині...
Може, Бог так хоче?
Боже, Боже! Даєш волю

І розум на світі,
Красу даєш, серце чисте,
Та не даєш жити!
Не даєш на рай веселий,
На світ Твій великий
Надивитись, намолитись
І заснуть на-віки!

Не вєсело на світі жить,
Коли нема кого любить.
Оттак і їй. одній-єдиній,
Ще молодій моїй княгині,
Красу і серце засушить
І марно згинуть в самотині —

Аж страшно!

А вона молилась
І жить у Господа просилась,
Бо буде вже кого любить:
Вона вже матірю ходила,
Уже пишалась і любила
Своє дитя.

І дав дожить
Господь їй радості на світі:
Узрїть його, поцілувать
Своє єдинєє дитя,
І перший крик його почути...
Ох діти, діти, діти, діти!...
Велика Божа благодать!

III.

Сльози висохли, пропали,
Сонце просіяло,
І княгиня з дитиною
Не тією стала:
Нїби на світ народилась,
Гралась, веселилась,
І княжні своїй маленькій
Сорочечки шила,
І маленькі рукавчата
Шовком вишивала,
І купала, й колахала,
Сама й годувала.
Бо княгині тільки вміють
Привести дитину,
А годувать та доглядать
Не вміють княгині;
А потім оха: „Забуває
Мене мій Поль, або Філаті“
За що-ж воно тебе згадає?
За те хїба, що привелá?
А моя свою дитину
Сама доглядала,
А пяного свого князя
І не допускала.

Мов яблучко у садочку
Кохалась дитина,
І говорить уже стало;
І вчила княгиня
Тільки „мамо“ вимовляти,
А „тато“ не вчила...
І книжечок з кунштїками

В Ромні накупила,
Забавляла, розмовляла,
І Богу молитись
І азбуку по кунштїках
Захóдилась вчити;
І що-божий день купала,
Рано спати клала,
І пилиночки на неї
Впасти не давала;
І всю ніченьку над нею
Вїтала, не спала,
Надивлялась, любувалась
Княжною своєю...
І жениха їй єднала,
І радїла з нею,
І плакала; довгі коси
Уже розплїтала
І, — лишенько! — свого князя
Пяного згадала
У мундірі... та й закрила
Заплакані очі.
А дитині нїби сниться,
Мов вимовить хоче:
— „Не плач, мамо! Не розплїтай
Мої довгі коси —
Посїчуться“...

Що-день божий
Радості приносить
Своїй матері щасливій
Дочка уродлива;
Мов тополя виростає

Світові на диво,
Виростає, — та недовго
Буде веселити
Свою матір: Бог карає
Княгиню на світі.
А за-віщо?

Чудно людям,
Бо люде не знають,
Чому добре умірає,

Злеє оживає?...

Занедужала княгиня —
І князь схаменувся,
За бабами-знахарками
По селах метнувся.
Наїхали, заходились:
Лічили, лічили,
Поки її безталанну,
В труну положили.

IV.

Не стало на світі княгині,
І гусла знова загулі,
А спрота її в селі,
Її єдина дитина, —
Мов одірвалось од гіллі:
Ненагодоване і босе,
Сорбчечку до зносу носить,
Спеклося бідне на жару,
Лопуцьки їсть, ставочки гатить
В калюжах з дітьми у яру...
Умійся, серденько! Бо мати

Он дивиться й не пізнає
Межи дітьми дитя своє,
І думає: тебе не стало...
Умійся, серце, щоб пізнала
Тебе, єдиную свою,
І Господа-б благословляла
За долю добрую твою.
Умилася; а добрі люде
Прибрали, в Київ одвезли
У інститут. А там що буде, —
Побачим.

Гусла загулі...

Гуляє князь, гуляють гості;
Ревуть палати на помості,
А голод стогне на селі...

І стогне він, стогне по всій Україні,
Кара Господева; тисячами гинуть.
Голодні люде. А скирти гниють,
А пани й полову Жидам продають,
Та голоду раді, та Бога благають,
Щоб ще хоч годочок хлібець не рожав, —
Тоді-б і в Паріжі, і пншому краї
Наш брат хуторянин себе показав!...
Чи Бог тебе знає? — Бо се було-б диво,
Щоб чути і бачить, і не покараць!
Або вже аж надто довготерпеливий!...

Минають літа. Люде гинуть:
Лютує голод в Україні,
Лютує в княжому селі.
Скірті вже княжі погнилі, —
А він байдуже: не, гуляє,
Та Жида з грішми виглядає.
Нема Жидка...

Хліба зійшли;
Радіють люде, Бога просять...
Аж ось — із Києва привозять
Княжну... Мов сонечко зійшло
Над обікраденим селом.

V.

Чорнобрива, кароока, —
Вилитая мати,
Тільки смутна, невесела...
Чого-б сумувати?
Або, може, вже такою
Вона й уродилась?
Або, може, молодеє
Чи не полюбило
Кого-небудь?

Ні, нікого...

Весела гуляла;
Мов ласочка з кубелечка,
На світ виглядала
З того Києва, аж поки
Побачила села
Знівечені, — з того часу
Стала невесела.

Мов сизая голубонька,
Село облетіла;
У всіх була, всіх бачила,
Всі повеселіли...
Там словами привітала,
Там нагодувала;
Що-день божий обходила
Село; помагала

Усякому; а сироти
До неї в покої
Приходили і матірю
Свою святою
Її звали, і все село
За неї молилось.
А тим часом жиди в селі
З грішми появились.
Радіє князь, запродує
З половиною жито,
І молотить виганяє
Людей недобитих.
Змолотили, нівроку їм,
За одну годину
І з клунею провіяли...
Князь і не спочинув:
На могорич закликає,
Та не, та гуляє
Аж у гаї, — бо в покоях
Дочка спочиває.

Гармідер, галас, гам у гаї,
Срамотні співи; аж лящить
Жіночий регіт; завиває,
Реве хазяїн: „Будем пить,
Аж поки доня наша спить!“

VI.

А доня в-заперті сидить
В своєму сьмному покбі,
І дивиться, як над горою
Червоний місяць аж горить,
З-за хмари тихо виступає,
І ніби гори оживають;
Дубі з діброви, мов дива,
У поле тихо одхожають;
І пугач пуга, і сова
З-під стріхи в поле вилітає,
А жаби крикають, гудуть.

Дивіться, очі молодії,
Як зорі божії встають,
Як сходить місяць, червоніє;
Дивіться, поки вас гріє,
А зорі спати не дають!

Головою молодую
На руку схилилась,
До півночі невесела
На зорі дивилась
Княжні моя...

Дивилася,
Та й плакати стала..
Може, серце яке лихо
Тихо прошептало?...
Та байдуже!

Поплакала
Трошки, усміхнулась,
Помолилась, та й спати лягла,
І тихо заснула.

VII.

Вгаю все по́котом лежало
Пляшки і гості: де що впало,
Там і осталося.

Сам не впав,
Останню каплю допивав,
Та й ту допив.

Встає, не пада,
Іде в покої... Скверний гаде!
Куди ти лізеш? Схаменись!
Не схаменувся: ключ виймає,
Прийшов, і двері одмикає,
І лізе до дочки...

Прокинись,
Прокинись, чистая! Схопись,
Убий гадюку — покусає!...
Убий, — і Бог не покарає. —
Як тая Ченцію колись
Убила батька кардинала,
І Саваофа не злякалась.
Ні, не прокинулася, спить.
А Бог хоч бачить, та мовчить,
Гріхам великим потурає...
Не чуть нічого... Час минає,
А потім крик, а потім гвалт
І плач почули із палат, —
Почули сови... Потім знову
Не чуть нічого... І в той час
Скирті і клуна зайнялись, —
І зорі зникли...

Хоч-би слово,
Хоч-би де голос обізвась!

Пані в гаю не ворухілись,
А люди збіглись та дивились,
Як дим до неба підіймався...

Прокинулись в-ранці гості,
Аж бачать, що лихо;
Покинули свого князя,
Та любо, та тихо...
Так і ми його покинем,
Так і Бог покине.
Тебе тільки не покине
Лихая година,
Княжнó моя безталанна,
Знівечений цвіте!
Ти ще будеш покутувати
Гріхи на сім світі,
Гріхи батькові.

О, доле,
Лукавая доле!
Покинь її хоч на старість,
Хоч на чужім полі,
На безлюдді! Не покинеш, —
Поведеш до краю,
До самої домовіни,
Сама й поховаш...

В селі не бачили й не чули,
Де вона поділась. —
Думали, на пожаріщі
Небóга згоріла...

VIII.

Стоїть село невесело.
На горі палати
Почорніли.

Князь хиріє,
Нездужає встати;
А підвести нема кому,
Ніхто й не загляне

До грішного болящого
В будинки погані.
Люде трохи очунали;
Господа благають,
Щоб княжна до їх вернулась;
А її немає,
І не буде вже святої...

Де-ж вона поділась?
У Києві пресвятому
В черниці постриглась.

Родилась на світ жить, любить,
Сіять Господньою красою,
Вітать над грішними святою,
І всякому добро творить,
А сталось ось-як: у черницях
Занапастилося добро;
Не стало радости у Бога
Для нещасливої княжни.

Блукаючи по Україні,
Прибивсь якось я в Чигирин
І в монастир отой дівочий,
Що за піскамц, на болоті,
У лозах, самотній стоїть.
Оттам мені і розказала

Стара черниця новину,
Що в монастир отсей убогий
Княжна якась із-за Дніпра
Зайшла вторік: одпочивала
Та й Богу душу оддала...
„Вона була ще молодою
І прехорошая собою;
На сонці дуже запеклась,
Та й занедужала; лежала
Неовго щось — седмиці з три
І все до крихти розказала
Мені і Ксенії сестрі,
І вмерла тут.

І де ходила,
В які-то праведні міста,
А в нас сердешна опочила...
Отсе її свята могила!...
Ще й не погавили хреста...“

1847.

Орська кріпость.

МОЇМ СОУЗНИКАМ.

Згадайте, братія моя —
(Бодай те лихо не верталось!),
Як ви гарнесенько і я
Із-за решотки визирали
І, певне, думали: „Коли
На раду тиху, на розмову, —
Коли ми зійдемося знову
На сій зубоженій землі?“
— Ніколи, братія, ніколи!
З Дніпра у-купі не пемо,
Розійдемося, рознесемо
В степи, в ліси свою недолю,
Повіруєм ще трохи в волю,
А потім жити почнемо

Між людьми, як люде...

А поки те буде,
Любітєся, брати мої,
Україну любіте,
І за неї безталанну,
Господа моліте!
А його забудьте, други,
І не проклинайте;
І мене в неволі лютій
Інколи згадайте!...

1847.

Орська кріпость.

Сонце заходить, гори чорніють,
Пташечка тихне, поле німіє;
Радіють люди, що одпочинуть.
А я дивлюся і серцем лину
В темний садочок на Україну:

Лину я, лину, думу гадаю,
І ніби серце одпочиває.
Чорніє поле, і гай, і гори,
На синє небо виходить зоря.
Ой збре, збре! — і сльози кануть.
Чи ти зійшла вже і на Україні?
Чи очі карі тебе шукають
На небі синім? Чи забувають?
Коли забули, бодай заснули,
Про мою доленьку, щоб і не чули!

1847.

Орська кріпость

Мені тринайцятий мишло;
Я пас ягнята за селом.
Чи то так сонечко сіяло,
Чи так мені чого було —
Мені так любо, любо стало,
Неначе в Бога...
Уже прокликали до паю,
А я собі у буряні
Молюся Богу; і не знаю,
Чого маленькому мені
Тоді так приязно молилось,
Чого так весело було.
Господне небо і село,
Ягня, здається, веселилось,
І сонце гріло — не пекло.

Та не довго сонце гріло,
Не довго молилось;
Запекло, почервоніло
І рай запалило.
Мов прокинувся, — дивлюся:
Село почорніло,
Боже небо голубеє —
І те помарніло.
Поглянув я на ягнята —
Не мої ягнята;
Обернувся я на хати —
Нема в мене хати.

Не гріє сонце на чужині,
А дома надто вже пекло;
Мені не весело було

Не дав мені Бог нічого!
І хлинули сльози...
Тяжкі сльози... А дівчина,
При самій дорозі,
Недалеко коло мене
Плоскінь вибрала,
Та й почувала, що я плачу:
Прийшла, привітала,
Утирала мої сльози,
І поцілувала...

Неначе сонце засіяло,
Неначе все на світі стало
Моє: лани, гаї, сади...
І ми, жартуючи, погнали
Чужі ягнята до води.

Бридня! А й досі, як згадаю,
То серце плаче та болить:
Чому Господь не дав дожить
Малого віку у тім раю!
Умер би орючи на ниві,
Нічого-б на світі не знав,
Не був би в світі юродивим,
Людий і Бога-б не прокляв!

1847.

Орська кріпость.

Й на нашій славній Україні:
Ні хто любив мене, вітав,
І я хилвся ні до кого,

Блукав собі, молився Богу,
Та люте панство проклинав,
І згадував літа лихії,
Погані, давні літа,
Тоді повісили Христа, —
Й тепер не втік би син Марії!
Ніде не весело мені,
Та мабуть весело й не буде.
І на Україні добрі люде, —
Отже такі й на чужині!
Хотілося-б (та й то для того,
Щоб не робили Москалі

Труни із дерева чужого),
Аби хоч крихотку землі
Із-за Дніпра мого святого
Святії вітри принесли...
Та й більш нічого!

Так-то, люде.
Хотілося-б... та що й гадать!
На-що вже й Бога турбують,
Коли по-нашому не буде!

1847.

Ореська кріпость.

С О Н.

Гори мої високії,
Не так і високі,
Як хороші, хорошії,
Блакитні з-далека —
З Переяслава старого,
З Виблої могли, —
Ще старшої, мов ті хмари,
Що за Дніпром сіли.

Іду я тихою ходою,
Дивлюсь, аж он передо мною
Неначе дива виринають:
Із хмари тихо виступають
Обрив високий, гай, байрак;
Хатки біленькі виглядають,
Мов діти в білих сорочках
У піжмурки в яру гуляють;
А долі сивий наш козак —
Дніпро з лугами вигравас;
А он-де, он-де за Дніпром,
На пригорі, ніби капличка,
Козацька церква невеличка
Стоїть з похиленим хрестом. —

Давно стоїть, виглядає
Запорожця з Лугу,
З Дніпром своїм розмовляє,
Розважає тугу;
Оболонками старими,
Мов мертвець очима
Зеленими, позирає

На світ з домовини.
Може, чаєш оновлення?
Не жди тії слави!
Твої люде окрадені,
А панам лукавим
На-що здалась козацькая
Велпкая слава?

І Трахтемирів геть горою
Нечепурні свої хатки
Розкидав з долею лихою,
Мов п'яний старець торбинки.
А он старе Манастирище, —
Колись козацьке село.
Чи те воно тоді було?
Та все пішло царям на грище:
І Запорожжя, і село,
І монастир святий, скарбниця—
Все, все неситі рознесли,
А ви, — ви, гори, оддали...
Бодай ніколи не дивиться
На вас, проклятіі!...

Ні, ні!
Не ви прокляті, а гетьмани,
Усобники, Ляхи погані...

Простіть, високії, мені,
Високії і голубії,
Найкращі в світі, найсвятії!
Простіть! Я Богу помолюсь...
Я так її, я так люблю

Мою Україну убогу,
Що проклинає святого Бога,
За неї душу погублю!

Над Трахтемировим високо
На кручі, ніби сирота
Прийшла топитися в глибокім,
В Дніпрі широкому, оттак
Стоїть одним-одна хатина.
З хатини видно Україну
І всю Гетьманщину кругом.
Під хатою дідусь сивенький
Сидить... А сонечко низенько
Уже спустилось над Дніпром.
Сидить, і дивиться, і дума,
А сльози капають. „Гай-гай!“
Старий промовив: „Недоуми!
Занапали божий рай!
Гетьманщина!...“

І думнєе
Чоло похмаріло:
Мабуть, щось тяжке — тяжкєе
Вимовить хотілось,
Та не вимовив...

„Блукав я по світу чимало,
Носив і свиту і жупан.
На-що вже лихо за Уралом
Оттим Киргізам,—отже й там,
Єй-же Богу, краще жити,
Ніж нам на Україні!
А може тим, що Киргізи
Ще не христіяни?...
Наробив Ти, Христе, лиха!
А переіначив
Людий божих?“

Котилися
І наші козачі
Дурні голови за правду,
За віру Христову,
Упивались і чужої,
І своєї крові...
А получшали? Ба, де то!
Ще гіршими стали!
Без ножа і авто-да-фе
Людий закували,
Та й мордують...
Ой-ой, пани,
Пани христіяни!“

Затих мій сивий, битий тугою,
Поник старою буй-головою.
Вечірнє сонце гай золотило,
Дніпро і поле золотом крило;
Собор Мазепин сьє-біліє,
Батька Богдана могила мріє;
Київським шляхом верби похилі
Требратні давні могили вкрили;
З Трубайлом Альта між осокбю
Зійшлись, з'єднались, мов брат з сестрою, —
І все те, все те радує очи
А серце плаче, глянуть не хоче!

Попрощалося ясне сонце
З чорною землею;
Виступає круглий місяць
З сестрою зорею,
Виступають із-за хмар;
Хмари звеселіли,
А старий мій подивився, —
Сльози покотилися.
„Молюсь Тобі, Боже милий,
Господи вел. кий,

Що не дав мені загинуть,
Небесний владико!
Що дав мені добру силу
Пересилить горе,
І привів мене, старого,
На ці святі гори
Одинокий вік дожити,
Тебе восхвалити,
І Твоєю красою
Серце веселити,

І поховать побитев
Гріхами людськими,
На горах отсих високих,
І вітатъ над ними!“

Утер сльози нехолодні,
Хоч не молодії,
І згадував літа свої,
Давніі, благії:
„Де, як, коли і що робилось?
Було що справді, а що снилось?
Які моря перепливав?
І темний гайок зелененький,
І чорнобривка молоденька,
І місяць з зорями сіяв,
І соловейко на калині
То затидав; то щebetав,
Святого Бога вихваляв.
І все те, все те в Україні!“
І усміхнувся сивий дід:
Бо, може—ніде правди діть—
Було таке, що й женихались,
Та розійшлися, не побрались:

Покинула самого жить,
В хатині віку доживати.
Старий мій знову зажурився;
Ходив довгенько коло хатв,
А потім Богу помоливсь,
Пішов у хату ночувати,
А місяць хмарою повивсь.

Оттакий-то на чужині
Сон мені приснився!
Ніби знову я на волю,
На світ народився.
Дай же, Боже, коли-небудь,
Хоч на старість. стати
На тих горах окрадених,
У маленькій хаті;
Хоча серце замучене,
Поточене горем,
Принести і положити
На Дніпрових горах!

1847.

Орська кріпость.

Наробили колись Шведи
Великої слави:
Утікали з Мазепою
В Бендери з Полтави;
А за ними й Гордієнко,
Кошовий із Січі,
Веде своїх недобитків
Та плаче ведучи, —
Того плаче, що поради
Не подала мати,
Як пшеніченьку пожати,
Полтаву достати?
Ой пожали-б, як-би були
Одностайне стали,
Та з Хвастовським полкбвником
Гетьмана еднали;
Не стреміли-б списи в стрісі
У Петра у свата,
Не втікали-б із Хортиці
Славні небожата,
Не спинав би їх прилуцький
Полковник поганій,

Не плакала-б Матір Божа
В Кримі за Україну.

Як мандрували день і ніч,
Як покидали Запорожці
Великий Луг і матір-Січ,
Взяли з собою Матір Божу,
А більш нічого не взяли,
І в Крим до хана понесли
На нове горе — Запорожжя.

Заступила чорна хмара
Та білу хмару,
Опанував Запорожцем
Поганій Татарин;
Хоч дозволив хан на пісках
Новім кошем стати,
Та не зволив Запорожцям
Церкву будувати;
У наметі поставили
Образ Пресвятої
І крадькома молилися...

Боже мій з тобою,
Мій краю прекрасний, розкошний, багатий!
Хто тебе не нищив? Як-би розказати
Про якого-небудь одного магната
Історію-правду, то перелякати
Саме-б пекло можна! А Данта старого
Полупанком нашим можна-б здивувати.
І все-то те лихо, все, кажуть, од Бога!
Чи вже-ж йому любо людей мордувати?
А за-що сердешну мою Україну?!
Що вона зробила? За-що вона гине?
За що її діти в кайданах мовчать?!

Кобзарі нам розказали
Про війни і чвари,
Про тяжке лихоліття,
Про люті кари,
Що Ляхи нам завдавали,
Як нас розпинали.
Що-ж діялось по Шведчині, —
То й Ляхи-б злякались,
Оніміли-б з переляку
Пяні небораки!

Оттак її вовводи,
Петрові собаки,
Рвали, гризли... І здалека
Запорожці чули,
Як дзвонили у Глухові,
З гармати ревнули,
Як погнали на болото
Столицю робити,
Як плакали по батькові
Голодні діти,

А як потім на Орелі
Лівію копали,
І як у тій Фінляндії
В снігу пропадали.
Чули, чули Запорожці
З далекого Криму,
Що конає Гетьманщина,
Неповинно гине;
Чули, чули небожата,
Чули та мовчали,
Бо їм добре на чужині
Мурзи завдавали;
Мордувались сіромахи.
Плакали, — і з ними
Заплакала Матір Божа
Сльозами святими;
Заплакала Милосердна,

Неначе за сином,
І Бог зглянув на ті сльози
І на Україну:
За козацькі і за тії
Пречистії сльози
Побив Петра, побив ката
На наглій дорозі.
Вернулися Запорожці,
Принесли з собою
В Гетьманщину той чудовний
Образ Пресвятої;
Поставили в Іржавиці
В мурованім храмі.
Оттам вона й досі плаче
Та за козаками.

1847

Орська кріпость.

N. N.

О, думи мбї! О, славо злая!
За тебе марно я в чужому краю
Караюсь, мучуся... але не каюсь!
Люблю, як щиру, вірную дружину,
Як безталанную свою Вкраїну!
Роби, що хочеш, з темним зо мною,
Тільки не кидай... В пекло з тобою
Пошкандибаю

Ти привітала

Нерона лютого, Сарданапала,
Ірода, Каїна, Христа, Сократа.
О непотребная! Кесаря — ката
І Грека доброго ти полюбила
Однаковісінко, — бо заплатили.
А я убогий, що принесу я?
За що сірому ти поцілуєш?
За пісню — думу: „Ой, гаю мій, гаю?“
І не такі, як я, дармо співають!
І чудно, і нудно, як поміркую,
Що часто котяться голови буй
За тев диво... Мов пси, гризуться
Братї з братами, й не схаменуться...
А тев диво, всіми кохане:
В шинку покритка, а люди — пяні!..

1847.

Орська кріпость.

(Присвята Брониславу Залескому).

Ще як були ми козаками,
 А унії не чуть було,
 Оттам-то весело жилось!
 Братались з вольними Ляхами,
 Пишались вольними степами;
 В садах кохался, цвілі,
 Неначе лілії, дівчата;
 Пишалася синами мати,
 Синами вольними... Рослі,
 Росли сини і веселили
 Старії, скорбнії літа...
 Аж поки іменем Христа
 Прийшли ксьондзи і запалили
 Наш тихий рай, і розлилі
 Широке море сліз і крови,
 А сиріт іменем Христовим
 Замордували, розпяли...

Поникли голови козачі,
 Неначе стоптана трава;
 Україна плаче, стогне-плаче,
 За головою голова
 До долу пада; кат лютус,
 А ксьондз скаженим язиком
 Кричить: Te Deum! Allelujah!

Оттак-то, Ляше, друже-брате,
 Неситії ксьондзи, магнати
 Нас порізли, розвели;
 А ми-б і досі так жили.
 Подай же руку козакови
 І серце чистее подай!
 І знову іменем Христовим
 Ми оновим наш тихий рай.

1847.

Орська кріпость.

ЧЕРНЕЦЬ.

(П. А. Кулішу).

У Києві на Подолі
 Було колись і ніколи
 Не вернеться, що діялось,
 Не вернеться сподіване...
 Не вернеться...

А я, брате,

Таки буду сподіватись,
 Таки буду виглядати,
 Серцю жалью завдавати.

У Києві на Подолі
 Братерська наша воля,
 Без холопа і без пана,
 Сама собі у жупані
 Розвернулася весела,
 Оксамитом шляхи стеле
 І едвабом застилає,
 І нікому не звертає.

У Києві на Подолі
 Козаки гуляють:
 Як ту воду, цєбрѳм-відрѳм
 Вино розливають;

Льохи, шинки з шинкарками,
 З винами, медами
 Закупили Запорожці
 Та й тнуть коряками!
 А музика реве, грає,
 Людий звеселяє;
 А із Брацтва те бурсацтво
 Мовчки виглядає:
 Нема голій школі волі,
 А то-б догодила!...

Кого-ж то там з музиками
 Люди обступили?

В червоних штанях оксамітних
 Матнею вулицю мете —
 Іде козак. Ох літа, літа!
 Що ви творите? На то-те-ж
 Старий ударив в закаблуки,
 Аж встала курява. Оттак!
 Та ще й приспівує козак:
 „По дорозі рак, рак,

Нехай буде так, так!
Як-би такі молодці
Посіяти мак, мак!
Дам лиха закаблукам,
Дам лиха закаблам,
Останеться й передам!

А вже-ж тії закаблуки
Набралися лиха-муки.
Дам лиха закаблукам,
Дам лиха закаблам,
Останеться й передам!“

Аж до Межигорського Спаса
Потанцював сивий,
А за ним і товариство
І весь святий Київ.
Дотанцював аж до брами,
Крикнув: „Пугу, пугу!
Привітайте, святі ченці,
Товариша з Лугу!“
Свята брама одчинилась,
Козака впустили,
І знов брама зачинилась
На вік зачинилась
Козакові.

Хто-ж цей сивий
Попрощався з світом?
Семен Палій Запорожець,
Лихом недобитий.

„Ой високо сонце сходить,
Низенько заходить, —
В довгій рясі по келії
Старий чернець ходить.
Іде чернець у Вишгород
На Київ дивитись,
Та посидіть у-пригорі,
Та хоч пожуритись.
Іде чернець Дзвонкову

У яр воду пити,
Та згадує, як-то тяжко
Було в світі жити!
Іде чернець у келію
Між стіни німії,
Та згадує літа свої,
Літа молодії;
Бере письмо святе в руки,
Голосно читає,
А думкою старий чернець
Далеко літає...

І тихнуть Божії слова;
І в келії, неначе в Січі,
Братерство славне ожива,
А сивий гетьман, мов сова,
Ченцеві зазирає в вічі.
Музика... танці... і Бердичів...
Кайдани брязкають... Москва...
Бори, сніги і... Єнісей...
І покотились із очей
На рясу сльози...

„Бий поклони
І плоть старечу усмирай,
Святе писаніє читай!
Читай, читай та слухай дзвона,
А серцеві не потурай:
Воно тебе в Сибір водило,
Воно тебе весь вік дурило;
Приспи-ж його, і занехай
Свою Борану і Хвостовщину:
Загине ~~воє~~, ти сам загинеш,
І не згадають—щоб ти знав...“

І старець тяжко заридав,
Читав писаніє покмнув,
Ходив по келії, ходив,
А потім сів і зажурився:
„Для чого я на світ родився?
Свою Україну любив?“

До утрені завив з дзвіниці
Великий дзвін. Чернець мій встав,
Надів кlobук, взяв патерицю,
Перехрестився, чётки взяв...
І за Україну молитись
Святий чернець пошкандибав.

1847.
Орська кріпость.

Один у другого питаєм:
На-що нас мати привела?
Чи для добра, чи то для зла?
На-що живем? Чого бажаєм,
І не дознавшись уміраєм,
І покидаємо діла?

Які ж мене, мій Боже милий,

Діла осудять на землі?
Бодай ті діти не росли,
Тебе, святого, не гнівили,
Що у неволі народились
І стид на Тебе понесли!

1847.

Орська кріпость.

Самому чудно, а де-ж дітись?
Що діяти і що почать?
Людий і долю проклинать —
Не варт, ей Богу! Як же жити
На чужині, на самоті?
І що робити в-заперті?
Як-би кайдани перегризти,
То гриз по-троху-б... Так не ті,

Не ті Іх ковали кували,
Не так залізо гартували,
Щоб перегризти... Горе нам,
Невольникам і сиротам,
В степу безкраім за Уралом!

1847.

Орська кріпость.

Ой стрічечку до стрічечки
Мережаю три нічечки,
Мережаю вишиваю, —
У неділю погуляю!

Ой плахточка-червчаточка, —
Дивуйтеся, дівчаточка!
Дивуйтеся, парубкі,

Запорожські козаки!

Ой дивуйтеся, лицяйтеся,
А з іншими вінчайтеся. —
Подавані рушнікі...
Оттаке-то, козаки!

1847.

Орська кріпость.

ХУСТИНА.

Чи то на те Божа воля?
Чи такая її доля?
Росла в наймах, виростала,
З сиротю покохалась;
Неборак, як голуб, з нею,
З безталанною своєю,
Од зіроньки до зіроньки
Сидять собі у вдівоньки, —
Сидять собі, розмовляють,
Пречистої дожидають.

Діждалися...

З Чигирину
По всій славній Україні
Заревлі великі дзвони,
Щоб сіддали хлопці коні,
Щоб мечі-шаблі гострили
Та збірались на весілля,
На веселе погуляння,
На криваве залицяння.

У неділеньку та ранесенько
Сурми-труби вийгравали;
В поход у дорбгу славні компаніїці
До схід сонечка рушали.

Випровожала вдова свого сина,
Ту єдиную дитину,
Випровожала сестра свого брата,
А сирому — сиротина.
Випровожала: коня напувала.
До зірниці із криниці,
Вносила зброю, шаблю золотую
І рушницю-гаківницю,
Випровожала три поля, три милі,
Прощалася при долині,
Дарувала шиту шовками хустину.
Щоб згадував на чужині.

Ой хустино-хустиночко,
Мережана-шита!
Тільки й слави козацької —
Сіделечко вкрити!

Вернулася, журилася,
На шлях битий дивилася,
Квітчалася, прибіралась,
Що-день божий сподівалась,
А в неділеньку ходила
Виглядати на молилу.

Мина літо, мина й друге;
А на третє — линуть
Преславнії компанійці
В свою Україну.
Іде військо, іде й друге,
А за третім з-тиха —
Не дивися, безталанна!
Везуть тобі лихо:
Везуть труну дубовую,
Китайкою криту,
А за нею з старшиною
Іде, в чорній свиті,

Сам полковник компанійський,
Характерник з Січи;
За ним ідуть есаули,
Та плачуть ідучи.
Небуть пани есаули
Козацькую зброю:
Панцір битий порубаний,
Шаблю золотую,
Три рушниці-гаківниці
І три самопали.
А на зброї козацькая
Кров позасихала.
Ведуть коня вороного, —
Розбиті копита,
А на йому сіделечко
Хустиною вкритє.

1847.

Орська кріпость.

А. О. КОЗАЧКОВСЬКОМУ.

Давно те діялось! Ще в школі,
Таки в учителя-дяка,
Гарненко вкраду пятака
(Бо я було трохи не голе,
Таке убоге), та й куплю
Паперу аркуш, і зроблю

Маленьку книжечку; хрестами
І визерунками з квітками
Кругом лісточки обведу.
Та й списую „Сковороду“,
Або „Три царі со дари“;
Та сам собі у буряні,

Щоб не почув хто, не побачив,
Виспівую, було́, та плачу...

І довелось знов мені
На старість з віршами ховатись,
Мережкати книжечкі, співати
І плакати у буряні, —
І тяжко плакати! І не знаю,
За-що мене Господь карає..
У школі мучилось, росло́,
У школі й сивіть довелось,
У школі дурня й поховають;
А все за того пятака,
Що вкрав маленьким у дяка,
Оттак Господь мене карає...

Ось слухай же, мій голубе,
Мій орле-козаче,
Як конаю я в неволі,
Як я нужу світом!
Слухай, брате, та научай
Своїх малих діток, —
Научай їх, щоб не вчились
Змалку віршувати.
Коли-ж яке поквапиться,
То нищечком, брате,
Нехай собі у куточку
Віршує і плаче
Тихесенько, щоб Бог не чув,
Щоб і ти не бачив;
Щоб не довелось, брате,
І йому каратись,
Як я тепер, у неволі
Караюся, брате!..
Неначе злодій, по-за валами
В неділю кра́дуся я в поле,
Талáми вийду по-над Уралом
На степ широкий, мов на волю,

І болящес, побите
Серце стрепенеться,
Мов рибонька над водою,
Тихо усміхнеться,
І полине голубкою
По-над чужим полем, —
І я ніби оживаю
На полі, на волі.
І на гору високою
Вихожу, дивлюся,
І згадаю Україну —
І згадати боюся..
І там степи, і тут степи,
Та тут не такії:
Руді, руді, аж червоні;
А там голубії,
Зеленії, мережані
Нивами, ланами,
Високими могилами,
Темними лугами..
А тут бурян, піски, талі,
І хоч-би на сміх де могила
О давнім-давні говорила..
Неначе люди не жили!

Од спо́кон-віку і до-нині
Ховалась од людей пустиня,
А ми таки її знайшли;
Уже й твердині поробили,
Затого будуть і могили —
Всього наробимо колись!..

О моя доле! Моя країно!
Коли я вирвусь з цієї пустині?
Чи може (крий Боже!)
Тут і загину,
І почорніє червоне поле?..

— „Айда в казарми! Айда в неволю!“
Неначе крикне хто надо мною, —
І я прокинусь. По-за горою
Вертаюсь, кра́дуся по-над Ура́лом,
Неначе злодій той, по-за валами.

Оттак я, друже мій, святую
Оттут неділеньку святую!
А понеділок?

Друже-брате!

Приходить ніч в смердячу хату,
Осядуть думи, розвібють
На стократ серце і надію,
І те, що вимовить не вмію...
І все на світі проженуть,
І спинять ніч: часи літами,
Віками глухо потечуть;
І я кровавими сльозами
Не раз постелю омочу.

Не малодушіє в неволі
В-ночі сльози точить,
А гріхи мої великі
Вилитися хочуть.
Не виллються, не покинуть
Душу катувати..
Страшно мені, друже-брате,
Смерті сподіватись!...

Перелічу і дні і літа:
Кого я? де? коли любив?
Кому яке добро зробив?
Нікого в світі, нікому в світі,
Неначе по лісу ходив.
А малась воля, малась сила!
Та силу позички зносила,
А воля в гостях упилась,
В степу, небога заблудила
Та й упиваться зареклась.
Не pomoже, милий Боже!
Як то кажуть люде:
„Буде каяття на світі,
Вороття не буде...“

Благаю Бога, щоб світало:
Мов волі, сонця, світу жду.
Цвіркун замовкне, „зорю“ бють
Благаю Бога, щоб смеркало!
Бо на позорище ведуть
Старого дурня муштрувати,

Щоб знав, як волю шанувати,
Щоб знав, що дурня всюди бють.
Так день—і тиждень так минає
І може, друже мій, оттак
Минуть останні літа!..
Як перед Богом сподіваюсь:
За правду на світі кяраюсь
І не клену долі,
Тільки Господа благаю:
„Не дай, Боже, в чужім краю
Згинуть у неволі!..“

Минають літа молодії;
Минула доля, а надія
В неволі знову— за своє,
Зо мною знову лихо діє
І серцю жалю завдає.
А може ще добро побачу?
А може лихо переплачу,
Води Дніпрової напюсу,
На тебе, друже, подивлюсь?
І, може, в тихій твоїй хаті
Я буду знову розмовляти
З тобою, друже мій?...

Боюсь,
Боюся сам себе спитати:
Чи се коли сподіється?
Чи може вже з неба
Подивлюсь на тебе?..
А іноді так буває,
Що й сльози не стане,
І благав би я о смерті—
Так тая Україна,
І Дніпро крутоберегий,
І ти, друже-брате,
Не дасте мені Бога
О смерті богатя!

1847.

Орська кріпость.

МОСКАЛЕВА КРИНИЦЯ.

(Я. Кухаренку).

„Не варт, їй Богу, жить на світі!..“
„То йди топись...“ — „А жінка, діти?..“

„Отож-то, бачиш, не бреш! —
А сядь лишень та напиши
Отсю бувальщину, — то може
Інако скажете, небоже!

Пиши оттак: „Булó
Село...“

Та щоб не лїзти на чужину,
Пиши: „у нас на Україні.

А в тїм селї вдова жила,
А у вдови дочка булá

І син семиліток...

Добро, мавши діток,

У розкоші, хвалиш Бога...

А вдовї убогїй,

Мабуть не до його,

Бо залили за шкуру сала, —
Трохи не пропала:

Думала — в черниці

Або йти топиться, —

Так жаль маленьких діток стало:

Звичайно, мати, що й казати!

Та, може, снівсья таки й зять

(Бо вже Катруся підростала)...

Чи вже-ж їй вік продївувати,

Зносити бривоньки ні за-що?

Нї, дівонька вона не та!

Таки-ж у тїм селї, трудящий
(Бо всюди сїротн—ледащо)

У наймах вирїс сиротá,

Неначе батькова дитина!

То сьак, то так,

Придбав сїрома грошенят,

Одежу справив, жупанину,

Та ні відсїль і ні відтїль —

На ту сирїтську копїйчину

Купив садочок і хатину,

Подякував за хлїб, за сїль

І за науку добрим людям,

Та то вдовївни навпростець

Шелєсть за рушниками!

Не торгувались з старостами

(Як те буває між паннами),

Не торгувавсь і пан-отець

Усїм на диво та на чудо, —

За три копи звїнчав у будєнь!..

Просохли очї у вдовї.

Оттак-то друже мїй, живи, —
То й весело на свїті буде.

І буде варт на свїті жити,

Як матимеш кого любити.

Хоч кажуть от ще що, небоже:

Себе люби, то й Бог поможе!

А доведеться умірати?

Здихати над грїшми? Нї, не-
[боже!

Любов — Господня благодать!

Люби-ж, мїй друже, жінку, діток,

Дїли з убогим заробіток,

То легше буде й заробляти!“

Спочинем трохи, поговорим...

Що, ярина ще не вїйшла?

Другий.

Та де та ярина взялась?

У мене ще на жито орють.

Оттим-то й ба, що живе́те

Відколи, дядьку, а не чули, —

А може й чули, та забули, —

Журнал друкують...

Перший.

Те-те-те!

Другий.

Та що ви думаєте: польський

Або „Хазяїн“ той московський?

Не та ловись! Журнал *Реву*

Чи те... *Ла-мод*, — купив для

[Паші

Торїк в Ромні...

Перший (нишком).

Так от як наші!

Не чув, як на свїті живу!...

Другий.

У самому тому журналі

Моя Пашєта начитала,

Як Німці сїяли траву,

А потїм вижали серпами!

І все написано стихами,

Та не такими, як у нас...

Перший.

Як би ти, брате, свині пас...
За слово вибачай!

Другий. (мов не чує).

Гей, хлопче!

(Ходить, посвітує, а потім співає):

„Хлопче, молодче,
З карми очима!
На-що тобі жінка —
Камінь за плечима!...“

Перший.

Та годі вже тобі співать!

Другий.

Що, може, хочете кончать?
А я, признаться, думав — тев...

Перший.

А я—так думаю инеє:
Що випемо та поснемо,
А там і ладу не дамо.
Сідай лиш та пиши, небоже,
Та кончимо, як Бог поможе!

„Одружились небожата.
Дивувались люди:
Як-то вони, ті сироти,
На світі жать будуть?
Мінає рік, минув другий,
Знову дивувались,
Де в тих сиріт безталанних
Добро тев бралось?
І в коморі, і на дворі,
На току й на ниві;
І діточки, як квіточки,
Й самі чорнобриві,
У жупанах похожають,
Старців закликають
На обіди, а багаті —
То й так не минають.
Не минали себе любі,
Та все жалкували,
Що сироти таким добром
Старців годували!

„Коли гине, то спродали-б:
Адже-ж у їх діти!...“
Ось слухай же, що то роблять
Заздрощі на світі
І ненатля голодная!
Ходили, ходили,
Поки в-ночі, жалкуючи,
Хату запалили...
Нехай би вже були непевні
Які вельможі просвіщенні,
То і не жаль було-б,—чи так?
А то сірісінький сіряк
Оттак лютує...

Тяжко, брате,

Людий на старість розпізнати,
А ще гірше — з-замолоду
Гадину кохати:
Очарує зміїними
Карими очима...
А, пек тобі! Забув, дурню,
Що смерть за плечима?

До стебла все погоріло,
І діти згоріли,
А сусіди, — і багаті,
І вбогі, — раділи.
Багатії, бач, раділи,
Що багатші стали,
А вбогії тому раді,
Що з ними зрівнялись!
Посходились жалкувати,
Жалю завдавати:
„Шкода, шкода! Як би знаття—
Копійчину-б дбати,
То все-б таки не так воно...
А що пак, Максиме!

(Бо його Максимом звали)
Попрбдай скотину,
Та ходи до мене в найми:
Що буде, те й буде!
Будем знов чумакувати,
Поки вийдем в люде,
А там знову...“

Подякував

Максим за пораду.
— „Побачу ще, як там буде;
Коли не дам ради,
То тоді вже, певне, треба

Іти в найми знову...
Де то моя Катерина,
Моя чорноброва!...
Вона мене все ра́дила,
І тепер порадить!..."

Та остання ся рада
На віки завадить...
Воля твої і корови
Разом поздыхали,
А Катру́ся з москалями
Десь помандрувала.

Тепер оттак пиши, небоже.
„Максим подумав, пожурився,
А потім Богу помолився,
Промовив двічі: „Боже, Боже!“
Та й більш нічого.

Од цариці
Прийшов ука́з — лобі голить.
„Не дав вдовиці утопитися,
Не дам же й з торбою ходить!“
Сказав Максим, — і grunt покинув;
Бо вдовиного, бачиш, сина
В прийом громада повезла.
Такі-то темні діла
Творяться нишком на сім світі!
А вас, письменних, треба-б бити,
Щоб не кричали: „ах, Аліа́х!...“
Не варт, не варт на світі жити!...“
А чом пак темні не кричать?...

Другий.

Хіба-ж живуть вони і знають,
Як ви сказали, — благодать,
Любов?...

Перший.

...Що, що? Недочуваю!...

Другий.

Вони, кажú вам, прозябають,
Абб, по вашому, ростуть,
Як та капуста на городі.

Перший.

Оттак, по-вашому, — ну, годі-ж!
Нехай собі і не живуть...
А все, скажú таки: як хочеш,
А ви їм жить не дасте́,
Бо ви для себе живете́,
Заплющивши письменні очі.

Другий.

Отже як будем так писать,
То мій й до вечора не кóнчим.
Ну, де той безталанний зять?

Перший.

Вернувсь вдовіченко до-дому,
А зять пішов у москалі;
Не жаль було його нікому,
Та ще й сміялись у селі!
Отже, да́лєбі, не знаю,
Чи вона верталась,
Катерина, до матері,
Чи так і пропала?
Була чутка, що стрижөну
В Умані водили
По вулицях: украла щось...
Потім утопилась.
Та все-то те, — знаєш, люди
Втоплять і задушать, —
А може то така правда,

Як на вербі груші.
Знаю тільки, що про неї
І пісню проклалі, —
Я чув тоді, на досвітках
Дівчата співали:

„Шелесь, шелесь по дубині,
Шапкї хлопці погубили;
Тільки наймт не згубив,
Удовівну полюбив...“

Соромітна... нехай їй лихо!
Минали літа тихо-тихо,

(Оттак пшш), — і за гріхи
Карались Господом Ляхи,
І пугав Пугач над Уралом,
Пійти в одах вихваляли
Войну й царицю, — тільки ми
Сиділи нишком, слава Богу!

Після великої зими
Вернувся і Максим безногий:
В поході, каже, загубив —
Та срібний хрестик заробив!

Чого він придібав? Нема в його хати,
Ні сестри, ні брата, нікого нема.
Чого-ж він приплентав? А хто його зна!
Чи чув ти, що кажуть: легше умірати
Хоч на пожаріні в св.їй стороні,
Ніж в чужій — в палатах! Чи чув ти? Ба ні...

Другий.

Ей, дядечку! Швидче будемо писати,
Бо хочеться спати і вам, і мені...

Перший.

Зажурився москаль-каліка:
Де йому подітись?
Вдовіченко в пікінерах,
Вдова на тім світі!
До кого-ж він прихилиться?
Де перезимує?
Уже осінь; незабаром
Зіма залютує.
Нема йому в світі долі:
Полінула в поле...
Попросвся зімувати
До дяка у школу,
Бо таки й письма, спасибі,
Моска і навчили.
І в косі був, бо й москалі
Тоді, бач, носили
Сиві коси з кучерями
Усі до одного —
І борошном посипали,
Бог їх зна для чоґо?...
Максим, — таки як письменний, —
Булó, помагає
І на клиросі дякові,

І псалтир читає
Над покойними, й хавтури
З школярами носить,
А в Пилпівку, сірома,
Христа-ради просить.
(Нічого: знай, своє пиши,
Та перед людьми не бреш!)
Хоч би тобі лихе слово
Почув хто од його!
„І талан, і безталання —
Все, каже, од Бога!“
Ані охне, ні заплаче,
Неначе дитина.
І собаки не кусали
Москаля Максима;
А в неділю абó в свято,
Мов причепуриться,
Шкандибас на вдовину
Пустку подивиться.
Сяде собі у садочку,
І вдову згадає,
І за її грішну душу
Псалтир прочитає.
Катерину „о здорові“

Тихенько пом'яне,
Утре сльози: „все од Бога!“
Й веселенький стане.
А в Петрівку і в Спасівку
Не спочине в школі, —
Бере заступ і лопату,
Шкандибає в поле.
І край шляху, при долині —
Отже не вгадаєш,
Що каліка виробляє? —
Криницю копає!
Та й викопав.

На те літо

Криницю святили —
На самого Маковія
І дуб посадили
На прикмету проїзжачим.
А на друге літо
Москала вже неживого
Найшли в балці діти
Коло самої криниці:
Вийшов подивиться

Останній раз, сіромаха,
На свою криницю.
Громадою при долині
Його поховали,
І долину, і криницю
На память назвали
Москалевою.

На Спаса

Або Маковія
І досі там воду св'ятять;
І дуб зеленіє.
Хто йде, їде, — не минають
Зеленого дуба:
В холодбчку посідають,
Та тихо, та любо,
Пючи воду погбжую,
Згадують Максима...

Оттак живіть, недоуки,
То й жить не остинне!

1847.

Орська кріпость.

Привикне, кажуть, собака за возом
бігти, то біжить і за санням.

То так і я тепер пишу:
Папір тільки, чорнило трачу..
А перш (їй-Богу, не брешу!)
Згадаю що, чи що набачу,
То так утну, що аж заплачу,
І ніби сам перелечу
Хоч на годину на Вкраїну;
На неї гляну, подивлюсь,
І мов добрі кому зроблю,
Так любо серце одпочине.
Як-би сказать, що не люблю,

Що я Україну забуваю,
Або лукавих проклинаю
За те, що я тепер терплю, —
Їй-Богу, братія, прощаю
І Милосердному молюсь,
Щоб ви лихим чим не згадали;
Хоч я вам кривди не робив,
Та все таки між вами жив,
То може де-що і осталося.

1847.

Орська кріпость.

А нумо знову віршувать!
(Звичайне, нишком!) Нумо знову,
Поки новінка на основі,
Старінку божу лицювать,
А сіріч — як би вам сказать,
Щоб не збрехавши? нумо знову
Людій і долю проклинать!

Людей за те, щоб нас зна́ли

Та нас шанували, —

Долю за те, щоб не спала

Та нас доглядала.

А то, бач, що наробила:

Кінула малого

На розп'ятті, та й байдуже!...

А воно убоге,

Молодєє, сивоусе —

Звичайне, дитина!

І подібало тихенько

По-під чужим тином

Аж за Урал. Опинилось

В пустині, в неволі...

Як же тебе не проклинають,

Лукавая доле?

Не прокляну-ж тебе, доле,

А буду ховатись

За валами, та нищечком

Буду віршувати,

Нудить світом, сподіватись

У гості в неволю

Із-за Дінпра широкого

Тебе, моя доле!

Початок 1848 року.

Орська кріпость.

У Бога за дверми лежала сокира.

(А Бог тоді з Петром ходив

По світу, та дива творив.)

А кайзак, на хірю

Та на тяжке лихо,

Любенько та тихо

І вкрав ту сокиру,

Та й потяг по дрова

В зелену діброву;

Древину вибравши, та й цюк!

Як вирветься сокира з рук —

Пішла по лісу косовиця!

Аж страх, аж жаль було ди-

Дубі і всякі дерева́ [вітється:

Великолітні, мов трава

В покоси стелиться; а з яру

Встає пожір, і диму хмара

Святеє сонце покрива.

І стала тьма, і од Ура́лу

Та до Тингіза, до Аралу

Кипіла в озерах вода.

Палають села, городá,

Ридають люди, вийють звірі

І за Тобблом у Сибірі

В снігах ховаються. Сім літ

Сокира божа ліс стинала,

І пожаріще не вгасало,

І мерк за димом божий світ.

.

На восьме літо у неділю,

Неначе ляля в льолі білій,

Святеє сонечко зійшло.

Пустиня циганом чорніла:

Де город був абб село —

І головня́ уже не тліла,

І поїл вітром рознесло́;

Билини навіть не остало́сь;

Тільки одним-одно хитало́сь

Зелене дерево в степу.

Червоніє по пустині

Червона глина та печі́на,

Бурян колючий, та будяк,

Та инде тирса з осокію

В яру чорніє під горою;

Та дикий инколи кайзак

Тихенько виїде на гору,

На тім захи́лім верблюді.

Непевне діється тоді:

Мов степ до Бога заговорить,

Верблюд заплаче, і кайзак

Понури́ть голову і гляне

На степ і на Кара-бу́так

Сингіч-агач кайзак вспомяне,

Тихенько спуститься з гори

І згине в глиняній пустині.

Одним-єдине при долині,

В степу край дороги,

Стоїть дерево високе,

Покинуте Богом;

Покинуте сокирою,

Огнем непалиме,

Шепочеться з долиною

О давній годині.

І кайзаки не минають

Дерева святого,
На долину заїзжають,
Дивуються з його.
І моляться і жертвами
Дерево благають,

Щоб пáрости розпустило
У їх біднім краю.

1848.

Орська кріпость.

ВАРНАК.

Тиняючись на чужині
По-над Елєком, стрів я діда
Вельмі старого — наш земляк
І недомучений варнак
Старий той був. Та у неділю,
Якось у полі ми зустрілись
Та й забалакались.

Старий

Згадав свою Волинь святую
І волю-долю молодую,
Свою бувальщину. І ми
В траві за вáлом посідали,
І розмовляли, сповідались
Одн другому. „Довгий вік!“
Старий промовив. „Все од Бóга,
Од Бога все! А сам нічого
Дурний не вдіє чоловік!
Я сам, як бачиш, марне, всею
Я сам занівечив свій вік.
І ні на ко́го не жалку́ю,
І ні у ко́го не прошу́ я,
Нічо́го на́ світі. Оттак,
Мій сину, друже мій єдиний,
Так і загіну на чужині,
В неволі.“ —

І старий варнак
Заплакав нишком. — Сивий
брате!

Поки живе надія в хаті, —
Нехай живе: не виганяй!
Нехай пустку нетоплену

Іноді нагріє,
І потечуть з очий старих
Сльози молодії;
І умитеє сльозами,
Серце одпочине,
І полине із чужини
На свою країну!

„Багато де-чого не стало,“ —
Сказав старий: „Води чимáло
Із Ікви в море утекло.
Над Іквою було село;
У тім селі, на безталання
Та на погибель, виріс я...
Лихая доленько моя!
У нашої старої пані
Малії паничі були, —
Таки однолітки зо мною.
Вона й бере мене в покої
Синкам на виграшку. Росли.
Росли панята, виростали...
Як ті щенята, покусали
Не одного менé малі.

„Отó-ж і вчити почали́
Письму панят. На безголовя
І я учу́ся. Слізьми, кровю
Письмо те полило́ся! Нас,
Дешевших панської собаки,
Письму учить? Молитись Богу,
Та за ралом спотикатись,
А більше нічо́го
Не повинен знать невольник —
Така його доля!...
Отó-ж і вивчився я, виріс,
Прошу собі волі;
Не дає — і в москалі,
Проклята, не голить.
Що тут на світі робити?
Пішов я до рала...
А паничів у гвардію
Поопреділяли.

„Година тяжкая настала,
Настали тяжкі́ літа!...
Отó-ж працію я за ралом;

Я був убогий сирота,
А у сусіда виростала
У наймах дівчина.

І я —

О, доле, доленько моя!
О, Боже мій! О, мій єдиний!
Воно тоді було дитина,
Воно... Не нам Твої діла
Судить, о Боже наш великий!
Ото-ж вона мені на лихо
Та на погибель підросла.
Не довелось і надивитись...
А я вже думав одружитись,
І веселитися, і жити,
Людей і Господа хвалить.
А довелось...

„Накупили

І краму, й пива наварили, —
Не довелось тільки пити.
Старої пані бахур сивий
Окрав той крам, розлив те пиво,
Пустив покриткою... Дарма!
Минуло... годі!... Не до-ладу
Тепер і згадувать! Нема,
Нема!... Минулося, пропало!...
Покинув ниву я і рало,
Покинув хату і горід, —
Усе покинув: Чорт нарадив, —
Пішов я в писарі в громаду.

„То сяк, то так минає год.
Пишуть собі, з людьми братаюсь.
Та добрих хлопців добіраю.
Минув і другий... Паничі
На третє літо поз'їзжались.
Уже засватані.

Жилі,

В дворі гуляли, в карти грали,
Свого весілля дожидали,
Та молодих дівчат в селі
Мов бугаї, перебірали —
Звичайне, паничі!

Ждемо,

І ми ждемо тогò весілля...

„Отò-ж у клечальну неділю
Їх і повінчано обох,

Таки в домашньому костьолі:
Вони Ляхи були. Ніколи
Нічого кращого сам Бог
Не бачив на землі великій,
Як молодії ті були...
Заграла вєсело музика, —
Їх із костьола поведі
В возобновленні покої...
А ми й зостріли їх, і всіх —
Княжат, панят і молодих —
Всіх перерізали. Рудою
Весілля вмислося! Не втік
Ні-же єдиний католік, —
Всі полягли, мов поросята
В багні смердячому. А ми,
Упоравшись, пішли шукати
Нової хати; і найшли
Зелену хату і кімнату
У гаї темному. В лугах,
В степах широких, в байраках
Крутих, глибоких — всюди хата!
Булò де в хаті погуляти
І одпочити де було.

„Мене господарем обрали;
Сємя моя що-день росла,
І вже до сотні доростала.
Мов поросєча, кров лилась!
Я різав все, що паном звалось,
Без милосердія і зла,
А різав так...

І сам не знаю:

Чого хотілося мені?
Ходив три гòда я з ножами,
Нєначе паний той різник.
До слєоз, до крови, до пожару
До всєго, всєго я привик.
Булò, мов жабу ту, на спїсі
Спечеш дитину на огні,
Або панянку білолицю
Розіпнеш голу на коні,
Та й пустиш в степ...
Всєго тоді, всєго бувало —
І все докучило мені.

„Одурів я. Тяжко стало
У вертепах жити;

Думав сам себе зарізати,
Щоб не нудить світом,
І зарізавав би... Та диво,
Диво дивне сталось
Надо мною, недолюдом.
Вже на світ займалось...
Вийшов я з ножем в халяві
З Броварського лісу,
Щоб зарізатись; дивлюся, —
Мов на небі висить
Святий Київ наш великий!
Святим дивом сяють
Храми божі, ніби з самим
Богом розмовляють.
Дивлюся я, а сам млію...
Тихо задзвонили
У Києві, мов на небі...

О, Боже мій милий!
Який дивний Ти!...

Я плакав,
До полудня плакав...
Та так мені любо стало!
І малого знаку
Нудьги тії не осталось, —
Мов переродився...
Подивився кругом себе —
І, перехрестившись,
Пішов собі тихо в Київ
Святим помолитись,
Та судя — судя людського
У людей просити.“

1848.

Орська кріпость.

Ой гляну я, подивлюся
На той степ, на поле:
Чи не дасть Бог милосердний
Хоч на старість волі?

Пішов би я в Україну,
Пішов би до-дому:
Там би мене привітали,
Зрадли-б старому;

Там би я спочив хоч мало,
Молившись Богу;
Там би я... та шкода й гадки:
Не будé нічого!...

Як же його у неволі
Жити без надії?
Навчіть мене, люди добрі,
А то одурію!

1848.

Орська кріпость.

Та не дай, Господи, нікому,
Як мені тепер старому,
У неволі пропадати,
Марне літа коротати.

Ой пійду я степом-лугом
Та розважу свою тугу
— „Не йди! — кажуть: з цієї хати
Не пускають погуляти!“

1848.

Орська кріпость.

Старенька сестро Аполлона!
 Як-би ви часом, хоч на час,
 Придїбали таки до нас,
 Та, як бувало во дні оні,
 Возвісили-б свій божий глас
 До оди пишно-чепурної,
 Та й заходилися-б обоє
 Царів, абó-що, воспівать!
 Бо як по правді вам сказать.
 То дуже вже й мені самому
 Обридла тії мужики,
 Та паньчі, та покрпкї:
 Хотїлося-б зігнать оскому
 На коронованих главах,
 На тих помáзаннцках божих.
 Так що-ж? Не втну! А як поможеш

Та як покажеш, як тих птах
 Скубуть і пáтрають, то може
 І ми-б подержали в руках
 Свято-помáзану чуприну,
 Покиньте-ж свій святий Парнас,
 Придибайте хоч на годпну,
 Та хоч старенький божий глас
 Возвьісьте, дядино! Та лáдом,
 Та добрим склáдом, хоч на час,
 Хоч на годиночку у нас
 Ту короновану громату
 Покажем зпéреду і ззаду
 Незрячим людям. В добрий час
 Заходимось, моя порадо!

I.

Не видно нікóго в Іерусалімі;
 Вратá на запорі, неначе чумá
 В Давїдовім градї, Господом хранимїм,
 Засїла на стóгнах. Ні, чуми нема!
 А гірша, лихая та люта година
 Покрила Ізраїль: царева война!

Цареві князі, і всі силл,
 І бтроки, і весь нарóд,
 Замкнувши в гóроді ківот,
 У поле вийшли худосилї,
 У полі бились, сиротили
 Маленьких діточок своїх;
 А в гóроді младиї вдови
 В своїх світлицях, чорноброві,
 Запершись плачуть, на малїх
 Дїтий взираючи. Пророка,
 Свогó неситого царя,
 Кленуть Давида сподаря.
 А він собі, узявшись в бóки,
 По кровлї кéдрових палат

В червленій ризі похожає
 Та, мов котюга, позирає
 На сало, на зелений сад
 Сусїди Гурія.

А в садї,
 В своїм веселім вертоградї,
 Вирсавія купалася,
 Мов у раї Єва,
 Подружіє Гурїєве,
 Рабиня царева;
 Купалася собі в Богом,
 Лоно біле мила,
 І царя свогó святóго
 У дурні пошила...

На двóрі вже смéркло, і тьмóю повїтий
 Дрімає, сумує Іерусалїм.
 В кéдрових палатах, мов несамовитїй,
 Давид похожає, і — о цар неситїй!
 Сам собі говорить: „Я... Ми поведем!...

Я цар над божіім наро́дом,
І сам я — Бог в моїй землі,
Я — все!...“

А трохи згодом
Раби вечерю принесли
І кінву доброго сікєру.
І цар сказав, щоб на вечерю
Раби рабиню привели,
Таки Вирсавію... Нівроку —
До божого царя-пророка
Сама Вирсавія „приспѣ“...
І повечеряла, й сікєру
З пророком випила, й пішла
Спочити трохи по вечері
З своїм царем.

І Гурій снав:
Йому, сердешному, й не снилось.

Що дома нищечком робилось,
Що з дому цар його украв
Не золото, не сєребрѣ,
А лучшєс його добрѣ,
Його Вирсавію украв.

А щоб не знав він тії шкоди,
То цар убив його, та й годі!...
А потім цар перед народом
Заплакав трохи, одурив
Псалмѣм старого Анафана,
І знов веселий, знову пняий
Коло рабині заходівсь.

Оттак святі царі живуть!
А як же прості? Я не знаю,
І раю вам цьогѣ не знать,
Та ні у ко́го не питать;
Щоб не заваядило, бував...

II.

Давид, святий пророк і цар.
Не дуже був благочестивий.
Була дочка в його́ Фамар
І син АмѢн. І це не диво:
Бувають діти і в святых,
Та не такі, як у простіх,
А ось які...

Амон щасливий,
Вродливий первенець його́,
Лежить, нездужас чогось.
Давид стєнас та ридас.
Багрян у ризу роздирає.
І сипле пошїл на главу:
„Без тебе я не пожину́
І дня єдиного, мій сину,
Моя найкращая дитино!
Без тебе сонця не узрю.
Без тебе я умру, умру!“
І йде ридаючи до сина.
Аж тупас, немов біжить.
А той, бугай собі здоровий.
У храмині своїй кедровій
Лежпть, — аж стогне, та лежить:
Кєнкує з дурня; аж голосить.
Аж плаче, бідний, батька просить.
Щоб та Фамар сестра прийшла:

„Драгий мій отче і мій царю!
Вели сестрі моїй Фамарі,
Щоб коржика мені спєкла,
Та щоб сама і принесла́,
То я, вкусив його́, возстану
З одра́ недѣга...“

В-ранці рано
Фамар спєкла і принесла́
Опріснок братові. За руку
Амон бєрє її, веде
У темну храмину́, кладе
Сестру на ліжко. Ламле руки
Сестра, ридас, і рвучїсь
Кричить до брата: „Схамєнсь!
Амонє, братє мій лукавий!
Єдиний братє мій! Я... я —
Сестра єдиная твоя!
Де дїнусь я? де дїну славу,
І грїх, і стид? Тебе самого
І Бог і люди прокленуть!“
Не помогло такі нічого!...

Оттак царевичі живуть.
Пустуючи на світі.
Дивїтєсь, людські діти!...

III.

І поживе Давид на світі
Не малі літа.

Одрях старий, і покривали
Многими ризами його,
А все-таки не нагрівали
Котюгу блудного сьогó.
От óтроки й доміркувались,
Як нагрівають царя свого
(Натуру вовчу добре знали),
Та, щоб нагріть його, взяли,
Царевен паче красотою,
Дівчат старому навели —
Да гріють кровю молодю
Свого царя! І розійшлись.
Замкнувши двері за собою...

Облизавсь старий котюга
І роспустів сліни,
І пазурі простягає
До Самантянини;
Бо була собі на лихо
Найкраща між ними,
Між дівчатами, — мов крин той
Зельний при долині
Між цвіта́ми. Ото-ж вона
І гріла собою
Царя свого, а дівчата
Грались між собою
Голісінькі. Як там вона
Гріла, я не знаю;
Знаю тільки, що цар грівся
І... і „не позна ю“

IV.

По двóру тихо похожає
Старий веселий Рогволод;
Дружина, óтроки, нарóд
Кругом його во златі сяють.
У князя свято: виглядають
Із Літви князя-женихá
За рушниками до Рогніди.

Перед богами Лель і Ладó
Огонь Рогніда розвелá,
Драгим елеєм полилá
І сипала в огніще ладон;
Мов ті Валькірії, круг неї
Танцюють, граються дівчата
І приспівують:

„Гоя, гоя, гоя!
Новіі покої
Ну-мо лиш квітчати,
Гостий сподіватись!“

За Пóлоцком, неначе хмара,
Чорніє кúрява. Біжать
І óтроки й старі бояри

Із Літви князя зустрічать;
Сама Рогніда з Рогволодом
Пішла з дівчатами, з народом.

Не із Літви йде князь сподіваний
Ще незна́сний, давно жа́даний,
А із Києва, туром-бúйволом,
Іде вéприщем за Рогнідою
Володóмир князь со Кі́янами.

Прийшли і город обступили
Кругом, і город запалили.
Владóмир князь перед народом
Убив старого Рогволода,
„Потя“ народ, княжну „поя“,
„Отіде в волості своя!“ —
Отіде з шумом; і „растлі ю“,
Тую Рогніду молодю,
І прожене ю, і княжнá
Блукає пó світу одна, —
Нічого з ворогом не вдіє...
Так оттакі-то святіі
Отті царі!

V.

Бодай кати їх постинали
Оттих царів, катів людських!

Морока з ними, щоб ви знали!
Мов дурень ходиш кругом їх, —

Не знаєш, на яку й ступити!
Так щоби мені тепер робити
З цими поганцями?

Скажи,
Найкраща сестро Аполлона!
Навчи, голубко! Поможи
Полазить трохи коло трона!
Намистечко, як зароблю,
Тобі к Великодню куплю.
Пострижемось-ж у лакбі
Та ревностно, в новій лівреї,

Заходимось царів любити.
Шкода і олово тупить:
Бо де нема святої волі,
Не буде там добра ніколи.
На щоби себе такі дурить?
Ходімо в селища: там люди!
А там де люди, — добре буде;
Там будем жити, людий любити,
Святого Господа хвалити!

1848.
Кос-Арал.

ДОБРО, У КОГО Є ГОСПОДА.

Добро, у кого є господа,
А в тій господі є сестра,
Чи мати добрая! Добра,
Добра такого таки з роду
У мене, правда, не було,
А так собі якимось жилось...
.....
І довелось колись мені,
В чужій далекій стороні
Заплакати, що немає роду,
Нема пристанища, господи...
.....
Ми довго в морі пропадали;

Прийшли в Дарю, на якор стали;
З „ватаги“ письма принесли,
І всі тихенько зачитали.
А ми з колегою лягли,
Та щось таке розмовляли.
Я думав: де-б того добра,
Письмо чи матір, взяти на світі?
„А в тебе єсть?“— „Жона і діти,
І дім, і мати, і сестра.
А письма нема...“
.....

1848.
Кос-Арал.

ТИТАРІВНА.

Давно це діялось колись,
Ще як борці у нас ходили
По селах, та дівчат дурили,
З громади кпчили, хлопців били,
Та верховбили в селі,
Як ті гусари на „постбі“;
Ще за гетьманщини святої —
Давно це діялось колись.

У неділю на селі,
У оранді, на столі
Сиділи лірники, та грали
По шелягу за танець.
Кругом аж курява вставала:
Дівчата танцювали
І парубки. — „Уже й кінець!
А ну-те внишу!“— „Та й це добра!“

І знову ліри заревли,
І знов дівчата, мов сороки,
А парубки, узавшись в ббки,
Навпрісідки пішли...

Найкращий парубок Микита
Стоїть на лаві в сірій свиті;
Найкращий хлопець, та бай-
[стрик,
Байстрик собі, та ще й убогий.
Так і нікому не до йбо!
Стоїть собі, як той...
Плечима стелю підпирає,
Та дивиться, і замірає,
На титарівну.

А та в квітах,
Мов намальована, стоїть

Сама собі, і на Микиту
Неначе глянула. Горить,
Горить Микита в сірій свиті!
Шеляга виймає
І за того останнього
Музику наймає,
І нерівню титарівну
У танець вітає.

— „Одчепся, пройдисвіте!“
І зареготалась
Титарівна: „Хіба тобі
Наймичок не стало?“
Насміялась титарівна
З бідного Микити,
Насміялася при людях,
Що він в сірій свиті.
Буде тобі, титарівно!
Заплачеш, небого,
За ті сміхи!

Де-ж Микита?
В далеку дорогу
Пішов собі... З того часу
Не чуть його стало.
З того часу титарівні
Щось таке сталося..

До-дому плачучі прийшла,
І спати плачучі лягла,
І не вечеряла!... Не спала:
Яка лягла, така і встала.
Мов одуріла. Що робить?
Сама не знає. А Микита,
Неначе сич, у сірій свиті
Перед очима все стоїть:
Мара та й годі! Титарівно,
В недобрый час з того нерівні
Ти насміялась! Стало жаль
Тобі його... Нудьга, печаль
І сором душу оступили,
І ти заплакала. Чого?
Того, що тяжко полюбила
Микиту бідного того!

Диво дивнеє на світі
З тим серцем буває:
У-вечері цурається,

В-ранці забажає,
Та так тяжко забажає,
Що хоч на край світа
Шукать піде. Оттак тепер
Не знає, де дітись,
Титарівна. Хоч у воду,
Аби до Микити!...

Стережіться, дівчаточка,
Сміяйтесь з нерівні,
Щоб не було і вам того,
Що тій титарівні!

Як та билина засихала,
А батько-мати турбовались;
На прощу в Київ повеалі,
Святими травами поїли,
І все-таки не помогли.
Втопала стежку на могилу,
Все виглядять його ходила.
І стежка стала заростать,
Бо вже нездужає і встать.
Так от що сміхи нарobili!

А він канув, провалився;
Його вже й забули,
Чи й був коли. Год за годом,
Три годи минули.

На четвертий год в неділю,
У оранді на селі,
На широкому столі
Сліпі лірники сиділи;
По шелягу брали
І ту саму гралі,
Що і позаторік. Дівчата
Так само дрібно танцювали,
Як і позаторік.

Завзятий,
У синій шапці, у жупані,
В червоних, як калина, штáнях.
Навприсідки вліта козак,
Та ще й приспівує оттак:
„Та спасібі батькові,
Та спасібі матері,
Що нас добулі!
Як нас добували.

Жито розсипали
В-ночі на печі!...“

— „Горілки! меду! Де отаман
Громада, сотський? Препогане,
Мерзене, мерзле парубоцтво;
Ходіте битися, чи боротися!
Бо я борець!...“

Не неділю,
Не дві, не три і не чотири,
Як тій болячці, як тій хирі,
Громадою годили
Тому борцеві. Вередує,
Як той панич. І де взялось
Таке хиренне! Все село
Проклятого не нагодує;
А він собі гуляє, пе,
Та хлопцям жалю завдає
Тимй дівчатами. Дівчата
Аж понедужали за ним:
Такий хорошиий та багатий!
Уже й не бореться ні з ким,
А так собі гуляє,
Та вечорами у садочок
До титаря вчащає.

А титарівна зострічає,
Приспівує, примовляє;
„Чи не той це Микита.
Що з вильотами свита?...“

Той, це той, що на селі
Ти насміялася колись;
А тепер сама до його
У садочок ходиш,
Сама йому, байстрюкові,
Як панові годиш.

Не день, не два титарівна
В садочок ходила;
Не день, не два, як панові.
Микиті годила.
Догодилась титарівна
До самого краю,
І не чулась...

Дні минули,
Місяці минають;

Мина літо, мина осінь;
Мина сьомий місяць, осьмий,
Уже й девятий настає, —
Настане горенько твоє!

У титаря у садочку,
У яру, криниця
Під вербою. До криниці
Не води напиться
Ледве ходить титарівна.
Трохи пожуриться,
Поплакати, погадати:
Як їй дівувати?
Де їй дітись од сороба,
Де їй захватись?

Раз у-вечері, зімою,
У одній свитині,
Іде боса титарівна
І несе дитину;
То підійде до криниці,
То знов одступає...
А з калини, мов гадина,
Байстрюк виглядає.

Положила на цямрину
Титарівна сина,
Та й побігла. А Микита
Виліз із калини,
Та й укинув у криницю,
Неначе щеня те.
А сам пішов, співаючи,
Соцькому сказати,
Та щоб ішов з громадою
Дитину шукати.

У неділеньку раненько
Збиралася громадонька,
Та криницю виливали,
Та дитя те: шукали.

Найшли. найшли твого сина,
Титарівно, в баговінні!
Ой узяли безталанну.
Закували у кайдани,
Сповідали, причащали,

Батька, матір нарікали,
Громадою осудили
І живу ю положили
В домовину, й сина з нею,
Та й засинали землю.
Стовп високий мурували,
Щоб про неї люди знали,
Дітвй своїх научали;
Щоб навчалися дівчата,
Коли не вчить батько-мати.

Якогось панича, — питає:
— „Чи жива, каже, титарівна,
Чи насміхається з нерівні?“
Ото він сáмий! Покарав
Його Господь за гріх великий —
Не смертю: він буде жити,
І сатаною-чоловіком
Він буде по світу ходити,
І вас, дівчаточка, дурити
Во віки.

Борця тогб в селі не стало,
А люди в Польщі зустрічали

1848.
Кос-Арал.

ТИТАРІВНА БІЛЯ КРИНИЦІ.

„Повій вітре понад ярм,
Та нажени чорну хмару,
А щоб дощик помілив,
Стежки, доріжкі залив,
Та щоб люди не ходили,
Мого сина не збудили!“

У неділеньку рано та раненьку
Збиралася громадонька

І старая й молодая,
І велика і малая,
Та криницю виливала,
Сповитого сина доставала.
Вивели матір у кайданах,
Що хотіли, те робили:
В труну з сином положили,
Живу з сином поховали.

НУ, ЩОБ, ЗДАВАЛОСЯ, — СЛОВА?

Ну, щоб, здавалося, — слова?
Слова та голос — більш нічого!...
А серце бється, ожива,
Як їх почує. Знать, од Бога
І голос той, і ті слова
Ідуть між люди. Помолившись,
Не те, щоб дуже зажурившись,
А так на палубі стояв
І сторч на море поглядав.
Мов на їду. Із туману,
Як кажуть, стала виглядати
Червонолиця Діана.
Я вже подумав спати лягати,
Та й став, щоб трохи подивитися
На круглолицю молодицю...
Чи тес — дівчину. Матрос,
Таки земляк наш з Островної,
На вахті стояв,
Журився сам собі чогось;

Та й заспівав, — звичайно, тихо,
Щоб капітан не чув: бо з-лиха
Якийсь лихий, хоч і земляк.
Співа матрос, як той козак,
Що в наймах виріс сиротою,
Іде служити в москалі.

Давно, давно колись
Я чув, як стб́я під вербою,
Тихенько дівчина співала;
І жаль мені малому стало
Того сірому сироту,
„Що він утомився,
На тин похилився, —
Люди кажуть і говорять:
Мабуть, він упився.“
І я заплакав: жаль малому
Було сіроми сироти.

.

Чого-ж тепер заплакав ти?
Чого тепер тобі старому
У цій неволі стало жаль?
Що світ завязаний, закритий?
Що сам вси тепер москаль? .
Що серце порване, побите?

І що хороше-дороге
Булó в йому, то розлибóся?
Що ось як жпти довелóся?
Чи так, лебéдику?... — Еге!...
1848.
Кос-Арал.

Мов за подушне, оступили
Отсе мене на чужині
Нудьга і осінь. Боже милий!
Де ж заховатися мені?
Що діяти? Уже й гуляю
По цім Аралу, і пишóу,
Віршую нищечкóм, грішу,
Бог-зна колишній случаї

В душі своїй перебіраю
Та списую, — щоб та печаль
Не перлася, як той москаль,
В самотню душу... Лютий злодій
Впирається таки. та й годі!..

1848.
Кос-Арал.

II. С.

Не жаль на злого: коло його
І слава сторожем стоїть;
А жаль на доброго такого,
Що й славу вміє одурить.

І досі нудно, як згадаю
Готичеський з часами дом,
Село обідране кругом,
І шапочку мужик знімає,
Як флаг побачить: значить пан
У себе з причетом гуляє.
Отсей годований кабан,
Отсе ледащо — щирий пан,
Потомок гетьмана дурного
І презавзятий *патріот*,
Та й христіянин ще до того!
У Київ їздить всякий год,
У світі ходить між панами,
І ве горілку з мужиками,
І вольнодумствує в шинку:

Оттут він ввесь, хоч надрюкуй!
Та ще в селі своїм дівчаток
Перебірає; та спростá
Таки своїх байстрят в десяток
У год подержить до хреста,
Та й тільки-ж то...

Кругом паскуда!
Чому-ж його не так зовуть?
Чому на його не плюють?
Чому не топчуть? Люди, люди!
За шмат гнилої ковбаси
У вас хоч матір попроси, —
То оддасте...

Не жаль на його,
На пяного Петра кривого,
А жаль великий на людий,
На тих юрбдивих дітій!...

1848.
Кос-Арал.

Г. З.

Немає гірше, як в неволі
Про волю згадувать... А я
Про тебе, воленько моя,

Отсе нагадуо: ніколи
Ти не здавалася мені
Такою свіжо-молодою

І прехорошою такою,
Так як тепер на чужині,
Та ще й в неволі...
Доле! доле!
Моя проспівана воле!
Хоч глянь на мене з-за Дніпра,
Хоч усміхнися!

І ти, моя єдина,
Встаєш із-за моря,
З-за туману, слухняная
Рожевая зоре!
І ти, моя єдина,
Ведеш за собою
Літа мої молодії —
І передо мною,
Ніби море, виступають
Широкії села
З вишневими садочками
І люди веселі...
І ті люди, і село те,
Де колись, мов брата,
Привітали мене.

Мати!

Старесенька мати!
Чи збіраюгься ще й досі
Веселії гості
Погуляти у старої,
Погуляти просто
По-давньому, по-старому —
Од світу до світу?
А ви, мої молодії
Чорняві діти,

Як-би зустрілися ми знову,
Чи ти-б злякалася, чи ні?
Якєє тихєє ти слово
Тоді-б промовила мені?
Ніякого! І не пізнала-б!
А може-б потім нагадала.
Сказавши: снилося дурній...
А я зрадів би, моє диво,
Моя ти доле чорнобрива,
Як-би побачив, нагадав

Веселії дівчаточка,
І досі в старої
Танцюєте? А ти, доле?
А ти, мій покою?
Моє свято чорнобриве, —
І досі між ними
Тихо, пишно похожаєш?
І тими очима,
Аж чорними — голубіми,
І досі чаруєш
Людські душі?

Чи ще й досі

Дивуються всеу
На стан гнучий? Свято моє,
Єдине свято!
Як остуглять тебе, доле,
Діточки-дівчата
Й защебечуть по своїому
Доброму звичаю, —
Може й мене ненароком
Діточки згадають;
Може яка і про мене
Скаже яке лихо.

Усміхнися, моє серце.
Тихесенько-тихо,
Щоб ніхто і не побачив.
Та й більше нічого...
А я, доленько, в неволі
Помолюся Богу.

1848.

Кос-Арал.

Веселеє та молодеє
Колишнє лишенько лихеє.
Я заривав бп, заривав
І помоливсь, що не правдивим,
А сном лукавим розійшлось.
Слізьми — водою розлилось.
Колишнєє святеє диво.

1848.

Кос-Арал.

Неначе цвяшок в серце вбитий,
Отсю Марину я ношу.
Давно-б списать несамовиту,
Так що-ж? сказали-б, що брешу:
Що на панів, бачиш, сердитий,
То все таке і пишу,
Про їх собачії звичаї.
Сказали-б просто: дурень лає
За те, що сам крепак,
Неодукований сіряк.
Неправда! Ёй-Богу, не лаю!
Мені не жаль, що я не пан,
А жаль мені, і жаль великий,
На просвіщених християн.
І звір тогб не зробить дикий,
Що ви, бючи поклони,
З братами дієте.

Закони

Катами писані за вас, —
То вам байдуже! В добрий час
У Київ їдите що-року,

Та сповідаєтесь, нівроку,
У схимника!
Та й те сказать:
Чого я турбуюсь?
А-ні злого, ні доброго
Я вже не почую.
А як, кажу, хто не чує,
То тому й байдуже.
Прилітай же з України,
Єдиний мій друже,
Моя думо пречистая,
Вірная дружино,
Та розкажи, моя зоре,
Про тую Марину:
Як вона у пана злого
І за-що страдала —
Та нищечком, щоб не чули,
Або не дознались;
А то скажуть, що на шляхах
Чинимо розбої,
Та ще дальше запровторають, —
Пропадем обоє!

I.

.....
.....
..... Недавно се було.
Через село весілля йшло,
А пан з костьолу їхав, —
Чи управитель, а не пан.
За вихилясами придан,
За зійком та за сміхом
Ніхто й не бачив, як проїхав
Той управитель, Лях ледачий.
А він так добре бачив,
А надто молодую.
За-що пак мидує Господь
Лихую твар такую,
Як цей правитель? Другий год.
Як він з німецькими плугами
Забрався голий в цей куток, —
А що тих бідних покриток
Пустив по світу з байстрюками!
Отже й нічого! А жонатий,
І має двоє діточок,

Як янголяточок.
Дивітесь: вийшла погуляти,
Мов краля, пані молодая
З двома маленькими дітьми.
Із кіча пан мій вилізає,
І посила за молодим;
А потім діточок вітає
І жінку, краљу молодую,
Аж тричі, бідную, цілує.
І розмовляючи, пішли
Собі в покої.

Незабаром

І молодого привелі.
На завтра в город одвезлі,
Та й заголили в москалі.
Оттак по нашому звичаю,
Не думаючи, кончають!

А молода? Мабуть, без пари
Судилось Господом зносить
Красу і молодість. Мов чари,

Розсипалось та розлилось
І знову в люди довелось
Проситись в найми?
Ні, не знову:
Вона вже панна покойова,
Уже Марисею зовуть,
А не Мариною. Найпаче
Сердешній плакати не дають;
Вона-ж сховається, та й плаче.
Дурна! Їй шкода мужняка,
Та жаль святого сіряка.
А глянь лиш гарно кругом себе:
І раю кращого не треба!
Чого ти хочеш — забажай:
Всього дадуть, та ще й багато.
Не треба, кажеш, дайте хату?
Цього вже лучше й не благай!

Бо це — сама здорова знаєш...
Дивися, огирем яким
Сам пан круг тебе похожає:
Уже чи добрим, чи лихим,
А будеш панською ріднею,
Хіба повісишся...

За нею
Приходила мати
У пана просити;
Звелів не пускати,
А як прийде — бити.
Що тут їй робити?

Пішла ридючи в село:
Одним-одно дитя було,
Та й те пропало...

.

II.

Неначе ворон той, летячи.
Про непогоду людям криче:
Так я про сльози та печаль,
Та про байстрят оттих ледачих,
Хоч і нікому їх не жаль,
Розказую, та плачу.
Мені їх жаль. . .

Мій Боже милий!
Даруй словам святую силу —
Людськєє серце пробивать,
Людськії сльози проливать:
Щоб милость душу осінила,
Щоб спала тихая печаль
На очі їх, щоб стало жаль
Моїх дівчаток, щоб навчились
Путями доярими ходити,
Святого Господа любити,
І брата миловать!...

На силу
Прийшла до-дому. Подивилась —
Цвіті за образом святим,
І на вікні стоять цвіті;
На стінах фарбами хрести,
Неначе добрая картина,
Понамальовані. Марина,
І все Марина все сама...
Тільки Мариночки нема...
І ледве-ледве вийшла з хати.

Пішла на гору, на прокляті
Палати глянуть. та й пішла
Аж до палат.

Під тином сіма
І ніч цілісіньку сиділа
Та плакала. Уже з села
Ватажники ватагу гнали,
А мати плакала, ридала.
Уже і сонечко зійшло,
Уже й зайшло, смеркати стало,
Не йде, сердешная, в село,
Сидить під тином. Проганяли,
Уже й собаками цькували.--
Не йде, та й годі...

А Марина в сукні білій,
Неначе білиця,
Богу мблється, та плаче,
Замкнута в світлиці.
Опріч пана, у світлицю
Ніхто не вступає:
Сам і їсти їй приносить,
І просить благає,
Щоб на його подивилась,
Щоб утерла очі, —
І дивитися не хоче.
І їсти не хоче.
Мордується Лях поганій,

Не зна, що й почати;
А Марина сохне вяне,
У білих палатах.
Уже й літо минулося,
Зіма вже на дворі;
А Марина сидить собі,
Уже й не говорить
І не плаче. Оттак її
Доконав, небогу,
Той правитель! А все-таки
Не вдіє нічого,
Хоч заріж її, та й годі!
Така вже вродилась!

Раз у-вечері зімою
Марина дивилась
На ліс чорний; а з-за лісу

Червоний, діжою,
Місяць сходив. — „І я колись
Була молодою!“
Прошептала, задумалась,
Потім заспівала:

„Хата на помості,
Наїхали гості;
Розплітали коси,
Та стрічки знімали,
А пан просить сала,
А чорт їсти просить.
Гуси, гуси білі
В ирій полетіли,
А сірі — на море.“

.

III.

Завили пси на дворі,
Зареготалися псарі,
А пан, червоний — аж горить,
Іде в світлицю до Марини,
Як Кірик панийй.

Ніби в хаті,
На холоді сердешна мати
Під тином, знай, собі сидить.
Стара неначе одуріла.
Мороз лютує, аж скрипить,
Луна червона побіліла,
І сторож боязно кричить,
Щоб злого пана не збудить.
Аж глядь! — палати зайнялися.
Пожар! пожар!...

І де взялися
Ті люди в Бога! Мов з землі
Родилися і тут росли,
Неначе хвилі напливали,
Та на пожар той дивувались.
Та й диво там таки було!
Марина гола на-голо
Перед будинком танцювала
У-парі з матірю, і — страх! —
З ножем окровленим в руках,
І приспівувала:

„Чи не це-ж та кумася,
Що підтикалася?

Як була я пані
В новому жупані —
Паничі лицялись,
Руку цілували.“
(До матері).

— А ви до мене на весілля
З того світу прийшли?
Мені вже й косу розплели,
Та пан приїхав. Гиля! гиля!
Чи то не гуси, — то пані!
Дивися — в ирій полетіли...
Агу! Гиля! До сатани,
До чорта в гості!... Чуєш? чуєш?
У Києві всі дзвони дзвонять.
Чи бачиш? Он огонь горить,
А пан лежить собі, читає
І просить пити... А ти знаєш,
Що я зарізала його?...
Дивися! Он де головнею
Стоїть на комині... Чого,
Чого ти дивишся на неї?
Це мати, мати! Не дивись —
А то з'їси. Ось на — дивись!

(Дає дулі і співає:)

„Полюбила москаля,
Та ще и зуби вискаля!
Москалі, москалі
Запасок навезли:

Паничі —
Дукачів,
А поповичі з міста
Навезли намиста.
Бий, дзвоне, бий!
Хмару розбий!
Нехай хмарп
На татари,
А сонечко на христяни!
Бий, дзвоне, бий!“

Мати.

Мариночко! Ходімо спать!

Марина.

Ходімо спать, бо завтра рано
До церкви підемо. Поганий —
Дивися! — лізе цілувать.
Ось тобі на!

Мати.

Ходімо спать!

(До людей.)

Хрещені люди, допоможіте!

Марина.

Беріть мене! Беріть, вяжіте!
Ведіть до пана у світлицю!
А ти чи підеш подивиться,
Якою панною Марина
У пана в-заперті сидить?
І вяне, сохне, гине, гине
Твоя єдина дитина, —
Твоя Мариночка?

(Співає.)

„Ой гиля, гиля, сірії гуси!

Гиля на Дунай!“

Завязала головоньку,

Тепер сиди та думай!“

І пташкам воля, — в чистім полі
І пташкам вєсело літать,
А я зовянула в неволі.

(Плаче.)

Хоча-б намисто було взять:
Отсе-б повісилась... От бачиш,

Тепер і шкода!... Хоч топись!
Чого-ж ти, мамо моя, плачеш?
Не плач, голубочко! Дивись:
Це я, Мариночка твоя!
Дивися: чорная змія
По снігу лізе... Утечу!
У ірій знову полечу!
Бо я зозулею вже стала...
Чи він у гості не приходив?
Убили, мабуть, на війні...
А знаєш, снилося мені:
У-день неначе місяць сходив,
А ми гуляєм по-над морем
У-двох собі. Дивлюся: зорі
Попадали неначе в воду,
Тільки осталася одна,
Одна-однісенька на небі.
А я, неначе навісна,
В Дунаєві шукаю броду,
З байстрам розхрістана бреду.
Сміються люди надо мною,
Зовуть покриткою, дурною;
І ти смієшся, а я плачу.
Ба ні, не плачу — регочусь...
Дивися, як я полечу́,
Бо я — сова...

Та й замахала,

Неначе крильми, руками
І пострибала через двір
У поле, виючи мов звір.

Пошкандибала стара мати
Свою Марину доганяти.
Пани до одного спеклись,
Неначе добрі поросята;
Згоріли білії палати,
А люди тихо розійшлись.
Марини й матері не стало...
Уже весною, як орали,
Два трупи на полі найшли
І на могилі поховали.

1848.

Кос-Арал.

ПРОРОК.

(Н. В. Тарновській.)

Неначе праведних дітей,
Господь, любя своїх людей,
Послав на землю їм пророка —
Свою любов благовістить,
Святому розуму учить.
Неначе наш Дніпро широкий,
Слова його лились, текли,
І в серце падали глибоко,
І ніби тим огнем пекли
Холодні душі.

Полюбили
Пророка люди, і молились
Йому, і сльози, знай, лили.
А потім?... Люди, род лукавий,
Господню святу славу

Розтлили... і чужим богам
Пожерли жертви, омерзїлись,
І мужа свята — горе вам! —
На стогнах каменем побили,
І заходилися гулять,
І заходилися шинкувать.
Святою кровю шинкувать.
І несправедно Господь великий,
На вас, на лютих, на вас диких
Кайдани повелїв кувать,
Глибокі тюрми мурувать,
І — роде лживий і жестокий! —
Вомісто кроткого пророка —
Царя вам повелїв избрать!

1848.

Кос-Арал.

СИЧІ.

На ниву в жито у-ночі,
На полі, на роздолі,
Зліталися по волі
Сичі —
Пожартувать,
Поміркуватъ.
Щоб бідне птаство заступить,
Орлине царство затопить
І геть спалить,
Орла-ж повісить на тичині
І, при такій годні,
Республіку зробиць.
І все-б, здавалося? А ні!
Щоб не толочили пашні, —
Воно було-б не диво,
Як би хто инший на тій ниві

Сільце поставив, а то зирк —
Таки голісінський мужик.
Поставив любо, та й пішов
В копиці спать собі, а рано,
Не вмившися, зайшов.
Гостий одвідать. Та й погані, —
Усі до одного сичі!
Отсе тобі вари й печи!
Щоб не нести до-дому
Таке добро, то повбивав,
А инших гратися оддав
Приборканих воронам,
І не сказав нікому.

1848.

Кос-Арал.

Між скелями, неначе злодій,
По-над Дністром іде в-ночі
Козак, і дивиться йдучи
На каламутну темну воду,
Неначе в орог ві в очи,
Неначе вимовити хоче:
— „Дністре водо каламутна!

Винеси на волю,
Або втопи принамені,
Коли така доля!“
Та й роздягся на камені.
У воду кинувся, пливе,
Аж хвиля синяя реве,
І, ревучи, на той беріг

Козака виносить.
Стрепенувся сіромаха:
І голій, і босий,
Та на волі; й більш нічого
У Бога не просить.
Постривай лиш: може, брате,
На чужому полі
Талану того попросиш,
Та тієї долі...
Пішов собі темним яром,
Та співає йдучи:
„Ой з-під гори, та з-під кручі
Ішли мажі рипучи;
А за ними йде та чорнявая,
Та плаче — рида йдучи.“

Уже як хочете: хоч лайте,
Хоч і не лайте, й не читайте —
Про мене! Я і не прошу, —
Для себе, братіки, сплещу,
Ще раз те оливо потрачу;
А може дасть Бог, і заплачу, —
То й буде з мене...

Ну-мо ззов!

Покинув матір і господу,
Покинув жінку; жаль, та й годі!
На Бесарабію пішов
Отсей козак. Погнало горе
Де моря пити. Хоч говорять:
Аби файда в руках була,
А хлопа, як того вола,
У плуг голодного впряжеш.

Троха лишень, ти так?
Ще з-малку з матір'ю старою
Ходив з торбами сей козак.
Оттак і виріс сиротою
У наймах. Сказано — шарпак,
То й одружився собі так:
Узяв хорошу, та убогу, —
Звичайне, наймичку. А пан...
(І неталан наш і талан, —
Як кажуть люди, все од Бога)
Нагледів, клятий: панські очі!
Та й ну гостинці засилать.
Так і гостинців брать не хоче,
Не хоче й пана закохать.

Що тут робить? — За чоловіка,
Укоротивши йому віка...
А жінку можна привітать.
Трохи не сталося оттак!
До нитки звівся мій козак,
Усе на панщині проклятий.
А був хазяїн.....
А жіночку свою любив,
І—Господи єдиний! —
Як те паня, як ту дитину,
У намистах водив.
Та знемігся неборака, —
Хоч продавай хату
Та йди в найми! Оттак його
Оттой пан проклятий
Допік добре. А жіночка,
Мов цього й не знає, —
У доброму намистечку
В садочку гуляє,
Як та краля.—„Що тут робить?“
Сердега міркує:
„Покину їх та утечу?!
Хто-ж їх нагодує?
Хто догляне? Одна—стара,
Не здужає встати;
А другая — молодая,
Дума погуляти.
Як же його? Що діяти?
Горе моє, горе!“

Та й пішов, торбину взявши,
За синєє море
Шукать долі. Думав прийти,
Та хоч жінку взяти, —
Стара мати і тут буде
Віку доживати
На господі.

Так оттак-то
Трапляється в світі!
Думав жити, поживати,
Та Бога хвалити,
А довелося на чужні
Тільки сльози лити, —
Більш нічого! Нудно йому
На чужому полі.
Всього надбав роботяга,
Та не придбав долі.

Талану того святого.

Світ Божий немилый —
Нудно йому на чужині,
І добро остило.
Хочеться хоч подивиться
На свій край, на милій,
На високі могили,
На степи широкі,
На садочок, на жіночку,
Кралю карооку.
Та й поплив Дністром на сей бік,
Покпнувши волю,
Бродягою.

О, Боже мій!

Яке ти, поле,
Своє поле! — яке-то ти
Широке, широке,
Як та воля!...

Прийшов до-дому у-ночі
Стогнала мати на печі,
А жінка у коморі спала
(Бо пан нездужа.) Жінка встала
Неначе п'явка та впила́сь
І, мов ведою, залилась
Дрібними, як горох, сльозами.
(І це трапляється між нами,
Що ніж на серце наставля,
А сам цілує.) Ожила
Моя сердешна молодиця:
І де ті в Господа ваялися
Усякі штучні їства!
Сама-ж, неначе нежива,
На плечі пада. Напоїла
І нагодувала,
І спать його, веселого,

В коморі поклала.
Лежить собі, неборака,
Думає-гадає, —
„Як то будем мандрувати“,
І тихо дримає.
А жіночка молодая
Кинулась до пана,
Розказала: „оттак і так!“
Любо та кохано
Прийшли, взяли сіромаху,
Та й повезли з дому
Пройдисвіта, волоцюгу,
Прямо до прийому.

І там доля не покинула.

Дослуживсь до чину,
Та й вернувся в село своє,
І служить покинув.
Уже матір поховали
Громадою люди,
І пан умер. А жіночка
Московкою всюди
Хуляється — і по Жидах
І по панях, боса.
Найшов її, подивився
І, сивоволосий,
Підняв руки калічені
До святого Бога,
Заридав, як та дитина,
І — простив небогу.

Оттак люди, научайтесь
Ворогам прощати,
Як сей неук!...
Де-ж нам грішним
Добра цього взяти?

1848.

Кос-Арал.

І НЕБО НЕВМИТЕ.

І небо невмите, і заспані філі,
І по-над берегом гет-гет,
Неначе п'яний, очерет
Без вітру гнеться... Боже милый!
Чи довго буде ще мені
В отсій незамкнутій тюрмі,
По-над отсим нікчемним морем,

Нудіти світом? Не говорить,
Мовчить і гнеться, мов жива,
В степу пожовкляя трава,
Не хоче правдоньки сказать...
А більше ні в кого спитать.

1848.

Кос-Арал.

І виріс я на чужині,
І сивію в чужому краї.
То самотньому мені
Здається — кращого немає
Нічого в Бога, як Дніпро
Та наша славна країна.
Аж бачу, там тільки добро,
Де нас нема.

В лиху годину,

Якось недавно довелось
Мені заїхати в Україну,
У те найкраще село, —
У те, де мати повивала
Мене малого, і вночі
На свічку Богу заробляла;
Поклони тяжкій бучи,
Пречистій ставила, молила.
Щоб доля добрая любила
Її дитину...

Добре, мамо,

Що ти зарані спати лягла!
А то-б ти Бога прокляла
За мій талан.

Аж страх погано
У тім хорошому селі:
Чорніше чорної землі
Блукають люди; повсихали
Сади зелені; погнили
Біленькі хати, повалялись;
Стави буряном поросли.
Село неначе погоріло,
Неначе люди подуріли, —
Німі на панщину ідуть
І діточок своїх ведуть.

І я, заплакавши, назад
Поїхав знову на чужину.

І не в однім оттім селі,
А скрізь на славній Україні
Людий у ярма запрягли
Пани лукаві. Гинуть, гинуть
У ярмах лицарські сини,
А преноганії пани
Жидам, братам своїм хорошим.
Остатні продають штани...

Погано дуже, страх погано
В отсій пустині пропадатъ;
А ще поганше на Україні
Дивитись, плакати, — і мовчать.
А як не бачиш того лиха,
То скрізь, здається, любо, тихо,
І на Україні добро;
Між горами старий Дніпро,
Неначе в молоці дитина,
Красується, люблюється
На всю Україну,
А по-над ним зеленіють
Широкі села;
А у селах, у веселих
І люди веселі.
Воно-б, може, так і сталось,
Як-би не осталось
Сліду панського в Україні!...

1848.

Кос-Арал.

Ще для людий, тієї слави,
Мережані та кучеряві
Отсі вірші віршую я —
Для себе, братя моя!
Мені легшає в неволі,
Як я їх складаю:
З-за Дніпра мов далекого
Слова прилітають
І стеляться на папері,

Плачучи, сміючись,
Мов ті діти, і радують
Самотню душу,
Убогую. Любо мені,
Любо мені з ними,
Мов батькові багатому
З дітками малими.
І радий я, і веселий,
І Бога благаю,

Щоб не приспав моїх діток
В далекому краю.
Нехай летять до-домоньку
Легенкі діти
Та розкажуть, як то тяжко
Було їм на світі!...
І в семі веселій тихо
Дітний привітають,

Коло гаю, в чистім полі,
На самій могилі,
Дві тополі високіі
Одна одну хилить.
І без вітру гойдаються,
Мов борються в полі.
Отто сестри чарівниці —
Оттіі тополі.

Закохалися обидві
В одного Івана;
А Іван, козак звичайний,
Обох їх не ганив,
А лицявся то з тією,
То з другою любо, —
Поки в яру, у вечері,
Під зеленим дуєм
Не зійшлися усі троє.
— Оттак то ти, кате,
Знущаєшся над сестрами...

І пішли шукати
Трути-зілля, щоб Іванѧ
Завтра отруїти.
Найшли зілля, накопали

Як-би мені черевики,
То пішла-б я на музики...
Горенько моє!
Черевиків немає,
А музика грає, грає,
Жалю завдає!

Ой піду я боса полем,
Пошукаю свою долю,
Доленько моя!
Глянь на мене, чорнобриву!

І сивою головою
Батько покиває,
Мати скаже: „Бодай тіі
Діти не родились!“
А дівчина подумас:
„Я їх полюбила!“

184.
Кос-Арал.

І стали варити;
Заплакали, зарпдали, —
А нема де дітись:
Треба варить!
Наварили;
Йвана отруїли,
Й поховали коло гаю
В полі на могилі.
І байдуже?

Ні, не дуже:
Бо сестри ходили
Що-день божий, в-ранці рано
Плакать над Іваном,
Поки самі потруїлись

А Бог людям на науку,
Поставив їх в полі
На могилі тополями;
І тіі тополі
Над Іваном, на могилі,
Коло того гаю,
І без вітру гойдаються,
І вітер гойдас.

1848.
Кос-Арал.

Моя доле неправдива,
Безталанна я!

Дівчаточка на музиках
У червоних черевиках —
Я світом нужу...
Без роскоші, без любови,
Зношу свої чорні брови,
У наймах зношу!

1848.
Кос-Арал.

І багата я,
І вродлива я,
Та не маю собі пари,
Безталанна я!

Тяжко, важко в світі жить
І нікого не любить,
Оксамитові жупани
Одинокій носить!

Полюбилась би я,
Одружилась би я

Полюбилася я,
Одружилася я
З безталанним сиротою —
Така доля моя!

Люди гордії, злі
Розрізнили, взяли
Та повезли до прийому —

Породила мене мати
У високих у палатах,
Шовком повила;
У золоті, в оксамиті,
Мов та квіточка укрита,
Росла я, росла.

І виросла я на диво:
Кароока, чорнобрива,
Білолиця я.
Убогого полюбила,
Мати заміж не пустила, —
Осталася я.

Ой я свого чоловіка
В дорогу послала,
А од шинку та до шинку
Стежечку топтала,

З чорнобровим сиротою,
Та не воля моя!

Батько—мати не сплять,
На сторожі стоять,
Не пускають саму мене

У садочок гулять!
З препоганим старим,
З моїм нелюбом багатим,
З моїм ворогом злим!

1848.
Кос-Арал.

Оддали в москалі!

І московкою я,
Одинокю я
Старіюся в чужій хаті —
Така доля моя!

1848.
Кос-Арал.

У високих у палатах
Увесь вік свій дівувати...
Недоля моя!
Як билина при долині,
В одинокій самотині
Старіюся я.

На світ божий не дивлюся,
Ні до кого не горнуся,
А матір стару —
Прости мене, моя мати!
Буду тебе проклинати,
Поки не умру.

18'8.
Кос-Арал.

Та до куми заходила
Пшона позичати,
Оттих дітей годувати
В нетопленій хаті.

І багата я,
І вродлива я,
Та не маю собі паря,
Безталанна я!

І нагодувала,
І спати поклала,
Сама пішла до дяка
Добувати пятака,
Та й заночувала.

А із Криму чоловік
Ледве ноги доволік;
Воли поздихали,
Вози поламались,
З батіжками чумаченьки
До-дому вертались.

Ой вигострю товариша,
Засуну в халяву,
Та піду шукати правди
І тієї слави.
Ой, піду я не лугами
І не берегами,
А піду я не шляхами,
А по-над шляхами.
Та спитаю в Жидовина,
В багатого пана,
У шляхтича поганого
В поганім жупані,

По улиці вітер віє
Та сніг замітає,
По улиці по-під тинню
Вдова шкандибає
Під дзвіницю, — сердешная,
Руки простягати
До тих самих, до багатих,
Що сина в салдати
Позаторік заголили..
А думала жити,

Ой сяду я під хатою,
На улицю гляну,
Як то тії дівчаточка
Без своєї Ганни,
Без моєї Ганнусеньки,
У хрещика грають?

І граються невесело,

Увійшов у хату,
Ударивсь об поли:
Лазять діти у запічку,
Голодні і голі.

„А де ваша, діти, мати?“
Сердешний питає.
— „Тату! тату! Наша мати
У шинку гуляє.“

1848.

Кос-Арал.

І у ченця, як трапиться —
Нехай не гуляє,
А святе письмо читає,
Людий поучає:
Щоб брат брата не різали
Та не окрадали,
Та в москалі вдовиченка
Щоб не оддавали.

1848.

Кос-Арал.

Хоч на старість у невістки
В добрі одпочити...
Не довелось!...
Виблагала
Тую копійчину, —
Та Пречистій поставила
Свічечку за сина...

1848.

Кос-Арал.

І не так співають
Дівчаточка...
А моєї
Голубки немає:
У св-крухи десь воркує,
Мене виглядає.

1848.

Кос-Арал.

Закувала зозуленька
В зеленому гаї;
Заплакала дівчинонька —
Дружини немає.
А дівочі молодії
Веселії літа,
Як квіточка за водою,
Пливуть з цього світа.
Як би були батько-мати,

Та були-б багаті,
Було-б кому полюбити,
Було-б кому взяти.
А то нема; сиротою
Оттак і загину,
Дівуючи в самотині
Де не-будь під тином.

1848.
Кос-Арал.

Ш В А Ч К А.

Ой не петься горілочка,
Не пються й меди;
Не будете шинкувати,
Прокляті Жиди!

Ой не петься тес пиво,
А я буду пить;
Не дам же я вражим Ляхам
В Україні жить.

Ходім, батьки-отамани,
У Хвастов в неділю.
Та надінем вражим Ляхам
Кошуленьку білу, —
Ні, не білу, а червону —
Ходім, погуляєм,
Та в пригоді свого батька
Старого згадаєм,
Полковника хвастовського,
Славного Семена.
Ходім, брати! Не згинете,
Хлопці, коло мене.“

В Перепяти гайдамаки
Нижком ночували;
До схід сонця у Хвастові
Хлопята гуляли.

Ой не пються пива, меди,
Не петься вода;
Прилучилось з чумаченьком
В степу біда:

Прийди з того Межигоря,
Наш славний Палію,
Подивися, що той Швачка
У Хвастові діє!
Добре діє!...

У Хвастові,
У славному місті,
Покотилось Ляхів, Жидів
Не сто і не двісті,
А тисячі.

Базарами
Кров почервоніла.
А оранди з костьолами,
Мов свічки, згоріли.
В самім замку невеличку
Церковку святую
Не спалено, — оттам Швачка
Співа: „алилуя!“
Хвалить Господа, веселий,
І каже сидлати
Коня свого вороного:
Мас погуляти
У Бихові, славнім місті,
З Левченком у-купі,
Потоптати жидівського
Й шляхетського трупу.

1848.
Кос-Арал.

Заболіла головонька,
Заболів живіт,
Упав чумак коло воза,
Упав та й лежить.

Із Одеса преславної
Завезли чуму;
Покинули товариша, —
Горенько йому!

Воли його коло воза
Понуро стоять;
А із степу гайворони
До його летять.

„Ой не клійте, гайворони,
Чумацького трупу:

На улиці невесело,
В хаті батько лає,
А до вдови на досвітки
Мати не пускає.

Що-ж мені робити?
Де мені подітись?
Чи то з иншим полюбитись,
Чи то утопитись?

Ой надіну я серéжки

У тіві Катерини!
Хата на помості;
Із славного Запорожжя
Наїхали гості;
Оден Семен Босий
Другий Іван Голий,
Третій, славний вдовиченко,
Іван Ярошенко.

— З'їздили ми Польщу
І всю Україну,
А не бачили такої,
Як ся Катерина!

Оден каже: „Брате!
Як-би я багатий,
То оддав би все золото
Отсій Катерині
За одну годину.“

Наклювавшись, подохнете
Коло мене в-купі.

Ой полетить гайворони,
Мої сизокрилі,
До батечка, та скажіте,
Щоб службу служили,

Та за мою грішну душу
Псалтир прочитали,
А дівчині молоденькій
Скажіть, щоб не ждала!“

1848.
Кос-Арал.

І добре намисто,
Та піду я на ярмарок
В неділю на місто;

Скажу йому: „Сватай мене,
Або одчепися!
Бо як мені у матері —
То лучше топиться.“

1848.
Кос-Арал.

Другий каже: „Друже!
Як-би я був дужий,
То оддав би я всю силу
За одну годину
Отсій Катерині.“

Третій каже: „Діти!
Нема того в світі,
Чого-б мені не зробити
Для цієї Катерини
За одну годину.“

Катерина задумалась
І третьому каже:
„Бать у мене брат єдиний,
У неволі вражий,
У Криму десь пропадає.
Хто його достане,
То той мені, Запорожці,
Дружиною стане!

Заболіла головонька,
Заболів живіт,
Упав чумак коло воза,
Упав та й лежить.

Із Одеси преславної
Завезли чуму;
Покинули товарища, —
Горенько йому!

Воли його коло воза
Понуро стоять;
А із степу гайворони
До його летять.

Разом повставали
Конею посіддали,
Поїхали визволяти
Катриного брата.
Однн утопився
У Дніпровім гирлі;
Другого в Козлові
На кіл посадили;
Третій, Іван Ярошенко,
Славний вдовиченко,
З лютою неволі,
Із Бакчисараю,
Брата визволяє.

Заскрипіли рано двері
У великій хаті.
„Вставай, вставай, Катерино,
Брата зустрічати!“
Катерина подивилась.

Із-за гаю сонце сходить,
За гай і заходить;
По долині у вечері
Козак смутний ходить.

Ходить він годину,
Ходить він і другу, —
Не виходить чорнобрива
Із темного лугу;

Не виходять зрадливая...
А з яру та з лісу,

Ой пішла я у яр за водою,
Аж там милий гуляє з другою,
А другая тая,
Розлучниця злая,
Багата сусідонька,
Вдова молодая.

А я вчора з нею.
З цією змією,
В полі плоскінь вибрала,
Та все й розказала:

Та й заголосила:
—Це не брат мій, це—мій милий!
Я тебе дурила. —
„Одурила!“

І Катрина
До-долу-скотилась
Головонька.
„Ходім, брате,
З поганої хати!“
Поїхали Запорожці
Вітер доганяти.

Катерину чорнобриву
В полі поховали,
А славнії Запорожці
В степу побратались.

1848.
Кос-Арал.

З собаками та псарями,
Іде пан гульвіса.

Цькують його собаками,
Крутять назад рукп,
І завдають козакові
Смертельнії муки;

У льох його, молодого,
Той пан замикає,
А дівчину покриткою
По світу пускає...

1848.
Кос-Арал.

Що як мене любить,
Женитися буде,
І до себе, злую суку,
Просила в придане.

Йване мій, Іване,
Друже мій коханий!
Побий тебе сила божа
На наглій дорозі!

1848.
Кос-Арал.

Не так тії вороги,
Як добрії люди —
І окрадуть жалкуючи,
Плачучи осудять,
І попросять тебе в хату,
І будуть вітати,
І питать тебе про тебе,
Щоб потім сміятись.
Щоб з тебе сміятись,

Щоб тебе добити.
Без ворогів можна в світі
Як-небудь прожити,
А ці добрі люди
Найдуть тебе всюди,
І на тім світі, добряги,
Тебе не забудуть!

1848.
Кос-Арал.

Ой люлі, люлі, моя дитино,
В-день і в-ночи...
Підеш, мій сину, по Україні,
Нас кленучи.

Сину мій, сину! Не клени тата,
Не помяни!
Мене прокляту, я твоя мати—
Мене клени!...

Мене не стане, не йди між люде,
Йди ти в гай:

Гай не питає, й бачить не буде—
Там і гуляй!

Найдеш у гаї тую калину,
То й пригорнись!...
Бо я любила, моя дитино,
Її колись.

Як підеш в села, у тії хати,
То не журись;
А як побачиш з дітками матір,
То — не дивись!...

1848.
Кос-Арал.

Ой чого ти почорніло,
Зелене поле?
Почорніло я од крові
За вольную волю.

Круг містечка Берестечка,
На чотири милі,
Мене славні Запорожці
Своїм трупом вкрили;

Та ще мене гайворони
Укрили з півночі —
Ключуть очі козацькії,

А трупу не хочуть...

Почорніло я, зелене,
Та за вашу волю;
Я знов буду зеленіти,
А ви вже ніколи.

Не вернетесь на волю, —
Будете орати
Мене стиха, та орючи
Долю проклинати...

1848.
Кос-Арал.

Туман, туман долиною —
Добре жити з родиною;
А ще лучше за горою
З дружиною молодою.

Ой піду я темним гаєм —
Дружиноньки пошукаю.
„Де ти? де ти? озовися!
Прийди, серце, пригорнися!

Ну-мо, серце, лицятися,
Та поїдем вінчатися,
Щоб не знали батько й мати,
Де ми будем ночувати.“

Одружилась, заховалась...

У неділеньку у святую,
У досвітню годину,
У славному-преславному
Місті Чигирині,
Задзвонили в усі давони,
З гармати стріляли,
Превелебную громаду
До-купи скликали.

З святыми корогвами,
Та з пречестними образами
Народ з попами
З усіх церков на гору йде,
Мов та божа бджола гуде.
З монастиря святого
У золоті, аж сяє,
Сам архимандрит вихожає,
Акафист читає,
Поклоня покладає.

Поважно та тихо,
У ранню пору,
На високу гору
Сходились полковники.
І військо, як море,
З знаменами, з бунчугами
З лугу виступало,
Та на трубах вигравало,
І на гори разом стало.

Замовкли гармати,
Оніміли дзвони,
І громада покладає
Земні поклони.
Молебствіє архимандрит
Сам на горі править,
Святого Бога просить, хвалить,
Щоб дав їм мудрості дознати,
Гетьмана доброго обрати.

Бодай була не кохалась!
Легче було-б в труні гнити,
Як з тобою в світі жити.

1848.

Кос-Арал.

І одногласне, одностайне
Громада вибрала гетьмана,
Преславного Лободу Івана,
Лицаря старого,
Брата військового.

У труби затрубили,
У дзвони задзвонили,
Вдарили з гармати,
Знаменами, бунчугами
Гетьмана укрили.

Гетьман старий ридає,
До Бога руки здіймає,
Три поклони покладає
Великій громаді
І, мов дзвоном дзвонить,
Говорить:

—„Спасибі вам, панове молодці,
Преславнії Запорожці,
За честь, за славу, за повагу,
Що ви мені учинили!
А ще-б краще ви зробили,
Як-би замість старого
Та обрали молодого
Завзятого молодця,
Преславного Запорожця
Павла Кравченка-Наливайка.

Я стар чоловік, нездужаю встати
Буду йому пораду давати,
По-батьківськи научати,
Як на Ляха стати.

Тепер прелютая година
На нашій славній Україні:
Не мені вас, братця,
На Ляха водити,

Не мені тепер, старому,
Булаву носити.
Нехай носить Наливайко.
Козакам на славу,
Щоб лякались ворожі Ляхи
У своїй Варшаві!“

Громада чмелем загула:

У перетику ходила
По горіхи,
Мірошника полюбила
Для потіхи.
Мельник меле, шеретує
Обернеться, поцілує —
Для потіхи.

У перетику ходила
По опеньки,
Лимаренька полюбила
Молоденька.
Лимар кичку зашиває,
Мене горне, обнімає —
Молоденьку.

У неділеньку та ранесенько,
Ще сонечко не зіходило,
Я я молоденька
На шлях, на дорогу
Невеселая виходила;
Я виходила за гай на долину,
Щоб не бачила мати,
Того молодого
Чумаченька свого
Зстрічати.

Ой копали йому в стіну при дорозі
Та притиками яму;
Завернули його у тую рогожу,
Та й спустили Івана
У ту яму глибокою
На високій могилі.
Ой Боже милий, — милий, милосердий,
А я так його любила!..

1848.
Кос-Арал.

У двони задзвонили;
Гармата заревла,
І бунчугами вкрили
Преславного Запорожця
Павла Кравченка-Наливайка.

1848.
Кос-Арал.

У перетику ходила
Я по дрова,
Та бондаря полюбила
Чорноброва.
Бондар відра набиває,
Мене горне, пригортає —
Чорноброву.

Коли хочеш добре знати,
Моя мати,
Кого будеш по-переду
Зятем звати —
Усіх, усіх, моя мамо,
У неділеньку зятями
Будеш звати.

1848.
Кос-Арал.

Ой зустрілась я
За тими лозами
Та з чумацькими возами:
Ідуть його воли,
Воли половії,
Ідуть, ремигають;
А чумаченька мого молодого
Коло воликів немає.

Не тополю високою
Вітер нагинає —
Дівчинонька одинока
Долю зневажає.

— Бодай тобі доле,
У морі втопитись,
Що не даєш мені й досі
Ні з ким полюбитись!

Як дівчата цілються,

Утоптала стежечку
Через яр,
Через гору, серденько,
На базар;

Продавала бублики
Козакам,
Вторгувала, серденько,
Пятака.

Я два шаги, два шаги
Пропила,

І широкою долину,
І високою могилу;
І вечірнюю годину,
І що снилось говорилось —
Не забуду я.

Та що з того? Не побрались.
Розійшлися, мов не знались.
А тим часом дорогії

На-вгороді коло броду
Барвінок не сходить;
Чомусь дівчина до броду
По воду не ходить,

На-вгороді коло тину
Сохне на тичині

Як їх обнімають,
І що тоді їм діється —
Я й досі не знаю...

І не знатиму. Ой, мамо!
Страшно дівувати,
Увесь вік свій дівувати,
Ні з ким не кохатись.

1848.

Кос-Арал.

За копійку дудника
Найняла.

Заграй мені, дуднику
На дуду,
Нехай своє лишенько
Забуду!

Оттака я дівчина,
Така я!
Сватай мене, серденько, —
Вийду я!

1848.

Кос-Арал.

Літа тії молодії
Марне пронеслись.

Помарніли ми обоє:
Я — в неволі, ти — вдовою;
Не живем. а тільки ходим
Та згадуєм тії годи,
Як жили колись.

1848.

Кос-Арал.

Хміль зелений; не виходить
Дівчина з хатини.

На-вгороді коло броду
Верба похилилась;
Зажурилась чорнобрива,
Тяжко зажурилась.

Плаче, плаче та ридас,
Як рибонька беться...
А над нею, молодого,
Поганець сміється.

1848.

Кос-Арал.

Як-би мені, мамо, намисто,
То пішла-б я завтра на місто;
А на місті, мамо, на місті
Там музики грають троїсті;
А дівчата з парубками
Лицяються... Мамо, мамо!
Безталанна я.

Ой піду я Богу помолюся,
Та піду я у найми наймуся,
Та куплю я, мамо, черевики,
Та найму я троїсті музики. —
Нехай люди не здивують,

Як я, мамо, потанцюю...
Доленько моя!

Не дай мені вік дівувати,
Коси мої плести-заплітати,
Бровенята дома зносити,
В самотині віку дожити!
А поки я заробляю,
Чорні брови полинають...
Безталанна я!

1848.

Кос-Арал.

„Не хочу я женитися,
Не хочу я братись,
Не хочу я у запічку
Дітий годувати;
Не хочу я, моя мати,
За плугом ходити,
Оксамитові жупани
На ріллі носити.
А піду я одружуся
З моїм вірним другом,
З славним батьком запорожським
Та з великим Лугом.
На Хортиці у матері
Буду добре жити,
У оксамиті ходити.
Меді-віна пити!“

Пішов козак нерозумний
Славі добувати, —
Осталася сиротою
Старенькая мати.
Ой згадала в неділеньку,
Сідаючи їсти:
„Нема мого сина Йвана,
І немає вісти!“

Не через два, не три літа,
Не через чотири
Вернувся наш Запорожець,
Як та хиря-хиря,
Обідраний, облатаний,
Калікою в хату.
Отсе тобі Запорожжя
І сердешна мати!
Нема кому привітати,
Ні з ким пожуритись!
Треба було-б молодому,
Треба-б одружитись!
Минулися молодії
Веселії літа,
Немає з ким остилого
Серденька нагріти;
Нема кому зострінати,
Затопити хату;
Нема кому води тії
Каліці подати!

1848.

Кос-Арал.

Чума з лопатою ходила,
Та гробовища рила-рила,
Та трупом-трупом начиняла,
І „со святими“ не співала, —
Чи гірдом, чи то селом —
Мете собі, як помелом.

Весна. Садочки зацвіли,
Неначе полотном укриті,
Росою божою умиті,
Біліють. Весело земля:
Цвіте, красується цвітами,
Садами темними, лугами;
А люди бідні в селі,
Неначе злякані ягнята,
Позамикалися у хатах,
Та й мруть.

По улицах воли
Ревуть голодні; на городі
Пасуться коні — не виходить
Ніхто загнать, нагоду ать,
Неначе люди ті сплять.
Заснули, — добре, знать, заснули!
Святу неділеньку забули,
Бо дзвона вже давно не чуть.
Сумують комини без диму;
А за городами, за тином
Могили чорнії ростуть.

Під хатами, по-між садами,
Зашиті в шкуру і в смолі,
Гробокопателі в селі
Волочать трупи ланцюгами

І знов мені не привезла
Нічого почта з України!
За грішнії, мабуть, діла
Караюсь я в отсій пустині
Сердитим Богом.

Не мені
Про теє знать, за що караюсь;
Та й знать не хочеться мені!...
А серце плаче, як згадаю
Хоч невеселії случаї

За царину, — і засипають
Без домовини.

Дні минають,
Минають місяці. Село
На-вік замовкло, оніміло,
І кропивою поросло.

Гробокопателі ходили,
Та й ті під хатами лягли.
Ніхто не вийшов в-ранці з хати,
Щоб їх, сердешних, поховати, —
Під хатами і погнили.

Мов оазіс в чистім полі,
Село зеленіє.
Ніхто в його не заходить;
Тільки вітер віє,
Та розносить жовте листя
По жовтому полю.

Довго воно зеленіло,
Поки люди з поля
Пожарище не пустили
Та не запалили
Села того зеленого.
Згоріло, зотліло,
Попіл вітром розмахало,

Оттаке-то людям горе
Чума виробляла!

1848.

Кос-Арал.

І невеселії ті дні,
Що пронеслися надо мною
В мойй Україні-колись.

Колись божились та каялись,
Братались, сестрились зо мною,
Поки, мов хмара, розійшлись
Без сльоз, роси тій святої.
І довелося знов мені
Людий на сторості...

Ні, ні!
Вони з холери повмірали —
А то-б хоч клаптик переслали
Того паперу...

Ой із журби та із жалю,
Щоб не бачить, як читають
Листи тії, погуляю,
Погуляю по-над морем,

В неволі, в самоті немає,
Нема з ким серце поєднать;
То сам собі отсе шукаю
Когось-то, з ним щоб розмовлять.
Шукаю Бога, — а нахожу
Таке, що цур йому й казать!
От-що зробили з мене годи
Та безталання!

Та ще й те,
Що літечко моє святе
Минуло хмарно, що немає

Ой умер старий батько
І старенькая мати,
Та нема кому щирої
Тої радоньки дати:

Що мені на світі
Спроті робити?
Чи йти в люди,
Чи дома журитись?

Ой піду я в гай зеленій.
Посажу я руту;
Як що зійде моя рута —

Не вернувся із походу
Гусарин-москаль.
Чого-ж мені його шкода?
Чого його жаль?

Що на йому жупан куций,
Що гусарин чорноусий,
Що машою звав?

Та розважу своє горе,
Та Україну згадаю,
Та пісеньку заспіваю.
Люди скажуть, люди зрадять,
А вона мене порадить, —
І порадить і розважить,
І правдоньку мені скаже.

1848.
Кос-Арал.

Ні-же єдиного случаяю,
Щоб до-ладу було згадать.

А душу треба розважать,
Бо йй так хочеться, так просить
Хоч слова тихого...

Не чуть!
І мов у полі сніг заносить
Неохолонувший ще труп.

1848.
Кос-Арал.

Остануся тута:
Приїде милий в мою хату
Хазяїнувати;
А як же ні, то я піду
Доленьки шукать.

Посходила тая рута,
В гаї зеленіє, —
А дівчина-сиротина
У наймах марніє!

1848.
Кос-Арал.

Ні, не того мені шкода, —
А марніє моя врода,
Люди не беруть;

А на улиці дівчата
Насміхаються, прокляті,
„Гусаркою“ зовуть!..

1848.
Кос-Арал.

У Вильні, городі преславнім,
Отсе лучилося недавно. —
Ще був тоді (от як на те
Не вбгаю в віршу сього слова!) —
Тоді здоровий-прездоровий, —
Зробили з його лазарет,
А бакалярів розігнали
За те, що шапки не ламали
У Острій Брамі...

Дурня знать

По походу! Отже назвать
Їй-Богу я його не вмю —
Того студента — що-ж нам діять?!

То синок був литовської
Гордої графині:
І хороше, і багате,
І одна дитина,
І училось не паничем,
І шапку знімало
В Острій Брамі.

Добре було,

Та лихо спіткало:
Улюбилось сердешне
(Було молодее)
У жидівку молодую,
Та й думало з нею,
Щоб сього не знала мати,
Звичайне побратись, —
Бо не можна ради дати,
Що то за проклята!
Мов змальована сиділа
До самої ночі
Перед вікном і втирала
Заплакані очі, —
Бо й вона таки любила,
І страх як любила!
Та на бульвар виходила,
І в школу ходила
Усе з батьком, то й не можна
Було ради дати;
І банкир якийсь із Любська
Жидівочку сватав,
Що тут на світі робитц?
Хоч іти топитись
До Закрету: не хочеться
Без Жидівки жити

Студентові.

А Жид старий —

Ніби теє знає —
Дочку свою одиначку
В хаті замикає,
Як іде до лавок в-ранці,
І найма сторожу,
Стару Рухлю.

Ні, небоже, —

Рухля не pomoже!
Уже де вона на світі
Роман сей читала
З шовковою драбинкою?
І Рухля не знала,
Може, сама догадалась;
Тільки заходилась
Та сплела й собі такую,
І в-ночі спустилась
До студента на улицу.
І де-б утікати?
А вони (звичайне, діти!)
Любо цілуватись
Коло воріт заходились.
А Жид із на-двору,
Мов скажений, вибігає
З сокирою.

Горе!

Горе тобі, стара мати!
Нема твого сина:
На улиці валяється
Убита дитина,
Убитая жидовином
Горе тобі, мати!

Жидівочка... (де та сила
Взялася в дитяти?!)
Вихватила ту сокиру,
І батькові в груди
Аж по обух вгородила!

Оттаке-то чудо
У тім місті преславному,
У тій Вильні сталось.
Дивувались довго люди:
Де вона сховалась,
Жидівочка та гадюча,
Що батька убила?
А вона в-ночі любенько
В Вілії втопилась,

Бо найшли її в Закреті, —
Там і поховали.
А графиня без дитини,
Сердешна, осталась;
Поїхала у Рим, кажуть,
Та десь опинилась,
Та з маркизом якимсь голим,
Кажуть, одружилася.
Може й брешуть. бо, звичайне,
На те вони люди:
І вдовицю не забудуть,
І тую осудять.

1848.

Кос-Арал.

Заступила чорна хмара
Та білу хмару;
Виступили з-за Лиману
З Турками Татари;
Із Полісся шляхта лізе,
А гетьман попович
Із-за Дніпра напірає;
Дурний Самойлович
З Ромоданом. Мов та галич,
Вкрили Україну
Та й клюють, вліко-мога.

А ти, Чигирине!
А ти, старий Дорошенку,
Запорожський брате!
Нездужаєш, чи боїшся
На ворога стати?

— „Не боюсь я, отамани.
Та жаль України!“
І заплакав Дорошенько,
Як тая дитина.
— „Не розсишлем вражу силу
Не встану я знову!
Возьміть мої гетьманські
Клейноди, панове,
Та однесіть Москалеві:
Нехай Москва знає,
Що гетьмана Дорошенка
На світі немає.
А я, брати Запорожці,

Возьму собі рясу,
Та піду поклонити
В Межигор до Спаса.“

Задавонили в усі дзвони,
Гармата грімала;
У дві лави Задніпрянці
З Москалями стали,
Аж на милью.

Між лавами
Понесли клейноди.
Годі тобі, Петре, пити
Із Тясмина воду!
Положили ті клейноди
Попенькові в ноги, —
Іди, Петре, в Межигоря
Молитися Богу!
Не пустили Дорошенка, —
У рясі пізнали,
Закували у кайдани,
В Сосниці послали:
А з Сосниці в Ярополче
Віку доживати.
Оттак тобі довелось,
Запорожський брате!
Виглянуло над Чигрином
Сніце із-за хмари:
Потягли в свої улуси
З турками Татари.
А Ляхи з своїм Чарнецьким,
З поганим Степаном,

Запалили церкву Божу,
І кости Богдана
Й Тимошеві в Суботіві
Гарненько спалили,
Та й пішли собі у Польшу,
Мов добре зробили.
А москалі з Ромоданом
В неділеньку рано
Пішли собі з поповичем
Шляхом „Ромоданом“.

Мов орел той приборканий,
Без крил та без волі,
Знеміг славний Дорошенко,
Сидячи в неволі,
Та й умер з нудьги.

Остило
Волочить кайдани!

І забули в Україні
Славного гетьмана.
Тільки ти, святий Ростовський,
Згадав у темниці
Свого друга великого,
І звелів капицю
Над гетьманом змурувати
І Богу молитись
За гетьмана, панахиду
За Петра служити.

І досі ще, що-рік божий,
Як день той настане,
Ідуть править панахиду
Над нашим гетьманом
В Ярополчі.

Кінець 1848 року.
Кос-Арал.

Ө. М. ЛАЗАРЕВСЬКОМУ.

Не до-дому в-ночі йдучи
З куминої хати
І не спати лягаючи,
Згадай мене, брате!
А як прийде нудьга в гості
Та й на ніч засяде,
Оттоді мене, мій друже,
Зови на пораду!
Оттоді згадай в пустині,
Далеко над морем,
Свого друга веселого,
Як він горе боре,
Як він, свої думи тії
І серце убоге
Заховавши, ходить собі
Та молитесь Богу,
Та згадає Україну
І тебе, мій друже,
Та іноді й пожуриться...
Звичайне, не дуже,
А так тільки...

На дворі, бач,
Наступає свято, —
Тяжко його, друже-брате,
Самому стрічати
У пустині...

Завтра рано
Заревуть дзвіниці
В Україні, завтра рано
До церкви молитесь
Підуть люди.

Завтра ж рано
Завис голодний
Звір в пустині, і повів
Ураган холодний,
І занесе піском, снігом
Куринь мою хату.
Оттак мені дозедеться
Свято зустрічати!

Що ж діяти? На те й лихо,
Щоб з тим лихом битись.
А ти, друже мій єдиний,
Як маєш журитись,
Прочитай отсю підулу
І знай, що на світі
Тільки й тяжко, що в пустині
У неволі жити...
Та й там живуть, хоч погано...
Що-ж діяти маю?
Треба-б вмерти, — так надія,
Брате, не вмирає!

Неначе степом чумаки
У-осени верству проходять,
Так і мене минають годи;
А я й байдуже: книжечки
Мережаю та починаю
Таки віршами; розважаю
Дурную голову свою
Та кайдани собі кую,

Як ці добродії дознають...

Та вже нехай хоч розіпнуть,
А я без вірші не улежу:
Уже два годи промережав,
І третій в добрий час почну.

1849.

Кос-Арал.

СОТНИК.

I.

У Оглаві... Чи по знаку
Кому сей Оглав білохатий?
Троха лиш!

Треба розказати,
Щоб з жалю не зробить сміху.

Од Борисполя недалеко, —
А буде так як Борисполь,
І досі ще стоїть любенько
Рядок на вигоні тополь;
Неначе з Оглава дівчата
Ватагу вийшли виглядати,
Та й стали.

Буде вже давно:
Оттут, бувало із за тину
Вилась квасоля по тичині;
І з оболонками вікно
В садочок літом одчинялось,
І хата, бачите, була
За тином, сотникова хата.
А сотник був собі багатий,
То в його, знаєте, росло

На божій харчі, за дитину,
Чнесь байстря.

А може й так
Узяв собі старий козак
Чню сирітку за дитину,
Та й доглядає в затишку,
Як квіточку, чужу дочку.

А сина (сотник був жонатий,
Та жінка вмерла) — сина дав
У бурсу в Київ обучати.

А сам Настусю піджидав,
Таки годованку, щоб з нею
Собі зробити ріднею:

Не сина з нею повднать,
А забандюрилось старому
Самому в дурнях побувать.
А щоб не знать було нікому,
То ще й не радився ні з ким,
А тільки сам собі гадає.
А жіночки — лихий їх знає!
Уже сміялися над ним.
Вони цю страву носом чують..

II.

Сидить сотник на причілку
Та думку гадає;
А Настуся по садочку
Пташкою літає;
То посидить коло його,
Руку поцілує,
То усамі ст' ашенними

Сивими пустує, —
Ну, звичайне, як дитина,
Пестує старого.
А старому не до того:
Іншого якогось,
Гріховного пестування
Старе тіло просить.

І пальцями старий сотник
Настусині коси,
Мов дві гадини великі,
До-купи сплітає,
То розплете, то крут шії
Тричі обмотає.
А вона, моя голубка,
Нічого не знає,
Мов кошеня на припічку,
З старим котом грає.

Сотник.

Та одчепись, божевільна!
Дивись лишень: коси,
Мов русалка, розтріпала.
А чому ти й доси
Ніколи не вплетеш кіснїки,
Отті, що тітка привезла?

Настя.

Як-би пустили на музики,
То я-б кісники заплела,
Наділа-б жовті черевики,
Червону-б юпку одягла,
Заквітчала-б барвінком коси...

Сотник.

Стривай, стривай, простоволоса!
Дурненька: де-б же ти взяла
Того барвінку завітчатись?

Настя.

А коло тину... Там такий
Поріс зелений, та хрещатий,
Та синій — синій-голубий,
Зацвів...

Сотник.

Не будеш дівувати!

Настя.

А що-ж, умру хіба?

Сотник.

Ба ні!
А снилось в-осени мені, —
Тоді як щепи ми щепили, —
Як приймуться... мені присни-
лось...

Як приймуться, то в-осени
Ти вийдеш заміж.

Настя.

Схаменись!
І щепи ваші поламаю!

Сотник.

І як барвінок зацвіте...

Настя.

То я й барвінок позриваю!

Сотник.

А од весілля не втечеш!

Настя.

Ба ні, втечу, та ще й заплачу.
(Плаче.)

Сотник.

Дурна ти, Насте, як я бачу:
І посміяться не даси!
Хіба не бачиш, я жартую.
Піди лиш, скрипку принеси,
Та з лиха гарно потанцюєш,
А я заграю.

Настя.

Добре, тату!
(І веселенька — шасть у хату!)

Сотник.

Ні, трохи треба подождать!
Воно-б то так, та от-що, брате:
Літа не ждуть, літа летять;
А думка проклята марою
До серця так і приросла.
— А ти вже й скрипку при-
несла?!
Яку-ж ми вчистимо з тобою?

Настя.

Е, ні, стривайте! Цур не граць!
А то не буду й танцювать.
Поки барвінку не нарву,
Та не уквітчаюсь. Я зараз!

(Іде кедалечко, рве барвінок, квітчається і співає. Сотник налагоджує скрипку.)

Сотник.

Отже одна вже й увірвалась.
Стривай, і другу увірву!

Настя.

(Вертається завітчана, співаючи:)
Як-би мені крила, крила

Соколинї,

Полетіла-б я за милим,
За дружиною;
Полетіла-б у діброву,
У зелений гай, —
Полетіла-б, чорноброва,
За тихий Дунай!

III.

(Тим часом, як вона співає, у садочок входить молодий хлопець в соломяному брилі, в короткому синьому жупанку, в зеленех шараварах, з торбиною за плечима і з нагаєм.)

Петро.

З тим днем, що сьогодні,
Боже помагай!

Настя.

Тату! тату! Петро, Петро
Із Кпіва прийшов!

Сотник.

А, видом-видати, слихом-слихати! Чи по волі. чи по неволі?

Петро.

По волі, тату, та ще й богословом.

Сотник.

Ов!

Настя.

Богословом! Аж страшно!

Сотник.

Дурна, чого ти боїшся (Підходить до сина, хрестить його й цілує.)
Боже тебе благослови, моя дитино! Настусю! Поведи його в по-
кої, та нагодуй, бо він ще може й не обідав.

Петро.

Та таки й так. (Іде в світлицю з Настусею.)

Сотник (сам).

Чого,

І дарував же мені Бог
Таке дитя, такого сина!
І богослов уже... причина,
Причина мудрая. (Задумується.)

Чого я думаю? У попи!
А як не схоче, то на Січ —
А там не згине вражий хлопець.
Іти лиш в хату.

От ще річ:
Заставить треба богослова,
Щоб дома байдиків не бив,
Щоб він гуляючи навчив
Настусю заповідь, щоб знову
Не довелось дяка наймать,

Як для покойної.
А знаю, —
Без цього вже не повинчає
Отець Хома... Піти сказать,
А то забуду.
(Іде в хату.)

IV.

Жить би, жить, хвалити Бога,
Кохатися в дітях, —
Так же ні: самому треба
Себе одурити,
Оженитися старому
На такій дитині!
Схаменнся, не женися:
І вона загине,
І сам сивим посмішищем
Будеш в своїй хаті!
Будеш сам отте весілля
По-вік проклинати!
Будеш плакати, і нікому
Ті сльози старечі
Буде втерти!
Не женися, —
І гич не до речі!
Дивися: рай кругом тебе
І діти, як квіти.
За-що ж ти їх, молоденьких,
Хочеш погубити?
Ні, старий мій чепуриться,

Аж бридко дивиться,
А Настуся з богословом
Заповіді вчиться.
Он дивиться: у садочок
Вийшли погуляти, —
У-двох собі похожають,
Мов ті голубята.
А старого нема дома,
То їм своя воля
Награтися.
Дивітеся:
Там коло тополі
Стали собі, та й дивляться
Одно на другого.
Оттак ангели святії
Дивляться на Бога,
Як вони одно на друге.
І Петрусь питає:

Петро.

Чом же ти отсе, Настусю,
Справді, не читаєш?

Настя.

А хіба я школяр, чи що? Не хочу, та й годі!

Петро.

Хоч одну невеличку заповідь сьогодні вивчи, хоч п'яту!

Настя.

І пятої, і шостої, — ніякої не хочу!

Петро.

То піп і не вінчатиме ніколи, як не вмітимеш

Настя.

Байдуже, нехай собі не вінчає.

Петро.

А зо мною?

Настя.

І з тобою нехай собі. Е, ні! Нехай повинчас!

Петро.

Та читай же! А то...

Настя.

А то що ти зробиш?

Петро.

Поцілую, ось побачиш!

Настя.

Хоч як хочеш цілуй собі, а я таки не читатиму!

Петро (цілує її і примовляє):

Отсе тобі раз, отсе тобі два...

(А сотник виглядає з-за тину і входить в хату, не давши знаку.)

Настя (пручається).

Годі бо вже, годі! Незабаром батько прийде, — треба справді читать.

Петро.

А, тепер і читать!

Сотник (виходить з хати).

Діти! Годі вже вам учитися! Чи не час обідать?

(Петро і Настя мовчки йдуть у хату.)

Сотник (сам).

Не так, як в бурсі!

Помелом!

Навчилась, нічого сказать!

Отсе дитина! Ні, Настусю!

Я коло тебе захожуся

Тепер, лебедонько, не так!

Поки сто раз не поцілує,

Й читать не хоче.

А бурсак!...

Собачий сину, знаєш смак!

Ось я тебе попомуштрую —

Щоб духу в хаті не було.

Великий світ наш,—не загинеш.

Дивися, пся його личина,

Отсе-то так, що богослов!...

У батька краде! Добре, свате!

Які-то стали люди злі!

А що то діється у хаті?

Там знову. знать, мої малі

Читають... Треба розігнати.

V.

Оттакі батьки на світі, —

На-що вони дітям?

На наругу перед Богом!

А шануйте, чтіте,

Поважайте його, діти!

Бо то батько сивий,

Батько мудрий.

Добре оттим

Сиротам щасливим,

Що не мають оттих батьків,

То й не согршають!

Настя (вибігає заплакана з хати).

Не дає і пообідать,
В Київ проганяє.
А, Боже мій милостивий!
Що мені робити?
Помандрую.

(Дивиться в хату, заміра вся.)

Ух, який сердитий!

Та, не вдарить...

А я таки
У Київ з Петрусем
Помандрую, хоч що хочеш!
Я не побоюся,
Серед ночі помандрую!...
А відьма злякає?...
Ні, не зляка. (Загляда знову.)
Сердешенький!
Книжечки складає
У торбину і бриль бере.
Прощай, моє любе,
Моє серце!...

У вечері?

За царину? Буду,
Раньше буду! Ось на, лови!

(Кидає через тин цвіток.)

Чуєш? Дождайся-ж!

(Виходить сотник.)

Настя (співає.)

„Не ходи, не нуди,
не залицяйся! —
Не сватай, не піду,
не сподівайся!“

Сотник.

А їй байдуже, мов не знає!
Неначе та сорока скаче.
Настую! Чом же ти не плачеш?
Адже-ж Петруся вже немає.

Настя.

Дивітеся, яка печаль!
То й плачте, коли жаль!

Сотник.

Мені байдуже.

Настя.

А мені
Ще байдужіше, він не мій.
А я вже, заповіді знаю
Усі до одної!

Сотник.

Усі?

Настя.

Нехай хоч зараз сповідає
Отець Хома ваш голосний.

Сотник.

А повинчаємось в неділю?

Настя.

А вже-ж! Так ми ще не говіли;
Як одговіємось — тоді.

Сотник (цілує її.)

Моя голубко сизокрила,
Моя ти ягідко!

(Танцює і приговорює.)

У горох

В чотирьох

У-ночі ходила;

У-ночі,

Ходячи,

Намісто згубила.

Настя.

Та годі вам вже з тим [намістом! Ішли-б швидче до отця
Хоми, та порадилися. От що!

Сотник.

Правда, правда, моя квіточко! Побіжу-ж я швиденько, а ти
тут, моя любко, погуляй собі тихенько! Та завітчайся! Та не
жди мене, бо бути має, що я остануся і на вечерню. (Цілує її йде.)

Настя.

Добре, добре! Неждатиму,
Не ждатиму, не ждатиму,
У свитину вдягатимусь,
У намисто уберуся,
Доганятиму Петруся.

Обнімемось, поділуємось, поберемося за рученьки, та й підем у-двох собі аж у Київ. Треба завітчатися, — може, в останній раз! Бо він казав, що у Броварях і повинчаємося.

(Квітчається і співає.)

„Ой піду я нерегом-лугом,
Зострінуся з несуженим другом.
Здоров, здоров, несужений друже!
Любилися ми з тобою дуже;
Любилися, та не побралися,
Тільки жалю серцю набралися.“

Отсе нагадала яку! Цур їй, яка погана! Побіжу лиш швидче. Оставайтесь здорові, мої високіі тополі і хрещатий мій барвіночку! (Виходить.)

VI.

Іде до-дому у-ночі
П'янький сотник, а йдучи
Собі веселий розмовляє:
— „Нехай і наших люди знають!
Нехай і сивий, і горбатий,
А ми... хе! хе! А ми-жонатий!
А ми...“

На-силу вліз у хату,
Та й ліг собі тихенько спати,
Щоб Настю, бачте, не збудить,
Та сорома не наробить.
Уже й „Достойно“ оддзвонили,
Уже до-дому люди йдуть,
Не йде Настусенька, не чуть.
Насплу сотника збудили,
Та розказали: „так і так!“
Перехрестився неборак;
Коня найкращого сідлав
І скаче в Київ.

В Броварях.

Уже повинчана, гуляє
Його Настуса молода.
Вернувся сотник мій до-дому,
Три дні, три ночі не вставав,

Нікому й слова не сказав
І не пожалувавсь нікому.

Турбується, заробляє
А того не знає,
Що на старість одуріє
І все занехаїть.
Оттак тепер і з сотником,
З дурним моїм, сталося:
Розігнав дітий по світу,
А добро осталося, —
Немає з ким поділити.
Довелось самому
Розкидати, розточити,
І добра нікому
Не зробити ні на шеляг,
І притчею стати
Добрим людям, і охати
У холодній хаті
Під кожухом. І нікому
Хату затопити
І вимести; по смітнику
Ходяти, нудити, —

Поки пугач над стріхою
В вікно не завіє,
А наймичка холодного
Трупку не накриє
Кожушиною старою,
А ключ од комори
Із-за пояса украде...

Оттаке-то горе
Із сотником отсе сталося!
Не минуло году,
Як Настусенки не стало,
А вже на городі
Не осталося нічого.
Свині та телята
Уже бродять. А барвінок,
Барвінок хрещатий,
Притоптаній, коло тину
Засихає, вяне.
А сам сотник у кожусі,
Одутлий, поганий,
Коло клуні похожає.
І стоги некряті,
І покої немазані,
І сволок немитий,
І челяді нема дома,
Й худоби немає...
А наймичка задріпана,
Та й та помпкає
Старим паном.

Так і треба:

Не розганяй діток,
Сивий дурню!
Не довго жив
На свій заробіток
Пяний сотник.

Ще минуло

Літо коло світа,
А в-осени на улиці
Сотника убито,
А може вмер неборака,
Од шинкарки йдучи, —
Байдуже кому питати!
Забрали й онучі
Добрі люди, а самого
Гарно поховали
У леваді, і хрестика
Над ним не вкопали.
Аж жаль його: був багатий,
І рідня і діти
Єсть у його, а нікому
Хрест поставити!
Умер сотник, і покої
Згнили, повалялись;
Все пропало, погинуло.
Тільки і осталися —
Що тополі на вигоні:
Стоять, мов дівчата
Вийшли з Оглава ватагу
З поля виглядати.

1849.

Кос-Арал.

Як маю я журитися
Докучати людям,
Піду собі світ-за-очі —
Що буде, те й буде!
Найду долю — одружуся,
Не найду — втоплюся,
Та не продамся нікому,
В найми не наймуся.

Пішов же я світ-за-очі...

Доля заховалась,
А воленьку люди добрі
І не торгували,
А без торгу закинули
В далеку неволю, —
Щоб не росло таке зілля
На нашому полі...

3. I. 1849.

Кос-Арал.

За сонцем хмаронька плыве,
Червоні поли розстилає,
І сонце спатоньки зове
У синє море; покриває
Рожевою пеленою,
Мов мати дитину...
Очам любо...

Годиночку,

Малую годину
Ніби серце одпочине,
З Богом заговорить...
А туман, неначе ворог,

Закриває море
І хмароньку рожевую,
І тьму за собою
Розстилає туман сивий,
І тьмою німою
Оповие тобі душу,
Й не знаєш, де дітись.
І ждеш його, того світу,
Мов матері діти.

1849.

Кос-Арал.

На-що мені женитися?
На-що мені братися?
Будуть з мене, молодого,
Козаки сміятись.
„Оженявся“ — вони скажуть, —
„Голодний і голій;
Занапастив, нерозумний,
Молодую волю!“

Воно й правда... Що-ж діяти?

Навчть мене, люде!
Іти хйба до вас в наймп?
Чп до-ладу буде?

Ні, не буду чужі воли
Пастя, заганяти;
Не буду я в чужій хаті
Тещу поважати;

А буду я красуватись
В синьому жупані,
На коняку вороному
Перед козаками.
Найду собі чорнобривку
В степу при долині —

Високою могилоньку
На тій Україні.

На весілля товариство
Вийде погуляти,
Та винесе самопали,
Викотить гармати.
Як понесуть товариша
В нову світлицю, —
Загомонять самопали,
Гукнуть гаківниці.

Як положать молодого
В новій хаті спати, —
Заголосить, як та мати,
Голосна гармата:
Гукатиме, кричатиме
Не одну годину,
І рознесе тую славу
По всій Україні.

1849.

Кос-Арал.

У Д О В И Ц Я .

Ой крикнули сірі гуси
В яру на ставу;
Стала на все село слава
Про тую вдову.
Не так слава, не так слава,
Як той поговір,

Що заїздив козак з Січи
До вдови на двір.
Вечеряли у світлиці,
Мед-вино пили,
І в кімнаті на кроваті
Спочити лягли.

Не минула слава тая,
Не марне пішла:
Удовиця у мясниці
Сина привела.
Вигодувала малого,
До школи дала,
А із школи його взявши,
Коня купила;
А коня йому купивши,
Сідельце сама
Самим шовком вишивала,
Злотом окула;
Одягла його в червоний

— Як-би тобі довелось
В нас попанувати,
То знав би ти, пане-брате,
Як їх називати,
Оттих твоїх безталанних
Дівчаток накритих;
А то верзеш біси-зна-що,
Та й думаєш: ми-то,
Ми-то людям покажемо
Отсих безталанних,
Та навчимо шануватись
Паничів поганих!
Щкода й праці!

Поки села,
Поки пани в селах,
Будуть собі тинятися
Покритки веселі
По шиночках з москалями, —
І не турбуйсь, брате!
Нехай буде так, як буде,
А ще одну нате
Отсю одну непокриту!...
Слухайте-ж, панята!

Дівчата на луці гребли,
А парубки копиці клали,
Та, знай, на сонце позирали,
Та нісенітницю верзали, —
Звичайне, хлопці!

А дівчата,
Мов ті сороки, цокотали,
Та до криниці учащали —
У яр погуляти.

В жупан дорогий,
Посадила на коника:
„Гляньте вороги!
Подивітесь!“
Та й повела
Коня вдовж села,
Та й привела до обозу,
В військо оддала,
А сама на прощу в Київ —
В черниці пішла...

1849.

Кос-Арал.

Найкращая з всього села
Давненько вже у яр пішла,
Узявши глечик, та й немає;
А лановий і не шукає,
Мов і не бачить.

Не новий
Отсей лукавий лановий:
Стара собака, та ще й бита.
У балці стало щось кричать;
Побігли хлопці рятувать.
Аж там панич несамовитий,
Недоліток таке творить —
Сердешну дівчину мордує;
Сердешна дівчина кричить.
Прибігли хлопці; не рятують:
Бояться пана.

А оден,
Що наймолодший, озирнувшись
Та вилами пана
І просадив, мов ту жабу.
Застогнав поганець,
Та й опрігся.

Порадились,
Дали в город знати.
Суд наїхав; подивились,
Попились завзято
Судовики.

Закували
Хлопця молодого,
Та в тюрму захвасуали,
Та й більше нічого...

На верстовім шляху в полі
Корчма під вербою
Стоїть собі в холодочку;
А по-під корчмою
Сидять в путах арестанти:
Трохи одпочити
Позволено бідолахам
Та води напитись.
Сидять собі, розмовляють,
А де-хто й куняє.
А з-за гори поїзжане
На шлях виїзжають,
Аж три тройки. І звичайне,
Коло корчми стали
Дати коням одпочити,
Та й дружкї пристали,
Співаючи.

Ото-ж стали;
Молодая встала,
Взяла квартиру оковити,
Та й почаствовала
Сердешного невольника
І його сторбжу...
Коли дивиться, погляне —
Боже, милий Боже!
Між невольниками в путах
Той самий єдиний
Її местник безталанний,
Несе з України
Аж у Сибір ланцюг, пута...
А ти будеш тута
У роскоші, і не будеш
Ні знати, ні чути
Його плачу всендівного?
Не почаствовала
Свого местника святого
І не привітала, —

Зарослі шляхї терна́ми
На тую Україну —
Мабуть, я її на-віки,
На-віки покинув!
Мабуть, мені не вернутись
Ніколи до-дому;
Мабуть, мені доведеться
Читати самому

Тільки глянула на його...
Та й більше нічого!...

По-переду поїзжане,
Рúшили в дорогу,
А за ними й невольники
Побрязкали путем
По-над шляхом, — і нікого
Не видно, не чути
Коло корчми...

Одна собі
Поки-що осталась
З шинкаркою.
Кругом неї
Димом розстилалась
В полі кúрява...
І смерклось.

(І вік не великий —
Не тільки день!)...
На хуторі

Танці та музики
Аж до півночи. Придани
Постіль пішли слати
У комору; а молода
Вийшла мовчки з хати,
Та й пропала.

Скрізь шукали,
До світу шукали,
Та не найшли...

Де-ж поділась?
— Це?

Помандрувала
За невольником убогим
У Сибір... Та й годі!

1849.
Кос-Арал.

Отсі думи...
Боже милий,
Тяжко мені жити!
Маю серце широке,
Ні з ким поділити.
Не дав-еси мені долі,
Молодої долі,
Не давав-еси ніколи!

Ніколи, ніколи!
Не дав серця молодого
З тим серцем дівочим
Повднати.

Минулися,
Мої дні і ночі
Без радості, молодії,
Так собі минули
На чужині!

Не найшлося
З ким серцем ділитись,
А тепер не маю навіть
З ким поговорити.

Тяжко мені, Боже милий,
Носити самому

Зацвіла в долині
Червона калина,
Ніби засміялась
Дівчина-дитина.
Любо, любо стало,
Пташечка зраділа
І защебетала...
Почула дівчина,
І в білія свитині
З біленької хати
Вийшла погуляти
У гай на долину.

І вийшов до неї
З зеленого гаю
Козак молоденький:
Цілує, вітає,
За руки хватає.
І йдуть по долині
Тихою ходою

У нашім раї, на землі,
Нічого кращого немає,
Як тая мати молодая
З своїм дитяточком малим.
Буває іноді: дивлюся,
Дивуюсь дивом, і печаль
Охватить душу; стане жаль

Отсі думи і не ділить
Ні з ким, і нікому
Не сказати святого слова,
І душу убогу
Не радовать, і не корить
Чоловіка злого,
І умерти...

О, Господи!
Дай мені хоч глянуть
На народ оттой убогий,
На тую Вкраїну,
Не дай мені згинуть
Оттут на чужині!

1849.

Кос-Арал.

І йдучи співають,
Як діточок двох;
Під тую калину
Прийшли, посідали, —
І поцілувались...

Якого-ж ми раю
У Бога благаєм?
Рай у вічі лізе,
А ми в церкву лізем,
Заплющивши очі:
Такого не хочем!
Сказав би я правду,
Самому завадити,
Та що з неї буде?
А попам та людям
Однаково буде...

1849.

Кос-Арал.

Мені її, і зажурюся
І перед нею помолюся,
Мов перед образом святим
Тієї матері святої,
Що в мир наш Бога принесла.

Тепер їй, любо, любо жити:

Вона серед ночі встає,
І стереже добро своє,
І дожидає того світу,
Щоб знов на його надивитись,
Наговоряться.

„Це моє,
Моє!...“ — І ливиться на його,
І молиться за його Богу,
І вийде з дому погулять,
Гордїше са́мої цариці.
Щоб людям, бачте, и казати
Своє добро:

„А подивіться!
Моє найкраще над всіми!“
І ненароком инший гляне, —
Весела, рада, Боже мій!
Несе до-ому свого Йвана;
І їй здається — все село
Весь день дивил ся на його,
Що тільки й дива там було,
А більше не було нічого...
Щасливая!...

Літа минають,
По-троху діти виростають,
І вирости, і розійшлись
На заробітки, в москалі.
А ти осталася небого,
І не осталося нікого
З тобою дома.

Наготї
Старої нічим одягті
І витопить зімою хати;
А ти нездужаєш і встати.
Щоб хоч огонь той розвестї.
В холодній молишся оселї
За їх, за діточок...

А ти,
Великомученице?
Села
Минаєш плачучї в-ночі,
І полем-сте́ном ідучї,
Свогo ти сина закриваєш,
Бо й пташка вноді пізнає
І защебече: „Он байстря
Несе покритка на базар!“

Безталанная! Де ділась
Краса т.о.я тая,

Що всі люди дивувались?
Пропала, немає!...
Все дитиночка забрала
І вигнала з хати;
І вийшла ти за царину,
З хреста ніби знята.
Старцї тебе цураються
Неначе прокази,
А воно таке маленьке,
Воно ще й не лазить.
І коли-то воно буде
Гратись. і промовить
Слово „мамо“, — великеє,
Найкращее слово!
Ти зрадієш, і розкажеш
Дитині правдиво
Про панича лукавого,
І будеш щаслива...
Та недовго: бо не дійде
До зросту дитина.
Піде собі сліпця водить,
А тебе покине
Калікою на розпутті
Щоб собак дразнила,
Та ще й вилає — за те, бач,
Що на світ родила,
І за те ще, що так тяжко
Дитину любила...
І любитимеш. небого,
Поки не загинеш
На морозі, межі псами.
Де-небудь під тино !...

Оттим мені і жаль стане
Матері небоги,
Що вона його так любить,
Так гине за його.
За те чадо поганеє. —
Занапа́стить в світі
Найкращее добро своє,
Молодії літа.
А воно, буває, з його
Не вийде нічого.
Або вийде недолюдок,
Сатана, безрога.
І ніколи із байстряги
Не матиме мати
Собі доброї дитини,

Хоч вона й багата.

Добре оттим панам жити:
Нічого не знають!
І не знають, як ті діти

На великдень, на соломі
Проти сонця діти
Грались собі крашанками,
Та й стали хвалитись
Обновами.
Тому к святкам
З лиштвою пошили
Сорочечку, а тій стьожку,
Тій стрічку купили;
Кому шапочку смушеву,
Чобітки шкапові;
Кому свитку...

Булó роблю щó, чи гуляю,
Чи Богу молюся,
Усе думаю про його
І чогось боюся.
Дурна була, молодая,
Я все виглядала,
Чи не шле за рушниками, —
І не сподівалась,
Що він мене, дурну, дурить.
А серце боліло,
Ніби знало, що так буде,
Сказати не вміло.
А як-би́ булó сказало,
То я-б не любила;
Може була-б до криниці
У гай не ходила.
А то в-ранці і в-вечері
Ходила, гуляла, —

Буває, иноді старий
Не знає сам, чо́го зрадіє,
Неначе стане молодий
І заспіває, як уміє.
І стане ясно перед ним
Надія ангелом святим,

У їх виростають,
Бо матері там не мають,
А мамку наймають.

1849.
Кос-Арал.

Одна тільки
Сидить без обнов
Сиріточка, рученята
Сховавши в рукави.
— Мені мати купувала..
— Мені батько справив..
— А мені хрещена мати
Лиштву вишивала.
„А я в попа обідала!“
Сирітка сказала..

1849.
Кос-Арал.

Доходилась: осталася;
На-віки осталась
Дівувати.

Тяжко мені
У матері в хаті
Старітисся, а своєї
Вже хати не мати.

А ще й доси, чи роблю щó,
Чи то так гуляю,
Усе думаю, про його;
І сама не знаю,
Чого думаю, чо́го я
У той гай ходила,
І за-що його так довго,
Так тяжко любила.

1849.
Кос-Арал.

І збрá, молодість його,
Вітає вéсело над ним!
Що-ж се зробилося з старим?
Чо́го зрадів отсе?

Тогó,
Що, бачите, старий подумав

Добро якесь комусь зробити.
А що-ж, як зробити?

Добре жити
Тому, чия душа і дума
Добро навчилася любити.
Нераз такому любо стане,
Нераз барвінком зацвіте.

Оттак, буває, в темну яму
Святее сонечко загляне,
І в темній ямі, як на те,
Зелена травка поросте.

1849.

Кос-Арал.

Хіба самому написати
Таки посланіє до себе,
Та все до-чиста розказати,
Усе, що треба, що й не треба!
А то не діждешся його,
Того писанія святого,
Святої правди ні од кого.
Та й ждати не маю од кого,
Бо вже-б здавалося, пора!

Либонь, уже десяте літо,
Як людям дав я „Кобзаря“
А їм неначе рот зашити:
Ніхто й не гавкне, не лайне,
Неначе й не було мене!
Не похвали собі, громадо,
Без неї може обійдусь,
А ради жду собі, поради;
Та, мабуть, в яму перейду
Із москалів, а не діждусь...

Мені, було, аж серце мліло,
Мій Боже милий, як хотілось,
Щоб хто-небудь мені сказав
Хоч слово мудре, щоб я знав,
Для кого я пишу, для чого,
За-що Вкраїну я люблю?
Чи варт вона огня святого?
Бо хоч зостаріюсь з за-того,
А ще не знаю, що роблю.
Пишу собі, щоб не міняти
Часа святого так-на-так,

Та инді старий козак
Верзеться грішному — усатий,
З своєю волею мені
На чорнім вороні-коні.
А більш нічого я не знаю,
Хоч я за це і пропадаю
Тепер в далекій стороні...
Чи доля так отсе зробила?
Чи мати Богу не молилась,
Як понесла мене, що я,
Неначе люта змія,
Розтоптана, в степу здихає,
Захода сонця дожидає?
Оттак-то я тепер терплю,
Та смерть із степу виглядаю...
А за-що? Їй-Богу, не знаю!
А все таки її люблю,
Мою Україну широку,
Хоч я по їй і одиникий
(Бо, бачте, пари не найшов),
Аж до погибелі дійшов.

Нічого, друже! Не журися!
В дулевину себе закуй,
Гарненько Богу помолися,
А на громаду хоч наплюй —
Вона капуста головата!
А в-тім, як знаєш, пане-брате:
Не дурень — сам собі міркуй!

1849.

Кос-Арал.

Дурні та гордії ми люди
На всіх шляхах, по всій-усюди!
А хвалимось, що десь-то ми
І над землею, і водою,

І од палат та до тюрми
Усе царі... а над собою
Аж деспоти — такі царі,
І на престолі і в неволі.

І все-то те по добрій волі,
По волі розуму горить,
Як той маяк у синім морі,
Чи те... в житейськім.

Саме так
У нас у костяній коморі
Горить розумний той маяк,
А ми оливи наливаем,
Та байдуже собі спінаєм
Чи то в годину. чи в напасть.

Орли, орли ви сизокрилі,
Покі вам лихо не приснилось,
Хоч невеличке, хоч на час!
А там — під лавою в шиночку
Сховається у холодочку;
Огонь небесний той погас,
І в тую костяну комору

І золотої й дорогої
Мені, щоб знали ви, не жаль
Моєї долі молодої.
А иноді така печаль
Оступись душу — аж заплачу!
А ще до-того, як побачу
Малого хлопчика в селі:
Мов одірвалось од гіллі,
Одно-однісеньке під тином
Сидить собі в старій ряднині..
Мені здається, що се я,
Що с -ж та молодість моя.
Мені здається, що ніколи

.....
Ми в-купочці колись росли,
Маленькими собі любились
А матері на нас дивились
І говорили, що колись
Одружимо їх...

Не вгадали!
Старі зарання повмірали,
А ми малими розійшлись,
Та вже й не сходились ніколи.

Мане по волі і неволи
Носило всюди; принесло

Полізли свині із-надвору,
Мов у калюжу, та й сопуть.

І добре роблять, що купють
На руки добрії кайцани
Та чарки в руки не дають
Абб ножа, а то з-зарані
Гарненько з лиха-б напилісь,
А потім з жалю заридали
Та батька-матір прокляли
І тих, що до хреста держали,
А потім — ніж...

І потекла
Свиняча кров, як та смола,
З печінок ваших пороссячих,
А потім...

1849 (?).

Воно не бачитиме волі,
Святої воленьки! Що так
Даремне, марне проблетять
Його найкращії літа;
Що він не знатиме, де дітись
На сім широкім вольнім світі,
І піде в найми, і колись,
Щоб він не плакав, не журивсь,
Щоб він де-небудь прихилився,
То оддадуть у москалі...

1849.

Кое-Арал.

На старість ледве і до-дому.
Веселее колись село
Чомусь тепер мені старому
Здалось темним і німим,
Таким, як я тепер, старим.
І бачиться, в селі убогім —
Мені так бачиться — нічого
Не виросло і не згнило,
Таке собі, як і булі:
І яр, і поле, і тополі,
І над криницею верба
Нагнулася, як та журба
В далекій, каторжній неволі;

Ставок, гребелька і вітрак
З-за гаю крилами махає;
І дуб зелений, мов козак
Із гаю вийшов та й гуляє
По-під горою; по горі
Садочок темний, а в садочку
Лежать собі у холодочку,
Мов у раю, мої старі.
Хрести дубові посихлялись,
Слова дощем позаливались...
І не дощем, і не слова
Гладесенько Сатурн стирає!...
Нехай з святими спочивають
Мої старі!...

„Чи жива
Отта Оксаночка?“ питаю
У брата тихо я. —

„Яка?“
„Отта маленька, кучерява,
Що з нами гралася колись...“
— „Чого-ж ти, брате, зажурився?“
— „Я не журюсь...“ —

„Помандрувала

Готово! Парус розпустили;
Посунули по синій хвилі
По-між кугбю, в Сир-Дарю,
Байдару та баркас чималій.

Прощай, убогий Кос-Аралє!
Нудьгу заклляю мою
Ти розважав таки два літа.
Спасиої, друже!

Похвались,

Ми в-осени таки похожі
Хоч капельку на образ божий,
Звичайне, що не всі, а так,^і
Хоч де-які...

Крутий байрак,
Неначе циган чорний, голий,
В діброві вбитий, або спить;
А по долині, по роздоллі
Із стєну перекотиполе
Ягняточком собі біжить,

Отта Оксаночка в поход
За москалями, та й пропала.
Вернулась, правда, через год,
Та що з тогб! З байстрам вер-
нулаь,

Острижена. Булб, в-чочі
Сидить під тином, мов зозуля,
Та кукає, або кричить,
Або тихесенько співає,
Та ніби коси розплітає.
А потім знов кудись пішла;
Ніхто не знає, де поділась.
Занапастїлась, одурїла...
А що за дївчина була!
Так-так що краля! І не вбога,
Та талану Госпбдь не дав...

— „А може й дав, та хтось украв
І одурив святого Бога...“

1849.

Кос-Арал.

Що люди і тебе знайшли
І знали, що з тебе зробити.
Прощай же, друже!

Ні хвалї,
А-ні ганьбї я не сплітаю
Твоїй пустинї; в иншїм краю,
Не знаю, може й нагадаю
Нудьгү колишню колись...

1849 вересень.

Кос-Арал.

Біжить до річки. ніби пити
А річечка йогб взяла
Та в Дніпр широкий понєсла,
А Дніпр у море, на край світа.
Билину море покотило,
Та й кинуло на чужині.

І жаль тобі її стане,
Малої билни.
Підєш собі зажурившись
Гаєм по долині...

Гай шепоче, гнуться лози
В яру при дорозі,
Думи душу осідають,
І капають сльози.

І хочеться сповідатись,
Серце розповіти;
І хочеться — Боже милий,
Як хочеться жити!...
І любити Твою правду,
І весь світ обняти!...
Благо тобі, друже-брате,
Як є в тебе хата!

Благо тобі, як у хаті
Є з ким розмовляти,
Хоч дитина маленькая —

Лічу в неволі дні і ночі —
І лік забуваю!
О, Господи! Як то тяжко
Ті дні минають!
А літа пливуть за ними,
Пливуть собі з-тиха,
Забірають за собою
І добро і лихо...
Забірають — не вертають
Ніколи, нічого...
І не благай, бо пропаде
Молитва за Богом.

Каламутними болотами
Між бурянами, за годіми
Три годи сумно протеклі;
Багато де-чого взяли
З моєї темної комори,
І в море нишком однесли;
І ником проковтнуло море
Моє не злато-серебрó —
Мої літа, моє добро,
Мою нудьгу, мої печалі,
Ті незримі скривілі,
Незримим писані пером...

І четвертий рік минає
Тихенько, повелі, —

І воно вгадає
Твої думи, — заговорить
Сам Бог розмовляє
Немовлящими устами.

А тобі, мій одинокий,
Мій друже єдиний,
Горе тобі на чужині
Та на самотині!
Хто з тобою заговорить,
Привітає, гляне?
Кругом тебе простяглася
Трупом бездиханням
Помарнілая пустиня,
Кинутая Богом...

Осень 1849.
Кос-Арал (?).

І четверту починаю
Книжечку в неволі
Мережати.
Змережаю
Кровю та сльозами
Моє горе на чужині.
Бо горе словами
Не розкажеться нікому
Ніколи, ніколи,
Нідé нá світі!

Немає слов
В далекій неволі!
Немає слов, немає сльоз,
Немає нічого;
Нема навіть кругом тебе
Великого Бога!
Нема на що подивитись,
З ким поговорити!
Жити не хочеться на світі,
А сам мусиш жити!

Мушу, мушу, а для чого?
Щоб не губить душу?...
Не варт вона того жалью!
Ось для чого мушу
Жити на світі, волочити
В неволі кайдани:
Може, ще я подивлюся

На мою Україну...
Може, ще я поділюся
Словами-сльозами
З дібровами зеленими,
З темними лугами;
Бо немає в мене роду
На всій Україні,
Та все-таки не ті люди,
Що на цій чужині.
Гуляв би я по-над Дніпрóm
По веселих сéлах,
Та співав би свої думи
Тихі, невеселі.
Дай дожити, подивитись,
О, Боже мій милий,
На лани тії зелені
І тії могили!
А не дася́, то донесі́
На мою країну
Мої сльози; бо я, Боже, —
Я за неї гину!

Може, мені на чужині
Лежать легше буде,
Як іноді в Україні
Згадувати будуть!
Донеси-ж, мій Боже милий,
Або хоч надію
Пошли в душу!...
Бо нічого,

Ми заспівали, розійшлись
Без сліз і без розмови.
Чи зійдемося-ж знову,
Чи заспіваємо коли?
А може й те...
Та де? якими?
заспіваємо яку?
Не тут, і, певне, не такими,
І заспіваєм не таку!
І тут невесело співали,

Не молилася за мене,
Поклони не клала
Моя мати; а так собі
Мене повивала,

Нічого не вдію
Убогою головою,
Бо серце холодне,
Як подумаю, що може
Мене похоронять
На чужині, і ці думи
Зо мною сховають,
І мене на Україні
Ніхто не згадає!

А може тихо за літами,
Мої мерезжані сльозами
І долетять коли-небúдь
На Україну, і падуть,
Неначе роси над землею,
На щире серце молоде,
Сльозами тихо упадуть.
І покиває головою
І будь плакати з мною,
І може, Господи, менé,
В своїй молитві помяне!

Нехай, як буде, так і буде:
Чи то плісті́, чи то бресті́!
Хоч доведеться розп'ясті́сь,
А я таки мережать буду
Тихенько білії листи.

1850.
Оренбург.

Бо й тут невесело було,
Та все-таки якомсь жилось.
Принаймні в-купі сумували,
Згадавши той веселий край,
І Дніпр той дужий, крутогорий,
І молодеє тее горе,
І молодий той грішний рай.

1850.
Оренбург.

Співаючи: „Нехай росте
Та здоровий буде!“
І виріс я, хвалить Бога,
Та не виліз в люде.

Лучше було не родити
Абб утопити,
Як мав би я у неволі
Господа гнівити.

А я так мало, небагато
Благав у Бога: тільки хату,
Одну хатиночку в гаю,
Та дві тополі коло неї,
Та безталанну мою,
Мою Оксаночку, щоб з нею
У-двох дивитися з гори
На Дніпр широкий, на ярі,
Та на лани золотополі,
Та на високій могилі, —
Дивитись, думати, гадать:
Коли-то їх п насвпали?
Кого там люди поховали?
І в-двох тихенько заспівать
Ту думу сѹмную, днедѹвну,
Про лицаря, тогѹ гетьмана,
Що на огні Ляхи спеклі.
А потім би з гори зійшли,
По-над Дніпром у темнім гаї

Гуляли-б, поки не смеркає,
Поки мир божий не засне,
Поки з вечірньою зорою
Не зійде місяць над горою
Туман на лан не прожене.
Ми-б подивились, помолились,
І розмовляючи пішли-б
Вечеряти в свою хатину.

Даєш ти, Господи єдиний,
Сади панам в твоїм раю,
Даєш високіі палати,
Пани-ж неситіі, пузаті
На рай твій, Господи, пілюють,
І нам дивитись не дають
З убогої малої хати.

Я тільки хаточки в тім раю
Благав, і досі ще благаю,
Щоб хоч умерти на Дніпрі,
Хоч на малесенькій горі.

1850.
Оренбург.

ПЕТРУСЬ.

(Поема.)

I.

Були на хуторі пани,
І пан і пані небагаті.
І дочечка у їх росла,
Уже чимала піднялась;
І генерал її засватав, —
Бо страх хороша була,
А генерал був страх багатий!
От і талан Господь послав
На вбогий хутір...

Ублагали

Царя небесного! Взяли,
Її гарненько одягли,
Та у неділю й повінчали,
І генеральшою назвали,
І цугом в Київ повезли.

Було на хуторі погане
Мале байстря, — свиной пясло,
Петрусем звалось; на придане
Воно за панною пішло
У генеральське село —
Свиной же пасти, безталанне.

За балом бал у генерала.
За генеральшою чимала
Орда панів і паничів,
І генеральша у-ночі
Тихенько плакати собі стала.

— „Занапастила мене мати!
Зов'яне марне у палатах
Краса і молодість моя!“

— „Ти, душко, плачеш?“

— „Хто се? я?“

Ні, я не плачу...“

— „Знаєш, Маню?“

У городі тепер Армяне:

Купи собі, Машуню, шаль!“

— „Мені не треба тії шалі!“

— „Не завдавай же серцю жа-
лю, —

Купи, голубко! Не печаль
Мого ти серця! А весною
В Париж поїдемо з тобою,
Або поїдемо в село, —
Як хочеш, серце!...“

Тихо-тихо

Зіма минала; кралось лихо,
Та в самім серці уляглося
У генеральші молодії.

Поїхали в село весною;
В селі бенкети загули,
А генеральша плаче-плаче,
А генерал того не бачить, —
А всі вже бачили в селі.

II

З нудьги, із двору погуляти
Якось задумавшись пішла
Та аж за царину зайшла,
Та й бачить, що пасе ягнята
Малі хлопяточко в стерні.
— „О горе, горенько мені!
Що я робитиму на світі?...
Се ти, Петрусю?“ —

„Аже-ж я“

— „Ходім до мене! Будем жити,

Як там на хуторі колись
Жили, жили.“ —

Та її похилилась;
Очей не зводячи, дивилась
На Петруся.

Одним-одна
І виростала, й дівувала,
І за старого генерала
Занапастили-продали,
І в-купі гроші пропили..
І тяжко — тяжко заридала.

„Ходімо, с-рце погулять!
Ходім, Петрусю, в сад в палати!“

— „А хто-ж тут буде доглядать?
Хто попасе ягнята?“

— „Нехай, хто хоче!“

Йї повела
Йїго в палати; а в палатах
Причепурила, одягла,
А потім в школу оддала,—
І любо йї.

Нехай радіє,
Поки надію серце гріє,
Поки росте з того зерна
Або кукіль, або пшениця.
Бо ми не знаєм, що твориться
У Йїго там ..

А Він хоч зна,
Та нам не скаже.

Як-би знала
Матуся горенько твоє,
Чи оддала-б за генерала
Дитя єдине своє?
Не оддала-б.

Перед іконою Пречистої
Горить лампада у-ночі.
Поклони тяжкій бючи,
Ридала, билася,—нечисту,
Огненную сльозу лила.
Вона благала Пресвятую,
Щоб та її, щоб та спасла,
Щоб одурить йї не дала,
Пренепорочная.

І всує!
Молитва йї не помогла:
Вона, сердешна, одуріла,
Вона, небога, полюбила
Свого Петруся.

Тяжко йї
Душі негрішній, молодій,—
Та що-ж робить?

Не стало сили,—

А в-тім не знаю,
Бо всякі матері бувають!

Минають дні собі поволі;
Петрусь до школи та із школи
З кнвжками ходить та росте.
Сама аж ніби молодіє;
І генерал собі радіє,
Що діло, бачите, святе
У-двох таки вони зробили.

Петра на волю одпустили;
Зімою в Київ одвезли,
І там у школу оддали,
І там чимало поповчили.

Вернувся з Києва Петрусь
Уже Петром і паничем,
І кучері аж по плечи,
І висипався чорний вус,
І ще ..

Та се ще не втече,—
Розкажем иноді колись
Про те що снилося Петрові.
А генеральші чорнобровій
Що снилося, тепер отсе
Йї розкажемо...

III.

Сердега разом одуріла.
Та й як йїго одній, святій
Прожити літа молодії?
Вони-ж не вернуться!...

Як хоч,
А лихо, кажуть перескоч,
А то задавить.

Генеральша
Не перескочила, бо йї
Хотілось жити молодій!
Хотілося-б... Густенька каша
Та каша, бачте, то не наша;
А наш не солений куліш:
Як знаєш, так йїго і їш!
— „Петрусю! друже мій єдиний!
Моє ти серце! мій ти сину!
Рятуй мене, рятуй, рятуй!
О, Матір Божая, рзкуй

Мою ти душу!“—
І ридала,
І батька і матір проклинала,
І все на світі.

А Петрусь,
Її єдина дитина,
Гуляв собі пренеповинний
В саду, та арію якусь
Мугикав стиха.

Більш нічого
Петрусь не бачив.

А небога
Сама не знає, що робить
І що їй діяти з собою?
Чи то сховатись під водою?
Чи то їй голову розбити?
— Поїду в Київ, помолюся:
Молитва, може, прожене
Діявола...

О, мій Петрусю!
Молитва не спасе мене...
Я у Дніпріві утоплюся!“

Моліте Господа, дівчата!
Моліте Господа, щоб мати

І вас оттак не завдала
За генерала, за палати,
І вас оттак не продала.
Любітьесь, діточки, весною!...
На світі є кого любить
І без користі; молодю,
Пренепорочною, святою,
В малій хатині буде жить
Любов та чистая, і буде
Святий покой ваш стеретги
І в домовині.

Що-ж то буде
З превосходительною?

Що ти
Тепер робитимеш з собою,
З своєю божою красою?
Хто стеретгитиме твій покой,
Украдений твоїм Петрусем?
Хіба архистратиг?

Та й той
Не встереже тепер! Боюся,
І вимовить боюся тепер
Твое грядущее...

IV.

У Київ їздила, молилась,
Аж у Почаві була;
Чудовная не допомгла,
Не допомгла-святая сила.
А ти аж плакала—молилась,
Та й занехаяла.

Везла
Назад гадюку в серці люту,
Та трошки в пляшечці отрути.

Не їла три дні й не пила,
Вернувшись з прощі, і три ночі
Не спала; впали карі очі,
Засохли губи, і в-ночі
Щось ходя шепче, сміючись.

Аж тиждень так собі нудила,
А потім трути розвела
І генерала напоїла,
Та й спать упоравшись лягла.

— „Тепер старого поховаю,
А молодого привітаю,
Та буду жить собі та жить,
Петруся—серденько любить...“

Подумала, чи то сказала;
Хотіла спать, але не спала,
І ждала світу, і дожить
До світу божого боялась.

І зазвонили в-ранці рано
По генераловій душі;
Заговорили щось погане,
До генерала ідучи
Прощатись, люди:

Аж гуде,
З усіх-усюд народу йде,
То щось шепочуть про отруту,
І судових неначе жлуть,
І разом стихли на минуту:

Приїхали. Ножі беруть
І генерала розчиняють,
І яд знаходять в животі.
Громада глухо присягає,
Заприсягла.

Питає суд:
— „Тепер скажіте християне,
Хто отруїв його?“ —

Гудуть,
Мов стиха дзвони: „Пані, пані!“
Громада зично загула.

Тоді на ганок вихожає
І до громади промовляє
Петрусь, і каже: „Я зробив!

Я генерала отруїв,
А ви не знаєте нічого!“ —
Взяли Петруся молодого,
Та в город в путах одвезли,
Його недовго мордували
В тюрмі, в суді, а в добрий час
В кайдани добре закували,
Переголили про запас.
Перехрестивсь, оттак убраний,
І поволик Петрусь кайдани
Аж у Сибір...

1850.

Оренбург.

МЕНИ ЗДАЄТЬСЯ.

Мені здається—я не знаю,
А люди справді не вмірають,
А перелізе ще живе
В свиню, або-що, та й живе,
Купається собі в калюжі,
Мов перш купалося в гріхах.
І справді так!

Мені байдуже
За простих сірих сіромах;
Вони і господом забуті.
Так що мені тут гріти-дути?
А де отті? Невже в сажах
Годує хам собі на сало?
А може й так!

Добра чимало
Вони творили на землі:
Ріками сльози розлили,
А кров — морями...

Люди знають,
Кого годують, доглядають.
І що-ж ви скажете: за славу
Лили вони моря кроваві,
Або за себе?

Ні! за нас,
За нас, сердешних, мир палили,
Поки їх в саж не засадили.
Як-би не-те, то певне-б пас
Свинар в толоці.

Кляті! кляті!
Де-ж слава ваша? На словах!

Де ваше золото, палати?
Де власть великая?

В склепах,
В склепах поваплених катами,
Таким-ж самими, як ви!
Жили ви лютими звірами,
А в свині перейшли...

Де-ж ти,
Великомучениче святий,
Пророче божий? Ти між нами,
Ти, присносущий всюди з нами
Вітаєш ангелом святим;
Ти, любий друже, заговориш
Тихенько-тихо, про любов,
Про безталанну, про горе,
Або про Бога, да про море,
Або про марне литу кров
З людий великими катами;
Заплачеш тяжко перед нами —
І ми заплачемо...

Жива
Душа поетова святая,
Жива в святих своїх речах;
І ми, читая, оживаєм
І чуєм Бога в небесах.

Спасибі, друже, мій убогий!
Ти, знаю, лепту роз ілив
Свою єдину, перед Богом
Багато, брате, заробив!
Ти переслав мені в неволю

Поета нашого, на волю
Мені ти двері одчинив.
Спасибі, друже!

Прочитаю
Собі хоч мало—оживу;

Надію в серці привітаю,
Тихенько-тихо заспіваю,
І Бога Богом наздву!

1850.
Оренбург.

Як-би ви знали, паничі,
Де люди плачуть живучи,
То ви-б ідлій не творили
Та марне Бога-б не гнівили,
На наші сльози сміючись.

За-що, не знаю, називають
Хатину в гаї тихим раєм:
Я в хаті мучився колись,
Мої там сльози пролились,
Найперші сльози!

Я не знаю
Чи єсть у Бога люте зло,
Щоб у тій хаті не жило?
А хату раєм називають!

Не називаю її раєм
Тії хатиночки у гаї
Над чис им ставом, край села:
Мене там мати повила
І повинаючи співала,
Свою нудьгу переливала
В свою литину; в тім гаю
У тій хатині, у раю,
Я бачив пекло...

Там неволя,
Робота тяжкая,—ніколи
І помолитись н дають.
Там матір добрую мою,
Ще молодую, у могилу
Нужда та праця положила;
Там батько, плачучи з дітьми
(А ми малі були і голі),
Не витернів лихої долі,
Умер на панщину... а ми
Роздізлися межі людьми
Мов мишенята.

Я до школи
Носити воду школярам,
Брати на панщину ходили,

Поки лоби їм поголгли,
А сестри..

Сестри? Горе вам,
Мої голубки молодії!
Для кого в світі живете?
Ви в наймах вирости, чужії,
У наймах коси побіліють,
У наймах, сестри, й умрете.

Мені аж страшно, як згадаю
Отту хатину край села.
Такіі, Боже наш, діла
Ми творимо у нашім раї
На праведнії Твоїй землі!
Ми в раї пекло розвели,
А в Тобе другого благаєм.
З братами тихо живемо,
Лани братами оремо,
І їх сльозами поливаєм.
А може й те ще...

Ні, не знаю,
А так здається—сам еси...
(Бо без Тноєї, Боже, волі,
Ми б не нудились в раї голі!)
А може й сам на небеси
Смієшся, батечку над нами,
Та може радишся з панями,
Як править миром?!

Бо див сь:
Он гай зелений похилився,
А он з-за гаю виглядає
Ставок неначе полотно,
А верби геть по-над ставом
Тихесенько собі купають
Зелені віти...

Правда, рай?
А подивися та слитай,
Що там твориться у тім раї!
Звичайне, радість та хвала
Тобі єдиному святому,

За дивні Твої діла...
Оттим-бо й ба!

Хвали—нікому,
А кров, та сльози, та хула,—
Хула всьому!

Ні, ні! Нічого

Нема святого на землі!
Мені здається, що й самого
Тебе все люди прокляли...

1850.

Оренбург.

Буває, в неволі иноді згадаю
Своє стародавнє; шукаю—шукаю,
Щоб чим похвалитись, що й я таки жив,
Що й я таки Бога, колись-то хвалив;
Шукаю—шукаю...

Господи-б, хотілось
Згадать хоч що небудь! Та отсе й наткнувся
На таке погане, що так і заснув,
Богу не молившись.

От, мені приснилось
(Свиною заснувши,—звичайне, такий
І сон приверзеться), ніби край могили
Пасу я ягнята, а я ще малий.
Дивлюся: могила ніби розвернулася,
А з неї виходить неначе козак,
Уже й сивоусий собі неборак,
Та і йде до мене...

Я собі звернулось,
Щеня мов під тином,—звичайне, мале,
То й перелякалось.

От мене бере
Неначе на руки, та несе в могилу;
А чорна могила ще гірше розкрилась.
Дивлюся — в могилі усе козаки:
Який безголовий, який без руки,
А хто по коліна неначе одтятий;
Лежать собі хлопці, мов у теплій хаті.
—„Дивися, дитино, отсе козаки!“
Ніби мені каже:—„На всій Україні
Високі могили. Дивися, дитино:
Усі ті могили — усі отгакі:
Начинені нашим благородним трупом,
Начинені туго.

Отсе воля спить.
Лягла вона славно, лягла вона в-купі,
З нами—козаками. Бачиш як лежить!
Неначе сповита'...

Тут пана немає:
Усі ми однако на волі жили,

Усі ми однако за волю лягли,
Усі ми і встанем,—та Бог його знає,
Коли-то те буде.

Дивися-ж, дитино,
Та добре дивися! А я розкажу,
За-що Україна наша стала гинуть,
За-що й я між ними в могилі лежу.
Ти-ж людям розкажеш, як виростеш сину.
Слухай же дитино!..“

А потім ягнята
Приснились у житі; лановий біжить,
Та бе мене добре і ніби, проклятий,
Свитину здирає...

І досі болить,
Як сон той згадаю! А як нагадаю
Козака в могилі, то й досі не знаю,
Чи то було справді, чи то було так —
Мара яка-небудь.

Мені той козак
Розказував ось що:

—„Не знаю, як тепер Ляхи живуть
З своїми вольнимим братами;
А ми браталися з Ляхами,
Аж поки третій Сигизмунд
З проклятими його козакдами
Не роз'єднали нас. Оттак
Те лихо діялося з нами!

Во ім'я Господа Христа
І Матері Його святої
Ляхи прийшли на нас войною;
Святії божії міста
Ксьондзи скажені осквернили;
Земля козака зайнялась,
І кровю, сину, полилась,
І за могилою могила,
Неначе гори, поросли
На нашій, синочку, землі.
Я жив на хуторі

.
Я стар був, немоощен. Послав
З табун я коней до обозу,
Гармату, гаківниць два вози,
Пшона, пшениці, що придбав;
Я всю мізерію оддав
Мойй Україні — небозі
І трьох синів своїх.

Нехай,
Я думав грішний перед Богом,
Нехай хоть часточка убога
За мене піде, за наш край,
За церков божую, за люди,
А я молитись в хаті буду.
Бо вже не здужав, сину, встать,
Руки на ворога піднять.

Зо мною,—слухай же!—остались
Данило, чура мій, та я,
Та Пріся, донечка моя.
Воно ще тільки виростало,
Ще тільки-тільки наливалось,
Мов та черешенька.

За гріх,
Затяжкий, мабуть, гріх, великий
Не дав мені святий Владика
Очий нарадувать старих
Моім дитятком.

Не ходили
Ксьондзи по селах, а возили
На людях їх з села в село.
Такєс-то у нас було!
Якось їх, клятих, і до мене
В-ночі на хутір занесло;
А з ними челядь їх скажена,

Та ще драгуни.

Дай мені

Хоч колп-небудь, Боже милий,
На світ Твій ниглянуть з могили
Спряжу всю шляхту на огні!
Вони, вони — не бійся, сину! —
Вони, ксьондзи, мою дитину
З собою в хату завели,
Замкнулись, пняї... я бачив...
А челядь пяна полягала
У клуні на соломі спать,
Драгуни теж.

А ми з Данилом

Соломи в сіни наносили,
А клуню просто запалили.
Не встануть, прокляті, опять
Дітий козачих мордувать:
Усі до одного згоріли!
І Прися бідная моя
Згоріла з клятими.

А я

На пожарищі хрест з Данилом

Поставили, та помолились,
Заплакали, та й потягли,
На коней сівши, до обозу.
Синів всіх трьох моїх найшли,
Та в добрий час і полягли
Оттут у-купі...

А як ми бились, умірали!
За-що ми голови складали
В отсі могили?

Будеш жить,
То може й знатимеш, небоже!
Бо слава здорово кричить
За наші голови...

А може
І про могили, і про нас
З старцями божими по селах
Правдива дума, невесела
Між людьми ходить..."

1850.

Оренбург.

І станом гнучим, і красою
Пренепорочно-молодою
Старії очі веселю,
Дивлюся иноді, дивлюсь:
І—чудно! мов перед святою,
Перед тобою помолюсь.
І жаль мені старому стане
Твоєї божої краси.
Де з нею дінешся-еси?
Хто коло тебе в світі стане
Святим хранителем твоїм?
І хто заступить? хто укрив
Од зла людського в час лихий?
Хто серце чистее нагрів
Огнем любови? хто такий?
Ти сирота: нема нікого,
Опріче праведного Бога...
Молися-ж, серце! Помолюсь
І я з тобою.

Щось пророче

Мені вже зазирає в очі —
І я вже Богу не молюсь,
Уже й на тебе не дивлюсь.

Мені приснилось: ти вже мати;
Не в оксамитах, не в палатах
Твоє голоднее дитя...
І влянеш ти.

А дні летять,
Несуть все добре за собою;
Уже й надію понесли,
А ти—осталась на землі
Одна-однісенька; з тобою
Єдине добро було —
Твоє дитя, поки росло,
В колодочки поки вбивалось;
Оперилось, — і ти осталась
Стара і немощна.

Людий,
Людий неприязних благаш,
І Христа ради простягаеш,
Коло зачинених дверей,
Старії руки.

Оттак я иноді тобою, —
Тобочу, серце, молодою
Старії очі веселю,

Дивлюся иноді, дивлюсь
На стан твій гнучий, і за тебе
Тихенько Богу помолюсь.

Молися й ти: з святого неба
На тебе, серце, низійшла
Твоя і доля, і недоля.

1850.
Оренбург.

Огні горять, музика грає,
Музика плаче, заважає!
Алмазом добрим, дорогим
Сіяють очі молодії,
Вітає радість і надія
В очах веселих.

Тільки я,
Неначе заклятий, дивлюся
І нишком плачу, плачу я...
Чого-ж я плачу?

Мабуть, шкода,
Що без пригоди, мов негода,
Минула молодість моя.

Любо їм
Очам негрішним, молодим!
І всі регочуться, сміються,
І всі танцюють.

1850.
Оренбург.

Чи то недоля та неволя,
Чи то літа ті, летячи,
Розбили душу? Чи ніколи
Й не жив я з нею? Живучи
З людьми в паскуді, опаскудив
І душу чистую?... А люди
(Звичайне люди), сміючись,
Зовуть її і молодюю,
І непорочною, святою,
І ще якоюсь... Вороги!
І люті, люті!

Бо ви мене з святого неба
Взяли між себе, і писать
Погані вірші научили!
Ви тяжкий камінь положили
Посеред шляху і розбили
О його, Бога боячись,
Моє малес, та убоге,
Те серце праведне колись.
Тепер іду я без дороги,
Без шляху битого...

Ви-ж украли,
В багно погане заховали
Алмаз мій чистий, дорогий,
Мою, колись святу, душу,
Та й смієтесь! Нехристияне!
Чи не між вами-ж я, погані,
Так опоганився, що й не знать,
Чи й був я чистим коли-небудь?!

А ви
Дивуетесь, що спотикаюсь,
Що вас і долю проклинаю,
І плачу тяжко, і як ви,
Душі убогої цураюсь,
Свої грішної душі!...

1850.
Оренбург.

На батька бісового трачу
І дні, і пера, і папір!
А иноді то ще й заплачу,
Таки аж надто...!

Дідусь сивесенький рида.
Йому, як бачте, на сім світі
Нема до кого прихилитись,
Що він, сердешний, сирота.

Не на мир
І на діла його дивившись,
А так мов иноді упившись,

1850.
Оренбург.

І досі сниться: під горою,
Між вербами, та над водою
Біленька хаточка; сидигь,
Неначе й досі сивий дід
Коло хатиночки і бавить
Хорошее та кучеряве
Своє маленькеє внуча.
І досі сниться: вийшла з хати
Веселая сміючись мати,
Цілує діда і дитя —
Аж тричі весело цілує,
Прийма на руки і годує,
І спать несе.

А дід сидить
І усміхається, і з-тиха
Промовить нишком: „Де-ж те
лихо?

Печалі тії, вороги?“
І нищечком старий читає
Перехрестившись „Отче-наш“.
Крізь верби сонечко сяє
І тихо гасне...

День погас, —
І все почило. Сивий в хату
І сам пішов опочивати.

1850.
Оренбург.

МОСКАЛЕВА КРИНИЦЯ.

(Поема.)

(Батькови Кошовому Я. Кухаренкови, на память 7 апреля
року 1857.)

Не на Україні, а далеко,
Аж за Уралом, за Елеком,
Старий недобиток варнак
Мені розка: ував так
Про сю криницю москалеву;

А я, сумуючи, списав,
Та рифму нищечком додав,
Та невеличку і дешеvu
(Звичайне, крадене!) зобгав
Тобі поему на wspomини,
Мій друже щирий, мій єдиний!

I.

— Після великої зими,
За Катерини за цариці,
Москаль ту виконав криницю;
А як він вкопав, то ми
Отсе й розкажемо в пригоді,
А ви запишуйте!

Не шкодить
Таку річ і записать,
Бо се не казка, а билиця,
Або бувальщина,—сказать.

Оттак пишеть: була криниця...
Ні, не криниця, а село —
Пишеть!—давно колись було
Межи садами, при долині,
Таки у нас, на Україні,
Було те божее село.

В селі тому вдова жила,
А у вдови дочка росла
І син малоліток.
Добре мати діток
Багатому: хвалить Бога
В розкошах; а вбогій
Вдові не до того
(Бо залили за шкуру сала:
Трохи не пропала) —
Думала іти в черниці,
Або вбитись, утопитись,
Так жаль маленьких діток стало
(Звичайне, мати,—що й казать!),
Та може ждався таки й зять,
Бо вже Катруся підросла
(Катрусєю вдовівна звалась) —
Чи вік же їй продівувать,

Зносити брівоньки ні за-що?
Хіба за те, що сирота?
А красота-то, красота!
Мій Боже милий! А трудяще,
А чепурне, та роботяще,
Та тихе! Бач, і сирота,
А всім була на-вдивовижу.
Бувало, вигляне із хижі,
Як тая квіточка з роси,
Як тее сонечко з-за хмар —
Ввесь похолону, неживий
Стоку, бувало...

А-ні кара, ні кайдани,
Ні-же літа, сину,

Тії сили не втомили.
Оттак і загину,
Так і згину. Бо, дивися:
Смерти сподіваюсь,
А ридаю, мов дитина,
Як я нагадаю
Катерину...

Слухай, сину,
Мій друже єдиний!
Слухай добре, та записуй,
Та на Україні,
Як Бог тебе допроводить,
То розкажи, сину,
Що ти бачив діавола
Своїми очима!...

II.

Так, бачиш, дівонька отта
Росла собі; і роботячий
(Бо всюди сироти—ледащо)
У наймах виріс сирота,
Неначе батькова дитина.
Ото-ж той самий сиротина
У наймах, сяк собі, то так,
Придбав, сірома, грошенят,
Одежу справив, жупанину,
Та—ні відсіль і ні відтіль—
Купив садочок і хатину,
Подякував за хліб і сіль

І за науку добрим людям,
Та до вдовивни на-впростець —
Шелесть за рушниками!
Не торгувались з старостами,
Як те бува з багатирями,
Не торгувавсь і пан-отець
(На диво людям та на чудо!):
За три копи звінчав у-будень,
Без пихи, так, як довелось...
Оттут-то, голубе мій сизий,
Оттут-то й лихо почалось.

III.

Уже либонь після Покрови,
Вертався з Дону я, та знову
(Бо я вже двічі посилав
До дівчини за рушниками)
Послать і в-третє міркував, —
Та з чумаками, та з волами
Як-раз в неділю на весілля
До удовівни причвалав.
Пропало! Все добро пропало,
А ні щетинки не осталось!...
Пропав і я,—та не в шинку,
А на „*жобилі*“..

На віку
Всі люди бачать лихо, сину;
Але такого, мій єдиний,

Такого лютого, — ніхто,
Ніхто і з-далека не бачив,
Як я, лукавий...

А тм часом
Просохли очі у вдови:
Неначе в Бога за дверима,
У зятя та в сина
Стара собі спочиває,
А на Катерину,
На дитя своє єдине,
Тільки поглядає.
А я в шинку з пяницями
Душу пропиваю. —
Та й пропив; запродав душу
І душу і тіло:

Тіло катові, а душу...
О, Боже мій милий!
Хотілося-б жить на світі,
Та ба! Треба вчитись,
Ще з-малечку треба вчитись,
Як на світі жити,
А то битимуть, та й дуже!...
Не знаю, мій друже,
Чи сатана лихо коїв,
Чи я не задужав,
Чи то мене влая доля
Привела до того, —
Таки й досі ще не знаю,
Не знаю нічого;
Знаю тільки, що тверезий
(Бо вже а-ні вина,
Ні меди, ні оковита
Не пилися, сину!)...
Оттаке-то споділюєь!
Вмер батько і мати;

Чужі люди поховали,
А я, мов проклятий,
Мов Іуда одринутий
І людьми і Богом,
Тиняюся, ховаюся, —
І дійшло до того,
Що я, в-ночі підкравшися,
Максимову хату
(Бо його Максимом звали,
Вдовоного зятя)
Запалив.

Згоріла хата...

А душа проклята
Не згоріла... моя душа!...
Мій друже, мій брате!
Не згоріла, а осталась,
Тліє, й досі тліє...
І коли вона зотліє,
Коли одпочине? —
Святий знає...

IV.

З переляку
Вмерла Катерина;
А Максим на пожарище
Та на попелище
Подивився—нема ради!
Тільки вітер свище
У димарі та в комині...
Що на світі діять?

І що тепер йому почати?
Подумавшися, перехрестивсь
Та й знов пішов у наймити
Голодні злидні годувати.
Вдова осталась не сама,
А з сином парубком; женити
Його збиралась в-осени, —
Аж гульк! Од матушки-царці,
Таки із самої столиці,
Прийшов указ—лоби голить.
Се в перший раз такий указ
Прийшов з Московщини до нас,

Бо на Україні в нас, бувало,
У козаки охочі йшли,
А в пікінери вербували,
Та теж охочих.

На селі
Зібралася громада радить,
Кого голить у москалі.
Порадили громадою,
Та сучого сина,
Вдовиченка ледащицю,
Забили в скрепицю,
Та й повезли до прийому.
Он яке твориться
На сім світі, — яка правда
У людей мій сину!
Така й досі, я думаю,
В нас на Україні;
Та другої і не буде
В невольниках-людях.

V.

„Ні вже“, каже, „добрі люде,
Не так воно буде, —

Оттак хіба!“
Максим каже:

„Які з мене люде
У наймитах! Іду служити:
Нехай“, каже, „вдовин син
Та не стане під аршин,
А я стану“.

Із прийому

Вернувся до-дому,
До матері вдовиченко;
А Максим з прийому
Пішов собі у москалі,
Помолившись Богу.

Мені полегло, — а з чого,
З чого полегло мені?
З того, що ворога не стало?...
Якого-ж ворога, мій Боже?
Моя пекельная душа
Кого боялася?

Максима?

Ні, не Максима, а когось,
Когось боялася, проклята:
Люціперові служила,
Та його й страшилась!

VI.

Через год отто й велика
Зіма наступила;
До Зеленої неділі
В байраках білили
Сніги білі. Тоді-ж отто
І Очаков брали
Москалі, а Запорожжя
Перше зруйнували.
Розбрелось товариство.
А що то за люде
Були ті! Запорожці!
Не було й не буде
Таких людей!

Під Очаков

Погнали й Максима;
Там-то його скалічено,
Та на Україну
Повернено з одставкою.
Бачиш, праву ногу,
Чи то ліву підстрілено...
Мені не до того
Було тоді! Знову люта
Гадина впилася
В саме серце, кругом його
Тричі повилася,
Як той Ирод.

Що тут робить?

Не дам собі ради;
А Максимові кривому
Нічого не вадить:
Шкандибає на милиці,
І гадки не має;
А в неділеньку святу
Мундір надів є,

І медаль і хрест причепить,
І заплете косу
Та ще й борошном посипле.
Я не знаю й досі,
На-що воно москалі ті
Коси заплітали,
Мов дівчата, та святее
Борошно псували?
На іграшку, я думаю,
Так собі, аби-то!
Отто-ж було, мов генерал,
Максим сановит
Прибереться у неділю,
Та й пошкандибає
У храм божий; на крилосі
Стане та й сніває
З дяком таки, а то возьме
Та ще й прочитає
Апостола серед церкви
(Вивчився читати
У москалях).

Непевний був

Максим оттой, брате,
Та трудящий, роботящий,
Та тихий до того,
Та ласкавий; було тобі
Ні-же а нікого
Не зачепить, ні-же ділом,
Ні-же яким словом.
„І талан і безталання —
Все“, каже, „од Бога,
Вседержителя святого,
А більш ні од кого“.

Преблагий був муж на світі
Максим оттой, сину;
А я, а я — не вимовлю,
Моя ти дитино! —
Я... вбив його!... Постривай лиш,
Трохи одпочину,
Та тоді вже...

VII.

Так ти кажеш,
Що бачив криницю
Москалеву? що ще й досі
Беруть з неї воду?
І хрест, кажеш, коло шляху
І досі господній
Стоїть собі на роздоллі?...
А не розказали
Тобі люди там нічого?
Вже повимірали
Ті люди, мої свідки,
Праведні люди;
А я й досі караюся,
І каратись буду
Й на тім світі...

Ось послухай, —
Доводить до чого
Сатана той душу нашу:
Як не скаменеться
Та до Бога не вернеться,
То так і ввіпеться
Пазурами в саме серце.
Ось слухай же, сину,
Про Максима праведного!
Було, не спочине
Ніколи він, а в неділю,
Або в яке свято,
Бере святий псалтир в руки
Та й іде читати
У садочок (у садочку
Та у холодочку
Катерину поховали).
Отто-ж у садочку
За упокой душі її
Псалтир прочитає;
Потім собі тихесенько —
Тихо заспіває

„Со святими“, — та й заплаче,
А потім помяне
„О здорові“, тещу з сином, —
І веселий стане.
„Все од Бога“, скаже собі:
„Треба вік дожити!“
Оттакий-то муж праведний
Був він на сім світі.
А у будень, то він тобі
Не посидить в хаті;
Все нишпорить по-надвірю:
„Треба работати!“
Було скаже по московськи:
„А то, лежа в хаті,
Ще опухнеш.“

Та взяв якомсь
Заступ і лопату,
Та й пішов собі у поле
Криницю копати.
„Нехай“, каже, „колись люди
Будуть воду пити,
Та за мою грішну душу
Господа молити.“
Вийшов в поле геть од шляху,
У балку спустився,
Та й викопав при долині
Глибоку криницю.
(Не сам один: толокою
Йому помагати
Й добрі люди приходили
Криницю копати).
І виложив цямриною,
І над шляхом в полі
Височенний хрест поставив.
Зо всього роздолля
Широкого було видно.
Се, бачиш, для того,

Щоб знати було, що криниця
Єсть коло дороги,
Щоб заходили з криниці

Люди воду п'яти,
Та за того, що викопав,
Богу помолитись.

VIII.

А тепер уже—он бачиш,
Доходить до чого?
Що я стратити наміраюсь
Максима святого...
Оттаке-то!

А за-віщо?
За те, за що Каїн
Убив брата праведного
У світлому раю.
Чи то було у неділю,
Чи в яке свято
(Слухай, сину, як навчає
Сатана проклятий!)—
„Ходім“, кажу, „Уласович,
На твою криницю
Подивитись!“

— „Добре“, каже,
„Ходімо напиться
Води з неї погожої.“
Та й пішли обое;
І відерце і віжечки

Понесли з собою.
От приходим до криниці —
Я перш подивився,
Чи глибока.

„Власовичу!“
Кажу, „потрудися
Води достать: я не вмію.“
Він і нахилився;
Опускаючи відерце;
А я... я за ноги
Вхопив його, та й укинув
Максима святого
У криницю...

Таке-то
Створив я, сину!
Такого ще не творилось
В нас на Україні,
Та й ніколи не створиться
На всім світі, брате!...
Всюди люди, а я один —
Діявол проклятий!...

IX.

Через тиждень вже витягли
Максима з криниці,
Та у балці й поховали;
Чималу каплицю
Поставили громадою,
А його криницю
„Москалевою“ назвали...

От тобі й билиця
Про ту криницю москалеву, —
Нелюдська билиця!
А я... пішов у гайдамаки,

Та на Сибірі опинивсь
(Бо тут Сибір була колись)
І пропадаю мов собака,
Мов той Іуда...

Помолись
За мене Богу, мій ти сину,
На тій преславній Україні,
На тій веселій стороні —
Чи не полегшає мені?...

16. V. 1857.
Новопетровський форт.

НЕОФІТИ.

Сія глаголетъ Господь: „Сохраните судъ и сотворите правду, приближибо ся спасеніе мое прийти и милость моя открывається.

(Ісаія, глава LVI, ст. 1.)

(М. С. Щепкину на память 24 декабря 1857).

Возлюбленнику муз і грацій!
Ждучи тебе, я тихо плачу
І думу скорбную мою
Твоїй душі передаю.

Привітай же благодушно
Мою сиротину,
Наш великий чудотворче,
Мій друже єдиний!

Привітасш: убогая,
Сірая, з тобою
Перепливе вона Лету,
І огнем-сльозою
Упадє колись на землю,
І притчею стане
Розпинателям народнім,
Грядущим тиранам.

ПРОЛОГ.

Давно вже я сижу в неволі,
Неначе злодій в-заперті,
На шлях дивлюся та на поле,
Та на верону на хресті
На кладовищі, — більш нічого
З тюрми не видно; слава Богу
Й за те, що бачу! Ще живуть,
І Богу моляться, і мрутъ
Хрещені люде.

Хрест високий
На кладовищі, трохи з-боку,
Златомальований стоїть.
(Не вбогий, мабуть, хтось лежить!)
І намальовано: розпятий
За нас Син Божий на хресті.
Спасибі сиротам багатим,
Що хрест поставили.

А я —
Такая доленька моя! —
Сижу собі та все дивлюся
На хрест високий із тюрми ..
Давлюсь, дивлюся, помолюся,
І горе горенько моє,
Мов нагородана дитина,
Затахне трохи, і тюрма
Неначе шіршає; співає

І плаче серце, оживає,
І в Тебе, Боже, і в святих
Та праведних Твоїх питає:
Що він зробив їм, той святий,
Той Назорей, той Син єдиний
Богом ізбранної Марії,
Що він зробив їм?

І за що
Його святого мордували,
Во узи кували,
І главу його честную
Терноб увінча и,
І вивели в злодіями
На Голгофу гору,
І повісили між ними?
За що?

— Не говорить
Ні сам сивий Верхотворець,
Ні його святі
Помошники, поборники,
Кастрати нім ї.
Чи не за те, що й ми тепер
(Сам себе питаю)
Оттакими злодіями
Тюрмї начиняєм.
Як і Син отсей Марії?
Ми не розпинаєм,

Як ті люті фарисеї,
На хресті живого
Праведного чоловіка;
Ми молимося Богу,
І на храмах його чесний
Хрест златокованний
Поставили, та й молимося,
Та бемь поклони.
А то були фараони,
Кесар, то погань,
Погань лютага без Бога,
Сказано — дракони,
А Нагорей милосердний
Назвав їх братами, —

За те й повісили Його,
Неначе злодія...

Не знаю,
Для чого, справді, ми читаєм
Святую заповідь Його!
Чесную кров Його немо,
Мов у шинкарки меду чарку..
О, суєслови!

На Жидах?..
Не на Жидах, — не на луканих,
На ітях наших препоганих
Святая кров Його!..

Кати!
Собаки без очей, скажені, —
Ви і не блчите! Земні
Всего поклоні, за хрести
Ховаєтесь од сатани,
І просите з-тиха
Супостатам християнам
То чумі, то лиха,
То всякого безго овя —
А все по закону...
А, бодай вас!

Та дур же вам,
Новим фараонам
І кесарям людоїдам!

Перелечу во время оно
Як той мерзений Рим з Нероном
В паскудних оргіях конав,

А новий день із тьми-недолі
На Колізей і Капітолій
Уже смітив, уже сіяв.
Уже огненні і язик
Із краю в край, по всій землі
Святе слово пронесли, —
І ни ли гордії владыки
Перед святым його хрестом.

Перенесись во время оно,
Душе моя, і стоном-дзвоном,
І трубним гласом во греми
Із мурів темної тюрми!

Благословенная в женах
Святая, праведная Мати
Святого Сина на землі!
Не дай в неволі пропадати,
Летучі літа марно тратить,
Сорядних радосте! Пошли,
Пошли мені святе слово,
Святої правди голос новий
І слово розумом святым
І оживи і просвіти!
І розкажу я людям горе,
Як тая мати ріки-море
Сльози кровавої лила
Так як і Ти, і прийняла
В живую душу світ незримий
Твого розпятого Сина.
Ти, матір Бога на землі
і слези матері до краю,
До каплі вилила.

Ридаю,
Молю ридаючи; пшли,
Подай душі убогій силу,
Щоб огненно заговорила,
Щоб слво пламенем взялось,
Щоб людям серце розтопило
І на Україні понеслось,
І на Україні свяtilось
Те слово — Божее кадило,
Кадило істини!

Амінь!

I.

Не в нашім краї, Богу милім,
 Не за гетьманів і царів,
 А в римській ідольській землі
 Се беззаконіє творилось
 Либонь за Деція царя,
 Чи за Нерона-сподаря, —
 Сказать за-певне не зумію;
 Нехай за Нерона!

Росфі

Тоді й на світі не було,
 Як у Італії росло,
 Мале дівча, і красою,
 Святою, чистою красою,
 Як тая лілія, цвіло,
 Давилася на неї мати
 І молоділа, і дівчати
 Людй шукала, і найшла;
 Та помолившись Гіменію,
 В своїм веселім гінекею,

В чужий геселій одвелá.
 Незабаром зробилась мати
 Із доброї тії дівчати:
 Дитину-сина привелá.
 Молилася своїм пенатам
 І в Капітолій принесла
 Немалі жертви! .

Ублагала

Капітолійський той синкліт,
 Щоб первенця її вітали
 Святії ідоли.

Горить

І день і ніч перед пенатом
 Святйй огонь. Радіє мати.
 В Алкида син її росте.
 Росте... лицяються гетери,
 І перед образом Венери
 Горить кадило золоте.

II.

Тоді вже сходила зоря
 Над Вифлеємом; пра-ди слово,
 Святої правди і любови,
 Зоря всесвітня зійшла,
 І мир і радість принесла
 На землю людям.

Фарисеї

І вся мерзенна Іудея
 Заворушилась, заревла,
 Неначе гадина в болоті,

І Сина Божія во плоті
 На тій Голгофі розпяла
 Межи злодіями.

І спали,

Упившись кровію, кати,
 Твою кровію! А Ти
 Возстав от гроба! Слово встало,
 І слово правди понеслі
 По всій невольничій землі
 Твої апостоли святії.

III.

Тоді-ж ото її Алкид,
 Та ще гетери молодії,
 Та козлоногий п'яний дід
 Над самим Аппієвим шляхом
 У гай гарно розляглись,
 Та ще гарнійше попились,
 Та й поклонялись Пріапу.
 Аж гук! — іде святий Петро,
 Та йдучи в Рим благовістити,
 Зайшов у гай води напитись
 І одпочити.

— „Благо вам!“

Сказав апостол утомлений,
 І оргію благословив.
 І тихим, добрим, кротким словом
 Благовістив їм слово нове:
 Любов, і правду, і добро,
 Добро найкраще на світі —
 То братолюбіє.

І ситий,

І п'яний й голий Фавн оттой,
 І син Алкид твій, і гетери —

Всі, всі упали до землі
Перед Петром, і повели

До себе в терми на вечерю,
Того апостола...

IV.

І в термах оргія. Горять
Чертоги пурпуром і золотом,
І курять амфори; дівчата,
Трохи не голії, стоять
Перед Кипридою, і в-лад
Співають гимн. Приуготован
Веселий пир, і полягли
На ложах гості. Регіт, гомін!..
Гетери гостя привели
Сивобородого...

І слово
Із уст апостола святого
Драгим слеем потекло.
І стихла оргія. А жриця
Киприди, оргії цариця,
Поникла радісним чолом
Перед апостолом, і встала,
І всі за нею повставали,
І за апостолом пішли

У катакомби.

І єдиний
Твій син Алкид пішов за ними
І за апостолом святим,
За тм учителем своїм.

А ти весела вийшла з хати
На шлях із гаю виглядати
Свого Алкида... Ні, нема!
Уже й смеркає вже й світає,
Твого єдиного немає,
Уже й не буде! Ти сама
Помолишся своїм пенатам,
Сама вечерять сядеш в хаті, —
Ні, не вечерять, а ридать,
Себе і долю проклинать,
І сивіть кленучи!

І — горе! —
Умреш-еси на самоті,
Мов прокаженна...

V.

На хресті
Стрімглав повісили святого
Того апостола Петра.
А неофітів в Сиракузи,
В підземні страшні узи
В кайданах одвезли.

І син,
Твій син Алкид, твоя дитина,
Твоя єдина родина,
Любов єдина твоя,
Гниє в неволі, у кайданах.
А ти, прескорбная, не знаєш,
Де він конає, пропадає!
Ідеш шукать його в Сибір,
Чи теє... в Скифю. І ти...
І чи одна ти?

Божа мати,
І заступи вас, і укрий!
Нема семі, немає хати,
Немає брата, ні сестри,

Щоб не заплакані ходили,
Не катувалися в тюрмі,
Або в далекій стороні,
В британських, гальських ле-
гіонах
Не муштрувались...

О, Нероне,
Нероне лютий! Божий суд
Правдивий, наглий серед шляху
Тебе осудить...

Припливуть
І прилетять зо всього світа
Святії мученики — діти
Святої волі; круг одра,
Круг смертного твого повста-
нуть
В кайданах, і... тебе простять:
Вони — брати і христіяне,
А ти — собака, людоїд,
Деспот скажений!...

VI.

Аж кишить
Невольника у Сиракузах
В льохах і тюрмах, а Медуза
В ш'нку з старцями п'яна спить:
От-от прокинеться, і потом
І кровю вашою, деспоти,
Похмілля справить.

Скрізь шукала
Дитину мати: не найшла...
І в Сиракузи поплила,
Та там уже його в кайданах
Найшла, сердешная, в тюрмі.
Не допустили й подивитись!
І мусила вона сидіти
Коло острога, ждять і ждять,
Як Бога з неба, виглядять

Своїого сина, аж поки-то
Його в кайданах поженуть
Бульвар мести.

А в Римі свято,
Велике свято! Тиск народу,
Зо всього царства воеводи,
Преторіане і сенат,
Жреці і ліктори стоять
Круг Капітолія, і хором
Співають гимн і курять дим
З кадил і амфор.

І з собором
Іде сам Кесар; перед ним
Із бронзи лютую статую
Самого Кесаря несуть.

VII.

Непевне видумали свято
Патриції-аристократи
І мудрий кесарів сенат.
Вони, бач, Кесаря хвалили
На сві лади, що аж остило
Самим ледащо вихвалять;
То заразом, щоб доконать,
Вони на раді й присудили,
Щоб просто Кесаря назвать
Самим Юпітером — та й годі!
І написали воеводам
По всьому царству: так і так,
Що Кесар — бог, ще більш од
бога,

І майстрові далі ковать
Із бронзи кесаря; до того,
Так, *нота-бене*, подалі,
Що бронзовий той Кесар буде
І милувать.

Сердешні люде,
Неначе в ирїй, потягли

У Рим на прощу. Приплила
Із Сиракуз і та небога,
Благати Кесаря і бога.
І чи одна вона?

Мій Боже!
Пришло їх тисячі в сльозах,
Пришло з-далека...

Горе з вами!
Кого благати ви прийшли?
Кому ви сльози принесли?
Кому ви принесли з сльозами
Свою надію? Горе з вами,
Раби незрячі! Кого,
Кого благаєте, благі?
Раби незрячі, сліпі?
Чи-ж камінь милує кого?
Моліться Богові одному,
Моліться правді на землі,
А більше на землі нікому
Не поклоніться! Все брехня:
Попи й царі!...

VIII.

Перед Нероном,
Перед Юпітером новим,
Молились вчора сенатори

І всі патриції, і вчора
Лилася божя благодать:
Кому чи чином, чи грошима,

Кому в аренду Палестину,
Байстрятам де-що, а кому
Самі благоволили дати
Свою підложницю в супруги,
Хоча й підтопману — нічого:
Аби з-під Кесаря!

А в кого
Сестру благоволили взяти
У свій гарем, — і се нічого:
На те він бог! А ми під бога

Себе повинні підкладати,
Не тільки сестер...
Преторіане помолились;
Преторіанам дав указ,
Щоб все, що хочуть, те й робили,
А Ми помилуємо вас.
І ви, плебеї-греккосії,
І ви молилися, — та вас
Ніхто не милує, не вміють
Вас і помилувати гаразд!...

IX.

На третій день уже пустили
Молитися за христіян.
І ти приходила, молилась,
І милосердний істукан
Звелів везти із Сиракуз
У Рим в кайданах христіян.
І рада ти, і весела,
Кумирові знову
Помолилась.
А кумир той,

Юпітер той новий,
Ось побач, яке свято
Буде завдавати
В Колізеї!

А тим часом
Іди зустрічати
Свого сина, та не дуже
Радій лиш, небого:
Ще не знаєш ти нового
Ласкавого бога!

X.

А поки-що з матерями
Алкидова мати
Пішла його зустрічати,
Святих привітати
На березі.
Пішла-еси,
Трохі не співаєш,
Та кесаря-Юпітера
Хвалиш — вихвалєш:
„От Юпітер, так Юпітер!
Не жаль і назвати
Юпітером. А я, дурна,
Ходила благати
У Афіни Юпітера...
Дурна, більш нічого!...“
І нищечком помолилась
Кесареві-богу,
Та й пішла по-над болотом,
На Тибр поглядає.
А по Тибру із-за гаю
Байдак впливає,
Чи галера. На галері

Везуть твого сина
З неофітами в кайданах;
А твоя дитина
Щей до щогли прикована:
Не неофіт новий,
А апостол великоло
Христоволо слова...
Оттакий-то він!

Чи чуєш?

У путях співає
Твій мученик!
„Псалом новий Господєві
І нову славу
Воспоєм честнім собором,
Серцем нелукавим!
Во псалтирі і тимпані
Воспоєм благая,
Яко Бог кара неправих,
Правім помагає.
Преподобнії во славі
І на тихих ложах
Радуються, славословлять,

Хва́лять і́мя Бо́же;
І мечі в руках Їх добрі.
Острі обоюду,
На отмщеніє язикам
І в науку людям.
Окують царей неситих
В залізнії пута,

І Їх, славних, оковами
Ручниими окрутять;
І осудять неправедних
Судом своїм правим,
І во-віки стане слава,
Препедобним слава!“

XI.

А ти на березі стояла,
Неначе темная скала,
Дивилась, слухала, ридала,
І *Алмилуя* подала
За матерями християнам.
Мов дзвони, загулі кайдани
На неофітах; а твій син,
Єдиний твій, апостол новий,
Перехрестившись, возгласив:
„Моліться, братія, моліться
За брата лютого! Його
В своїх молитвах помяніте;
Перед гординою його,
Браті мої, не поклоніться!
Молитва — Богові! А він
Нехай лютує на землі,
Нехай пророка побиває,
Нехай усіх нас розпинає!

Уже внучата зачались;
І виростуть вони колісь;
Не местники внучата тії —
Христові воїни святії!
І без огня і без ножа
Стратеги Божії воспрянуть,
І тисячі і тьми поганих
Перед святими побіжать!
Моліться, братія!“ —

Молились,
Молилися перед хрестом,
Закуті в пута неофіти
Молилися радісно.

Хвала,
Хвала вам, душі молодії,
Хвала вам, лицарі святії,
Во віки-віки похвала!...

XII.

І в Рим галера приплила.
Минає тиждень. Пяний Кесар,
Постригши сам себе в Зевеса
Завдав Зевесу юбілей.
Ликує Рим. Перед кумиром
Везуть возами ладан, миро,
Женуть гуртами християн
У Колізей...

Мов у різниці,
Кров потекла. Ликує Рим...
І гладіатор і патрицій —
Обидва п'яні — кров і дим

Їх упоїв; руїну слави
Рим пропиває, тризну править
По Сціпіонах.

Лютий, лютий,
Мерзений старче! Роскошуй
В своїх гаремах! Із-за моря
Уже встає святая зоря.
Не громом праведним, святим
Тебе убють, — ножом тупим
Тебе заріжуть, мов собаку,
Убють обухом!

XIII.

Другий день
Реве арена. На арені

Лідийський золотий пісок
Покрився пурпуром червоним,

В болоті-крови замісивсь;
А Сиракузьких Назореїв
Ще не було у Колізеї.
На третій день і їх в кайданах
Сторожа з голими мечами
Гуртом в різницю привелá.
Арена звіром заревлá...
А син твій гордо на арену,
Псалом співаючи, ступив,
І паний Кесар, мов скажений,
Зареготавсь.

І леопард
Із ями вискочив на сцену...
Ступив, зринув, — і полилáсь
Свята кров.

По Колізею
Ревучим громом пронеслáсь
І стихла буря...

Де-ж булá?

Де ти сховалась? Чом на його.
На Кесаря свогó святого,
Не кинулась? — Бо стерегли:
Кругом в три лави обступили
Зевеса ліктори; за ним,
Твоім Юпітером святим,
Залізну браму зачинили.
А ти осталася одна,
Одна-однісінька на дворі.
І що ти зможеш? — „Горе! горе!
О, горе лютеє моє!
Моя ти доленько! Без його
Що я робитиму? До кого
Я прихилюся?“...

І небога
Кругом зиркнула, — і о мур,
Об мур старую головою
Ударилась, і неживою
Під браму впала.

XIV.

З позбрища у-вечері
У терми схочався
Святий Кесар з лікторами;
Колізей оставя
Без Кесаря і без Рімлян,
І ніби заплакав
Сполохнувшись, сумно-сумно
Над ним ворон крякав.
Одинокий, мов гора та
На полі, чорніє
Колізей той серед Риму.
Тихо-тихо віє
Із-за Тибру, із Альбано
Вітер по-над Римом;
А над чорним Колізеєм,

Ніби із-за диму,
Пливе місяць круглолиций,
І мир первозданний
Одпочив на лоні ночі.
Тільки ми, Адаме,
Твої чада преступніі,
Не одпочиваєм
До самої домовини
У проспаним раї;
Гриземося, мов собаки,
За маслак смердячий,
Та тебе ще зневажаєм,
Праотче ледачий!...
Та цур тобі!

XV.

Трохі одпочила
Стара мати недобита;
Живущою силу
Сила ночі оживила;
Встала, походила
Коло замкнутої брами
Та щось шептала:
Чи не Кесаря святого

Нишком проклінала?
А може й так... Тихесенько
До брами підкралась,
Послухала, усміхнулась
І щось прошептала —
Якесь слово... І нищечком
Коло брами сіла
Й зажурилась. Незабаром

Брама одчинилась,
І на возах, на колесницях,
Із Колізея, із різниці
Святії вивезли тіла,
І повезлі на Тибр: тілами
Святих убитих годували
Для царського таки столія
У Тибрі рибу.

Встала мати,
Кругом оглянулася, взялася
За биту голову руками,
І тихо, мовчки за возами
Марію чорною пішла.
На Тибр.

А Скифи сіроокі,
Погоничі, рабів раби,
Подумали: сестра Морбка
Із пекла вийшла провозать
У пекло Римлян.

Поскидали
У воду трупи та й назад
З возами Скифи повертали.

І ти осталася одна
На бѣрезі, і ти дивилася,
Як ровстелялися, стелились
Кругі широкі над ним,
Над сином праведним твоїм...
Дивилася, поки не осталось
Живого сліду на воді, —
І усміхнулася тоді
І тяжко-страшно заридала.
І помолилася в перший раз
За нас Розп'ятому.

І спас
Тебе розп'ятий Син Марії,
І ти слова його живії
В живу душу прийняла,
І на торжища і в чертоги
Живого істинного Бога
Ти слово правди понесла!

8. XII. 1857.
Нижній-Новгород.

ЮРОДИВИЙ.

Во дні фельдфебеля-царя
Капрал Гаврілович Безрукий
Та унтер п'яний, Долгорукий,
Україну правили.

Добра
Таки чимало натворили, —
Чимало люду оголили
Отсі сатрапи ундіра.
А надто стрижений Гаврилич
З своїм ефрейтором малим
Та жвавим, на-лихо лихим,
До того люд домуштровали,
Що сам фельдфебель дивувались
І маршировкою і всім,
І „благосклонні перебували
Всегда к ефрейторам своїм.“
А ми дивились і мовчали,
Та мовчки чухали чубі, —
Німії, подлії раби,
Підніжки царські, лакеї
Капрала п'яного!

Не вам,

Не вам, в мережаній лівреї
Донощики і фарисеї,
За правду пресвятую стать
І за свобду!

Розпинать,
А не любить ви вчилсь брата!
О, роде суетний, проклятий,
Коли ти видохнеш?

Коли
Ми діждемось Вашингтона
З новім і праведним законом?
А діждемось таки колись!

Не сотні вас, а міліони
Полян, Дулебів і Древлян
Гаврилич гнув во время оно;
А вас, моїх святих Киян,
І ваших чепурних Киянок
Оддав своїм прафосам п'яним
У наймицькі сатрап капрал, —
Вам і байдуже.

А між вами
Найшовсь таки якийсь прояв,

Якийсь дурний оригінал,
Що в морду затопив капрала,
Та ще й у церкві, і пропало,
Як на собаці.

Так-то, так!

Найшовсь таки один козак
Із міл она свинопасів,
Що царство все оголосив:
Сатрапа в морду затопив
А ви, юрбдіві, тям часом,
Покі нездужає капрал,
Ви огласили юродивим
Святого лицаря!

А бивий
Фельдфебель ваш—Сарданапал,
Послав на каторгу святого,
А до побитого старого
Сатрапа „навсегда“ оставсь
Преблагосклонним.

Більш нічого
Не вкпролося, і драму
Глухими, темними рядами
На смітник винесли.

А я...
О, зоре ясна моя!
Ведеш мене з тюрми, з неволі
Як раз на смітничок Миколи,
І світиш, і гориш над ним
Огнем невидимим, святим,
Животворящим, а із гною

Встають стовпом передо мною
Його безбожні діла...
Безбожний царю, творче зла,
Правди гонителю жестокий!
Чого наробів на землі!

А ти, Всевідящее око!
Чи ти дивилося з-висока,
Як сотнями в кайданах гнали
В Сібір невольників святих,
Як мордували, розпинали
І вішали?!

А ти не знало?
І ти дивилося на них
І не осліпло?! Око, око!
Не дуже бачиш ти глибоко!
Ти спиш в кюті, а царі...
Та цур їм, тим царям поганим!
Нехай верзуться їм кайдани,
А я полину на Сібір
Аж за Байкал; загляну в гори,
В вертепи темні і в норі
Без дна глибокі, і вас,
Споборники святої волі —
Із тьми, із смрада і з неволі,
Царям і людям на показ,
На світ вас виведу на-далі
Рядами довгими в кайданах...

Кінець 1857 р.
Нижній-Новгород.

Д О Л Я .

Тп не лукавила зо мною;
Ти другом, братом і сестрою
Сіромі стала; ти взяла
Мене, маленького, за руку
І в школу хлопця одвелі
До п'яного дяка в науку.
„Учися, серденько: колись
З нас будуть люди“, — ти ска-
[зала].
А а й послухав, і учивсь,
І вивчився.

А ти збрехала!

Які з нас люди?... Та дарма!
Ми не лукавили з тобою,
Ми просто йшли, — у нас нема
Зерн! неправди за собою...

Ходімо-ж, доленько моя,
Мій-друзе вбогий, нелукавий
Ходімо дальше: дацьше слава,
А слава — заповідь моя.

9. II. 1858.
Нижній-Новгород.

(М. А. Марковичці.)

На панщині пшеницю жала;
 Втомилася, не спочивать
 Пішла в снопи, пошкандибала
 Івана сина годувать.
 Воно сповитеє кричало
 У холодочку за снопом.
 Розповилá, нагодувала,
 Попéстила, і ніби сном,
 Над сином сідя, задрімала.
 І снитъся їй: той син Іван
 І уродливий, і багатий,
 Уже засватаний, жонатий,
 На вольній, бачитья, — бо й сам

Уже не панський, а на волі;
 І на своїм веселім полі
 У-двох собі пшеницю жнуть,
 А діточки обід несуть...
 І усміхнулася, небога.
 Прокинулася — нема нічого!...
 На йвася глянула, взяла
 Його, гарненько сповилá,
 І копу дожинать пішла,
 Покі не чути ланового.

13. VII. 1858.

Петербург.

Я не нездужаю, — нівроку, —
 А щось такеє бачить око.
 І серце жде чогось... Болить,
 Болить і плаче, і не спить,
 Мов негодована дитина.
 Лихої, тяжкої години,
 Мабуть, ти ждеш?

Добра не жди,

Не жди сподіваної волі,
 Вона заснула: цар Микола
 Її приспав, а щоб збудять
 Хиренну волю, треба миром,

Громадою обух сталить,
 Та добре вигострить сокиру,
 Та й заходитья вже будить.
 А то проспить собі, небога,
 До суду божого страшного!
 А панство буде колихать,
 Храмї, палати мурувать,
 Любить царя свого пянго
 Та византїйство прославлять,
 Та й більше, бачитья, нічого!

22. XI. 1858.

Петербург.

ПОДРАЖАНІЄ ХІ. ПСАЛМУ.

Мій Боже милий! Як то мало
 Святих людей на світі стало!
 Оден на другого кують
 Кайдани в серці, а словами,
 Медоточивими устами
 Цілюються і часу ждуть,
 Чи швидко брата в домовині
 З гостей на цвінтар повезуть?...
 А ти, о Господи єдиний,
 Скуеш лукаві уста,
 Язк оттой велерічявий,
 Мовлявший: „Ми — не суета!
 І возвелічимо на-диво

І розум наш, і наш язк...
 Та й де той пан, що нам закаже
 І думать так, і говорить?“
 „Воскресну я!“ той пан вам ска-
 же:

„Воскресну нині, ради Іх,
 Людей закованих моїх,
 Убогих нищих... Возвелічу
 Малых оттих рабів німих!
 Я на сторожі коло Іх
 Поставлю слово...“

І пониче,
 Неначе стоптана трава,

І думка ваша, і слова.
Неначе срібло куте, бите
І семикрати перелите
Огнем в горнилі, словеса
Твої, о Господи, такі;
Розкинь же їх, Твої святії,

По всій землі!

І чудесам
Твоїм увірують на світі
Твої малі убогі діти.
15. II. 1859.
Петербург.

МАРКУ ВОВЧКУ.

(На пам'ять 24 генваря 1859.)

Недавно я по-за Уралом
Блукав і Господа благав,
Щоб наша правда не пропала,
Щоб наше слово не вмірало,
І виблагав!

Госпбдь послав
Тебе нам, кроткого пророка,
І обличителя жестоких,
Людий неситих.

Світе мій,
Моя ти зоренько святая!
Моя ти сило молодая!

Світи на мене, і огрій,
І оживи моє побите,
Убоге сэрце, неукрите,
Голоднее!

І оживу,
І думу вольную на волю
Із домовини воззову,
І думу вольную — о, доле,
Пророче наш, моя ти доню! —
Твоею думу назову!

17. II. 1859.
Петербург.

ПОДРАЖАНІЄ ІСАІЇ ГЛАВА XXXV.

Радуйся, ниво неполитая!
Радуйся, земле, неповтая
Квітчастим злаком!
Розпустись,
Рожевим крином процвіти!
І процвітеш, повеленіеш,
Мов Іорданові святії
Луги зелені, береги.
І честь Кармилова і слава
Ливанова, а не лукава,
Тебе укріє дорогим
Золотоканним, хитро шитим,
Добром та волею підбитим,
Святим омбфоров своїм.
І люди темні, незрячі
Дива Господні побачать.

І спочинуть невольничі
Утомлені руки,

І коліна одпочинуть,
Кайданами куті.
Радуйтеся, вбогодухі,
Не лякайтесь дива!
Се Бог судить, визволяє
Довготерпеливих
Вас, убогих, і воздає
Злодіям за злая.

Тоді як, Господи, святая
На землю правда прилетить
Хоч на годиночку спочить,
Незрячі прбзрять, а криві,
Мов сárна з гаю помайнують,
Нічим отверзуться уста,
Прорветься слово, як вода,
І дебр-пустиня неполита,
Сцілющою водою вмита,
Прокинеться, і потечуть

А ти, пречистая, святая,
 Ти сестро Феба молода,
 Мене ти в пелену взяла
 І геть у поле однесла;
 І на могилі серед поля,
 Як тую волю на роздбллі,
 Туманом сивим сповилла:
 І колихала, і співала.
 І чари діяла...

І я...

О, чарівниченько моя!
 Мені ти всюди помагала,
 Мене ти всюди доглядала
 І всюди, зоренько моя,
 Ти непорочною сіяла.
 Ти непорочною сіяла.

В степу, безлюдному степу.

В далекій неволі,
 Ти сіяла, пишалася,
 Як квіточка в полі.
 Із казарми нечистої
 Чистою, святою
 Пташечкою вилетіла
 І по-надо мною
 Полинула, заспівала
 Ти, золотокрила,

Мов живущою водою
 Душу окропила!

І я живу, і надо мною
 З своєю божою красою
 Горю ти, зоренько моя.
 Вітаєш ти, мій херувим,
 Золотокрилий серафим,
 Моя порадонько святая.
 Моя ти доле молода,
 Не покидай мене!

В-ночі

І в день, і в вечері, і рано
 Вітай зо мною, і учи,
 Учи неложними устами
 Сказати правду!

Поможи

Молитву діяти до краю;
 А як умру, моя святая,
 Моя ти мамо, положи
 Свого ти сина в домовину
 І хоч єдиную сльозину
 В очах безсмертних покажи!

9. II. 1858.

Нижній-Новгород.

СЛАВА.

А ти, задріпанко, шинкарко.
 Перекупко п'яна,
 Де ти в ката забарілась
 З своїми лучами?
 У Версалі над злодієм
 Набор розпустила?
 Чи з ким пншим мізкаєшся
 З нудьги та з похмілля?
 Горниєш лишень ти до мене,
 Та витнемо з лиха,
 Гарнесенько обіймемось,
 Та любо, та тихо
 Пожартуєм, чмокнемося,
 Та й поберебмься,
 Моя крале мальована,

Бо я таки й досі
 За тобою чимчикую.
 Ти хоча й пишалась
 І з п'яними кесарями
 По шинках хилялась,
 А надто з тим Миколою
 У Севастополі,
 Та мені про те байдуже...
 Мені, моя доле,
 Дай на себе подивитись,
 Дай і пригорнутись,
 Під крилом твоїм любенько
 В холодку заснути!

9. II. 1858.

Нижній-Новгород.

На панцині пшеницю жала ;
Втомилася, не спочивать
Пішла в снопи, пошкандибала
Івана сина годувать.

Веселі ріки, а озера
Кругом гаями поростуть,
Веселим птаством оживуть.

Оживуть степи, озера,
І не верстові,
А вольнії, широкі,
Скрізь шляхи святії
Простеляться; і не найдуть

Шляхів тих владики,
А раби тими шляхами,
Без гвалту і крику,
Позіходяться до-купи,
Раді та веселі,
І пустиню опанують
Веселії села.

25. III. 1858.
Петербург.

N. N.

Така, як ти, колись лілея
На Іордані процвіла,
І воплотила, пронесла
Святеє слово над землею.
Як-би то й ти, Дністрівий цвіте...
Ні, ні! Крий Боже! Розіпнуть,
В Сібір в кайданах поведуть,
І ти, мій цвіте неукритий —
Не вимовлю...

Веселий рай

Пошли їй, Господи, подай!
Подай їй долю на сім світі,
І більш нічого не давай!
Та не бери її весною
В свій рай небесний, не бери,
А дай Твоєю красою
Надивуватись на землі!

19. IV. 1859.
Петербург.

П І С Н Я.

(Ф. І. Черненку на память 22. IX. 1859.)

Ой по горі ромен цвіте,
Долиною козак іде
Та у журби питається:
Де та доля пишається?

Чи то в шинках з багачами?
Чи то в степах з чумаками?
Чи то в полі на роздоллі

З вітром віється по волі?

Не там, не там, друже-брате!
У дівчини, в чужій хаті,
У рушничку та в хустині
Захована в новій скрині.

7. VI. 1859.
Лихвин (у Харківщині).

Ой маю, маю я оченята —
Нікого, мати, та оглядати,
Нікого, серденько, та оглядати!

Ой маю, маю і рученята —
Нікого, матінко, та обнімати!
Нікого, серденько, та обнімати!

Ой маю, маю і ноженята —
Та ні з ким, матінко, потанцю-
[вати,
Та ні з ким, серденько, потанцю-
[вати!

10. VI. 1859.
Пирятин.

Ой маю, маю я оченята —
Нікого, мати, та оглядати,
Нікого, серденько, та оглядати!

Минаючи убогі села
 Понаддіпрянські невеселі,
 Я думав: „де-ж я прихилюсь
 І де подінуся на світі?“
 І сниться сон мені: дивлюсь,
 В садочку, квітами повита,
 На пригорі собі стоїть,
 Неначе дівчина, хатина.
 Дніпро геть-геть собі розкинувсь,
 Сіє батько та горить.
 Дивлюсь: у темному садочку,
 Під вишнею у холодочку,
 Моя єдина сестра,
 Многострадальна святая,
 Неначе в раї спочиває,

Та з-за широкого Дніпра
 Мене, небога, виглядає.

І їй здається: виринає
 З-за хвилі човен доплива
 І в хвилі човен порина...
 „Мій братіку! Моя ти доле!“
 І ми проквнулися: ти
 На панщині, а я — в неволі!...

Оттак нам доведлося йти
 Ще з-малечку колючу ниву!
 Молися, сестро! Будем жіві,
 То Бог pomoже перейти.

20. VII. 1859.

Черкаси.

Колись дурною головою
 Я думав: горенько зо мною!
 Як доведеться в світі жить,
 Людий і Господа хвалить?
 Людий і Господа хвалить?
 В багні колодою гнилою
 Валяться, старітисся, гнить,
 Умерти — й сліду не покинуть

На обікраденій землі!...
 О, горе, горенько мені!
 І де я в світі заховаюсь?
 Що-день Пилати розпинають,
 Морозять, шкварять на огні!...

21. VII. 1859.

Черкаси.

Як-би то ти, Богдане паний,
 Тепер на Переяслав глянув,
 Та на замчіще подививсь, —
 Упився-б, здорово упивсь!
 І... препрославлений, козачий
 Розумний батьку!... і в смердячій
 Жидівській хаті-б похмеливсь,
 Або-б в калюжі утопивсь,
 В багні свинячим...

Амінь тобі, великий муже,
 Великий, славний, та не дуже!...
 Як-би ти на-світ не родивсь,
 Або в колісці ще упивсь,
 То не купав би я в калюжі
 Тебе, преславногo... Амінь!

18. VIII. 1859.

Переяслав.

Та головонько моя бідна,
 Того моя мила зблідла?
 Чи пшеницю жала,
 Чи ячмінь вязала,
 Чи в недуженці лежала?
 Була на риночку,

Пила горілочку,
 На похміллячко лежала,
 З родиною зійшлась,
 Горілки напилась.

Київ 1859.

Во Іудеї, во дні они,
Во время Ирода царя,
Кругом Сіона й на Сіоні
Романські п'яні легіони
Паскудилися.

А у царя,
У Ирода таки самого,
І у порогу й за порогом
Стояли ліктори. А цар,
Самодержавний государ,
Лизав у ліктора халяву,
Щоб той йому на те, на се,
Хоч пів-динарія позичив.
А той кишенею трясе,
Виймає гроші і не лічить,
Неначе старцеві дає.
І п'яний Ирод знову пе!
Як ось — не в самім Назареті,
А у якомусь у вертепі —
Марія сина привелá
І в Вифлеєм з малим пішла.
Біжить почтар із Вифлеєма
І каже: „Царю! так і так!
Зіновать, кукіль і будяк
Росте в пшениці!

Кляте плéмя
Давидове у нас вйшло, —
Зотни, покй не піднялось!“
— „Так що-ж!“ промовив Ирод

[п'яний:
„По всьому царству постинать
Малих дитий; а то погані
Нам не дадуть доцарювать!“
Почтар, нівроку, був підпилый,
Оддав сенатові приказ,
Щоб тільки в Вифлеємі били
Малих дитий.

Спаси ти нас,
Младенче праведний, великий,
Од п'яного царя-владики!
Од гіршого-ж Тебе спасла
Твоя преправедная Мати.
Та де-ж нам твою матір взяти?
Ми серцем голі до-голі!
Раби з кокардою на лобі,
Лакеї в золотій оздобі,
Онуча, сміття з помела
Його Величества!... та й годі.

24. X. 1859.
Петербург.

МАРІЯ.

(Поєма.)

„Радуйся, ты бо обновила вси
зачатям студно.“

(Акаф. Пр. Богор., ік. 10.)

Все упованіє моє
На тебе, мій пресвітлий раю,
На милосердіє твоє, —
Все упованіє моє
На тебе, Мати, возлагаю,
Святая вилó всіх святых,
Пренепорочная, благодя!
Молюся, плачу і ридаю:
Воззри, Пречистая, на їх,
Оттих окрадених, сліпих
Невольників; подай їм силу
Твого мученика Сина,
Щоб хрест-кайдани донесли

До самого, самого краю!
Достойно-пітая!

Благаю,
Царице неба і землі!
Воньми їх стону і пошли
Благий кінець, о всеблагая!
А я, незлобний, воспою,
Як процвітуть убогі села,
Псалмом і тихим і веселим
Святою доленьку твою.
А нині — плач, і скорб, і сльози
Душі убогої — убогий
Останню лепту подаю.

У Йосипа, у теслярá,
 Чи в бондаря того святого,
 Марія в наймичках росла.
 Росла собі і виростала,
 І на порі Марія стала,
 Рожевим квітом розцвіла
 В убогій і чужій хатині,
 В святому тихому раю.
 Тесляр на наймичку свою,
 Неначе на свою дитину,
 Теслу було і струг покине,
 Та й дивиться.

І час мине,
 А він і оком не мигне,
 І думає: „А-ні родини,
 А-ні хатиночки нема, —
 Одна-однісенька!... Хіба.
 Ще-ж смерть моя не за плечима!“

А та стоїть собі під тином
 Та вовну білу ю пряде
 На той бурнус йому святіший;
 Або на беріг поведе
 Козу з козяточком сердешним
 І попасті і напоїть;
 Хоч і далеко, так любила-ж
 Вона той тихий божий став,
 Широку Тиверіяду.
 І рада, аж сміється, рада,
 Що Йосип, сидячі, мовчав,
 Не боронив їй, не спиняв
 На став іти.

Іде, сміється;
 А він сидить, та все сидить,
 За струг, сердега, не береться.
 Коза напється та й пасється.
 А дівчина собі стоїть,
 Неначе вкопана, під гаєм,
 І смутно-сумно позирає
 На той широкий божий став.
 І мовила: „Тиверіядо!
 Широкий царю озерам!
 Скажи мені, моя порадо:
 Якая доля вийде нам
 З старим Іосифом? О, доле!“
 І похилилась, мов тополя

Од вітру хилиться в яру.
 „Йому я стану за дитину;
 Плечми моїми молодими
 Його старії підопру!“
 І кинула кругом очима,
 Аж искри синнули з очий,
 А з добрих молодих плечий
 Хитон полатаний до-долу
 Тихенько зсунувся: ніколи
 Такої божої краси
 Ніхто не ўзрить!...

Злая-ж доля
 Колючим терном провела,
 Знущалася над красою.
 О, доленько!...

По-над водою
 Ходою тихою пішла;
 Лопух край берега найшла,
 Лопух зірала і накрила,
 Неначе брилком, свою
 Головоньку ту ю смутну,
 Свою головоньку святую,
 І зникла в темному гаю.

О світе наш незаходимий!
 О ти пречистая в женах!
 Благоуханный зельний крине!
 В яких гаях, в яких ярах,
 В яких незнаємих вертепах
 Ти заховаєшся од спеки
 Огнепалимої тії,
 Що серце без огню розтопить
 І без води прорве, потопить
 Святії думоньки твої?
 Де ти сховаєшся?

Ніде!
 Огонь заклюнувся вже, — годі!
 Уже розжіврівся, і — шкода! —
 Даремне сила пропаде,
 До крові дійде, до кості
 Огонь той лютий, негасимий,
 І, недобитая, за сином
 Повинна будеш перейти
 Огонь пекельний.

Вже пророчить,

Тобі вже зазирає в очі
Твоє грядущє. Не зри!
Сльозу пророчую утри,
Заквітчай голову дівочу

Л'лями, та тим рясним,
Червоним маком, та й засни
Під явором у холодочку.
Поки́ що буде!

II.

У-вечері, мов зоря тая,
Марія з гаю вихожає
Заквітчана. Фавор-гора,
Неначе з злата-серебра,
Далєко-високо сяє,
Аж сліпить очі.

Підняла́
На той Фавор свої святі
Очиці кроткі Марія,
Та й усміхнулась; зайняла́
Козу з козятчком з-під гаю
І заспівала:

„Раю. раю,
Темний гаю!
Чи я, молодая,
Милій Боже, —
В Твоім раї —
Чи я, погуляю,
Нагуляюсь?“

Тай замовкла;
Круг себе сумно озирнула́сь,
На руки козеня взяла́
І веселенькая пішла
На хутір бондарів убогий.
А йдучи, козеня, небога,
Ніби дитину на руках,
Хитала, бавила, гойдала,
До лона тихо пригортала
І цілувала.

Козеня,
Неначе тєс кошеня,
І не пручалось, не кричало,
На лоні пєстилося, гралось.
Миль зо дві любо з козеням
Трохі-трохі не танцювала, —
І не втомілась.

Вгляда
Старий, сумуючи під тинном,
Давнєнько вже свою дитину;
Зустрів її і привітав,

І тихо мовив: „Де ти, в Бога,
Загаялась, моя небого?
Ходімо в кущу, опочій,
Та повечєряємо в-купі
З веселим гостем молодим.
Ходімо, доненько!“

„Який,
Який се гость?“
„Із Назарета,
Зайшов у нас підночувать,
І каже: Божа благодать
На ветхую Єлизавету
Учора рано пролилась, —
Учора, — каже, — привела́
Дитину-сина, а Захарій
Старий нарек його Іваном!
Так бачиш що..“

А гость роззутий,
Умвтий, з кущі вихожав
В одніму білому хитоні
Мов намальований сяв.
І став велично на порозі
І, уклонившись, вітав
Марію тихо...

Їй, небозі,
Аж дивно, чудно. Гость стояв,
І ніби справді засіяв.
Марія на його́ зирнула
І стрепенулась, — пригорнулась,
Неначе злякане дитя,
До Йосипа свого́ старого.
А потім гостя молодого
Просила, ніби повела́,
Очима в кущу.

Принесла́
Води погожо́ї з криниці,
І молоко, і сир козиці
Їм на вечерю подала́;
Сама-ж не їла й не пила́,
В куточку мовчки прихилилась

Та дивувалася, дивилась
І слухала, як молодий
Дивочний гость той говорив.
І словеса його святі
На серце падали Марії,
І серце мерзало і пеклось.

„Во Іудеї не було, —
Промовив гость, — тогò ніколи,
Що нині ўзриться. Равві,
Равві великого глаголи
На ниві сіються новій, —
І виростуть і пожнемò,
І в житницю соберемо
Зерно святеє. Я Мессію
Іду народу возвістити!“
І помолилася Марія
Перед апостолом.

Жде його Марія
І ждючи плаче; молодіі
Ланіти, очі і уста
Марніють зримо.
„Ти не та,
Не та тепер, Маріє, стала,
Цвіт зельний, наша красота!“
Промовив Йосип: „Диво сталось
З тобою, доненько моя!
Ходім, Маріє, повинчаймось,
А то... (й не вимовив — убють
На улиці!) і заховаймось
В своїм оазисі.“

І в путь
Марія на-швидку збиралась
Та тяжко плакала, ридала.
Ото-ж вони собі ідуть;
Несе з торбиною на плéчах
Нову коновочку старий:
Спродать би-то, та молодій
Купить хустиночку до-речі
Та й за повинчання оддать.

О, старче праведний, багатий!
Не од Сіона благодать,
А з тихої твоєї хати
Нам возвістилася.

Горить
Огонь тихенько на кабіці,
А Йосип праведний сидить
Та думає...

Уже зірниця
На небі ясно зайнялась;
Марія встала та й пішла
З глекòм по воду до криниці.
І гость за нею, і в ярòчку
Догнав Марію...

Холодòчком
До сходу сонця провелá
До самої Тиверіяди
Благовістителя, і рада —
Радесенька собі прийшла
До-дому.

III.

Як-бї
Пречистій Її не дав ти руку,
Рабами-б бідніі раби
І досі мерли-би.

О, муко!
О, тяжкая душі печаль!
Не вас мені, сердешних, жаль,
Сліпі ви, нищіі душою, —
А тих, що бачать над собою
Сокиру, молот — і кують
Кайдани новіі. Убють,
Заріжуть вас, душеубийці,
І із кровавої криниці
Собак напоять!

Де-ж подівсь
Дивочний гость отой лукавий?
Хоч-би прийшов та подививсь
На брак той славний і преслав-
ний,
На брак окрадений!

Не чуть,
Не чуть його, а-ні Мессіі.
А люди ждуть чогось, і ждуть
Чогось непевного...
Маріє!

Ти-ж, безталанная, чоґо
І ждеш, і ждатимеш од Бога
І од людий Його?!

Нічоґо,
Ні-же апостола тоґо
Тепер не жди! Тесляр убогий
Тебе повінчану веде
В свою убоґую хатину.
Молись і дякуй, що не кинув,
Що на розпуття не прогнав;
А то-б цеглиною убили,
Як-би не вкрив, не заховав!
В Єрусалимі говорили
Тихенько люди, що стяли
У городі Тиверіяді,
Чи то якоґось розпяли
Провозвістителя Мессії.
„Його?!“ промовила Марія,

І веселенькая пішла
У Назарет.

І він радіє,
Що наймичка його неслала
В утробі праведную душу
За волю розпятого мужа.

Ото вони собі ідуть;
Прийшли до-дому, і живуть
Повінчані, та невеселі.
Тесляр колісочку дебілу
Майструє в сінях; а вона,
Пренепорочная Марія,
Сидить собі коло вікна
І в поле дивиться, і шие
Маленькеє сороченя —
Комусь то це...?

IV.

„Хазяїн дома?“

На дворі крикнуло. „Указ
Од кесаря, його самбоґо,
Щоб ви сьогондя, сей-же час,
Ви на ревізію у ґород,
У город Вифлеєм ішли!“
Ізник, пропав той тяжкий голос,
Тільки луна в яру гула.

Марія зараз заходілась
Пекті опрісноки; спекла,
В торбину мовчки положила
І мовчки за старим пішла
У Вифлеєм.

„Святая сило,
Спаси мене, мій Боже милий!“ —
Тільки й промовила. Ідуть,
Сумуючи собі обоє,
І вбогії — перед собою
Козу з козятчком женуть,
Бо дома ні на кого кинуть.
А може Бог пошле дитину
В дорозі, от і молоко
Сердешній матері. Скотіна
Іде пасучися, рядком
Ідуть за нею батько й мати.
І починають розмовляти

По-волі тихо.

„Семіон
Протопресвітер“ — Йосип мовив
„Такеє-то пророче слово
Сказав мені: святий закон
І Авраама і Мойсея
Возобновлять мужи Єссєї;
І, — каже, — поти не умру,
Покі Мессію не узрю! —
Чи чуєш ти, моя Маріє?
Мессія прийде!“

„Вже прийшов,
І ми вже бачили Мессію!“
Марія мовила.

Найшов
Опріснок Йосип у торбині,
Дає та й каже: „На, дитино!
Покі що буде, укріпись!
До Вифлеєма не близенько,
Та й я спочину: утомивсь!“
Та й сіли на шляху гарненько
Полуднувать.

Ото-ж сидять,
А сонце праведне швиденько
До-долу котиться і — глядь!
Сховалося, і смеркло в полі,
І — диво дивнеє!... ніколи

Ніхто не бачив і не чув
Такого дива!

Аж здрігнув

Святий тесляр — мітла з востоку
Над сáмим Вифлеємом, боком,
Мітла огненная зійшла,
І степ і гори осіяла.
Марія з шляху не вставала —
Марія сина привелá,
Єдиную ту́ю дитину,
Що нас од кáторги спаслá
І, пресвятая, неповинна
За нас, лукавих, розп'ялась!
А недалеко, край дорóги,
Отару гнали чабани,
Та й їх побачили.

Небогу,

Їй дитяточко ваялі
І у вертеп свій принесли,

І чабани його убогі
Еммануїлом нарекли.

До сходу сонця, рано-рано,
У Вифлеємі на майдáні
Зійшовся люд і шопотить,
Що щось непевне з лю́дьми буде
Во Іудеї; гомонить
І тихне люд. „О люде, люде!“
Чабан якийсь біжить, кричить:
— „Пророцтво Іеремї,
Ісаїї збулось, збулось!
У нас, у пастирий, Мессія
Родівся вчора!“...

Загуло

У Вифлеємі на майдáні:
„Мессія!... Ісус!... Осанна!...“
І люд розхóдивсь.

V.

Через час,

Чи через два, прийшов указ
І леґіон з Єрусалима
Од того Ирода; незримо
Й нечуте сталося тоді:
Ще діточки сповиті спали,
Ще купіль гріли матері, —
На марне гріли!... не купали
Маленьких діточок своїх:
Ножі салдати сполоскали
В дитячій праведній крові!
Таке-то на світі сталося!
Дивітеся-ж, о матері!
Що роблять Ироди царі!

Марія навіть не ховалась
З своїм младенцем. Слава вам
Убогим людям, чабанам,
Що привітали, заховали
І нам Спасителя спаслі
Од Ирода!

Нагодували

І напоїли, і далі
Кожух і свиту на дорогу
І, небораки, додали
Ослицю дїйну, і небогу

З її дитяточком малим
І посадили й провелі
В-ночі тайними манівцями
На шлях Мемфіський.

А мітла,

Мітла огненная світила,
Неначе сонце, і двилась
На ту ослицю, що неслá
В Єгипет кроткую Марію
І народженого Мессію.

Як-би де на світі хоч раз
Цариця сіла на ослицю,
То слава стала-б про царицю
І про великую ослицю
По всьому світу.

Ся-ж неслá

Живого істинного Бога!
Тебе-ж, сердешну, Копт убогий
Хотів у Йосипа купить,
Та здохла ти: мабуть, дорога
Таки завадила тобі!

У Нилі скупанеє спить
В пелюшках долі під вербою
Дитяточко. А між лозою —

З Ї дитяточком малим
І посадили й провели
В-ночі тайними манівцями
На шлях Мемфійський.

З лози колисочку плете
Та плаче праведная мати,
Колиску тую плетучі.
А Йосип заходився хату
Із очерету будувати,
Щоб хоч укритися в-ночі.
З-за Нилу сфінкси, мов сичі,
Страшними мёртвими очима
На тебе дивляться; за ними
На голому піску стоять
По шнуру піраміди в-ряд,
Мов фараонова сторбжа,
І ніби фараонам знать
Вони дають, що правда божа
Встає вже, встала на землі,
Щоб фараони стереглись.

Марія найнялася прясти
У Копта вовну; а святий
Іосиф взявсь отару пасти,
Щоб хоч козу ту заробить
На молоко малій дитині.
Минає рік.

Коло хатини
В повіточці своїй малій
Той бондар праведний, святий
І гадки, праведний, не має —
Барило й бочку набиває,
Та ще й курникає.

А ти?
Не плачеш ти і не співаєш;
Гадаєш, думаєш-гадаєш,
Як його вчити, навести
На путь святий, святого сина,
І як його од зол пасті,
Од бур житейських одвести...

То сяк, то так прийшли до-дому.
Бодай не довелось нікому
Узріть таке!

Благодать,
Гайочок тихий серед поля,
Одна-єдина їх доля,
Оттой гайочок — і не знать,
Де він кохався, і хатина —
Все, все сплюндровано.

Ще рік мнув. Коло хатини
Коза пасеться, а дитина
І невеличке козеня
У сінях граються; а мати
Сидить на призьбі кого хати
Та вовну з кужілля пряде.
Аж ось і сам старий іде
З ціпочком тихо по-під тином:
Носив у город шапличок
Продать: йому медяничок,
А їй немудрую хустину,
Собі-ж несе на постолі
Ремёню доброго.

Спочинув,
Та й каже: „Доню! не журись:
Царя вже Ирода не стало!
Чогось у-вечері найвсь,
Та так найвсь, що й опрігсь, —
Таке-то мені сказали.
Ходімо, каже, у свій гай,
У свій маленький тихий рай,
Ходім до-домоньку, дитино!“
— „Ходім!“ сказала, та й пішла
На Нил сороченята прати
В дорогу синові. Паслась
Коза з козятком коло хати,
А Йосип сина забавляв,
На призьбі сідя, поки мати
На річці прала ті малі
Сорбчечки; а потім в хаті
Поморщив добре постолі
Собі в дорогу. Та й знялись
До сходу сонця, по торбині
На плечі взявши, а дитину
У-двох в колисочці несли.

VI.

В руїні
Їм довелось ночувать.
В ярк Марія до криниці
Швиденько кинулася: там
Колись-то з нею яснолицій
Зустрівся гость святий...

Бурян,
Будяк колючий з кропивою
Коло криниці порослі.

Маріє, горенько з тобою!
Молися, серденько, молися!
Окуй свою святую силу,
Довготерпінем окуй,
В сльозах кровавих загартуй!
Небога трохи не втопилась
У тій криниці.

Горе нам
Було-б іскупленням рабам!
Дитина-б тая впростала
Без матері, і ми-б не знали —
І досі правди на землі —
Святої волі.

Схаменулась
І тяжко-важко усмінулась
Та й заридала. Полились
На цямрину святії сльози
Та й висохли; а їй, небозі,
Полégшало.

Єлисавета,
Стара вдова, у Назареті,
З малим синком своїм жила,
Таки з Іваном, та й була
Яксь рідня їм.

В-ранці рано
Свою дитину, безталанна,
Нагодувала, одягла,
І за святим своїм пішла
У Назарет той до вдовиці,
У сусіді, в наймицькі, проситись.
Дитяточко собі росло.
З Івасем удовенком гралось,
Уже чимале підросло.
Якось вони собі гуляли
У-двох на улиці; знайшли
Дві палочки, та й понесли
До-дому матерям на дроба:
Звичайне, дточки!

Ідуть
І веселенькі і здорові, —
Аж любо глянуть, як ідуть.
Ото-ж воно, мале, взяло
Другую палочку у йвася
(Івась у коники гулявся),
Зробило хрестик, та й несло
До-дому, бачте, показати,
Що й він ум з майструвати.

Марія ще за ворітьми
Дітій зустріла, і зомліла
І трупом пала, як узріла
Той хрестик-шибеничку.

„Злий,
Недобрий чоловік, лихий
Навчив тебе, моя дитино,
Зробить отсе. Покинь, покинь!“
А він, маленький, неповнний,
Святую шибеничку кинув
І заридав, і пролились
Ще в перший раз младенчі сльо-
На лоно матерне. [зи

Небозі
Ніби полégшало. Взяла,
У холодочок завела,
В бурян, в садок, поцілувала
Та коржиком нагодувала,
Свіженьким коржиком; воно-ж
Понéстилось собі, погралось
Та й спатоньки, мале, лягло,
Таки-ж у неї на колінах.
Ото-ж і спить собі дитина,
Мов янголяточко в раю,
І на єдиную свою
Та мати дивиться і плаче
Тихенько-тихо: ангел спить...
То щоб його-то не збудить!
Та й не догледіла: неначе
Окропу-капля, як огонь,
На його впала, і воно
Прокинулось.

Швиденько сльози
Марія втерла сміючись,
Щоб він не бачив; і небозі
Не довелось одурить
Малого сина: подивилось,
І заридало.

Заробила
Чи то позичила вдова,
Пів-копій тую на буквар.
Сама-б учила, так не знала-ж
Вона письма тогб. Взяла
Та в школу хлопця одвела
У їссейську; доглядала-ж
Сама його, сама й навчала
Добру і розму.

Івась,
Таки вдовенко, в його вдаєсь,
Та в-двох собі й ходили в школу
І вчились в-купочці. Ніколи
Ані пограєтьса з дітьми,

Ані побігає; самий
Оден-однісенський, бувало,
Сидить собі у буряні
Та клєнку тєше: помагало
Святому батькові в трудах.

VII.

Якось по сьомому годочку
(Малий вже добре майстрував),
Одпочиваючи в куточку,
Старий на сина дивувавсь:
Який-то з його майстер буде?
Як-то люди з його будуть?
Та взявши відер, кандійок,
І батько, й мати, і воно
Пішли на ярмарок у самий —
Самісінький Єрусалим;
Хоч і далеко, так спродати
Дорогше можна.

От прийшли,
Розташувались. Батько й мати
Сидять собі та продають
Добро своє. А де-ж дитина?
Побігло десь... Шукає сина
Та плаче матір, — і не чуть,
Де ділося! У συναгогу
Заншла благать благого Бога,
Щоб син її найшовсь; аж —
[глядь!

Межи раввинами дитина,
Її хлопяточко, сидить,
І навчає неповинне:
Як в світі жить, людей любить,
За правду стать, за правду
[згинуть —
Без правди горе! — „Горе вам,
Учителі архиереї!...“
І дивувались фарисеї
І книжники його речам,

А радость матері Марії
Неізреченная!
Мессію,
Самого Бога на землі
Вона вже зріла...
Спродалісь,
Во храмі помолились Богу,
І веселенькі в дорогу
До-дому рушили в-ночі,
По холодочку.
Виростали,
І в-купі вчились, ростучі,
Святії діточки; пишались
Святії тії матері
Своїми дітками.
Із школи
Путем терновим розійшлись
Обидва: божії глаголи,
Святу правду на землі
І прорікали, й розп'ялись
За воленьку, святу волю!...

Іван пішов собі в пустиню,
А твій — між люди; а за ним,
За сином праведним своїм,
І ти пішла.

В старій хатині,
В чужій покинула його,
Святого Йосипа свого;
Пішла тинятись по-під-тинню,
Аж покп-поки не дійшла
Аж до Голгофи...

VIII.

Бо за сином
Святая мати всюди йшла;
Його слова, його діла, —
Все чула й бачпла, і мліла,
І мовчки-трепетно радла,

На сина дивлячісь.
А він
Сидить було на Єлеоні,
Одпочиває Єрусалим
Розкинувсь гордо перед ним, —

Сіє в золотім виссоні
Ізраїльський архиерей,
Романський золотий плебей!
І час, і два мене, не встане,
На матір навіть не погляне,
Та аж заплаче, дивлячись
На іудейську століцу.
Й вона заплаче, ідучи
У яр по воду до криниці,
Тихесенько, і принесе
Води погожої, і вмие
Утомлені стопи святії;
І пити дасть, і отрясе,
Одує прах з його хитона,
Зашиє дірочку, та й знову
Під смокву піде і сидить
І дивиться — о, всесвятая! —
Як син той скоробний спочивав.
Аж ось і дівтора біжить
Із города: його любили
Святії діточки; слідком
За ним по улицях ходили,
А инді й на Єлеон
До його бігали малії.
Ото-ж прибігли. — „О, святії,
Пренепорочні!“ сказав,
Як узрів діточок, привстав
І цілував, благословляя;
Погрався з ними, мов маленький,
Надів бурнус, і веселенький,
З своїми дітками нісєв
В Єрусалим на слово нове,
Поніс лукавим правди слово.
Не вняли слову, розп'ялі!...

Як розп'януть його велі,
Ти на розпутії стояла
З малими дітьми. (Мужики,
Його брати, ученикі
Перелякались, повтікали.)
— „Нехай іде, нехай іде!
Оттак і вас він поведе!“

Сказала дітям і упала
На землю трупом.

Розп'ялась
Твоя єдина дитина.
А ти, спочинувши під тинном,
У Назарет оттой пішла.
Вдову давно вже поховали
В чужій позиченій труні
Чужі люди, а Івана
Й зарізали в тюрмі.
І Йосипа твого не стало!
А ти, як палець той, осталась
Одна-однісенька.

Такий
Талан твій латаний, небого!
Брати його, ученикі
Нетвердії, душеубогі,
Катам на муку не дались:
Сховались, потім розійшлись,
І ти їх мусіла збирати...
Ото-ж вони якомсь зішлись
В-ночі круг тебе сумувати,
І ти, великая в женах
І їх униніє і страх
Розвіяла, мов ту полову,
Своїм святим огненним словом;
Ти дух святій свій пронесла
В їх душі вбогії!...

Хвала
І похвала тобі, Маріє!
Мужі воспрянули святії,
По всьому світу розійшлись,
І іменем твогого Сина,
Твоїє скорбної дитини,
Любов і правду рознеслі
По всьому світу; ти-ж під тинном,
Сумуючи, у буряні
Умерла з голоду.

Амінь.

24. X.—11. XI. 1859.
Петербург.

ПОДРАЖАНІЄ ЕДУАРДУ СОВІ.

Посажу коло хатини,
На спомин дружині,
І яблоньку, і грушеньку,
На спомин єдиній!

Бог дасть, виростуть. Дружина
Під древами тими
Сяде собі в холодочку
З дітками малими.

А я буду груші рвати,
Діткам подавати,
З дружиною єдиною
Тихо розмовляти:

— Тоді, серце, як бралися,
Сі дерева садив я...
Щасливий я! — „І я, друже,
З тобою щаслива!“

19. XI. 1859.
Петербург.

ПОДРАЖАНІЄ ІЕЗИКИЛЮ.

(Глава 19.)

Восплач, пророче, сине божий,
І о князях, і о вельможах,
І о царях оттих!

І рци:

На-що та сука, ваша мати,
Зо львами кліщилась, щенята?
І добувала вас лихих,
І множила ваш род проклятий?
А потім з вас, щенят зубатих,
Зробились львичища. Людий,
Незлюбних праведних дітей,
Жрете, скажені!.. Мов шуліка
Хватає в буряні курча,
Клює і рве його.

А люде, —

Хоч бачать люде, та мовчать.
Ого-ж львinya те — дике, люте!
Підстерегли його, взяли,
Та, законавши добре в пута,
В Єгипет люде одвели
На каторгу.

А мати... мати
Спустила друге бісновате
Своє скажене звіря, —
Та вже такого сподаря.
Що гради й весі пожирало,
Земля тряслася, трепетала
Од реву львичища того.

Окули люде і цього,
Заперли в щелепи удила,
І в Вавилоні посадили
В тюрму глибоку, щоб не чуть
Було на світі того рiku
Самодержавного владики,
Царя неситого..

Минуть, —
Уже по-трохи і минають,
Дні беззакнія і зла.
А львичища того не знають, —
Ростуть собі, як та лоза
У темнім лузі, уповають
На корінь свій, уже гнилий,
Уже червивий, і малпй,
І худосильний.

Вітер з поля
Дихне, погне і полама.
І ваша злая своеволя
Сама скупається, чама
В своїй же крові.

Плач великий,
Во-місто львичищого рика,
Почують люди, і той плач —
Нікчемний, довгий і поганий — —
Межи людьми во притчу стане,
Самодержавний оттой плач.

6. XII. 1859.
Петербург.

ОСІЙ ГЛАВА XIV.

(Подражаніє.)

Погинеш, згинеш, Україно!
Не стане знаку на землі!
А ти пишалася колись
В добрі і розкоші!

Въ райно,
Мій любий краю неповинний!
За-що тебе Господь кара,
Карає тяжко?

За Богдана,
Та за скаженого Петра,
Та за панів оттих поганих
До краю нищити, — покара!
Убе незримо...

І правдиво!
Бо довго довготерпеливий
Дивився мовчки на твою,
Гріховную твою утробу,
І рек во гніві: „Потреблю
Твою красу, твою оздобу;
Сама розіпнешся! Во злобі
Сини твої тебе убють
Оперені, а злозачаті
Во чреві згинуть, пропадуть,
Мов недолежані курчата,
І плача, матернього плача,
Ісполню гради і поля,
Да зрить розтленная земля,
Що я — держитель, і все бачу!“

Воскресни, мамо! І вернися
В світлицю-хату, опочий!
Бо ти аж надто вже втомилась,
Гріхи синовні несучі.
Спочивши, скорбная, скажи,
Прорци своїм лукавим чадам,
Що пропадуть вони лихі,
Що їх безчестіє, і зрада,
І криводушіє — огнем,
Кривавим, пламенним мечем

Нарізані на людських душах;
Що крикне кара невсипуща,
Що не спасе їх добрий цар,
Їх кроткий, паний господар!
Не дасть їм пити, не дасть їм їсти,
Не дасть коня вам, охляп сісти
Та утікати; не втечете
І не сховатесья!

Всюди
Вас найде правда-мста, а люди
Підстерезуть вас, на то те-ж
Уловлять, і судить не будуть
В кайдани туго окують,
В село на зрище приведуть,
І на хресті оттім, без ката
І без царя, вас, біснуватих,
Ростнуть, розірвуть, розіпнуть,
А кровю вашою, собаки,
Собак напоять!...

І додай,
Такеє слово їм додай,
Без притчі; вискажи: Зробили,
Руками скверними створили
Свою надію, й речетє,
Що цар — наш Бог, і цар — надія,
І нагодує і оґріє
Вдову і сирот... Ні не те!
Скажи їм ось-що: брешуть боги,
Ті ідоли в чужих чертогах!
Скажи, що правда оживе,
Натхне, накличе, нажене
Не ветхое, не древле слово
Розтліннеє, а слово нове
Між людьми криком пронесе
І люд окрадений спасе
Од ласки царської!...

25. XII. 1859.

Петербург.

Дівча любе, чорнобриве
Несло в льоху пиво,
А я глянув, подивився —
Та аж похилився.
Кому воно пиво носить?

Чому босе ходить?
Боже сильний! Твоя сила —
Та тобі-ж і шкодить.
15. I. 1860.
Петербург.

Ой діброво, темний гаю,
Тебе одягає
Тричі на рік... Багатого
Собі батька маєш!

Надивившись на доненьку
Любу, молодую,
Візьме її та й огорне
В ризу золотую,

Раз укріє тебе рясно
Зеленим покровом,
Аж сам собі дивується
На свою діброву.

І сповіє дорогою
Білою габою, —
Та й спать ляже, втомившись
Турбою такою.
15. I. 1860.
Петербург.

ПОДРАЖАНІЄ СЕРБЬСЬКОМУ.

Наїхали старости,
Й молодік за ними.
Вони собі пішли в хату
З батьком розмовляти,
А я в його, молодого,
В того чорнобривця,
Беру коня, та й нічого...
Веду до криниці.
Кінь утомлений, копита
Розкуті, розбиті,
Сіделечко мережане

Зопсуйте, невкриті.
— „Скажи, коню до кого це
Ви так нагло гнались?
До якоїсь чорнобривки
Всю ніч майнували.
Чи ти-ж, коню, будеш пити
З нашої криниці?
Чи буде та чорнобривка
Сей рік молодиця?“

4. V. 1860.
Петербург.

МОЛИТВИ.

I.

Царям, всесвітнім шинкарям,
І дукачі, і талярі,
І пута кутії пошли!

Робочим головам, рукам,
На тій окраденій землі
Свою Ти силу низпошли!

Мені-ж, мій Боже, на землі
Подай любов, сердешний рай,
І більш нічого не давай!

24. V. 1860.
Петербург.

II.

Царів, кровавих шинкарів,
У пута кутії окуй,
В склепу глибокім замуруй!

Трудящим людям, всеблагий,
На їх окраденій землі
Свою Ти силу низпошли!

А чистях серцем — коло їх
Постав Ти ангели свої,
Щоб чистоту їх соблюлі!

Мені-ж, о Господи, подай
Любити правду на землі
І друга щирого пошли!
25. V. 1860.

III.

Злочачинающих спини,
У пута кутії не куй,
В склепи глибокі не муруй!

А добровиждущим рукам
І покажи і поможи,
Святу силу низпошли!

А чистих серцем? — Коло їх
Постав Ти ангели свої
І чистоту їх соблюди!

А всім нам в-купі на землі
Єдиномисле подай,
І братолюбіє пошли!
27. V. 1860.

IV.

Тим неситим очам,
Земним богам, царям —
І плуги й кораблі,
І всі добра землі,
І хвалебні псалми —
Тим дрібненьким богам!

Роботящим рукам,
Роботящим умам
Перелогі орать,
Думать, сіягь, не ждять
І посіяне жать —
Роботящим рукам.

Добросердним, малим,
Тихолюбцям святим,
Творче неба й землі,
Долгоденствіє їм
На сім світі, на тім
Рай небесний пошли!

Все на світі — не нам,
Все богам тим, царям:
І плуги й кораблі,
І всі добра землі,
Моя любо, а нам —
Нам любов між людьми!
31. V. 1860.
Петербург.

Колись-то ще, во время оно,
Помпілій Нума, римський цар,
Тихенький, кроткий государ,
Втомившись пишучі закони,
Пішов любенько погулять
І одпочить, та спочивавши
Додумать, як би то скувать

Кайдани на Римлян.
І взявши
Гнучкий одноліток лози,
Каблұчку заходивсь плесті, —
На шию-б то.
Коли погляне —
У холодочку під платаном

Дівча заквітчанеє спить.
Дріадам нічого робить
Перед такою красотою,
Перед богинею такою!
Сама Егерія в гаю,
Клену́чи доленьку свою,
Повісилась.

А мудрий Нума
І на дівча і на цвіті
Дивується собі і дума:
Який би ретязь ще сплесті?

28. V. 1860.
Петербург.

ПЛАЧ ЯРОСЛАВНИ.

В Путивлі граді в-ранці рано
Співає-плаче Ярославна,
Як та зовуленька кує,
Словами жалю додає:
„Полечу, каже, зигзицею,
Тією чайкою-вдовицею,
Та по-над Доном полечу́,
Рукав бобровий омочу́
В ріці Каялі, а на тілі,
На княжім білім помарнілім
Омию кров суху, отру́
Глибокії, тяжкії рани.“

І квилить-плаче Ярославна
В Путивлі рано на валу́:
„Вітрило, вітре мій єдиний,
Легкий, крилатий господине!
На-що на дужому крилі
На вої любії мої,
На князя, ладо моє миле,
Ти ханові меташ стріли?
Не мало неба, і землі,
І моря синього?”

На морі
Гойдай насади-кораблі!
А ти, прелютий!...
Горе, горе!
Моє веселіє украв,
В степу на тирсі розібгав!“

Сумує, квілить, плаче рано

В Путивлі граді Ярославна,
І каже: „Дужий і старий,
Широкий Дніпре, не малий!
Пробив-єси високі скали,
Текучи в землю Половчана;
Носив-єси на байдаках
На Половчан, на Кобяка
Дружину тую Святославлю.
О, мій Словутицю преславний!
Моє ти ладо принеси,
Щоб я постіль весела слала,
У море сліз не посилала, —
Сльозами моря не долить!“

І плаче-плаче Ярославна
В Путивлі на валу́, на брамі —
Святеє сонечко зішло —
І каже:

„Сонце пресвятеє!
На землю радість принесло
І людям, і землі — моєї
Тугі-нудьгі не розвело.
Святий, огнений господине!
Спалив-єси луги, степи,
Спалив і князя, і дружину, —
Спали мене на самоті!
Або не грій і не світи!...
Загинув ладо, й я загину!“

4. VI. 1860.
Петербург.

II.

З-перед-світа до вечора,
Аз вечора до досвіта
Летить стріла каленая,
Середі землі половецької.

Брязчить шабля о шеломи,
Трощить списи гартовані
В степу, в незнаемому полі,

Земля чорна конитами
Поорана, поритая;
Кістями земля засіяна,
А кровію политая.
І журба-тўга на тїм полі
Зійшла для руської землі.

Що гомонить оттам, зичить
У-досвіта?

То повертає
Той Ігорь військо на пригоду.
Тому буй-туру Всеволоду.

І бились день,
І другий билися,
Та коло полудня на третій
Поникли Ігорови сязі.

Оттак на березі Каяли
Брати різнились, бо не стало
Крови-вина!

Допирували
Хоробрі Русичі той пир
Сватів упоїли,
Й самі простяглися
За землю руськую.

Хилилась
І слалась плачучій трава,
Високі гнулись дерева,
До-долу гнулися, журились...

6. VII. 1860
Петербург.

III.

В Путивлі граді в-ранцірано
Сумує, плаче Ярославна:
„Полечу, рече, зозулею,
По-над Дунаєм полечу!
Рукав бобряний омочу
В ріці Каялі, і омю
На княжому дебелим тілі
Засохлу кров його... отру
Глибокі на любім рани.“

І плаче — плаче Ярославна
В Путивлі городі, й рече:
„Вітрило, вітре, господине!
На-що ти вієши, несеш
На легкому крплі своєму
Хановські стріли на моє
Єдине ладо й його вої?

14. IX. 1860.
Петербург.

НА СМЕРТЬ ГРИГОРІЯ, МИТРОПОЛИТА ПЕТЕРБУРГСЬКОГО.

Умре муж велій в власяниці.
Не плачте, сироти, вдовиці,
А ти, Аскоченський, възплач
Во-утріє на тяжкий глас!
І Хомяков, Русі ревнитель,
Москви, отечества любитель,

О юпкоборцеві възплач!
І вся, о „Русская Бесѣба“,
Во глас єдиний ісповедуй
Свої гріхи, — і плач, і плач...

17. VI. 1860.
Петербург.

ГИМН ЧЕРНЕЧИЙ.

Удар, громе, над тим домом,
Над тим божим, де мремо ми,

Тебе-ж, Боже, зневажасм,
Зневажаючи співаєм:
Аллилуя!

Самі тебе одурили
І скиглячи возопили.
Аллилуя!

Як-би не ти, ми-б любились,
Кохалися-б та дружились,
Та дітчок виростали,
Научали-б та співали:
Аллилуя!

Ти постриг нас у черниці,
А ми собі — молодиці,
Та танцюєм, та співаєм,
Співаючи примовляєм:
Аллилуя!

Одурив ти нас, убогих:
Ми-ж, окрадені небоги,

20. VI. 1860.
Петербург.

Над Дніпровою сагою
Стоїть явір між лозою,
Між лозою з ялиною,
З червоною калиною.

Явір каже: „похилися,
Та в Дніпрові скупаюся.“
Козак каже: „погуляю,
Та люблюю пошукаю.“

Дніпро беріг рие, рие,
Яворів корінь мие;
Стоїть старий, похилився,
Мов козак той зажурився;

А калина з ялиною
Та гнучкою лозиною,
Мов дівчаточка із гаю
Вихожаючи співають. —

Що без долі, без родини
Та без вірної дружини,
І дружини, і надії
В самотині посивіє!

Повбірані, заквітчані
Та з таланом заручені,
Думки-гадоньки не мають —
Вються, гнуться та співають...
24. VI. 1860.
Петербург.

Росли у-купочці, зросли,
Сміялись, гратись перестали,
Неначе й справді розійшлись.
Зі шлись незабаром, побрались;
І тихо, вбесело пройшли,
Душею, серцем неповинні,
Аж до самої домовини...
А між людьми-ж вони жили!

Оттак цвісти, оттак рости,
Так одружитися і йти,
Не сварячись в тяжкій дорозі
На той світ тихий перейти!
Не плач, не вопль, не скрегіт
зуба —

Подай-же й нам, всещедрий Боже,

Любов безвічну, сугубу
На той світ тихий принести!
25. VI. 1860.
Петербург.

Світе ясний, світе тихий,
Світе вольний, несповитий!
За-що ж тебе, світе-брате,
В своїй добрій теплій хаті
Оковано, омурано
Премудрого одурено,
Багрянцями закрито
І розп'ятім добито?...
Не добито!

Стрепенися

Та над нами просвітіся!
Просвітіся!... Будем, брате,
З багрянниць онучі драти,
Люльки з кадил закурятн,
„Явленними“ піч топити,
Кропилами будем, брате,
Нову хату вимітати.

27. VI. 1860.

Петербург.

Л И К Е Р І.

(На память 5 августа 1860.)

Моя ти любо! Мій ти друже!
Не ймуть нам віри без хреста,
Не ймуть нам віри без попа —
Раби, невільники недужі!
Заснули, мов свиня в калюжі,
В своїй неволі.

Мій ти друже,
Моя ти любо! Не хрестись,
І не кленись, і не молись
Нікому в світі!

Збрешуть люди,
І византийський Саваоф
Одурить. Не одурить Бог, —

Карать і миловать не буде.
Ми не раби його, ми люде!
Моя ти любо! Усміхнись,
І вольную, святую душу
І руку вольную, мій друже,
Подай мені! То перейти
І Він pomoже нам калюжу,
Поможе й лихо донесті
І поховать лихе дебеле
В хатині тихій і веселій.

5. VIII. 1860.

Стрільна.

Н. Я. МАКАРОВУ.

(На память 14 сентября.)

Барвінок цвів і зеленів,
Слався, розстилався,
Та недосвіт перед світом
В садочок укрався;
Потоптав веселі квіти,
Побив, поморозив...
Шкода того барвіночка, —
Й недосвіта шкода!

14. IX. 1860.

Петербург.

І Архимед, і Галілей
Впна й не бачили; елей
Потік у черево чернече.
А ви, святії предотечі,
По всьому світу розійшлись-
І крихту хліба понесли
Царям убогим.

Буде бите
Царями сіянеє жито,

А люди виростуть.

Умруть
Ще незначатії царята —
І на оновленій землі
Врага не буде, супостата,
А буде син і буде мати,
І будуть люди на землі.

24. IX. 1860.
Петербург.

Л.

Поставлю хату і кімнату,
Садок-райочок насажу,
Посижу я і похожу
В своїй маленькій благодаті,
Та в одині-самотині
В садочку буду спочивати.
Присняться діточки мені,
Веселая присниться мати,
Давне-колишній та ясний

Присниться сон мені... і ти!...
Ні, я не буду спочивати,
Бо й ти приснишся!

У малій
Райочок мій зпід-тиха-тиха
Підкрадешся, наробиш лиха,
Запалиш рай мій сомотний.

27. IX. 1860.
Петербург.

Не нарікаю я на Бога,
Не нарікаю ні на кого:
Я сам себе, дурний, дурю,
Та ще й співаючи.

Орю
Свій переліг, убогу ниву,
Та сію слово: добрі жнива
Колись-то будуть!...

І дурю
Себе таїї, себе самого,
А більше, бачиться, нікого.

Орися-ж ти, моя ниво,
Долом та горою,
Та засійся, чорна ниво,
Волею ясною!
Орися-ж ти, розвернися,
Полям розстелися,

Та посійся добрим житом,
Долею полийся!
Розвернися-ж на всі боки,
Ниво-десятино!

Та посійся не словами,
А розумом, ниво!
Вийдуть люди жито жати —
Веселії жнива!...

Розвернися-ж, розстелися-ж,
Убогая ниво!

Чи не дурю себе я знову
Своїм химерним добрим словом?
Дурю! Бо лучше одурить
Себе таки, себе самого,
Ніж з ворогом по-правді жить
І всеу нарікати на Бога!

5. X. 1860.
Петербург.

В непробудимому Китаї,
 В Єгипті темному, у нас,
 І по-над Індом і Євфратом
 Свої ягнята і телята
 На полі вольнім вольно пас
 Чабан, було, в своєму раї. —
 І гадки-гадоньки не має:
 Пасе, і доїть, і стриже
 Своєю худобу та співає.
 Аж ось — лихий царя несе
 З законами, з мечем, з катами,
 З князями, темними рабами.
 В-ночі підкрались, зайняли
 Отари з поля, а пасущих,
 І шатра їх, убогі кущі
 І все добро, дітий малих,
 Сестру, жену, і все — взяли,
 І все розтліли, осквернили,
 І осквернених, худосилих,
 Убогих серцем, завдали
 В роботу-каторгу.

Минали

За днями дні. Раби мовчали,
 Царі лупилися, росли,
 І Вавилони мурували.
 А маги, бонзи і жерці
 (Неначе наші пан-отці)
 В храмах, в пагодах годувались,
 Мов кабани царям на сало
 Та на ковбаси.

І царі

Самі собі побудували
 Храми, кумирні, олтарі —
 Раби німії поклонялись.

Жидам сердешним заздро стало,
 Що й невеличкого царя
 І з кізяка хоч олтаря
 У їх немає.

Попросили

Таки старого Самуїла,
 Щоб він, де хоче, там і взяв,
 А дав би їм, старий, царя.
 Ото-ж премудрий прозорливець,
 Поміркувавши, взяв елей,
 Та взяв од козлиц і свиней

Того Саула здоровила,
 І їм помазав во царя!

Саул, „не будучи дурак“,
 Набрив гарем собі чималий,
 Та й заходився царювать.
 Дивилися та дивувались
 На новобранця чабани
 Та промовляли, що й вони
 Такі не дурні: „Ач якого
 Собі ми виблагали в Бога
 Самодержавця!“

А Саул

Бере і город і аул,
 Бере дівча, бере ягницю,
 Буде кедрові світлиці,
 Престол із золота кує,
 Благовоління оддає
 Своїм всеподданийшим голим;
 І в багрянці довгополій
 Ходив по храміні, ходив,
 Аж поки, лобом неширокий,
 В своїм гаремі одинокий,
 Саул сердега — одурів.

Незабаром зібралась рада:
 „Панове, чесная громадо!
 Що нам робить? Наш мудрий
 цар,

Самодержавець-господар,
 Сердешний — одурів! Панове!
 Чи нам його тепер лічить?
 Чи заходиться та зробить
 Царя здорового?“

По мові,

По мудрій раді розійшлись
 Смутні пастирі.

В кедровій,

В новій палаті цар не спить,
 Не їсть, не пє, не гомонить,
 А мовчки долі всемогучий
 Дере порфиру на онучі,
 І ніби морщить постолі,
 Плете волокни, озуває,
 І у кедрових стін нових

Про батькове осл'я питає;
То візьме скипетр і заграє,
Мов на сопілці.

І Саул,
Чабан Саул, сидить, співає,
Поки не втне „на караул!“
І Самуїла не згадає.

Ото-ж вельможі й чабани,
Веніамінові внучата,
Т. лця отрокам принесли,
Щоб їм дозволено співати
У сінях царських.

Зарєвла
Сивоборода, волохата
Рідня Саулова пузата,
Та ще й гусл'яра привела,
Якогось чабана Давида.
„І вийде цар Саул, і вийде“
Чабан співає — „на війну!...“

Саул прочувався — та й ну,
Як той москаль, у батька, в матір
Свою ріденьку волохату
І вздовж і впоперек хрестить;
А гусл'яра того Давида
Трохи не вбив...

Як-би він знав,
Яке то лихо з його вийде,
З того лукавого Давида,
То мов гадюку-б розтоптав
І ядовитую-б розтер
Гадючу слину!

А тепер
Плугами, ралом не розорем
Прокляту ниву: проросла
Колючим терном.

Горе, горе!
Дрібніють люди на землі,
Ростуть і вісяться царі!

13. X. 1860.
Петербург.

Минули літа молодії...

Холодним вітром од надії
Уже повіяло.

Зіма!...

Сиди один в холодній хаті,
Нема з ким тихо розмовляти,
Ані порадитись нема,
Анікогісінько нема!
Сиди-ж один, поки надія
Одурить дурня, осміє,
Морозом очі окує,
А думи гордії розвіє,

Як ту сніжинку по степу...
Сиди-ж один собі в кутку,
Не жди весни, святої долі!
Вона не зійде вже ніколи
Садочок твій позеленить,
Твою надію оновить,
І думу вольную на волю
Не прийде випустить... Сиди —
І нічогісінько не жди!...

18. X. 1860.

Петербург.

Титарівна-Немирівна

Гаїтує хустину

Та колише московщія,
Малую дитину.

А москаля-пройдисвіта
Нищечком вітала,

Титарівна-Немирівна
Почесного роду,
Виглядає пройдисвіта
Москаля з походу.

19. X. 1860.

Петербург.

Хоча лежачого й не бють,
То і полежать не дають
Ледачому...

Тебе-ж, о суко,

І ми самі, і наші внуки,
І миром люди прокленуть...
Не прокленуть, а тільки плюнуть
На тих оддівних щенят,
Що ти щенила.

Муко, муко!

О, скорб моя, моя печаль!

Чи ти минеш коли?

Чи псами

Царі з міністрами-рабами
Тебе, о люту, зацькують?
Не зацькують!

А люди тихо,

Без всякого лихого лиха,
Царя до ката поведуть!

20. X. 1860.

Петербург.

І тут, і всюди, скрізь погано!

Душа убога встала рано,
Напряла мало, та й лягла
Одпочивать собі, небога.
А воля душу стерегла.

„Прокинься“, каже: „плач, убога!
Не зійде сонце. Тьма, і тьма,
І правди не землі нема!“

Ледача воля одурила
Маленьку душу: сонце йде
І за собою день веде,
І вже тії хребетносили,
Уже ворущаться царі...
І буде правда на землі!...

30. X. 1860.

Петербург.

О, люди, люди небораки!
На-що здаліся вам царі?
На-що здаліся вам псарі?
Ви-ж такі люди, не собаки!
В-ночі і ожеледь і мряка,
І сніг і холод.

І Нева

Тихесенько кудись несла
Тоненьку кригу по-під мостом.
А я ото-ж таки в-ночі
Іду та кашляю йдучі.
Дивлюсь: неначе ті ягнята,
Ідуть задріпані дівчата,
А дід, сердешний інвалід,
За ними гнеться, шкандибає,
Мов у кошару заганяє

Чужу худобу...

Де-ж той світ?
І де та правда? Горе! горе!
Ненагодованих і голих
Дівчаточок, як ту отару,
Женуть („последній долгь от-
дают“),

Женуть до матері байстряї!
Чи буде суд? чи буде кара
Царям, царятам на землі?
Чи буде правда між людьми?...
Повинна бути, бо сонце стане
І осквернену землю спалить.

3. XI. 1860.
Петербург.

Як би з ким сісти, хліба з'їсти,
Промовить слово, то воно-б;
Хоч і як-небудь, на сім світі,
А все-б такі якомсь жилосьь.
Та ба! Нема з ким! Світ широкий,
Людий чимало на землі,
А доведеться самотнім
В холодній хаті кривобокій,
Або під тинном простягтись!...
Або...

Ні, треба одружитись,
Хоча-б на чортовій сестрі!

Бо доведеться одуріти
В самотині...

Пшениця, жито
На добрім сіялось лану,
А люди так собі пожнуть
І скажуть: „Десь його убито,
Сердешного, на чужині!“
О, горе, горенько мені!

4. XI. 1860.
Петербург.

І день іде, і ніч іде...
І, голову схопивши в руки,
Дивуешся: чому не йде
Апостол правди і науки?!

5. XI. 1860.
Петербург.

Тече вода з-під явора
Яром на долину,
Пишається над водою
Червона калина;

Пишається калинонька,
Явір молодіє,
А кругом їх верболози
Й лози зеленіють.

Тече вода із-за гаю
Та по-під горою,
Хлюпоцуться качаточка
По-між осокою.
А качечка випливає
З качуром за ними,
Ловить ряску, розмовляє
З дітками своїми.

Тече вода край города.
Вода ставом стала;
Прийшло дівча воду брати,
Брало, заспівало.
Вийшли з хати батько й мати
В садок погуляти,
Порадितись, кого-б то їм
Своїм зятем звати?
7. XI. 1860.
Петербург.

Якось-то йду я у-ночи
По-над Невою, та йдучі
Міркую сам таки з собою:
„Як-би те, думаю, як-бі
Не похилиліся раби,
То не стояло-б над Невою
Отсих осквернених палат.
Була-б сестра і був би брат;
А то... нема тепер нічого,
Ні Бога навіть, ні пів-Бога:
Псарі з псарятами царять,
А ми, дотепні доїзжачі,
Хортів годуємо та плачем!...“

Оттак-то я собі в-ночи,
По-над Невою ідучі,
Гарненько думав, і не бачу,
Що з того боку, мов із ями,
Очима лупа кошеня:
А то два ліхтарі горять
Коло апостольської брами.
Я схаменувся, осіннівсь
♦ Святим хрестом і тричі плюнув,
Та й знову думать заходивсь
Про те-жтаки, що й перше думав.
13. XI. 1860.
Петербург.

Бували воїни й військові сва-
[ри:
Галагани, і Кисілі, і Кочубеї-
[Ногої, —
Було добра того чимало!
Минуло все, та не пропало.
Остались шашелі: гризуть,
Жеруть і тлять старого діда.
А од коріння тихо, любо
Зелені парості ростуть.
І виростуть; і без сокири,
Аж зареве та загуде,
Козак безверхий упаде,
Розтрощить трон, порве порфи-
[ру,
Роздавить вашого кумира,

Людськії шашелі!
Няньки,
Дядьки отечества чужого!
Не стане йдола святого,
І вас не стане!
Будяки
Та кропива, а більш нічого
Не виросте над вашим трупом!
І стане купою на купі
Смердячий гній, — і все те, все
По-троху вітер рознесе.
А ми помолимося Богу
І небагаті й невбогі.
26. XI. 1860.
Петербург.

Великомученице кумо,
Дурна єси ти, нерозумна!
В раю веселому зросла,
Рожевим цвітом процвіла,
І раю красного не зріла,
Не бачила, — бо не хотіла
Поглянути на божий день,
На ясний світ животворящий!
Сліпа була-єси, незряща,
Недвиги серцем; спала дець
І спала ніч.

А кругом тебе
Творилося, росло, цвіло
І процвітало, і на небо
Хвалу Творителю несло;
А ти, кумасю, спала, спала,
Пишалася, та дівувала,
Та ждала, ждала жениха,

Та ціломудріє хранила,
Та страх боялася гріха
Прелюбодійного.

А сіла
Сатурнова іде та йде,
І гріх той праведний плете,
У світ кося заплітає.
А ти ніби не добачаєш:
Дівуєш, молишся, та спиш,
Та Матір Божію гнівни
Своїм смиренієм лукавим.
Прокинься, кумо, пробудись
Та кругом себе подивись!
Начхай на ту дівочу славу,
Та щирим серцем, не лукаво,
Хоч раз, сердего, соблуді!

2. XII. 1860.
Петербург.

Зійшлись, побрались, поєднались,
Помолоділи, підрослі,
Гайок, садочок розвелі
Кругом хатини, і пишались,
Неначе князі. Діти гралисьь,
Росли собі та виростали...

Дівчаток москалі украли,
А хлопців в москалі забрали...
А ми неначе розійшлись,
Неначе брались — не єднались.

5. XII. 1860.
Петербург.

Чи не покинуть нам, небого,
Моя сусідонько убога,
Вірші нікчемні віршувать,
Та заходиться рештувать
Вози в далеку дорогу?
На той світ, друже мій, до Бога
Почимчикуєм спочивать...
Втомилися і підтоптались,
І розуму таки набрались,
То й буде з нас!

Ходімо спать,
Ходімо в хату спочивать...
Весела хата, щоб ти знала!

Ой не йдімо, не ходімо —
Рано, друже, рано!

Походимо, посідимо,
На сей світ поглянем.
Поглянемо, моя доле!
Бач, який широкий,
І широкий та веселий,
Ясний та глибокий!
Походимо-ж, моя зоре!
Зійдемо на гору,
Спочинемо...

А тим часом
Твої сестри-зорі
Безвічні, по-під небом
Попливуть, засяють...
Підождімо-ж, моя сестро,
Дружино святая,
Та нескверними устами

Помолилось Богу,
Та й рушимо тихесенько
В далеку дорогу.
Над Летою бездонною
Та каламутною
Благослови мене, друже,
Славою святою!

А поки те, да се, да оне,
Ходімо просто — навпростець
До Ескулапа на ралець,
Чи не одурить він Харона
І Парку-прялку?...

І тоді,
Поки-б химерив мудрий дід,
Творили-б, лежа, епопею —
Парили-б скрізь по-над землею,
Та все б гексаметри плели,
Та на горіще-б однеслі
Мишам на снідання...

А потім
Співали-б прозу — та по нотах,
А не як-небудь...

Друже мій!
О, мій супутниче святий!

Поки огонь не захолюнув,
Ходімо лучше до Харона!

Через Лету бездонную
Та каламутну
Переплвем, перенесём
І славу святу,
Безвічною, молодую...
Або — цур їй, друже!
І без неї обійдуся,
Та як буду здужать,

То над самим Флегетоном,
Або над Стіксом у раю,
Неначе над Дніпром широким,
В гаю, предвічньому гаю,
Поставлю хаточку, садочок
Кругом хатини насажу,
Прилинеш ти у холодочок,
Тебе, мов кралю, посажу;
Дніпро, Україну згадаєм,
Веселі селища в гаїх.
Могили-гори на степах
І веселенько заспівасм.,.

14.—25. II. 1861.
Петербург.

Деякі праці про Шевченка:

- А. Чужбинский. Воспоминанія о Т. Г. Шевченкѣ. С.-П. Б. 1861. г.
- Н. Костомаровъ. Воспоминанія о двухъ малярахъ. „Основа“ 1861 IV.
- Л. Жемчужниковъ. Воспоминанія о Шевченкѣ, его смерть и погребеніе. „Основа“ 1861. IV.
- А. Лазаревський. Дѣтство Т. Г. Шевченка. „Основа“ 1862 III. Значеніе Шевченка для Украины. Проводы тѣла его. „Основа“ 1861. VI.
- L. Sowiński. Taras Szewczenko. Studium z dołączeniem przekładu Hajdamaków. Wilno 1861.
- G. Bataglia. Taras Szewczenko, zycie jego i pisma. Lwów 1865.
- J. G. Obrist. Taras Grigoriewicz Szewczenko. Ein kleinrussischer Dichter, dessen Lebensskizze samt Anhang, bestehend aus Proben seiner Poesien, in freier Nachdichtung. Czernowitz 1870.
- E. Durand. Le poete nationale da la Petite Russe. T. Shevtschenko. Revied. d. M. 1876.
- В. Г. Ш(евченко), Спомини про Т. Г. Шевченка. „Правда“ 1876.
- О. Партицький. Провідні ідеї в письмах Т. Шевченка. Львів 1872.
- О. Огоновський. Критично-естетичний погляд на деякі поезії Шевченка. „Правда“ 1872. 73, 79.
- Ө. Пискуновъ. Т. Г. Шевченко, его жизнь и сочиненія. Кіевъ 1878.
- Чалый. Жизнь и пропзведенія Т. Г. Шевченка. Кіевъ 1882.
- О. Огоновський. Історія літератури руской. Ч. 1. відділ 2. Львів 1889.

- Н. Петровъ. Очерки исторіи укр. літератури XIX стор.
Кієвъ 1884.
- І. Кокорудз. „Посланиє“ Шевченка. Зоря 1885.
- І. Франко. Причинки до оціненія поезій Т. Шевченка.
„Гайдамаки“. Темне царство. — Світ 1881—82.
- І. Франко. „Перебендя“ Т. Шевченка. Львів 1889.
- Н. Стороженко. Первые четыре года ссылки Шевченка.
„Кіевская Старина“ 1888. X.
- Т. Шевченко. Поэмы, повѣсти и рассказы, писанные на
русскомъ языкѣ. Кієвъ 1888.
- Н. Бѣлозерскій. Т. Шевченко по воспоминаніямъ разныхъ
лицъ. „Кіевская Старина“ 1882. X.
- Пыпинъ. Русскія сочиненія Шевченка. „Вѣстникъ Европы“
1888. III.
- О. Третьякъ. „Про вплив Міцкевича на поезію Шевченка.“
Краків 1892.
- О. Кониській. Тарас Шевченко-Грушівський. Хроніка його
життя. У Львові 1898. Збірник філ. секції наукового
товар. імени Шевченка. Т. I.
- О. Огоновський. Дещо про житє і літературну діяльність
Тараса Шевченка. „Кобзарь“ Частина перша. У Львові
1893.
- В. Яковенко. Т. Г. Шевченко, его жизнь и литературная
дѣятельность С. П. Б. 1894.
- Т. Зінківський. Т. Шевченко в світлі європейської критики.
„Писання“ т. II. Львів 1896.
- В. Антоновичъ. Объ историческихъ поэмахъ Шевченка.
„Чтенія в общ. Нестора-Лѣтописца“ 1888. Перевід у
„Правді“ 1899.
- В. Щурат. Замітки до поеми Шевченка „Чернець“. Львів
1894.
- І. Копач. Огляд поеми Шевченка „Сон“. „Зоря“ 1895.
- П. Куліш. Чого стоїть Шевченко, яко поет народній. „Опо-
відання“, Бахмут 1900.
- М. Комаровъ. Т. Шевченко въ литературѣ и искусствѣ.
Библиографическій указатель Одесса 1903.
- М. Драгоманів. Шевченко, українофіли й соціалізм. Львів
1906.
- Доманщцький В. Критичний розслід над текстом „Кобзаря“.
1907.

- С. Ефремов. Шевченко й українське письменство. Київ 1907.
- О. Кониський. Проба улаштування хронології до творів Шевченка. „Записки наук. тов. ім. Шевч. т. 8 і 17.
- Е. Voynich. Lit. Cyvics from the Ruthenian of T. Shevchenko. London 1911.
- Julia Virginia. Ausgewählte Gedichte von Taras Schewtschenko. Leipzig 1911.
- Богдан Лепкий. Про життя Тараса Шевченка. Львів 1911.
- С. Петлюра. Къ драмѣ жизни Шевченка. „Укр. Жизнь“. 1912.
- С. Ефремов. Шевченко. Історія українського письменства. вид. I. Стор. 248 — 275.
— — Шевченко. Збірка 1917.
- Д-р Степан Смаль-Стоцький. Ідеї Шевченкової творчости. Львів 1914.
- О. Новицький. Тарас Шевченко як маляр. Львів-Москва 1914.
- В. Сімович. „Великий льох“ Т. Шевченка.
- Dr. Alfred Jensen. Taras Schewtschenko. Ein ukrainisches Dichterleben. Wien 1916.
- W. Kuschnir und Alexander Popowicz. Taras Schewtschenko, der größte Dichter der Ukraine. Wien 1914.
- Павло Зайцевъ. Русскія поэмы Т. Г. Шевченка. Харьковъ 1913.
- Богдан Лепкий. Про життя і твори Тараса Шевченка, Київ-Ляйпціг 1918.
- Перше повне видання творів Тараса Шевченка в V. Томах. (ред. Б. Лепкий).
- Taras Sevcenko. Jan Hus (Kacir) Praha 1919.

